

Kárpáti Ferenc

PUSKALÖVÉS NÉLKÜL...

DUNA INTERNATIONAL

KÁRPÁTI FERENC

PUSKALÖVÉS NÉLKÜL...

DUNA INTERNATIONAL

Somogyi-könyvtár, Szeged

S000474969

A könyv kiadását támogatták:

IFDT Kft.
Pásztor András

2

355
K22

© Kárpáti Ferenc

Lektor: dr. Liptai Ervin

A kötetben közreadott képek és dokumentumok a szerző,
valamint a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, a HM Zrínyi Média,
a Magyar Országos Levéltár, továbbá az MTVA archívumából származnak.

Minden jog fenntartva.

A kiadó engedélye nélkül tilos a könyv bármilyen módon történő másolása, terjesztése,
beleértve a fénymásolást és az elektronikus adathordozó eszközöket is.

ISBN 978-615-5129-17-9

DUNA International Könyvkiadó Kft.

1106 Budapest, Keresztúri út 8/A

Telefon : (1) 264 4555, fax: (1) 264 4551

E-mail: kiado@dunakiado.hu; terjesztes@dunakiado.hu

www.dunakiado.hu, www.facebook.com/DunaInterKonyvkiado

A kiadásért felel a Duna International Könyvkiadó ügyvezetője, Baráz Miklós

Szerkesztette: Vass Jenő Sándor

Főszerkesztő: Sipos Attila

Borítóterv: Porpáczy Zoltán

Művészeti tanácsadó: Baráz Klára

Műszaki vezető: Marton Éva

Előkészítő munkák: Balikó Erzsébet

Tipográfia és nyomdai előkészítés: Bartucz Anikó

Készült a Debreceni Kinizsi Nyomdában

Felelős vezető: Bördös János igazgató

TARTALOM

AJÁNLÁS	7
BEVEZETŐ	9
BARÁTSÁGUNK OLÁH ISTVÁNNAL	15
HONVÉDELMI MINISZTERI KINEVEZÉSEM	25

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ HIDEGHÁBORÚ	29
A szövetséges hatalmak összefogásának megszűnése	29
Az atomfegyver hatása a világhelyzetre	32
A hadászati erőegyensúly kialakulása	34
Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet	35
A stockholmi konferencia	36
Az atomsorompó szerződés	37
A SALT-tárgyalások	38
Mihail Gorbacsov nagy horderejű kezdeményezései	39
Tárgyalások Bécsben az európai hagyományos fegyveres erők és fegyverzetek csökkentéséről	45

RÉSZVÉTELÜNK A VARSÓI SZERZŐDÉS KATONAI SZERVEZETÉBEN	51
Moszkvában. Tisztelgő látogatás Andrej Gromiko elnöknel	55
Lengyelországban már nem alkalmazták a Brezsnyev-doktrínát	60
A Varsói Szerződés tagállamainak megújított katonai doktrínája	64
Kísérlet a Varsói Szerződés háborús szervi határozványának megváltoztatására	67
Szovjet atomtöltetek Magyarország területén	78
A szovjet csapatok kivonása Magyarországról	89
Katonai diplomáciánk	105

MAGYARORSZÁG BELPOLITIKAI HELYZETE AZ 1980-AS ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN	113
Az MSZMP országos pártértekezlete	119
Nagy Imre és mártírtársainak gyászszertartása	122

Kádár János elhunytja és temetése.....	126
A nyugati határzár felszámolása.....	130
Németh Miklós miniszterelnök a Magyar Néphadsereg vezetői értekezletén.....	142
A „Dunagate” botrány.....	148
A nemzeti kerekasztal-tárgyalások – a sarkalatos törvények megalkotása.....	150
A XIV. pártkongresszus.....	152
A Munkásörség megszüntetése.....	155
Grósz Károly MSZMP főtitkársága.....	157
Országgyűlési választások 1990-ben.....	164
A romániai forradalom és Magyarország.....	166
A MAGYAR HADERŐ HELYZETÉNEK ALAKULÁSA.....	185
A Magyar Néphadsereg a rendszerváltozást megelőző években.....	186
A nemzeti tradíciók ápolása.....	195
A haderőreform szükségessége.....	196
A tisztképzés fontosságáról.....	211
Tisztavatás 1989. augusztus 20-án.....	215
A módosított alkotmányból és a párttörvényből fakadó feladatok.....	220
Az új kormány megalakulásakor a Honvédelmi Minisztériumban elmaradt az átadás-átvétel.....	227
... ÉS HALLGATTAK A FEGYVEREK.....	230
A HIDEGHÁBORÚ BEFEJEZŐDÉSE.....	240
A Varsói Szerződés megszűnése.....	243
EPILOGUS.....	247
Kitüntetés az Országgházban, 1990. május 23.....	249
Televíziós riport.....	250
FÜGGELÉK.....	255
Archív dokumentumok.....	255
A SZERZŐ.....	333

AJÁNLÁS

Írta: Dr. habil. Holló József Ferenc

altábornagy, címzetes egyetemi tanár

Izgalmas, érdeklődésre méltó könyvet ajánlok a Kedves Olvasó figyelmébe, amelynek már a címválasztása is – PUSKALÖVÉS NÉLKÜL – sejtetni enged, hogy nem mindenki előtt ismert társadalompolitikai kulisszatitkok birtokába kerülhet az, aki kezébe veszi ezt a művet. Azt gondolom, hogy a találó cím felkelti a rendszerváltozás forgatagának eseményei iránt érdeklődők figyelmét, hiszen a szerző, aki felelős pozíciójában, kezdetben mint katona, majd később – a társadalmi-politikai átalakulásban lévő ország – első „civilruhás” honvédelmi minisztere, valóban politikus csúcsetvezetőként irányította a pártállamban működő magyar haderőt. Kárpáti Ferenc megszólalása révén számos információhoz juthat az olvasó, olyan politikai és katonai-szakmai tényekhez, amelyek ez idáig nem, vagy csupán torzítva, átformálva kerültek be a köztudatba.

Amikor elolvastam a gondosan összerendezett kéziratot, átéreztem a szerző kivételes politikai felelősségét, amelyet felvállalt az ország társadalmi rendje békés átalakításának menetében. Lelki szemeimmel láttam a sok „andrskereszt-akadályt”, a dilemmákat, amelyeket le kellett küzdeni és közben meg kellett vívnia a maga harcát a történelmi változásokat ellenző egykori főszereplők egyikével-másikával.

A megélt történelem – jelesül a rendszerváltozás – még élő, vagy közülünk már eltávozott tanúi visszaemlékezéseiben, vagy megszólalásaikban különböző tényekre összpontosítva mutatják be az egykori sorsformáló eseményeket. Rendben is van ez, hiszen a politika színpad, ami akkor is és most is sokszereplős előadásoknak adott és ad helyet. A visszaemlékezések, illetve megszólalók sorából azonban ez idáig kimaradt az egyik legfontosabb szereplő „játékának” bemutatása, vagyis a pártállam egyik legfőbb támasza, a haderő szerepvállalásának bemutatása. Kárpáti Ferenc visszaemlékezése kitölti ezt a képzeletbeli űrt, és tényszerűen világítja meg a honvédség helyzetét és szerepét a magyar rendszerváltásban.

A szerző nagyszerűsége és érdeme abban rejlik, hogy aprólékos, szerteágazó munkával a hiteles irattári-levéltári dokumentumok, jegyzőkönyvek, sajtóközlemények feldolgozásával, az átélt élmények és a megtörtént események különösen fontos, akkor még titkosnak minősített információk feltárásával végre tisztázódhatnak a fehér foltok és helyükre kerülhetnek az elmúlt két évtized vélt, vagy szándékosan torzított kommunikációi.

George Santayana mondja: „Aki nem tud emlékezni a múltra (hozzáteszem: hitelesen), arra van kárhoztatva, hogy megismételje azt.”

Úgy gondolom, Kárpáti Ferenc erről beszél erővel és nyomatékmal, hiteles dokumentumok, telefonbeszélgetések, jegyzőkönyvek szó szerinti felidézésével, tapasztalatainak, véleményének kinyilvánításával, a haderő, a Varsói Szerződés, a szovjet hadvezetés tábornokainak megszólaltatásával. Nem különben a politikai elit, benne a magyar, román, szovjet, vagy más idegen hatalom elitjének megnyilatkozásai – hitelessé, érdekessé, izgalmassá teszik a mű egészét.

A párbeszéd, az írott és az elektronikus média által közvetített riportok szó szerinti felhasználása szinte visszaidézi az akkori politikai, történelmi hangulatot, a rendszerváltozásnak a magyar emberek által átértett és várt eufórikus igényét. Többek között a szovjet csapatkivonást, az atomrakéták, fegyverek Magyarországról való azonnali kitakarítását, a demokratikus átalakulás szükségességét.

A szerző bátor vállalkozása, fáradhatatlan kutatói törekvései, kivételes átért tapasztalatai, a dokumentumok alapos tanulmányozása, analizálása, több forrás összevetése mély mondanivalót és üzeneteket is tartalmaz. Igazságérzettel szól fiatalhoz és időshöz egyaránt, teljes hitelességre való törekvéssel szintetizálja kapcsolatait, izgalmasan és sajátosan elemzi a hidegháború hazánkat érintő kérdéseit, életközélből világítja meg szerepünket a Varsói Szerződésben, és olyan titkokat, igazságokat is meg tudhatunk az atomtöltetekről, a szovjet csapatkivonásról, amelyekről eddig csak „Andersen-szerűen” hallottunk.

A magyar belpolitikai helyzet elemzése során érdekességeket tudhatunk meg többek között a nyugati határzár felszámolásáról, a „Dunagate” botrányról, a munkásőrség megszüntetéséről. A romániai forradalom elemzése pedig igazi kuriózum, hiszen a szerző Vasile Milea védelmi miniszterrel folytatott „vágatlan” dialógusa önmagáért beszél. Vajon mi történt 1989. december 21-én 8 óra 10 perckor? – nos, ezt is meg tudhatja a kedves olvasó. De közelebb jutunk történelmi zászlóink „születési” titkaihoz, valamint a honvédelmi miniszteri beosztás átadásátvételével összefüggő történések megismeréséhez is.

Valójában a kötet végén kapunk választ arra, hogy miért hallgattak a fegyverek, amit hűen kifejez a kötet címe.

A szerző igen érdekes, izgalmas, új, eddig kevésbé ismert információk sorát hordozó művet tett le az irodalom asztalára a katonai és politikai gondolkodással foglalkozó művek közé, amelyet tisztelettel ajánlok a Kedves Olvasó figyelmébe, elsősorban azoknak, akik valóban kíváncsiak a ma már történelemnek számító rendszerváltó időszakra. A kitűnően felépített és közreadott dokumentum értékű memoár méltán számíthat korosztálytól független olvasói sikerre.

Mottó:

„Ember vigyázz, figyeld meg jól világot:
ez volt a múlt, emez a vad jelen,
és mindig tudd, hogy mit kell
tenned érte, hogy más legyen!”

(Radnóti Miklós)

BEVEZETŐ

Immár két évtized telt el a rendszerváltozás óta. A történelemben ez nem hosszú időszak, de mégis elegendő távlat ahhoz, hogy a közelmúlt eseményeit jobban megérthessük.

A hidegháború hosszú évtizedeinek utolsó éveit éltük, amikor a két szuperhatalom között a második világháború vége óta tartó küzdelem amerikai fölényrel fejeződött be. Viharos évek voltak. A világ egyik szuperhatalma, a Szovjetunió széthullott. Megszűnt a Varsói Szerződés, valamint a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa. A kelet-közép-európai szocialista országokban földcsuszamlás-szerűen olyan változások mentek végbe, melyek rendszerváltozáshoz vezettek, s ezzel jelentősen megváltozott és átalakult Európa politikai térképe.

A Jaltában kialakított befolyási övezetek, s a bizalmatlanság talapzatára felhúzott országokat egymástól elszigetelő falak leomlottak.

A Szovjetunióban és a kelet-közép-európai szocialista országokban végbe ment rendszerváltozásokat számos külső és belső tényező együttese idézte elő, de alapvetően a külső körülmények, a nemzetközi erőviszonyok megváltozása tette lehetővé.

Az okok, a történések összefüggéseinek a feltárása, megismerése ezen időszak dokumentumainak a hozzáférhetőségét igényelte. Ma már azt mondhatjuk, hogy ezek jórészt lehetségessé váltak, a levéltárakban számos olyan dokumentumhoz hozzá lehet jutni, melyek korábban titkosítva voltak. Különösen vonatkozik ez a katonai kérdések körébe tartozó iratokra. Megismerhetők az MSZMP Központi Bizottságának, a Politikai Bizottságnak, a Titkárság üléseinek a jegyzőkönyvei. Igen jelentős az 1956-os Intézet által közreadott kiad-

vány, amely Mihail Gorbacsov és a magyar vezetők tárgyalásainak a jegyzőkönyveit tartalmazza.

Ezeknek a dokumentumoknak az ismerete nélkülözhetetlen, hiszen ezekből tudható meg, hogy mikor, milyen döntések születtek.

Korábban nem vezettem naplót, feljegyzéseket is csak nagy ritkán készítettem, mivel nem is gondoltam arra, hogy egyszer majd szükségem lehet rájuk. Pedig az emlékezés önmagában, az ember memóriájának a képessége nem elégséges ahhoz, hogy az ország sorsára kiható fontos történéseket csak arra alapozva elemezze és törekedjen pontosan visszaadni. Csalóka is, hiszen kellő dokumentumok nélkül hajlamos az ember a saját szubjektív véleménye alapján szelektálni.

Sok év eltelte után is állandóan felmerült barátaim, ismerőseim körében, de amerre megfordulok, sok-sok helyen ösztököltek, hogy arról a néhány év fontos eseményeiről, amikor a honvédelmi miniszteri posztot töltöttem be – 1985 és 1990 között – írjam meg a visszaemlékezésemet. Ezek az évek rendkívüli jelentőségű eseményeket ölelnek fel. Ezek voltak a hidegháború utolsó évei és a rendszerváltozás kezdeti lépései, majd végbemenetelének az ideje.

Mihail Gorbacsov színre lépésével egy ígéretesebb korszak kezdetének a reménye lebegett a szemünk előtt. Az általa kezdeményezett új biztonságpolitika, a fegyverkezés megfékezésére tett nagy jelentőségű javaslatai a nemzetközi feszültség enyhülésének irányába mutattak. Még nem tudtuk, hogy mikor és hogyan fejeződik be a hidegháború, a fegyverkezési örület időszaka. Még senkinek a gondolatában sem merült fel, hogy néhány év múlva gyökeres változás következik majd be a második világháborút követően kialakult világ-helyzetben. Az események gyorsan, dinamikus ütemben követték egymást.

Magyarországon az 1980-as években kibontakozott reformmozgalom hatására komoly lépések történtek a társadalmi-gazdasági fejlődés érdekében, a demokratikus jogállam létrehozásáért. Nemzetközi kapcsolataink a Helsinkiben elfogadott kelet-nyugati egyezmény szellemében széles körűen kiterjedtek a nyugati országok felé is.

Ilyen időszakban kellett átvennem a honvédelmi tárca irányítását elődöm, Oláh István hadseregtábornok után, aki a legjobb, legközvetlenebb barátom volt egész katonai pályafutásom idején. Szívinfarkust kapott, váratlanul hagyott itt bennünket. Hosszú évek közös gondolkodása és munkája kötött össze minket. Vele minden bizonnyal okosabban, jobban tudtunk volna eligazodni a ránk váró években előállt igen bonyolult és felelősségteljes feladatok megoldásában, megvalósításában.

Kárpáti Ferenc vezérezredes
1985. december 30-tól 1989. október 23-ig a Magyar Népköztársaság,
1989. október 23-tól 1990. május 23-ig a Magyar Köztársaság
honvédelmi minisztere

Visszaemlékezésemben arra törekszem, hogy amennyire lehetséges, rámutassak a nemzetközi és a hazai katonapolitikát befolyásoló, alakító összefüggésekre. Ennek az időszaknak a legfontosabb kérdése az volt, hogy a hidegháború meddig tarthat, mikor és hogyan fog befejeződni. A hidegháborúval azért szükséges foglalkozni, mert csak annak ismeretében lehetséges megérteni azt a hatalmas változást, ami a XX. század végén és a XXI. század elején a világban végbement, s ami döntően megváltoztatta a Jalta utáni helyzetet. A világ kölcsönös összefüggéseinek ismerete, végiggondolása nélkül egyetlen kérdés sem érthető és nem oldható meg.

A hadászati erőegyensúly meglelte ellenére milyen okok következménye volt a hidegháború elvesztése? Sok embert foglalkoztat még ma is, hogy miért húzódott el oly sokáig a szovjet csapatok „ideiglenes” tartózkodása Magyarországon, és minek kellett történnie, hogy az ország visszanyerje szuverenitását? Fennállt-e és meddig annak a veszélye, hogy a Brezsnyev-féle doktrínát alkalmazzák országunkkal szemben a bel- és külpolitikánk miatt? Milyen fontosabb kérdések kerültek napirendre ezekben az években a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek Főparancsnoksága és a magyar katonai vezetés között, és hogyan lettek ezek elrendezve?

Főként elfoglalt szélsőséges körök részéről még időnként ma is szóba kerül, hogy hibát követtek el annak idején, mert nem végezték el a „nagytakarítást”, hogy elmaradt a „leszámolás”. Erre mondta bölcsen Antall József, hogy „*tet-szettek volna forradalmat csinálni!*” De hát hol volt itt forradalmi helyzet? Volt kerekasztal, volt megegyezés és békés rendszerváltás, és nem volt egyetlen puskalövés sem!

Főként 1989 vége felé, számos esetben – és fontos szerepet játszó személyek részéről is – elhangzott, hogy értesüléseik szerint a hadsereg katonai hatalomátvételre készül, hogy megakadályozza a változásokat. Vajon miért merültek föl ilyen vélemények és állítások? Vajon volt ennek egy szikrányi alapja is?

Szükségesnek tartom – még ha tömören is –, hogy szóljak a hadsereg állapotáról, arról, hogy ebben az időszakban milyen szerepet töltött be a haderő országunk életében.

Arról is szólnom kell, hogy a megváltozott nemzetközi és hazai körülmények tették indokolttá hadseregünknek a védelmi stratégia alapján történő sokoldalú átalakítását.

Bizonyára vannak, akik joggal elvárják, hogy honvédségünkkel, annak fejlődésével, megtett útjának bemutatásával bővebben foglalkozzam, hogy a va-

lóságnak megfelelő, hű képet kapjanak az emberek azokról az erőfeszítésekről, áldozatkész tevékenységről, amit hivatásos katonáink kifejtettek annak érdekében, hogy sok-sok nehézséggel megbirkózva megbízható, jól felkészült haderővel rendelkezzen országunk. Azt mondhatom, hogy szinte a kezdet kezdetétől személyesen végigéltem néphadseregünk sok-sok buktatóval teli göröngyös útját, hiszen 1949-ben, 23 évesen, hadnagyi rendfokozatban lettem hivatásos katona, s katonának tartom magamat ma is.

Úgy ítélem meg: a rendszerváltozás olyan gyökeres fordulatot idézett elő országunk életében, hogy most a visszatekintés legfontosabb feladata annak okait, összefüggéseit feltárni. Gondolok arra is, hogy ha még erőm, egészségem lehetővé teszi – az én 41 évet kitevő hivatásos katonai szolgálatom tükrében, vagyis ahogy én átéltem, és ahogy én megítélem – bővebben is írjak honvédségünk megtett útjáról.

Visszaemlékezést írni nagy felelősséggel is jár, s elvárható, hogy valóság-hűen, ahogy az ember a történeteket személyesen meglelte, az igazat és csakis

Imádott feleségemmel, Magdikával a visegrádi fellegrádnál

az igazat mondja, semmit el nem hallgatva adja közre ismereteit. Megszívlendő népszerű írónk, Veres Péternek a „Még egyszer a népkultúráról szólva” című kötetének 226. oldalán olvasható intelme – különösképpen a közéleti személyiségeknek illene szem előtt tartani –, ami így hangzik: „*Vigyáznunk kell, hogy holnapi ember mivolta tegnap önmaga legyen!*”

A változások éveiben gyakran került az ember igazi próbatétel elé. Az, hogy mindig alapos átgondoltsággal, körültekintéssel járjak el, csak úgy volt elképzelhető, hogy felkészült és nagyon őszinte akarattal, felelősséggel rendelkező munkatársaim mindig készen álltak arra, hogy a legbonyolultabb kérdésekben is megtaláljuk a helyes megoldást. Szerencsés helyzetben voltam, mert olyan munkatársak vetek körül, akikkel ezekben az időkben szinte egygyé forrottunk.

Sokat köszönhetek családomnak, a nyugodt, kiegyensúlyozott életünknek és mindenekelőtt imádott feleségemnek, Magdikának, akit én Drigikémnek neveztem a szerb nyelvből átvett „dragane” (drágám) szóból alakítva. 54 évig boldog házasságban éltünk, és két fiunkkal és családjakkal, unikáinkkal együtt nagyon nehezen viselem elvesztését.

A szolgálat évtizedei komoly igénybevételt jelentettek. Az ő türelmes, okos segítsége mindig erőt adott és biztató szavai átsegítettek nehéz óráimban. Őrá gondolva és Őrá emlékezve – ahogy oly sokszor kérte és emlékeztetett arra, hogy írjam meg ezeknek a sorsdöntő éveknek azokat az eseményeit, melyeknek személyes részvevője voltam –, fogtam hozzá az íráshoz.

Ezúton is szeretném kifejezni őszinte köszönetemet mindazoknak, akik segítségemre voltak a visszaemlékezés elkészítésében. Volt közvetlen, s ma már szintén nyugállományban lévő munkatársaimnak: Szekeres István dandártábornok, dr. Tömösváry Zsigmond dandártábornok, Liskay Csaba vezérőrnagy, Borsits László vezérezredes, dr. Liptai Ervin vezérőrnagy, Lontai Lajos vezérőrnagy, dr. Fehér József vezérőrnagy uraknak, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatójának, dr. Holló József Ferenc altábornagy úrnak és munkatársainak, valamint Vass Jenő Sándor ezredes úrnak és kolléginak, s mindazoknak, akik hozzájárultak könyvem megjelentetéséhez.

Budapest, 2011 tavaszán

1985. december 16-án a hajnali órákban telefoncsengésre ébredtem. Irénke, Oláh István felesége hívott és zokogva mondta el, hogy Pista meghalt. Szörnyű volt hallani ezt a hírt. Irénke mellett már ott volt dr. Hajdú Béla főorvos, aki már huzamosabb ideje Pista kezelőorvosa volt, és akivel szoros baráti kapcsolatot ápoltak. Ő mondta el, hogy legkedvesebb barátom szívinfarktusban halt meg. Sajnos már korábban is átesett egy infarktuson, de arról úgy vélekedett, hogy az csak egy „mini” infarktus volt.

1985. október végén – november elején együtt voltunk hivatalos úton Szíriában, Kuvaitban és Indiában. Ekkor közvetlenül tapasztaltam, hogy az egészsége nincs rendben. Az utunkra velünk jött dr. Gonda György ezredes, főorvos is. Együttesen igyekeztünk rábírní, hogy miután hazaérünk, fektessen be a kórházba kivizsgálásra. Sajnos nem fogadott szót, elment a Haza-fias Népfront kongresszusára, utána pedig egy korábban már megszervezett vadászatra, amelyre több vendéget is meghívott. Egyébként ő a vadászatot nem kedvelte különösebben, le is akartam róla beszélni. Azt mondtam, hogy én nem megyek el erre a vadászatra, abban bíztam, hogy ez meggondolásra készíti. De ez sajnos nem sikerült. Szerette a természetet, az Alföld szülöttjeként, nagyon megbarátkozott az erdős-hegyes vidékkel is. Többször eljött velem, amikor vadászni mentem, de puskát nem volt hajlandó a kezébe venni, s főként kilőni egy vadat. Csak hosszú rábeszélés után adta rá a fejét, hogy ezen változtasson.

Régóta ismertük egymást. 1949-ben mindketten hadnagyok voltunk, amikor Pécsre helyeztek bennünket, az akkor létrehozott Dózsa György Gyalogos Tiszti Iskolára. Az volt az első tiszti beosztásunk. Együtt laktunk, hármasban Lukács Gyuri, szintén hadnagy barátunkkal. A gyönyörű Mecsek hegység lábánál egy szép kertes családi házban béreltünk szobát, Gombkötő néninél. Ez egy ugrásnyira volt a Zrínyi laktanyától, ahol korábban a hadapródiskola működött.

Egyidősek voltunk. Én 1926. október 16-án születtem, ő pedig december 16-án. Ő Nádudvaron született, ahol később Szabó István irányítása alatt oly kiemelkedő eredményeket értek el a Vörös Csillag Termelőszövetkezetben. Számomra sok újdonsággal szolgáltak az alföldi emberek életéről szóló elbeszélései. Általa ismertem meg közelebről a Hortobágyot és környékét, az ott élő emberek életét, szokásait, számos jó barátom is erről a vidékről származik.

Szülőföldjét rajongásig szerette. Többször is együtt tettünk látogatást Nádudvaron, s meggyőződhettem arról, hogy őt milyen nagy becsben tartották. Kíváncsi volt ő is az én szülőföldemre, Putnokra, erre a Sajó völgyében, hegyekkel körülvett nagyon szép kis városra. Anyai ágon itt éltek a déd- és nagyszüleim, a Szombati család és a szerteágazó rokonság. Én ötéves koromban szüleim jóvoltából már Budapesten gyerekeskedtem, egészen 13 éves koromig, amikor a családuk visszaköltözött Putnokra. Itt fejeztem be a polgári iskola 3-4. osztályát, s innen jártam Miskolcra – vonattal – a kereskedelmi középiskolába, ahol érettségiztem. Mindketten mindig dicsekvően szoltunk szülővárosunkról, ahonnan később messzire szólított a hivatásunk, de soha nem tudtunk gyökerektől elszakadni.

Pisták ötven voltak testvérek, épp úgy, mint a mi családukban, azzal a különbséggel, hogy ő a legidősebb volt, én viszont az öt testvér közül a legfiatalabb. Feleségét, Irénkét nagyon szerette. Amikor Pécsen teljesítettünk szolgálatot, Irénke a Szovjetunióban járt egyetemre. Nem volt nap, hogy egy-egy hosszú levelet ne írt volna, amin mi többiek még néha élcelődtünk is.

Oláh Istvánnal rövid idő alatt közel kerültünk egymáshoz és jó barátok lettünk. Hamar kiderült, hogy azonosan gondolkodunk, vélekedünk a világ és országunk sorsáról. Szüleink baloldali gondolkodású emberek voltak, s mindkettőnkben a szellemben neveltek. A háború befejezésekor mi már 18 évesek voltunk, és épp elég ismeretet szereztünk a régi rendszer embertelen viszonyairól.

A tiszti iskolán a parancsnoktól kezdve csaknem minden fontosabb beosztást a Horthy-hadseregben is szolgált, Ludovikát végzett, magas rangú tisztok töltötték be. Nagyon képzett és felkészült emberek voltak. Közülük jónéhánnyal barátság alakult ki közöttünk. Tisztában voltunk azzal, hogy bizony mi nagyon kezdők vagyunk hozzájuk képest. Nagy akaratval azon voltunk, hogy minél több ismeretet, tudást szerezzünk tőlük.

Hamar megismertük és meg is szerettük ezt a kedves, szép várost, Pécsen, amely abban az időben még nagyon csendes és zsúfoltságtól mentes volt. Gyönyörű nemzeti színháza és más kulturális intézményei megnyerték a tetszésünket. Mivel kötelezővé tették, hogy rövid időn belül tanuljunk meg lovagolni, örömmel tettünk ennek is eleget. Az én szép arabs telivér lovammal, Cirmossal hamar jó barátok lettünk. Ekkor jöttem rá és értettem meg, hogy egy ló milyen okos és kedves állat. Szabadidőnkben Pécs egész környékét bejártuk. Amikor csak lehetett, lóháton tettünk kirándulásokat.

Az országot megszálló Vörös Hadsereget mi felszabadítónak tekintettük, amely megnyitotta a lehetőséget az igazságosabb élet megteremtésére. Bízunk

Katonabarátság: Oláh István, Kárpáti Ferenc, Lukács György

tehát a jövőben és őszinte meggyőződéssel vallottuk magunkat a szocialista eszme híveinek.

Ő már 1945 tavaszán katona lett, mivel a tanítóképző után önként jelentkezett a szerveződő új demokratikus hadseregbe. A Debrecenben szerveződött 6. hadosztály el is jutott Ausztriába, majd a háború befejezésekor visszatért Magyarország területére. Később jelentkezett a Honvéd Kossuth Akadémiára, aminek sikeres elvégzése után hadnaggyá avatták.

Az 1950-es évek történései során gyakorta szűk körben, Pista, Lukács Gyuri és jómagam sokat vitatkoztunk, értetlenkedtünk, de igazán eligazodni sok mindenben nem tudtunk. Különösen megrázott bennünket a Rajk-per és a többi koncepciós ügy, de sokat vitatkoztunk a hadseregben történekről, a Farkas Mihálytól való rettegésről stb. Oláh Pista kiemelkedő tudása, felkészültsége, rátermettsége, s nem utolsósorban intelligenciája széles körben elismerést nyert és népszerűségnek örvendett. Édesapja szoros baráti kapcsolatot tartott a népi írókkal, köztük Veres Péterrel is. Az ő gondolkodásuk, hazaszeretetük, a nép sorsáért való kiállásuk az egész Oláh családra, így Pista barátomra is nagy hatást gyakorolt. Sokoldalúan és egyértelműen juttatta kifejezésre minden tevékenysége során hazafiságát, s katonai hivatását is ennek szellemében fogta fel.

1951 őszén ő a magasabbparancsnoki tanfolyam hallgatója lett Budapesten, melynek elvégzését követően Békéscsabára, hadosztályparancsnoki beosztásba helyezték. Egy időre távol esett tehát a kettőnk beosztása, mivel engem az akkor indult, Sztálinról elnevezett katonai-politikai akadémiára vettek fel hallgatónak, s ezt követően Veszprémbe helyeztek a 34. ágyús dandár politikai helyettesének.

Természetesen találtunk rá alkalmat, hogy valahol találkozzunk, és jól kibeszéljük magunkat. 1955 tavaszától viszont erre már nagyon ritkán kerülhetett sor, mivel engem Moszkvába küldtek aspirantúrára. Onnan ritkán volt mód hazajönni, csak félévenként volt erre lehetőségem. 1957 tavaszán viszont gyakran összejöttünk, s volt is miről kicserélni a véleményünket.

Pista barátom 1956-ban a II. Rákóczi Ferenc Katonai Középiskola parancsnoka volt. 1956-ot követően elképesztő rágalomhadjáratot indítottak ellene. Meggyőződése volt, hogy valakiknek egyéni érdeke fűződött ahhoz, hogy leváltsák és a hadseregből eltávolítsák. Révész Géza honvédelmi miniszter azonban kiállt mellette és így nem került erre sor.

Czinege Lajos miniszterségének első időszakában sokáig mellőzték, és minden javaslat ellenére csak hosszú évek múltán engedték ki Moszkvába, a Vezérkari Akadémia elvégzésére. A kettejük közötti viszony a későbbiek során sem volt felhőtlen. Pista nagy odaadással végezte munkáját, de sajnos nem kímélte magát, bár tisztában volt egészségi állapotával. Korán bekövetkezett halálához hozzájárult egy nagyon szomorú és fájdalmas családi tragédia is. Középső gyermekük, a kiváló képességű Gyuri fiuk, a Műszaki Egyetem elvégzését követően munkahelyén baleset áldozata lett. Érthető módon ez Pistát és feleségét nagyon megviselte.

Valamennyi beosztásában törekedett az új, korszerűbb eljárások érvényesítésére. Erre különösen megnyílt a lehetősége, amikor a hadosztályparancsnoki beosztását követően kinevezést nyert a Magyar Néphadsereg kiképzési főcsoportfőnöki beosztásra, majd néhány esztendő múltán a Vezérkar főnöke lett.

Akkoriban az volt a kialakult gyakorlat, hogy minden jelentősebb szervezési, kiképzési, hadművelleti, vezetési változtatáshoz a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői Főparancsnokságának, sőt számos esetben a Szovjetunió Védelmi Minisztériuma vezetésének a hozzájárulása volt szükséges. Ez különösen akkor jelentett gondot, ha az elgondolás eltérést jelentett a szovjet hadseregben alkalmazottaktól. Ennek érzékeltetésére két esetet említek meg. Tudatában voltunk annak, hogy a 24 hónapos sorkatonai szolgálati idő lényegesen lerövidíthető. A kiképzés és a begyakorlás nem igényel 24 hónapot, viszont a fiatalok ilyen hosszú időre való igénybe vétele számos társadalmi gondot okoz. Tulajdonképpen a 12 hónapra való átállásra gondoltunk, de számításba vettük, hogy ehhez a szovjet vezetés nem fog hozzájárulni. Ennek az oka pedig az volt, hogy a harckészültség magas szinten tartása érdekében a kiképzett sörállomány minél nagyobb létszámban álljon rendelkezésre. A szovjet hadseregben számos fegyvernemnél (pl. a haditengerészetnél) még hosszabb időt kellett leszolgálni.

Mindezeket átgondolva, a 18 hónapra való áttérés mellett döntöttünk. Aggodalmunk nem volt alaptalan. Amikor az erre vonatkozó javaslatot a honvédelmi törvény módosítására vonatkozóan előterjesztettük, az Országgyűlés pedig napirendre tűzte, egy géptáviratot kaptunk Dmitrij Usztyinov marsalltól, a szovjet védelmi minisztertől, hogy vegyük le ezt az előterjesztést a napirendről, s ne kerüljön megtárgyalásra.

Anatolij Ivanovics Gribkov hadseregtábornok, a főparancsnok első helyettese 1998-ban kiadott „A Varsói Szerződés sorsa” című könyvében, melyet a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek működéséről írt, erről a következőket írja: „A magyar honvédelmi minisztériumban dolgozó főképviselelőnk egyik alkalommal jelentette, hogy a magyar kormány döntést hozott a kétéves sorkatonai szolgálati idő másfél évesre történő csökkentéséről. Viktor Kulikovval együtt megosztottuk ezt az információt D. F. Usztyinov miniszterrel. Ki is jutott érte mindkettőnknek. Hogy miért is engedték meg egy ilyen döntés meghozatalát? Parancsot kaptunk arra, hogy kövessünk el mindent annak érdekében, hogy a magyar vezetés a döntését visszavonja, mivel a Varsói Szerződés országainak valamennyi hadseregénél két év a szolgálati idő.

Azt mondtam V. G. Kulikovnak: Ne vessük fel a magyar elvtársnak ezt a kérdést! Néhány nap múlva azonban Romániában került sor a honvédelmi mi-

niszteri bizottság ülésére. Az ülés szünetében Usztyinov így szólt hozzám: Na, nézze, hogyan kell Czinege tábornok honvédelmi miniszterrel beszélni!

Usztyinov odalépett Czinegéhez és ezt mondta neki: Lajos, mit találtak ki ezzel a másfél éves szolgálatra történő áttéréssel kapcsolatban? Ez helytelen, meg kell változtatni ezt a döntést!

Czinege kapásból válaszolt Usztyinovnak: Usztyinov elvtárs, Önöknél is van egy Központi Bizottság és a kormány, Önök talán nem hajtják végre azok határozatait? Usztyinov kénytelen volt a beszélgetés tónusát megváltoztatni, és azt mondta, hogy pusztán csak pontosítani szeretne volna a kérdést. Én pedig mellettük álltam és végighallgattam az egész beszélgetést, magamban pedig azt gondoltam: Na, Usztyinov elvtárs, ezúttal nem sikerült nyomást gyakorolnia a kollégára."

A Kormány előterjesztése alapján az Országgyűlés 1980-ban módosította a honvédelemről szóló 1976. évi I. törvényt, melynek alapján 1981. január 1-je után a sorkatonai szolgálat ideje 18 hónapra módosult.

Még nehezebbnek, egyenesen megvalósíthatatlannak tűnt Oláh Istvánnak, mint vezérkari főnöknek az a törekvése, hogy a szárazföldi hadsereg egész szervezetét átalakítsa oly módon, hogy az jobban megfeleljen a magyar viszonyoknak. A hadosztály–ezred szervezeti felépítés helyett a hadtest–dandár szervezet a szárazföldi hadsereg új hadrendjének kialakítását jelentette.

Rengeteg gond, probléma volt, amit régóta számon tartottunk és úgy gondoltuk, hogy most lehetőségünk nyílik ezek közös megoldására. De sajnos éppen csak elkezdhattuk, mivel Pista barátom egy évi minisztersége után eltávozott közülünk. Vele együtt sok-sok nehézséggel jobban tudtunk volna megbirkózni.

Közös munkálkodásunknak van egy nagyon szép és maradandó eredménye, amire mindig jó érzéssel fogok vissza gondolni. Közeledett 1985. április 4-e, hazánk felszabadulásának 40. évfordulója. Tudtuk, hogy ez alkalommal katonai díszszemlére is sor kerül. A díszszemle nagyon komoly felkészítéssel járó feladat, de a nagy nyilvánosság számára jól lehet demonstrálni a hadsereg morálját, legújabb fegyverzetét, technikáját, s ha minden nagyon pontosan, az elgondolás szerint megy végbe, úgy komoly hatással lehet a lakosságra, s elismerést válthat ki a katonák iránt.

Felmerült köztünk, hogy a díszszemle valamilyen módon fejezze ki tiszteletünket történelmi múltunk iránt. Én már korábban, többször is megtekintettem a Hadtörténelmi Intézet és Múzeumban őrzött hadi lobogókat. Így merült fel, hogy most együtt, Oláh Istvánnal menjünk és nézzük meg. El is mentünk.

Oláh István hadseregtábornok, honvédelmi miniszter

1926. december 16. – 1985. december 15.

A Cs. Kottra Györgyi muzeológus gondos kezelésében lévő zászlók valósággal elkápráztattak bennünket. Meg is született azonnal az elhatározásunk, hogy a kiválasztott zászlók másolatai jelenjenek meg a díszszemlén.

Persze a gondok is előkerültek. Nemzeti történelmünk különböző korszakaiból eredő zászlók nem nagy számban maradtak fenn. Ilyen nagy történelmi ívet átfogóan szükségessé vált, hogy arra hivatott emberek gondos kutatása alapján kerüljenek összeállításra az eredeti zászlók, valamint a részleges és teljes rekonstrukció által elkészíthető zászlók sora.

Megbízást adtunk a Hadtörténeti Múzeumnak, hogy az MTA Történettudományi Intézetével együttműködve tanulmányozzák, milyen korok mely történelmi zászlóit lehet és célszerű a díszszemlén felvonultatni. A rendelkezésre álló adatok alapján megállapították, hogy az adott korban volt-e közjogi jelentőségű zászló, milyen közismert családi zászlók, illetve milyen hadilobogók voltak.

A muzeológusok, heraldikusok és történészek szívesen vállalták ezt a megbízást, tevékenységükkel lehetővé téve, hogy ezeréves történelmünk szimbolikus ereiklyéi megjelenhessenek az ország lakossága számára.

Elismerésre méltó, nagyon komoly kutató munkát végeztek, hiszen eredetben a zászlók csak a XVI. század végétől maradtak fenn.

Munkájuk nyomán megismerhettük, hogy a zászlómásolatok elkészítésének három változata lehetséges: a másolás, a részleges, valamint a teljes rekonstrukció. Másolat készül, ha eredetiben vagy másolatban fennmaradt zászlót újra elkészítenek, lehetőleg az eredeti méret, anyag és technika alkalmazásával.

Részleges a rekonstrukció, ha ábrázolás, pontos leírás, vagy töredék maradt fenn az elkészíteni szándékozott darabról, és ezeknek figyelembevételével a méretet, színt, esetenként a formát és az ábrázolásokat megalkotva készül el a lobogó.

Teljes rekonstrukció akkor szükséges, ha nincs, vagy csak egészen minimálisan van adat. Ilyenkor analógiákra, a korabeli zászlóformák ismeretére támaszkodva lehet csak elkészíteni a lobogót.

Részleges rekonstrukció alapján készültek a következők: Bethlen, Zrínyi, Dózsa, Hunyadi Mátyás, az Anjou- és az Árpád-házi királyok zászlói.

Teljes rekonstrukció alapján volt szükséges elkészíteni a Thököly, Hunyadi János és a honfoglalás kori zászlókat. Thököly Imre zászlóját legfőbb segítőnk, Cs. Kottra Györgyi személyesen rekonstruálta.

A hosszú, aprólékos és türelmes munka eredményeképpen elkészült az a zászlósor, amely első ízben az 1985-ben rendezett díszszemlén jelent meg az

emberek sokasága előtt. Felemelő érzés volt látni a magyarság történelmének féltve őrzött ereiklyéit, ahogy a katonák díszmenetben felvonultak velük. Jó érzés tudni, hogy azóta is minden jelentősebb nemzeti esemény és állami rendezvény alkalmából felvonul a történelmi zászlósor, s a lakosságot emlékezteti Hazánk dicső korszakaira.

Megvalósult Baranyi Ferenc neves költőnk „Rekviem a jövőért” c. versében oly szépen hangzó kívánság, amely így hangzik:

*„Jó lenne olykor újra elolvasni
múzeumokban porosodó
rongyos zászlóink feliratát:
és folytassuk szótagolva,
hogy a köznép
– miután jó ideje birtokolja –
meg is tanulja végre:*

PRO

LI

BER

TA

TE.”

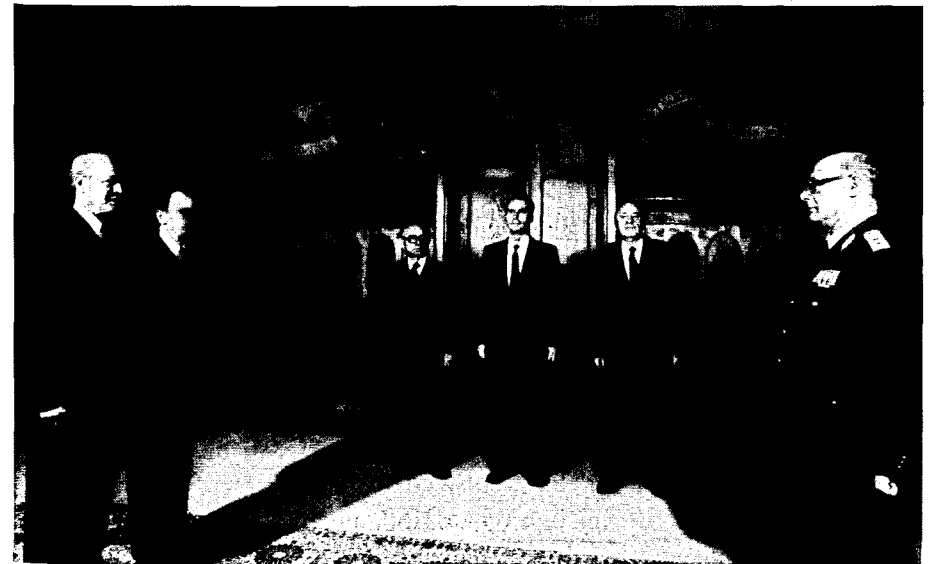
A történelmi zászlók tisztavátason az Országház előtt,
a Kossuth Lajos téren

HONVÉDELMI MINISZTERI KINEVEZÉSEM

1985 decemberének utolsó napjait szabadságon töltöttem. Barátaimmal egy vaddisznó-hajtóvadászaton vettem részt. A délutáni órákban feltűnt az erdőben egy felénk közeledő terepjáró gépkocsi. Hofi Géza, a neves humorista – akivel nagyon jó barátságban voltam – állt hozzám a legközelebb, aki felkiáltott: „Nézd már, ez golyó által akar meghalni.” A vadászati szabályok ugyanis szigorúan előírják, hogy ilyen alkalmakkor tilos minden mozgás, mivel az nagyon veszélyes. Integetésünkre végre megállt, és hangosan az én nevemet kiáltották.

Azért jöttek, hogy közöljék, telefonon keresnek és menjek velük. Hofi Géza megint nem bírta ki, hogy megjegyzést ne tegyen. „Mit követhetél el, elmondhattad volna már régen, miért így kell megtudnunk?”

Telefonon azt közölték velem, hogy este hat órakor jelenjek meg a Pártközpontban, mivel Lázár György miniszterelnök és Horváth István, a Központi Bizottság illetékes titkára akarnak velem beszélni. A vadászatot otthagynva igyekeztem, hogy időben ott legyek. Elmondták, hogy engem akarnak a Politikai Bizottságnak javasolni a honvédelmi miniszteri tárca betöltésére.

Kárpáti Ferenc vezérezredes az Országházban átveszi honvédelmi miniszteri kinevezését Losonczi Páltól – Kádár János, Lázár György és Kállay Gyula jelenlétében

Oláh Pista barátom temetése óta már több nap telt el. Sok volt a találgatás, miért húzódik el ilyen sokáig a döntés, hiszen a honvédelmi miniszter személyét illetően rövid idő alatt szoktak határozni. Így aztán több név jött szóba, több név forgott közszájon.

Természetesen megiszteltetésnek vettem a felkérést, s ennek kifejezést is adtam. Ugyanakkor elmondtam, hogy én nem fogom tudni pótolni Oláh Istvánt számos tekintetben. A mi közös, több évtizedes pályafutásunk során ő a századparancsnoki beosztástól kezdve szinte minden szintű parancsnoki posztot végigjárt, s különösen az ezred-, majd hadosztályparancsnoki beosztásokban szerzett tapasztalatokat, s végül a néphadsereg kiképzési főnökeként olyan ismeretekre, tudásra tett szert, amivel én nem rendelkezem. Elvégezte Moszkvában a Vezérkari Akadémiát, ami a Varsói Szerződéshez tartozó országok katonai vezetőinek a legmagasabb szintű oktatási intézménye volt. Én mindig politikai munkás beosztásokat töltöttem be – zászlóaljnál, dandárnál. A katonai akadémián tüzér szakon tanultam, azt kiváló minősítéssel fejeztem be. Sokirányú katonai ismeretet szerezhettem az évek során, mégis úgy láttam, hogy ezeket el kell mondanom, mielőtt döntenek a kinevezés ügyében.

A Varsói Szerződés országaiban volt egy kialakult gyakorlat, s ebben, mint minden másban is, mindenekelőtt a szovjet hadsereg szolgált etalonnak. A szovjethatalom időszakában a védelmi tárcát csakis olyan személy vezethette, aki mögött már hosszú, sok éves katonai pálya húzódott meg. A mi időnkben ehhez még hozzájött az is, hogy rendelkezzen a szovjet vezérkari akadémiai végzettséggel is, továbbá legyen képes nagyszabású hadgyakorlatokat személyesen irányítani, levezetni. Ez alól talán csak egyszer tértek el, éppen Czinege Lajos esetében, de ő még 1960-ban lett honvédelmi miniszter, teljesen más körülmények között. Tisztában voltam tehát vele, hogy a szovjet, de a többi baráti hadsereg vezetői sem tudják elképzelni, hogy eltérjünk a kialakult gyakorlattól.

Másképpen volt ez már a nyugati országokban. Ausztriában például, ahol hosszú időre visszanyúlóan mindig katonadinasztiákból került ki a védelmi miniszter. Lüdgendorf volt az utolsó katona miniszter, aki az 1970-es években öngyilkos lett valami fegyverkereskedelmi ügy miatt, s azóta csakis civil politikusok közül kerül ki a védelmi miniszter.

Nagy-Britanniában, Franciaországban, Hollandiában, Belgiumban, Finnországban és még számos országban már régóta civil politikusok álltak a védelmi tárca élén. Természetesen sok mindenben más volt a helyzetünk, mint a nyugati országokban. Lényeges, nagy különbséget jelentett a parlamentek

szerepe, hiszen nyugaton a hadsereggel, a védelmi politikával összefüggésben minden fontos kérdésben a parlamentek foglalkoznak és hoznak döntéseket. Ismeretes, hogy nálunk nem ez volt a kialakult gyakorlat. A kormány, az országgyűlés helyett a párt vezető szervei döntöttek a hadsereget érintő fontos kérdésekben, s csak ezt követően kerülhetett a kormány, és esetenként az országgyűlés napirendjére.

A meghallgatás végén közölték velem, hogy engem fognak javasolni a kinevezésre. Így került sor arra, hogy 1985. december 30-án az Elnöki Tanács határozata alapján kineveztek honvédelmi miniszterré, s egyben előléptettek vezérezredessé.

Bizakodással fogtam hozzá az új, nagy felelősséggel járó feladataim ellátásához. Jól ismertem a honvédség hivatásos állományának felkészültségét, az ország egyre nehezebb helyzetében is valóban áldozatkész, odaadó tevékenységét. Már korábban, Oláh Istvánnal együtt felismertük, mi az, amin feltétlenül változtatni kell, s volt, amit már el is kezdtünk. A legfontosabb feladatnak a haderő modernizálását, struktúrájának olyan változtatását tartottam, ami jobban megfelel hazánk adottságainak. Biztatást, bátorítást kaptam a Honvédelmi Minisztérium, a seregtestek és csapatok vezetőitől. A hosszú évek sok-sok tapasztalata alapján jól ismertük egymást. A vezető beosztásokban magasan képzett, tapasztalt emberek teljesítettek szolgálatot, akikre minden tekintetben számíthattam.

Határozott szándékom volt, hogy a soron lévő legfontosabb kérdések eldöntése előtt megismerjem a vezetők véleményét, hogy bevonjam őket a valamennyiünket foglalkoztató kérdések megvitatásába, s így közvetlen részesei legyenek a döntések kialakításának.

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ HIDEGHÁBORÚ

A szövetséges hatalmak összefogásának megszűnése

A második világháborút kiobbantó náci Németország hatalmas és rendkívül agresszív hadseregét csak a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok összefogása, szövetsége és következetes együttműködése volt képes legyőzni és megsemmisíteni. A győzelem kivívása hatalmas emberi áldozatokat követelt. Az első világháborúban a halálos áldozatok száma 10 millió, a sebesülteké 20 millió volt. A második világháború 40–50 millió halottat követelt, és a sebesültek száma 75–90 millió volt. A Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok szövetsége és együttműködése azonban csak addig maradt fenn, amíg a háború végét nem ért.

Sir Winston Churchill, a második világháborús időszak kiemelkedő államférfija a Nobel-díjjal kitüntetett „A második világháború” c. művében a „Megnyílik a szakadék” fejezetben (643. oldal), 1945. május 10-én, azaz amikor a náci Németország már feltétel nélkül letette a fegyvert, a következőket írja: *„Japánt még nem győztük le. Az atombomba még nem valósult meg. A világban zúrzavar uralkodott. A közös veszedelem, amely eddig erős kötelék gyanánt kapcsolta össze a szövetséges hatalmakat, egyik napról a másikra megszűnt. Gondolataimban már a szovjet veszedelem lépett a náci ellenség helyébe”.*

A háború befejezésével ismét előtérbe került a kapitalista és a szocialista rendszer közötti fő ellentét.

Kétpólusú nemzetközi rendszer alakult ki. A két superhatalom – a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok – Jalta szellemében hosszú évekig tiszteletben tartotta a háború után létrejött befolyási övezeteket, a kialakult status quo-t, és nem avatkoztak be a másik táborhoz tartozó országokban végbemennő eseményekbe. Erőfeszítéseik arra irányultak, hogy a megosztott Európában a saját befolyási övezetükben konszolidált állapotokat teremtsenek.

A hidegháború különböző hatásfokkal kiterjedt az ideológiai, politikai, kulturális és gazdasági területre, de a legnagyobb mértékben és erőltetett ütemben a fegyverkezési versenyre. Azáltal, hogy az Egyesült Államoknak már 1945-ben sikerült létrehozni és a valóságban is alkalmazni az atomfegyvert, a fegyverkezés tekintetében óriási előnyhöz jutott. W. S. Churchill a már emlí-

tett könyvében (660. oldal) erről a következőket írja: „Július 17-én világrengető hír érkezett: a délután folyamán Stimson – (az Amerikai Egyesült Államok hadügyminisztere K. F.) – felkeresett a szállásomon, s egy papírlapot tett elé, amelyen a következő szöveg állott: 'A kisbabák rendben megszülettek'. Ez a távirat – mondotta – azt jelenti, hogy az atombomba megvalósult!’”

1945. augusztus 6-án Hirosimára, majd augusztus 9-én Nagaszaki városra ledobott atombomba által okozott iszonyatos pusztításról hírt kapva tudomást szerezhetett az emberiség a hadviselés új eszközéről. Ez azt jelentette, hogy a világ belépett az atomfegyverek korszakába.

A szovjetek minden igyekezete arra irányult, hogy behozzák a lemaradást, amit viszonylag rövid időn belül sikerült is elérniük. Az első atomrobbantást 1949. szeptember 25-én hajtották végre, ezzel egyszersmind véget ért az USA atommonopóliuma. A következő években a két szuperhatalom között globális erőegyensúly alakult ki, sőt a szovjetek egyes területeken, így mindenekelőtt a szárazföldi katonai erők tekintetében komoly fölényre tettek szert.

A háborút követően a szövetségesek néhány év eltelte után egymással szemben álló felekké váltak. Winston Churchill 1946. március 5-én Fultonban tartott nagyhatású beszédében ezt világosan és egyértelműen tudomására hozta a világ közvéleményének.

„Árnyék borult arra a színpadra, amelyet legutóbb a szövetségesek győzelme megvilágított. Senki sem tudja, mit szándékozik tenni Szovjet-Oroszország és nemzetközi kommunista szervezete a közvetlen jövőben. (...)”

A Balti-tenger mellett fekvő Stettintől az Adriai-tenger mentén fekvő Triesztig vasfüggöny ereszkedik le Európára.”

Beszédében egy új szövetség létrehozására tett felhívást, éspedig az angol nyelvű Brit Nemzetközösség és az Amerikai Egyesült Államok szövetségére.

„Ha az angol nyelvű Nemzetközösség népei szövetségre lépnek az Egyesült Államok népeivel, hogy közösen végezzék el mindazt, amit égen, földön és tengeren a tudomány és az ipar előtt álló feladatok követelnek, akkor nem kell attól félni, hogy egy ingatag, kétes erőegyensúly kísértése netán becsvágyat vagy vakmerő próbálkozást vált ki egyesekben. Ellenkezőleg, megteremtődik a mindent felülmúló biztonság garanciája.”

A beszédnek óriási visszhangja volt az egész világon. A győzelmi mámor után hideg zuhanyként hatott, hogy ismét félni kell egy esetleges újabb háború kitörésétől.

Megkezdődött a szemben álló felek különböző, a katonai erőfölény megszerzésére szolgáló szervezeteinek a létrehozása.

A két táborra szakadás folyamata 1949-re lényegében befejeződött. Földrajzi határok és politikai irányzatok szerint is kialakultak a frontok és néhány éven belül mindkét oldalon létrehozták saját intézményeiket.

A nyugati hatalmak 1948. április 16-án Párizsban megalakították az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezetet.

A Szovjetunió, Lengyelország, Csehszlovákia, Románia, Bulgária és Magyarország 1949. január 25-én Varsóban megalakították a gazdasági együttműködési szervezetüket – a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát, amihez később más országok is csatlakoztak.

1949. április 4-i hatállyal létrehozták az Észak-atlanti Szerződés Szervezetét, a NATO-t, melyet 12 állam – az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium, Hollandia, Luxemburg, Dánia, Norvégia, Izland, Olaszország és Portugália – írt alá, majd 1951-ben Görögországgal és Törökországgal bővült a szövetség.

A Szerződés kimondja, hogy „*egyikük vagy többjük ellen – Európában vagy Észak-Amerikában – intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek, amiért is mindegyikük az indokolt egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva megteszi azokat az intézkedéseket, ideértve a fegyveres erő alkalmazását is, amelyeket szükségesnek tart.*”

1954. október 19–23. között Párizsban tanácskozott a NATO, amelyen részt vett a Német Szövetségi Köztársaság képviselte is. Az értekezlet döntése alapján – melyet 1955. május 5-én ratifikáltak – a NATO tagja lett a Német Szövetségi Köztársaság, s a döntés lehetővé tette hadiiparának újjászervezését is.

Nem sokáig váratott magára a Szovjetunió és szövetségeseinek a válaszlépése sem. 1955. május 11–14. között ülésezett Varsóban Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, a Német Demokratikus Köztársaság, Románia és a Szovjetunió, ahol közös védelmi szervezetet hoztak létre. A tanácskozáson a Kínai Népköztársaság megfigyelővel képviseltette magát. A részt vevő nyolc ország barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződést kötött, amely a továbbiakban Varsói Szerződés néven szerepelt.

A Szerződés – szinte a tükörképe a NATO-nak – többek között kimondta, hogy „*ha valamely állam vagy államcsoport Európában fegyveres támadást intéz a szerződésben részt vevő egy vagy több állam ellen, a szerződésben részt vevő minden állam az egyéni vagy kollektív önvédelem jogának megvalósításaképpen egyenként és a szerződés többi tagállamával való megegyezés szerint minden szükségesnek mutakozó eszközzel, a fegyveres erő alkalmá-*

zását is beleértve, azonnali segítséget nyújt a megtámadott államnak vagy államoknak”.

Ez a megfogalmazás nem tette volna lehetővé a Brezsnyev-féle doktrína alkalmazását, amely a Varsói Szerződés nevében, az egyes tagországok szuverenitását megsértve, fegyveres erővel beavatkozhat a belpolitikai kérdések eldöntésébe.

A részt vevő nyolc állam megalakította a fegyveres erők közös parancsnokságát is. Ily módon tehát létrehozták a szembenálló felek a katonai szervezeteket, melyek a hidegháború egész időszakában fennmaradtak. Többször előfordult, hogy rendkívüli módon kiélesedtek a két tábor politikai-diplomáciai ellentétei, és háborús veszély fenyegette a világot. Nagyon kiéleződött a helyzet 1961 nyarán, amikor megépült a 45 km hosszan Berlint kettévágó fal, ami kilátástalanná tette, hogy enyhülést lehessen elérni.

A legkritikusabb helyzet 1962-ben alakult ki, amikor kirobbant a Karib-tengeri válság, a szovjet közepes hatótávolságú rakéták Kubába való telepítése következtében.

Ebben a helyzetben mind a NATO, mind a Varsói Szerződés fegyveres erőinél a legmagasabb szintű harckészültségi fokozatot rendelték el. Rövid ideig fennállt annak a veszélye, hogy az emberiség földi léte ismét pokollá válik.

Az atomfegyver hatása a világhelyzetre

A második világháború akkor ért véget, amikor az Amerikai Egyesült Államok a japán fegyverletétel kikényszerítése érdekében, elsőként a világon, atombombát vetett be. Ekkor ismerhette meg a világ, mit jelent a hadviselés új eszköze, az atomfegyver. A Hirosimára repülőgépről ledobott atombomba 13–18 kilotonna hatóerejű volt, a Nagaszakira ledobott bomba pedig 20 kilotonnás. Hirosimában azonnal csaknem 80 ezer ember esett áldozatul, Nagaszakiban pedig 36 ezer ember. A sebesültek és a sugárfertőzést kapott emberek száma pedig ennél jóval nagyobb volt.

Mit is írt Churchill annak idején az első atombomba ledobása után? „Egyetlen felelősségteljes tudós sem merte megjósolni, mi történik majd abban a pillanatban, amidőn megkísérlik az első, teljes erejű atomrobbantást. Lehet, hogy a bomba hatástalannak bizonyul, de az is lehetséges, hogy a robbantás mindent megsemmisít majd. Most végre megtudtuk: 'a kisbabák rendben megszülettek'. (...) E pillanatban persze még senki sem mérhette fel a felfedezés

közvetlen hadászati következményeit: senki nem volt képes még végiggondolni a bomba létének egyéb kihatásait.”

Albert Einstein, a világhírű Nobel-díjas fizikus erről a következőképpen vélekedett: „Rajtunk, tudósokon, akik ezt a szörnyű erőt felszabadítottuk, rajtunk áll, parancsolóan bennünket terhel a felelősség az atomenergia irányításáért, azért, hogy ez az emberiség jólétét szolgálja és ne a megsemmisítést idézze elő...” – olvashatjuk Tamás György: Einstein tudományos és emberi nagysága című írásában (Vigília, 1965. június, 344. oldal).

A Hirosimára és Nagaszakira ledobott atombombák után eltelt több mint hat évtized alatt megismerhettük, megtudhattuk, hogy az atomfegyver a fegyverkezés történetének legveszélyesebb, legnagyobb hatású fegyvere, aminek alkalmazása az emberi civilizáció megsemmisítésével járna.

Dwight Eisenhower, az Egyesült Államok egykori elnöke, 1956-ban magánlevelében írta: „Amikor elérkeztünk ahhoz a ponthoz, ahol már mindkét fél tudja, hogy a támadás meglepetésszerűségétől teljesen függetlenül egy háború mindkét fél részére kölcsönös és totális megsemmisülést jelent, ott, annál a pontnál vagy lesz annyi eszünk, hogy belátjuk, a hadviselés kora lejárt, az emberi fajnak a tevékenységét a tárgyalásokra kell leszűkítenie, vagy szembe kell néznünk a pusztulással.” (Tények könyve 1989. 460. oldal.)

A fegyverkezési verseny során a rakétarendszereknek és atomtölteteknek a fejlesztése, hatóerejének, találati pontosságának a növelése szakadatlanul fejlődött, mennyisége pedig óriási volt. A fegyverkezési spirál különösen a '60–70-es években megállíthatatlannak tűnt.

A nukleáris robbanásakor felszabaduló pusztító energia nagyságát a hagyományos robbanóanyaghoz (trotil) viszonyítva állapítják meg. A trotil-egyenérték megmutatja, mekkora lenne a robbanással megegyező hatást okozó hagyományos robbanóanyag tömege. A trotil-egyenérték mértékegységéül a kilo- és a megatonnát használják. 1 kilotonna = 1000 tonna, 1 megatonna = 1 millió tonna hagyományos robbanóanyag tömegével egyezik meg.

Hirosima óta kifejlesztették a szárazföldi rakétarendszert, az atom-tenger-alattjárókra telepíthető rakétákat, valamint a nehézbombázókra felszerelhető robotrepülőgépeket is.

A legnagyobb veszélyt a hadászati interkontinentális ballisztikus rakéta-fegyverzet jelenti, amelynek hatótávolsága meghaladja a 10 ezer km-t. Hatóereje lehet több száz kilotonna, vagy megatonna, és egy fejrész több töltettel is rendelkezhet. (Ez a Hirosimára és Nagaszakira ledobott atombombákénak sokszorososa.)

Nélkülözhetetlenné vált a felderítés új eszközeinek és módjainak a létrehozása, amely elősegítette a váratlanság csökkentését, az ellenfél fegyverzete elhelyezésének, mennyiségének megállapítását.

Ezt a célt kiválóan szolgálta a föld körüli pályára állított mesterséges műhold létrehozása. Az első ilyen műholdat a szovjetek állították föld körüli pályára 1957-ben, Szputnyik-1 elnevezéssel, melyet rövidesen követett az amerikai műhold pályára állítása is. A műholdak nagyon komoly változást eredményeztek a katonai felderítés terén. Én az 1960-as évek elején láttam először a szovjet műhold által készített felvételt. Teljesen pontosan megállapítható volt rajta mindaz, ami a Föld felszínén található és látható.

A katonai felderítő műholdak sok mindenre képesek. Így például fényképező, infravörös, rádiólokációs berendezéssel felkutathatják és „megörökíthetik” a katonai és ipari célpontokat, azok koordinátáit, a hadászati fontos körzeteket.

A váratlanság elkerülése kényszerítő erőt jelentett arra, hogy folyamatos, vagyis megszakítások nélkül a lehető legpontosabb ismeretek álljanak rendelkezésre, mindenekelőtt a nukleáris fegyverzetről.

Az első csapás veszélyével olyan esetben kellett és lehetett számolni, ha a háború azonnal a nukleáris fegyverek tömeges bevetésével veszi kezdetét, azaz a céllal, hogy az ellenfél válaszcsapásra alkalmas hadászati támadófegyverreit minél nagyobb mértékben megsemmisítse. Az első csapás hallatlan nagy veszélyét tulajdonképpen akkor voltak képesek a szembenálló felek elhárítani, vagy hatását csökkenteni, amikor kialakult a szuperhatalmak között a hadászati erőegyensúly. A váratlan csapással akkor már nem volt lehetséges az ellen-csapás megakadályozása.

A hadászati erőegyensúly kialakulása

Öt atomhatalom – az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Kína, Nagy-Britannia és a Szovjetunió – nagy mennyiségben halmozott fel ballisztikus és repülőgép-fedélzeti rakétát. Az összmennyiségnek döntő többségét a két világhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió birtokolta. Különös jelentőséggel bírt az a tény, hogy az interkontinentális-ballisztikus rakétával – ami a legnagyobb távolságra juttatható és a legpusztítóbb hatású – a két világhatalom egyenlő arányban rendelkezett.

A hadászati erőegyensúlynak minden háborús veszélyt előidéző lépéssel szemben igen jelentős visszatartó ereje volt. Ahhoz azonban, hogy ez az álla-

pot kialakulhatott, a fegyverkezési verseny hatalmas terhet jelentett valamennyi országnak.

Eljutott a világ ahhoz a ponthoz, amire Dwight Eisenhower egykori amerikai elnök figyelmeztetett, hogy „a támadás meglepetésszerűségétől teljesen függetlenül egy háború mindkét fél részére kölcsönös és totális megsemmisítést jelent”.

Elkerülhetetlenné vált, hogy tárgyalások kezdődjenek a tömegpusztító fegyverek korlátozásának és csökkentésének kérdéseiben, hogy megállapodások szülessenek a bizalom erősítése terén.

Mire tértek ki ezek az egyezmények?

- Részleges atomcsend egyezményt kötöttek 1963 augusztusában az Egyesült Államok, a Szovjetunió és Nagy-Britannia. A szerződés betiltotta a légkörben, a világűrben és a víz alatt a nukleáris fegyverkísérleteket.
- 1970-ben az ENSZ Közgyűlés XXV. ülészakán határozatot fogadtak el a nukleáris és más tömegpusztító fegyverek tenger- és óceánfenéken való elhelyezésének tilalmáról.
- 1971 szeptemberében az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió külügyminiszterei megállapodást írtak alá az atomháború kirobbanásának veszélyét csökkentő intézkedésekről.
- Ugyancsak az ENSZ Közgyűlés fogadott el határozatot 1971 decemberében a bakteriológiai és toxinfegyverek gyártásának és tárolásának tilalmáról.
- A világűr militarizálásának megakadályozására az ENSZ Közgyűlés még 1967-ben szerződést fogadott el, amely megtiltotta a tömegpusztító fegyvereknek a világűrben való elhelyezését.

A két szuperhatalom felelőssége a háborús veszély elhárításában, kialakulásának megakadályozásában kiemelkedő fontossággal bírt. Éppen ezért, amikor 1963-ban megállapodtak abban, hogy közvetlen távközlési összeköttetést létesítenek Moszkva és Washington között, ez a bizalom irányába tett jelentős lépésnek volt tekinthető. Az összeköttetés „forró drót” néven vált ismertté.

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet

A második világháborút követően – a kettéosztott Európában 1975. augusztus 1-jén, Helsinkiben –, több éves előkészületet követően került sor első ízben olyan tanácskozásra, amelyen Albánia kivételével, Európa valamennyi orszá-

ga, valamint az Amerikai Egyesült Államok és Kanada is részt vett. A tanácskozás elnevezéséből is egyértelműen kitűnt a tanácskozás témája: Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ).

A tanácskozás célkitűzése volt megvitatni és elfogadtatni azokat az ajánlásokat és elveket, amelyek a nemzetközi béke, biztonság és igazságosság érvényesítését szolgálják a nemzetközi problémák megoldásában, valamint az államok közötti kapcsolatok és együttműködés fejlesztésének elősegítésében.

A Záróokmány első fejezete tartalmazza, és tíz pontban foglalja össze azokat az ajánlásokat, amelyeket az aláíró államok egymás közötti kapcsolatában alkalmaznak. Ezek a következők:

- (1) Szuverén egyenlőség, a szuverenitásban foglalt jogok tiszteletben tartása.
- (2) Tartózkodás az erőszaktól, vagy az erőszakkal való fenyegetéstől.
- (3) A határok sérthetetlensége.
- (4) Az államok területi épsége.
- (5) A viták békés rendezése.
- (6) A belügyekbe való be nem avatkozás.
- (7) Az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadságát.
- (8) A népek egyenjogúsága és önrendelkezési joga.
- (9) Az államok közötti együttműködés.
- (10) A nemzetközi jogi kötelezettségek jóhiszemű teljesítése.

A helsinki tanácskozás jelentőségét nem lehet túlbecsülni, hiszen döntéseinek máig tartó kihatásai vannak. Sajnos azonban ez a fontos tanácskozás sem tudta korlátozni a fegyverkezési versenyt, amely a feszültségek fő forrása volt.

A stockholmi konferencia

1984 januárjában 33 európai ország, valamint az Egyesült Államok és Kanada részvételével kezdődött meg az a konferencia, amely az európai bízalom- és biztonság erősítésének kérdéseit tárgyalta.

1986. szeptember 22-én írták alá azt a záróokmányt, amelyben a részes államok megerősítik azt az elkötelezettségüket, hogy egymással való kapcsolataikban, valamint általában a nemzetközi kapcsolatokban tartózkodnak az erővel való fenyegetőzéstől, vagy az erő alkalmazásától.

Az okmány szerint az aláíró államok egy sor biztonság- és bízalomerősítő intézkedést határoztak el. Közülük a legfontosabbak: meghatározott katonai

tevékenységek bejelentése, előrejelzése, továbbá megfigyelésének lehetősége. A katonai tevékenységeket (gyakorlatokat) 43 nappal a megkezdésük előtt kell bejelenteni, s minden évben előre kell jelezni a következő évre tervezett gyakorlatot, ami azonban csak azokra az esetekre vonatkozik, amikor a gyakorlaton részt vevő állomány létszáma meghaladja a 13 ezer főt, a bevont harckocsik száma pedig a 300-at.

Különösen fontos és jelentős az az előírás, hogy ha a gyakorlaton részt vevők létszáma eléri a 17 ezer főt, az adott ország köteles lehetővé tenni valamennyi aláíró országnak, hogy két fő megfigyelővel részt vehessen a gyakorlaton.

Kétségtelen, hogy ez növelte a biztonságot, a bizalmat, hiszen korábban egymásról jóval kevesebbet lehetett tudni.

Az atomsorompó szerződés

A múltban és ma is hallatlan nagy fontossága van annak, hogy korlátok közé lehessen szorítani az atomfegyverekkel rendelkező országok számát. 1968-ban az ENSZ Közgyűlés XXII. ülészakán elfogadták a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló második nemzetközi szerződést. A szerződés résztvevői között volt három atomhatalom (az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és a Szovjetunió), valamint a NATO és a Varsói Szerződés összes tagországa és számos más állam is, összesen 136 ország. Sok, úgynevezett „küszöbállam”, amely rendelkeztek az atomfegyver előállításához szükséges tudományos-műszaki ismeretekkel (pl. Argentína, Brazília, India, Pakisztán, Észak-Korea, Izrael, a Dél-afrikai Köztársaság) különböző okok miatt nem írta alá ezt a megállapodást, s azóta közülük már India, Pakisztán, Észak-Korea és Izrael is rendelkezik atomfegyverrel. Napjainkban nagy aggodalom nyilvánul meg Iránnal szemben, ahol atomfegyvert akarnak előállítani.

Az 1950-es, de főként az 1960-as években a fegyverkezési verseny során nagymértékben megnövekedett az atomfegyverek mennyisége és számos olyan állam, amely ez ideig nem rendelkezett atomfegyverrel, fokozta azon törekvéseit, hogy hozzájusson.

Az atomsorompó-egyezmény éppen arra irányult, hogy ezt megakadályozza, és ezért nagyon részletesen szabályozza, hogy az egyezményt elfogadó 136 ország, közöttük a Varsói Szerződés országai és a NATO tagállamai mit kötelesek betartani.

A szerződés előírta, hogy „a nukleáris fegyverrel rendelkező valamennyi állam kötelezi magát, hogy sem közvetlenül, sem közvetve senkinek nem ad át nukleáris fegyvereket vagy egyéb nukleáris szerkezeteket, illetve nem engedi át az ellenőrzést az ilyen fegyverek vagy robbanószerkezetek felett. Semmilyen módon nem segít, bátorít vagy ösztönöz nukleáris fegyverekkel nem rendelkező államot nukleáris fegyver vagy egyéb nukleáris robbanószerkezet előállítására, vagy más módon való megszerzésére, sem pedig az ilyen fegyverek vagy robbanó szerkezetek fölötti ellenőrzés megszerzésére”.

Az egyezmény azt is részletesen előírta, hogy a nukleáris fegyverrel nem rendelkező országok, akik az egyezményt aláírták, mit kell betartaniuk.

„Kötelezi magát, hogy sem közvetlenül, sem közvetve senkitől sem fogad el nukleáris fegyvereket vagy egyéb nukleáris robbanó szerkezetet, illetve nem vállalja ilyen fegyverek vagy robbanószerkezetek ellenőrzését. Nem állít elő és más módon sem szerez nukleáris fegyvereket vagy egyéb nukleáris robbanószerkezetet. Nem kér és nem fogad el semmiféle segítséget nukleáris fegyverek vagy más nukleáris robbanószerkezetek előállításához.”

A SALT-tárgyalások

A hadászati támadófegyver-rendszerek korlátozásával a SALT tárgyalássorozatok foglalkoztak. Az első megállapodás – SALT-I. elnevezéssel – az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió között 1972-ben jött létre. Ez az egyezmény előírja, hogy a felek az 1972. július 1-jén meglévő mennyiségre korlátozzák a hadászati fegyverek két legveszélyesebb változatának, a szárazföldi telepítésű interkontinentális-ballisztikus rakétaindító berendezések, valamint a tengeralattjáró-fedélzeti ballisztikus rakétákat hordozó tengeralattjárók és a rajtuk lévő rakétaindító szerkezetek mennyiségét.

A SALT-II. szerződést 1979 közepére sikerült előkészíteni és 1979 júniusában, Bécsben került jóváhagyásra. A szerződés meghatározta a hatálya alá vont összes hadászati támadófegyver-típust. Pontosította az eszközök állományát és előírta, hogy a felek 1981. december végére ezek mennyiségét 2400-ról 2250-re csökkentik.

A tárgyalások három évig tartó szüneteltetését követően – 1982 júniusában, már a Reagan-adminisztráció idején –, a SALT-ról START-ra átkeresztelt néven folytatódtak. Az amerikai javaslat arra irányult, hogy a korábbiakkal ellentétben a korlátozások és csökkentések alapjaként nem a hadászati atom-

töltetek hordozóeszközeit, hanem a velük célba juttatható atomtölteteket kell tekinteni. Ez igen fontos javaslat volt, figyelembe véve, hogy míg a rakéták mennyisége a SALT-I. és a SALT-II. előírásai alapján 1972 és 1987 között csökkent ugyan, de a velük célba juttatható atomtöltetek összmennyisége ezen idő alatt 5000 egységről 17 000-re növekedett.

A Szovjetunióval és Kelet-Európával szembeni békülékeny, az enyhülést szolgáló amerikai külpolitika Jimmy Carter 1977 és 1980 közötti elnöksége alatt kezdett megváltozni.

A két szuperhatalom közötti viszonyt rövid idő alatt kiélezte a Szovjetunió által 1977-ben az SS–20-as közepes hatótávolságú rakéták Ukrajna területére való telepítése, a fizikailag és erkölcsileg egyaránt elavult R–12 és R–14 típusú, ugyancsak közepes hatótávolságú rakéták helyébe. A NATO válaszlépése rövid időn belül megszületett, 1979 decemberében meghozta az úgynevezett kettős határozatát. Eszerint az Egyesült Államok kezdjen tárgyalásokat a Szovjetunióval a közepes hatótávolságú ballisztikus rakétái csökkentéséről, s ha ezek a tárgyalások nem vezetnek eredményre, akkor válaszlépésként megkezdik 572 db új amerikai közepes hatótávolságú atomfegyver telepítését öt nyugat-európai NATO-tagállamban. A tárgyalások sajnos nem vezettek eredményre, mivel a szovjet tárgyaló fél ragaszkodott ahhoz, hogy az egyensúlyba való beszámításhoz vegyék figyelembe az önálló brit és francia közepes hatótávolságú rakétafegyvereket is. A tárgyalások megszakadása igen feszült légkört eredményezett, s szinte kilátástalanná vált, mi fog ezután következni.

A NATO 1983 novemberében megkezdte a Pershing–2 rakéták telepítését a Német Szövetségi Köztársaság (NSZK) területén és a BGM–1096 robotrepülőgépeket az NSZK-ban, Nagy-Britanniában, Hollandiában, Belgiumban és Olaszországban, melyeknek a hatótávolsága következtében jelentősen megnövekedett a Szovjetunió veszélyeztetettsége.

A két szuperhatalom közti feszültség növeléséhez nem kis mértékben hozzájárult, hogy a Szovjetunió 1979 decemberében, befolyási övezetének növelése érdekében megszállta Afganisztánt.

Mihail Gorbacsov nagy horderejű kezdeményezései

A hosszú időre nyúlt Brezsnyev éra alatt a szovjet birodalom súlyos válságba jutott. Az ipari termelés kis híján nulla „növekedést” produkált. Anatolij Gribkov hadseregtábornok, a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői fő-

parancsnokának első helyettese a kialakult helyzetről a következőket írta: „Az SZKP XXVII. és XXVIII. kongresszusán és más országos fórumokon a felszólalók nyíltan beszéltek az egyes körzetekben és az egész országban kialakult gazdasági katasztrófáról. Sokan feltették a kérdést, hogy miért olyan alacsony a termelés hatékonysága, miért süllyed a lakosság életszínvonala, miért folyik kalandorpolitika a harmadik világ országai irányába, és a sok-sok miértre senki nem kapott feleletet.”

Brezsnyev, Andropov és Csernyenko főtitkárok idejében, minden alkalommal a fegyverkezés fontosságát helyezték előtérbe, hangoztatva, hogy az erőegyensúlyt mindenáron fenn kell tartani. Ezt az álláspontot értelemszerűen a szovjet katonai vezetők is magukévá tették. Napjaink neves történésze, Romsics Ignác írja „Volt egyszer egy rendszerváltás” című könyvének 38. oldalán: „Ahhoz, hogy az 1970-es évek végétől ismét kiéleződő fegyverkezési verseny terén a Szovjetunió lépést tartson az Egyesült Államokkal, a nemzeti jövedelemnek jóval nagyobb részét – különböző becslések szerint 14–20%-át – kellett volna katonai kiadásokra fordítani, míg az USA-nak 6–8%-ot.”

1987 májusában Mark Palmer, a hazánkban akkreditált amerikai nagykövet vendégeként Budapestre érkezett Zbigniew Brzezinski, Carter elnök volt nemzetbiztonsági tanácsadója. A Magyar Politikatudományi Társaság szervezésében Brzezinski előadást tartott „A változás alapvető tényezői a nemzetközi szintén” címmel.

Előadásában kifejtette, hogy négy, egymással összefüggésben levő és egymásra ható forradalom megy végbe a világban. Ezek: a politikai, a szociális, a gazdasági és a katonai forradalom. Az 1970-es évek két olajárrobbanása (1973 és 1979) felgyorsította a világgazdasági korszakváltás folyamatát. A nyugati világ viszonylag gyorsan reagált, s a válság kényszerhatására a legfejlettebb országok az új ipari-technológiai forradalom irányába mozdultak. Közös elem volt reagálásukban az energia- és nyersanyag-takarékos technológiák meghonosítása, s az informatika eredményeinek alkalmazása. Brzezinski többek között ismertette a számítógépek térhódításának eredményeit. Ezek szerint az Amerikai Egyesült Államokban 100 ezer, Nyugat-Európában 24 ezer, Japánban 17 ezer, a Szovjetunióban pedig 3 ezer nagyteljesítményű számítógép működik. A fejlődés – mondotta – olyan gyors, hogy hat-kilenc hónap alatt jelenik meg a számítógépek egy-egy új nemzedéke. A technológiai fejlődés terén mindezek következtében az Amerikai Egyesült Államok messze maga mögött hagyta a Szovjetuniót. Ismertette, hogy hol tartanak a hadászati védelmi kezdeményezés, azaz a világűr militarizálásában. Félreérthetlenné tette, hogy

a Szovjetuniót rá akarják kényszeríteni a fegyverkezési spirál kiterjesztésére, újabb területekre. (Az előadásról hírt adott a Világgazdaság 1987. május 16-i száma.) Ronald Reagan, az Amerikai Egyesült Államok elnöke ugyanerről azt nyilatkozta 1985-ben, hogy „ki akarunk fejleszteni olyan komplex fegyverrendszert, amely – amennyiben hatékony védelmet akar vele szemben találni – szükségszerűen csődbe viszi a Szovjetuniót”. – olvashatjuk John Rees: Az új imperializmus című munkájában, amely az Eszmélet című folyóiratban jelent meg, 1991-ben.

1985. március 11-én arról értesülhetett a világ közvéleménye, hogy a Szovjetunióban véget ért a „vének tanácsának” uralma. Az SZKP vezetése rádöbbsent, vagy talán inkább a helyzet rákényszerítette arra a felismerésre, hogy változásra van szükség. Az 54 éves Mihail Szergejevics Gorbacsovot választották meg az SZKP főtitkárának. Rövid időn belül két orosz szó járta be a világot: „glasznosztj” és „peresztrojka” („nyilvánosság” és „átalakítás”). Nagy volt a várakozás, hogy mit fog ez jelenteni. Komoly, nagy horderejű intézkedésekre volt szükség ahhoz, hogy a kialakult súlyos helyzetben változás következzen be.

Gorbacsov hatalomra kerülésével valóban forradalmi változások mentek végbe számos területen. A kibernetika, a rakéták, a világűr meghódításáért folyó küzdelem korszakában éltünk, s közben az olajárrobbanás hatásai felgyorsították a tudományos-technikai forradalom menetét.

A Szovjetunió e tekintetben jelentős mértékben lemaradt a nyugati országok, s mindenekelőtt az Amerikai Egyesült Államokhoz viszonyítva. A lakosság körében egyre jobban növekedett az elégedetlenség. Aki ebben az időben megfordult a Szovjetunióban, személyesen tapasztalhatta mindazt, amit Gribkov tábornok írt a könyvében. Az emberek sorban álltak az élelmiszert és más közszükségleti cikkeket árusító üzleteknél, amit az oda látogató külföldi elcsodálkozva láthatott.

Sokan, még magas rangú katonai vezetők is elpanaszolták, hogy milyen súlyos helyzet alakult ki a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 70. évfordulóját megelőző időszakra.

Az új, megfiatalított vezetésre tehát komoly, nagy feladatok megoldása hárult.

Gorbacsov felismerte, hogy a nemzetközi feszültség új biztonság politikát igényel, amely elősegítheti a szovjet-amerikai ellentétek csökkentését, és az iszonyatos fegyverkezési verseny megállítását. Ez az új biztonságpolitikai koncepció az elegendő biztonság, az ésszerű elégségesség elvére épül fel.

Ennek az érvényre juttatásával tartotta elérhetőnek a szovjet gazdaság tehermentesítését is.

Nagy horderejű javaslataival szinte berobbant a világ közvéleményébe és teljesen új felvetéseivel meghökkentette az amerikai vezetést. Népszerűsége hihetetlen gyorsasággal nőtt, szerte a világon. A Szovjetunió már 1985 októberében előterjesztette az atomtöltetek 50%-os csökkentési javaslatát.

1987. december 8-án Washingtonban, a harmadik Gorbacsov–Reagan találkozon aláírták a közepes és rövidebb hatótávolságú atomfegyverek megsemmisítéséről szóló szerződést. (A szárazföldi telepítésű közepes hatótávolságú ballisztikus rakéták és robotrepülőgépek 1000–5500 km; a rövidebb hatótávolságú ballisztikus rakéták pedig 500–1000 km-re lévő célpontok elérésére képesek.)

A szerződés értelmében az összes létező (telepített vagy központi raktárakban lévő) közepes és rövidebb hatótávolságú atomfegyvert meg kellett semmisíteni.

A két szuperhatalomnak ez a megállapodása az első igazi leszerelési megállapodása volt a második világháborút követő időszakban. Új lendületet adott a tárgyalásoknak és bizalmat ébresztett az emberekben, hogy elérhető a tartós enyhülés. Abban a tekintetben is újat jelentett, hogy pontosan előírta a megsemmisítés végrehajtása ellenőrzésének módját, s azt, hogy az ellenőrzés tíz éven keresztül a helyszínen folytatható.

A Gorbacsov által ösztönzött biztonságpolitika fontos eseményére került sor 1987 májusában, Berlinben, amikor a Varsói Szerződés döntéshozó szerve, a Politikai Tanácskozó Testület megtárgyalta és elfogadta a Varsói Szerződés új katonai doktrínáját, amely a védelmi feladatokat helyezte előtérbe.

Rövid idő elteltével találkozóra került sor Genfben, a Szovjetunió védelmi minisztere és az Egyesült Államok hadügyminisztere között. A találkozó során mélyrehatóan megvitatták és összevetették a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok katonai doktrínáit. Carlucci amerikai hadügyminiszter elismerte a szovjet fél részéről, a szovjet doktrína jellegéről tett politikai nyilatkozat hasznos voltát, de megjegyezte, hogy a gyakorlatban akarják látni, hogy a szovjet fegyveres erők csoportosításai, harci állományának, fegyverzetének és diszlokációjának tekintetében ez hogyan fog érvényre jutni. Az amerikai fél ezt azért hangoztatta, mert a Szovjetunió a harckocsik és tüzérségi lövegek tekintetében fölényben volt. A szovjet fél részéről felvetették, hogy az aszimmetriák (aránytalanságok) megszüntetése érdekében tekintsék át a felek fegyveres erőire vonatkozó adatokat, s azok kölcsönös cseréje után hozzák

nyilvánosságra. Meg is állapodtak ebben és első ízben került sor arra, hogy ezeket a korábban féltve őrzött adatokat nyilvánosságra hozzák.

Az események sorában kiemelkedő szerepet kapott, hogy 1988-ban a Szovjetunió véget vetett az Afganisztánban folytatott háborújának, ami számára súlyos veszteséget okozott mind politikai, mind katonai tekintetben. A katonai vezetők közül is sokan ellenezték ezt a háborút, amit Gribkov hadseregtábornok, az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának első helyettese is kifejtett „Szugyba Varsavszkava Dogovora” – „A Varsói Szerződés sorsa” című könyvében, 1998-ban: „*A vezérkar kategorikusan ellenezte csapatok küldését Afganisztánba.*” A továbbiakban (73. oldal) ismerteti, hogy 1983-ban D. F. Usztyinov marsall, a Szovjetunió védelmi minisztere értekezletet hívott össze az Afganisztánban folytatott háború kérdéseinek megvitatására, amelyen felszólalt M. J. Szorokin hadseregtábornok is, aki a következőket mondta: „*Afganisztánban polgárháború van és a mi csapataink háborút folytatnak a néppel.*” Ezt a tábornokot ezután rövidesen leváltották beosztásából. 1988 tavaszáig 13 300 szovjet katoná vesztette életét a háborúban és mintegy 35 ezer sebesült meg.

Amikor Oláh István honvédelmi miniszterrel 1985-ben hivatalos látogatáson jártunk a Szovjetunióban, Üzbegisztánban találkoztunk az Afganisztánban harcoló csapatok parancsnokával. Érdeklődéssel hallgattuk az általa elmondottakat. Beszédéből kiderült, hogy katonai tevékenységüket céltalannak tartja és komoly veszteségeiket az afgán lakosság elszánt ellenállásának tudta be.

1986-ban Afganisztán Magyarországon akkreditált nagykövete kérte, hogy fogadjam őt. Előadta, hogy kormánya megbízásából milyen katonai segély kérésük van, ami különféle haditechnikai eszközöket jelentett. A Szovjetunió kívül a Varsói Szerződés valamennyi országát felkérték, hogy nyújtsanak segítséget az afgán kormánynak. Nagyon tapasztalt, művelt diplomatát ismertem meg a nagykövet személyében. Kérésemre, hogy tájékoztasson az afganisztáni helyzetről, ismertette, hogy történelmük során Anglia a XIX. században, indiai gyarmatairól két ízben is háborút indított Afganisztán megszerzéséért. Az afgán nemzeti ellenállás győzedelmeskedett a betolakodók felett. Afganisztán stratégiai helyzeténél fogva hosszú időn keresztül az angol és az orosz törekvéseknek a célpontja volt. Az ő népe nem tudja elviselni semmilyen idegen hatalom uralmát. A Szovjetunióval igyekeznek jó viszonyt fenntartani, de a katonai beavatkozást nem helyeslik.

Elgondolkodtató volt, hogy mi magyarok hogyan lehettünk egy oly nagyhatalmi törekvésnek a részesei, amihez semmiféle érdekünk nem fűződött.

Mihail Gorbacsov még számos további lépést tett az enyhülés, a katonai terhek csökkentése érdekében. 1988. december 7-én, az ENSZ Közgyűlésén tett bejelentést arról, hogy a Szovjetunió a következő két év során 500 ezer fővel csökkenti fegyveres erői létszámát, s ennek nagy részét az NDK, Csehszlovákia és Magyarország területén állomásozó csapatok hadrendi elemeiből vonják ki. Javaslatának megtétele során hangsúlyozta, hogy hasonló lépéseket vár a másik fél részéről is, és különösképpen nagy hangsúlyt adott az úrfegyverkezési program leállításának.

A vegyi fegyverek felszámolásáról tárgyaló párizsi konferencián Eduard Sevardnadze, a Szovjetunió külügyminisztere 1989. január 8-án bejelentette, hogy a Szovjetunió még 1989-ben megkezdí vegyi fegyvereinek egyoldalú felszámolását. Emlékeztetett arra, hogy az előző két év alatt a Szovjetunió már beszüntette a vegyi fegyverek gyártását, s pontos adatokat is közölt készleteikről. Sevardnadze külügyminiszter öt pontban foglalta össze a Szovjetunió álláspontját a vegyi fegyverekről: a Szovjetunió rendelkezik vegyi fegyverekkel, de sohasem folyamodott azok használatához; nem termel és nem tárol vegyi fegyvereket egyetlen más állam területén sem; vegyi fegyvereiből sohasem adott át más államoknak; nyilvánosságra hozta készletei nagyságát; 1989 folyamán megkezdí vegyi fegyverei megsemmisítését, a külön e célra épülő létesítményében.

A szovjet külügyminiszter ugyanakkor felhívta a konferencia figyelmét a szocialista országok által javasolt vegyifegyvermentes övezetek létesítésére Közép-Európában és a Balkánon.

A bécsi Helsinki-utótálcázó záró szakaszában, 1989. január 19-én Sevardnadze külügyminiszter nyilvánosságra hozta a szovjet csapatkivonások menetrendjét. Megismételte, hogy országa kész a külföldi támaszpontok felszámolására, minden idegen területen állomásozó csapat kivonására, ha erre a másik fél is hajlandó. E politika jegyében a Szovjetunió kivonja Közép-Európából a csapatkivonásban érintett alakulatokhoz tartozó harcászati nukleáris fegyvereit is.

Baker amerikai külügyminiszter 1989. május 11-i moszkvai látogatásakor Gorbacsov főtitkár újabb, nagy jelentőségű bejelentést tett, miszerint a Szovjetunió 1990-ben kész kivonni a szövetségesei területén tárolt összes atomfegyver-készletét, amennyiben az Egyesült Államok is hasonlóan cselekszik. Május 12-én, a VSZ tagállamainak berlini külügyminiszteri értekezletén a résztvevők tárgyalásra szólították fel a NATO-t a harcászati nukleáris fegyverekről. Sevardnadze külügyminiszter itt ismertette azt a szovjet döntést, amely

szerint a Szovjetunió – még 1989-ben – 500, harcászati rakétára szerelhető atomrobbanófejet von ki a VSZ tagállamai területéről.

A NATO 1989. május 29-i csúcsertekezletének küszöbén, 1989. május 22-én nyújtották át Bukarestben a NATO-országok bukaresti nagyköveteinek a VSZ felhívását, hogy a „hidegháború” következményei felszámolásának jegyében oszlassák fel a két katonai-politikai szövetséget, ennek első lépéseként pedig azok katonai szervezeteit. A felhívásban elhangzik, hogy a VSZ tagállamai véleménye szerint a modern világ realitásai új biztonsági koncepciót követelnek – a kölcsönös és oszthatatlan biztonság koncepcióját –, amely a katonai szembenállás és a fegyverzetek folyamatos csökkentésére épül, amely kiterjedne a háború kitörése veszélyének teljes elhárításáig.

Mihail Gorbacsov, a nemzetközi enyhülés érdekében tett erőfeszítései nyomán elért eredmények alapján, nyilván őszintén bízott a szocialista és a kapitalista társadalmi rendszerű országok közötti békés egymás mellett élés megvalósításában. A „közös Európa ház” létrehozásának gondolata is ebből táplálkozott.

Tárgyalások Bécsben az európai hagyományos fegyveres erők és fegyverzetek csökkentéséről

A hagyományos fegyverzet és haderő a legnagyobb mértékben Európában halmozódott fel. Ezeknek a fegyverzeteknek a korszerűbb eszközei gyors ütemben váltották fel a régebbi, elavult fajtákat.

Fontos volt, hogy napirendre kerüljön ezeknek az erőknek a jelentős csökkentése, s nem utolsósorban a védelmi kiadások mérséklése.

Biztatónak és reménykeltőnek bizonyult, amikor 1987. február 17-től 23 ország Bécsben tárgyalást kezdett az európai stabilitás és biztonság előmozdításáért. Ettől a tanácskozástól várható volt a valóságos európai leszerelés megvalósítása, a hagyományos fegyverek és a haderők vonatkozásában.

Az értekezlet résztvevői a következő országok voltak: Belgium, Bulgária, Kanada, Csehszlovákia, Dánia, Franciaország, a Német Demokratikus Köztársaság, a Német Szövetségi Köztársaság, Görögország, Magyarország, Izland, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Románia, Spanyolország, Törökország, a Szovjet Szocialista Köztársaság Szövetsége, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok.

Ezen országok – tudatában annak, hogy fegyveres erők közvetlenül befolyásolják Európa alapvető biztonsági viszonyait – megállapodtak abban, hogy

a tárgyalásokat az Európai Bizottsági Együttműködési Értekezlet (EBEE) folyamatába kell illeszteniük.

A tárgyalások céljaként tűzték ki az európai stabilitás és biztonság erősítését a hagyományos erők szilárd egyensúlyának megteremtésével, beleértve a felszerelés alacsonyabb szintjeit, az aránytalanságok felszámolását, azon belül elsődleges feladatként a meglepetésszerű támadás és nagyszabású támadó hadműveletek indítására alkalmas képességek kiküszöbölését.

A tárgyalások a részt vevő államok azon hagyományos fegyveres erőire terjedtek ki, amelyeket az európai szárazföldi területen állomásoztattak, az Atlanti-óceántól az Urálig. A nukleáris fegyverek nem tartoztak a tárgyalások témakörébe.

A tárgyalások a Varsói Szerződés és a NATO részéről történt előterjesztések, javaslatok alapján folytak. Célszerűnek tartom felidézni a legfontosabb tényeket.

A Varsói Szerződés javaslatai

A Varsói Szerződés március 9-én közzétett alapjavaslata szerint a csökkentéseket három szakaszban kellett volna végrehajtani:

I. szakasz: A meglévő aszimmetriák felszámolása két-három év alatt, 10-15%-kal alacsonyabb szinten, mint a két szövetség bármelyikének a jelenlegi alacsonyabb szintje.

Ezen szakasz alatt, a két szövetségi rendszer érintkezési vonala mentén olyan zónák létrehozása, ahol korlátozzák a katonai tevékenységet, kivonják a legveszélyesebb fegyvereket (a harcászati rakétákat) úgy, hogy azok nem lesznek képesek a másik fél területének elérésére.

II. szakasz: Két-három év alatt további 25%-os csökkentés.

III. szakasz: A fegyveres erők mindenütt teljesen védelmi jellegűvé válnak.

A Varsói Szerződés delegációja 1987. május 23-án és 25-én beterjesztette saját zóna- és fegyverzeti javaslatának első változatát. A zónajavaslatnál abból indult ki, hogy a két fél szomszédos, vagy egymáshoz közeli országai ugyanabba a zónába kerüljenek, a távolabb lévő területek pedig egy másikba, így az azonos helyzetben lévő területek ugyanabba az intézkedési rendszerbe tartozzanak.

A javaslat kiemelten kezelte a közép-európai térséget, ahol a zónán belül szükségesnek tartotta külön is megszabni a felső határokat. A „Közép-

európai zónához” az NSZK, a Benelux-államok és Dánia, valamint az NDK, Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország tartozott volna. Itt a javaslat értelmében 570 ezer katona, 8700 harckocsi, 7600 tüzérségi eszköz, 14 500 páncélozott harcjármű, 420 csapásmérő repülőgép és 800 harci helikopter állomásozhatna.

Az „Érintkezési zónában” – mely az előzőekben felsorolt országokon kívül magába foglalta Norvégiát, Olaszországot, Görögországot és Törökországot, valamint a Szovjetunió Leningrádi, Balti, Odesszai, Észak-kaukázusi és Kaukázusontúli katonai körzeteit, valamint Romániát és Bulgáriát – összesen 1 millió katonát, 16 ezer harckocsit, 16 500 tüzérségi eszközt, 20 500 páncélozott harcjárművet, 1100 csapásmérő repülőgépet és 1300 harci helikoptert engedélyezett volna.

A „Mögöttes” (vagy hátsó) zónához tartoztak volna Izland, Nagy-Britannia, Franciaország, Spanyolország és Portugália, a VSZ részéről pedig a Szovjetunió Belorusz, Kárpát-melléki, Kijevi, Moszkvai, Uráli és Volga menti katonai körzet. Egy szövetség ebben a zónában 350 ezer katonát, 4000 harckocsit, 7500 tüzérségi eszközt és páncélozott harcjárművet, 400 csapásmérő repülőgépet és harci helikoptert állomásoztathatna.

A Varsói Szerződés oldaláról a külföldön állomásoztatott csapatok korlátozása a javaslat értelmében maximum 350 ezer főt, 4500 harckocsit, 4000 tüzérségi eszközt, 7500 páncélozott harcjárművet, 350 csapásmérő repülőgépet és 600 harci helikoptert állomásoztathatna.

A VSZ második zónajavaslatát 1987. június 30-án nyújtotta be. Az új javaslat Európát négy zónára osztotta: „Észak-európai”, „Közép-európai”, „Dél-európai” és „Mögöttes” zónára, ezzel mintegy elfogadta a NATO felosztási elvét, ám a közép-európai térséget jelentősen kiterjesztette, összevonta a „Központi” és „Közbülső” zónákat.

A „Közép-európai” zónába tartozott volna az NDK, Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, a Balti, a Belorusz, a Kárpát-melléki és a Kijevi katonai körzet, valamint Dánia, az NSZK, a Benelux-államok, Franciaország és Nagy-Britannia. A fegyverzetekre a következő felső határokat javasolta: 840 ezer fő élőerő, 12 600 harckocsi, 10 400 tüzérségi eszköz, 19 250 páncélozott harcjármű, 1050 csapásmérő repülőgép és 1150 harci helikopter.

Az „Észak-európai” zónába a Leningrádi Katonai Körzet északi része és Norvégia kerülne. Itt 20 ezer katona, 200 harckocsi, 1000 tüzérségi eszköz, 150 páncélozott harcjármű, 30 csapásmérő repülőgép és 300 harci helikopter állomásozhatna.

A „Dél-európai” zónában – mely Romániát, Bulgáriát, az Odesszai, az Észak-kaukázusi és a Kaukázusontúli katonai körzetet foglalná magába a VSZ, valamint Olaszországot, Görögországot és Törökországot a NATO részéről – 340 ezer katona, 5900 harckocsi, 9600 tüzérségi eszköz, 7250 páncélozott harcjármű, 360 csapásmérő repülőgép és 460 harci helikopter lehetne.

A „Mögöttes” zóna a Leningrádi Katonai Körzet déli részét, a Moszkvai, a Volga menti és az Uráli katonai körzetek területét foglalná magába, valamint Izlandot, Spanyolországot és Portugáliát. Ebben a zónában 150 ezer katona, 1300 harckocsi, 3000 tüzérségi eszköz, 1350 páncélozott harcjármű, 60 csapásmérő repülőgép és 60 harci helikopter tartózkodhatna.

Ez a javaslat a megengedett fegyverzetek arányosabb elosztását célozta, elkerülve a túlzott fegyverzetkoncentrációt. Ezenkívül figyelembe vette, hogy az egyes régióknak különböző jellegzetességei vannak, így lehetőséget adott arra, hogy a régióknak megfelelő intézkedési rendszereket dolgozhassanak ki.

A VSZ javaslata az egyes zónákon belül meghagyta azt a lehetőséget, hogy az azonos zónában lévő országok saját biztonsági igényeiket érvényesítve közösen bontsák le az egyes országokra, a zónára megszabott fegyverzeteket. Így megteremthetődött volna az a lehetőség, hogy minden ország a teherbíró képességének és a sajátos biztonsági igényeinek megfelelő mennyiségű fegyverzettel rendelkezzen.

A VSZ mindkét javaslata figyelembe vette, hogy Magyarország már az első csökkentési ütemben szeretett volna részt venni, ugyanakkor meghagyta azt a lehetőséget, hogy a többi szövetséggel egyetértve, a biztonságunknak megfelelő mennyiséget alakítsunk ki e fegyverzetekből.

A NATO javaslatai

A NATO alapjavaslata abból a koncepcióból indult ki, hogy a támadó fegyverzetek közül a harckocsik, tüzérségi eszközök és a gyalogsági harcjárművek a legveszélyesebbek, tehát az első szakaszban ezeket kell csökkenteni. A javaslat szerint egy ország birtokában nem lehetett volna több az egyes fegyverzetkategoriókból, mint a két katonai szövetség összmennyiségének 30%-a, és felső határt szabott az egy ország külföldön állomásoztatott erőinek fegyverzetére is.

A javaslat Európát négy zónára osztotta. Azokban a zónákban, ahol a két szövetség közvetlenül szomszédos („Központi zóna” és az „Első peremzóna”), magas fegyverzetkoncentrációt engedett meg. A „Központi zónában” 8000 harckocsit, 4500 darab 100 mm-es vagy annál nagyobb űrméretű

tüzérségi eszközt (löveg, aknavető, sorozatvető) és 11 ezer páncélozott harcjárművet javasolt, ide tartozott volna az NSZK, a Benelux-államok, valamint az NDK, Lengyelország és Csehszlovákia.

A „Közbülső zónában” 2300 harckocsi, 3100 tüzérségi eszköz és 7000 páncélozott harcjármű lehetett volna Dánia, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, illetve Magyarország és a három szovjet nyugati katonai körzet (a Balti, a Belorusz és a Kárpátmelléki) területén.

Az „Első peremzóna” Izlandot, Norvégiát, Görögországot és Törökországot foglalta volna magába a NATO, Romániát, Bulgáriát, valamint a Leningrádi, a Kijevi, az Odesszai, az Észak-kaukázusi és a Kaukázusontúli katonai körzetet a VSZ részéről. Itt 8700 harckocsit, 7500 tüzérségi eszközt és 8000 páncélozott harcjárművet lehetett volna tartani.

A „Második peremzónához” Spanyolország és Portugália, illetve a Volga menti, az Uráli és a Moszkvai katonai körzet tartozna, benne 1000 harckocsi, 1400 tüzérségi eszköz és 2000 páncélozott harcjármű. Végül is a „Központi zónában” és az „Első peremzónában” összesen a harckocsik 83,5%-át, a tüzérségi eszközök 72,5%-át és a páncélozott harcjárművek 68%-át koncentrálnák.

Magyarország számára a NATO-javaslat összességében elfogadható lett volna, de zónabeosztása kedvezőtlen volt. Vezető politikusaink már többször is deklarálták, hogy hazánk érdekelt abban, hogy a leszerelési megállapodás első ütemében csökkenthesse fegyveres erejét. Eléggé valószínűsíthető volt ugyanis, hogy az első ütemben ott fognak csökkenteni, ahol a legnagyobb mérvű a szembenállás, tehát a „Központi zónában”. Ebbe viszont hazánk nem tartozott volna bele.

A bécsi tárgyalások előrehaladását segítette George Bush amerikai elnök javaslata 1989. május 29-én, amit a NATO csúcserőkezelésén fejtett ki, ami a következőket tartalmazta:

- A fegyverzetek felső szintjét a két katonai tömb mindegyikénél a harckocsi vonatkozásában 20 000; a páncélozott szállító harcjárművek esetében 28 000; a tüzérségi eszközöknél 16 500–24 000 közötti mennyiségben kell meghatározni. (Ezzel lényegében egyetértés alakult ki a feleknek e három kategóriát érintő javaslatait illetően.)
- A csökkentésbe – a korábbi NATO elképzelésektől eltérően – be kell vonni a légierőt, konkrétan a szárazföldi állomásoztatású harci repülőgépeket és a harci helikoptereket, amelyeket a NATO jelenlegi szintjéhez képest 15%-kal kell csökkenteni. (A NATO adatok szerint a NATO 3977 harci repülőgéppel és 2419 helikopterrel, a VSZ 8250 harci repülőgéppel és

3700 helikopterrel rendelkeznek. Így a felső szint a két szövetség számára a harci repülőgépekénél 3389, a helikoptereknél 2059 db lenne. Ennek értelmében a NATO-nak 596 harci repülőgéppel és 360 helikopterrel, a VSZ-nek viszont 4869 harci repülőgéppel és 1641 helikopterrel kellene csökkentenie eszközeit.)

- Az Egyesült Államok kész 20%-kal csökkenteni Európában állomásozó harckész erőit, ha a Szovjetunió is hajlandó ugyanezt tenni. Az Egyesült Államok csapatai 275 ezer fővel maradnak Európában, s ugyanilyen szintre csökkentse a Szovjetunió Kelet-Európában állomásozó erőit. A honi területre visszavonásra kerülő katonákat mindkét fél leszeli. (A Szovjetunió azt kifogásolta, hogy a csökkentésbe nem vonják be Kanada, Nagy-Britannia, Belgium, Hollandia és Franciaország külföldön – az NSZK-ban – állomásozó erőit, melyek összesen 150 ezer főt tesznek ki.)
- Végül javasolta, hogy meg kell gyorsítani a bécsi tárgyalásokat és 6–12 hónapon belül megállapodást kell elérni, melynek megvalósítását 1992–1993-ig be kell fejezni.

Az európai hagyományos fegyveres erők és fegyverzetek csökkentéséről Bécsben folytatott tárgyalásokon (CFE) elfogadott szerződések következtében jelentősen csökkent a térség országaiban a különböző hagyományos fegyverek mennyisége, s ezáltal növekedett az országok biztonsága.

RÉSZVÉTELÜNK A VARSÓI SZERZŐDÉS KATONAI SZERVEZETÉBEN

A Magyar Népköztársaság kezdettől – 1955. május 14-étől – tagja volt a Varsói Szerződésnek. A legfelsőbb szerveként a Politikai Tanácskozó Testület működött, melynek tagja volt a részt vevő országok kommunista pártjának első, illetve főtitkára, kormányelnöke, külügyminisztere és honvédelmi/védelmi/nemzetvédelmi minisztere, valamint az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka és törzsfőnöke.

A testület általában évente egyszer ülésezett, ahol a legaktuálisabb politikai és katonai kérdéseket tárgyalták. A tárgyalások minden esetben határozathozatallal zárultak.

A Varsói Szerződés katonai szervezete az Egyesített Fegyveres Erőkből állt, amelynek élén a Moszkvában működő Főparancsnokság volt.

A legfontosabb katonai kérdésekben a Politikai Tanácskozó Testület volt hivatva dönteni. A főparancsnok köteles volt rendszeresen beszámolni a testületnek.

A Politikai Tanácskozó Testület 1969-ben hozott döntésében pontosan meghatározta az Egyesített Fegyveres Erők békeidőben végrehajtandó tevékenységének legfontosabb kérdéseit és előírta a szervezetének kialakítását. Ettől az időtől kezdve rendszeresen, évente legalább egy ízben ülésezett a Honvédelmi Miniszterek Bizottsága, valamint a Katonai Tanács – mely a főparancsnok nemzeti helyetteseiből állt –, a Technikai Testület és az Egységes Honi Légvédelmi Rendszer képviselőiből álló testület.

Az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságának a törzsében részt vettek, a törzs főnökének a helyetteseiként, a nemzeti hadseregek képviselői. A Magyar Néphadsereget az 1985 és 1991 közötti években Széles Róbert vezérőrnagy, vezérkarifőnök-helyettes és Palásthy Antal mérnök vezérőrnagy vezetésével 23 jól felkészült főtiszt képviselte.

Feladatukat képezte, hogy közvetlenül részt vegyenek a hadseregünket érintő valamennyi, a fejlesztéseket, a harckészültségi feladatokat, a gyakorlatokat is magukba foglaló tervezetek kidolgozásában. Valójában tehát a Főparancsnokság egész tevékenységében fontos szerepet kellett volna kapniuk. Hát ez nem mindig ment simán, mivel vagy nem fogadták el javaslataikat, vagy egyszerűen be sem vonták őket a feladatok kimunkálásába.

A Szervi Határozványban foglaltak szerint a tagállamok hadseregeinél tartózkodhatnak a főparancsnok képviselői. A Szervi Határozvány nem rendelkezett arról, hogy ez pontosan hány fő és mi a feladatuk. A „főparancsnok képviselője” egy vezető tábornokból, egy repülő- vagy légvédelmi tábornokból, tolmácsból és néhány beosztottból állt. Az én miniszteri időmben Fedot Krivda vezérezredes volt a főképvisező, aki korábban a Magyarországon állomásozó csapatok parancsnoka volt. Feladatuk tulajdonképpen abban merült ki, hogy összeköttetés legyen a nemzeti hadsereg és a Főparancsnokság között. Senkinek nem adhattak utasítást, és nem kérhettek jelentést, vagy tájékoztatást. 1990 tavaszáig a Honvédelmi Minisztériumban voltak elhelyezve, amikor is intézkedésemre a hűvösvölgyi objektum (HM-III) egyik épületébe költöztek át.

A Főparancsnokság határozta meg a harckészültség fenntartásának a feladatait, a fejlesztések öt évre szóló előirányzatát, a nemzetközi gyakorlatokat és azok évenkénti pontos idejét.

A legtöbb esetben komoly vitákra került sor az öt évre előirányzott új fegyverzet és haditechnikai eszközök nagyságrendjéről és azok beszerzéséről. Általában a Főparancsnokság elgondolása, s az általa kidolgozott ajánlás jóval nagyobb méreteket öltött, mint azt a saját terveink szerint akartuk.

Nagyon sok múlott azon, hogy milyen volt az egymás iránti bizalom, az együttműködési készség a nemzeti hadseregek és az egyesített parancsnokság tábornokai és tisztjei között.

Ez általában nagyon jó szellemű volt, valóban baráti és egymást megbecsülő kapcsolatok érvényesültek. Sajnos ettől eltérő esetek is voltak. Dmitrij Fjodorovics Usztyinov marsall védelmi miniszterségének idején (1976–1984) többször előfordult, hogy nagyon kritikus helyzet alakult ki. Őt még a saját környezetében is nehezen tudták elviselni. A Védelmi Minisztérium és a Főparancsnokság magas rangú beosztottjai gyakran elpanaszolták, hogy milyen türelmetlen és a saját elképzeléseihez milyen mereven ragaszkodik.

Ismét Gribkov hadseregtábornokot idézem, aki a következőket írja könyvében: „Többször is elmondtam: nagy hibát követünk el. Hozzá kell rendelni (a Varsói Szerződés Fegyveres Erőéhez) teljes egészében valamennyi hadseregcsoportot és valamennyi nyugati határ menti katonai körzetet, a teljes Balti- és Fekete-tengeri flottát. Hiszen végül is a Varsói Szerződés valamennyi országának csapatai és flottái a nemzeti parancsnokságok közvetlen alárendeltségében maradnak. Egyetlen hadseregcsoport és katonai körzet vezetése, egyetlen flottaparancsnokság sem került kijelölésre az Egyesített Fegyveres Erők állományába (a szovjet hadsereg részéről), ugyanakkor szövetségeseink

a hadsereg és front szintű vezető szerveiket, valamint a Balti- és Fekete-tengeren állomásozó flottáik teljes harci állományát kijelölték. Amikor ezt a kérdést Ivan Jakubovszkij marsall, az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka felvetette, a miniszter így válaszolt: Elégedjen meg a „játék” alakulatokkal. – „Potyesnűje vojszka”.

Kerestem a szótárban, hogy mit is jelent a szó: „potyesnűje vojszka”? Nincs a szótárban, de egy oroszul jól beszélő ismerősöm elmagyarázta, hogy a fiatal cárijelöltet „játék” katonákkal (de élő embeekkel) oktatták (azaz „Potyesnűje vojszka”), hogy felkészüljön a hajdani uralkodásra. Ez is mutatja, hogy Usztyinov marsall milyen birodalmi gondolkodású ember volt.

Czinege Lajos hadseregtábornokot, honvédelmi minisztert nem is egy ízben súlyosan megsértette, amiből komoly bonyodalom származott.

Czinege Lajos 1983 januárjában kiadott intézkedésében szabályozta, hogy a hivatásos állomány – parancsnoki engedély alapján – milyen esetekben vállalhat másodállást, s milyen esetekben tiltja azt. Engedélyezi többek között sportvezető, kulturális, tudományos, műszaki fejlesztő, gyógyító területeken, melyek nem akadályozhatják a kiképzést, a harckészültséget.

Ez az intézkedés indokolt volt, mivel hosszú idő óta szigorúan tiltott volt minden mellékfoglalkozás, mellékjövedelem. Ugyan mi lehetett káros abban, ha mondjuk egy testnevelő tiszt valamely sportegyesületben valamilyen oktatói munkát vállal? Számos olyan esetet fel lehet sorolni, amely a társadalomban egyébként természetes, de a hadseregben tiltva volt. Egy tiszt például, ha hétvégi háza volt, azt nem adhatta bérbe. A tilalmakat még a családra, a feleségekre is kiterjesztették, így például nem engedélyezték, hogy a feleségnek saját üzlete, vállalkozása legyen.

Miután Viktor Kulikov marsall, főparancsnok tudomására jutott ez az intézkedés, Csémi Károly vezérezredesnél elég éles hangon tiltakozott ellene. Ezt követően Usztyinov marsall, honvédelmi miniszter telefonon szinte követelte Czinegétől, hogy azonnal vonja vissza intézkedését, mivel az széttöltözteti a hadsereget. Czinege Lajos jelentette a történeteket Kádár Jánosnak, aki szóvá tette az esetet az SZKP vezetésénél. Ezt követően Usztyinov marsall Budapestre jött és Kádár Jánossal tárgyalt az esetről. Hogy ott mi zajlott le, azt pontosan nem lehet tudni, de végül is mindenki napirendre tért az egészből, így a kiadott intézkedés érvényben maradt.

Én egy esetben találkoztam személyesen Usztyinov marsallal, de az emlékezetes maradt számomra. Egy delegációt vezettem, s közölték velem, hogy a delegációt Usztyinov marsall fogadja, amire csak késő délután, a Politikai

Bizottság ülése után kerül sor. Ez 1983. szeptember első napjaiban történt, amikor néhány nappal korábban a Távol-Keleten a szovjet légierő gépei lelőtek egy dél-koreai Boeing-747-es utasszállító repülőgépet, melyen 240 utas és 29 fős személyzet volt. A repülőgép New Yorkból indult és Alaszkán át Dél-Koreába, Szöulba tartott. A Szahalin-félszigettől délre – miután valamilyen oknál fogva megsértette a Szovjetunió légterét és a szovjet vadászgépek figyelmeztetése ellenére sem szállt le –, fedélzeti rakétával lelőtték és a tengerbe zuhant. A szovjet kormányzat és a katonai vezetés késlekedve és ellentmondásosan adott hírt, ami jelentős hatással volt az ügy nemzetközi megítélésére. Az incidensből világbotrány lett, s hosszú ideig megromlott a viszony az Egyesült Államok és a Szovjetunió között.

Usztyinov marsall a főparancsnok és a miniszterhelyettesek társaságában fogadta küldöttségünket. Elmondta, hogy a Politikai Bizottság tárgyalta a repülőkatasztrófa esetét, s miután az ország minden tájáról táviratban üdvözölték, hogy lelőtték azt a gépet, amelyik megsértette a Szovjetunió államhatárát, úgy döntöttek, hogy minden esetben hasonlóan fognak eljárni, függetlenül attól, hogy utasszállító gép vagy sem.

Megdöbbenő volt mindezt hallani, hiszen 269 ember pusztult el. Arról pedig, hogy a lelövés helyett más megoldást találjanak, az utasszállító repülőgép esetében egy szó sem esett.

Ezt követően arról tájékoztattott, hogy a Politikai Bizottság határozatot hozott, miszerint a jövőben a termelést illetően a minőséget fogják előtérbe állítani. Miért ne tudnánk mi is olyan gépkocsit gyártani, mint például a Mercedes? – mondta.

Mindezek után feltette a kérdést, hogy nos, tovaris Kárpáti, mit szól az elmondottakhoz? Azt gondoltam hirtelen, hogy ezt nem gondolja komolyan és csak meg akartam köszönni, hogy tájékoztattott. De rám kérdezett többször is, hogy mi a véleményem. Meghűlt bennem a vér, hiszen én képtelen vagyok helyeselni, hogy 269 embert a tengerbe lőttek. Nem lehetett pestiesen szólva halandzsázni, így aztán hozzákezdtem a „minőségre térünk rá” elmondottakról beszélni. Minden bizonnyal tudnak olyan gépkocsit gyártani, mint a Mercedes, hiszen itt lőttek fel az első úrhajót, innen indult el Gagarin, az első űrrepülő és így tovább.

Kiváló fegyvereket, haditechnikát állít elő a Szovjetunió. Én többször tettem vizsgát az SZKP történetéből, még kandidátusi vizsgát is, de Lenin óta egyetlen kongresszuson sem beszéltek a minőségről. Lenin tanítása szerint – mondtam – akkor hagyja le a kommunizmus a kapitalista termelést, ha a mun-

katermelékenység tekintetében megelőzi. Mindig csak a mennyiségi mutatókról szóltak, a millió tonnáról, de a minőségről nem. Ezért hát üdvözlendő, ha most így döntöttek. Magyarország szeretné utolérni ausztriai szomszédjának a munkatermelékenység terén mutatott fejlődését. Itt Usztyinov marsall már nem bírta tovább mondókámat és félbeszakított. Nem jól ismeri – mondta –, Magyarország már régen lehalagya Ausztriát, ő jól tudja ezt. Ráhagytam, hogy ő jobban ismeri a magyar gazdaság helyzetét, mint én. Örültem, hogy a dél-koreai gép lelövéséről nem faggatott.

Moszkvában. Tisztelgő látogatás Andrej Gromiko elnöknel

Miniszteri kinevezésemet követően – a kialakult gyakorlatnak megfelelően – rövidesen eleget kellett tenni egy moszkvai hivatalos látogatásnak. Erre 1986 februárjában került sor. Már a megérkezés napján közölték velem, hogy a délután folyamán Andrej Gromikónál, a Legfelső Tanács elnökénél tisztelgő látogatás szerepel a programban. Előtte nagyon aprólékosan tájékoztattak ennek lefolyásáról. Körülbelül 15–20 percnyi időről volt szó, amelyen részt vett

Andrej Gromiko, a Szovjetunió elnöke Szergej Szokolov, a Szovjetunió marsallja jelenlétében szívélyesen fogadta Kárpáti Ferenc vezérezredest, honvédelmi minisztert

Szergej Szokolov marsall, a Szovjetunió védelmi minisztere és Rajnai Sándor, hazánk moszkvai nagykövete. Nem volt tehát semmi különösebb téma, ami esetleg felmerülhet ilyen rövid idő alatt. Hát nem így történt. A fényképezést és üdvözlést követően Gromiko megjegyezte, hogy mivel a mai napon érkeztem, így még semmi benyomást nem szerezhettem a moszkvai életéről. De igen, mondtam neki. Láttam, hogy ebben a fagyos, hideg időben is milyen hosszú sor várakozik a Lenin-mauzóleumnál, hogy néhány percet ott eltölthessenek. Ez az idős, nagyon tapasztalt és a világon sok helyütt megfordult politikus percekig törte a fejét, hogy volt-e még valahol ehhez hasonló a világon? Egészen barátságos, kedélyes légkör alakult ki, s így bátorkodtam megkérdezni tőle, hogy sor kerül-e a tárgyalások folytatására az amerikaiakkal az Európában telepített közepes hatótávolságú atomfegyverek leszerelésének kérdésében.

(Korábban, amikor még Gromiko külügyminiszter volt, 1983-ban a szovjet fél az ő vezetésével megszakította az erről szóló tárgyalásokat. Később viszont, 1985-ben ő volt az, aki Konsztantyin Csernyenko halála után kezdeményezte Mihail Gorbacsov megválasztását.)

Gromiko hirtelen nagyon határozott lett, s kijelentette, hogy az amerikaiakkal nem lehet tárgyalásokkal eredményre jutni. Ha ők 572 db új közepes hatótávolságú atomfegyvert telepítenek öt nyugat-európai NATO-országba, úgy mi ennél több SS-20-as közepes hatótávolságú rakétát fogunk telepíteni, s ezenkívül az NDK és Csehszlovákia területén rövidebb hatótávolságú rakétákat is.

Nagyon fagyos lett hirtelen a légkör, de bátorságot vettem magamnak, hogy megkérdezzem: ha nincs tárgyalás, akkor mi következik ezek után? Erőt kell mutatni, csak ez az egyetlen út vezethet eredményre – mondotta.

Ít ért véget a fogadás, s bizony jócskán túlléptük a megadott húsz percet. Nagyon megnyugtatót viszont, hogy eljövételünkkor Szokolov marsall helyeselte, hogy felvettem a rakétatelepítés kérdését.

Fölsejlett bennem, milyen nehéz küzdelem vár Gorbacsovra.

A Gromiko elnöknel tett látogatás után telefonon keresett meg Szergej Leonyidovics Szokolov marsall védelmi miniszter és közölte, hogy a szálláson meg akar látogatni. Mondanom se kell, mennyire meglepődtem, hiszen ilyesmi korábban nem fordult elő. Ez ideig nem volt alkalmam személyesen megismerni őt, de másoktól többször is hallottam, hogy igen népszerű és elismert katonai vezetőnek tartják. Már a miniszteri kinevezésem alkalmával is meglepett a figyelmessége. Nem egyszerűen egy géptáviró útján, vagy levélben gratulált, hanem telefonon keresett meg, és lévén éppen év vége, boldog új évet kívánt.

Tűnődtem rajta, hogy mi lehet a célja a négyszemközti beszélgetésnek, és ha már megtisztel a látogatásával, mivel fogadjam.

Kocsis Gábor ezredessel – aki a külügyi osztály protokoll főtitkja volt – vártunk rá és tanakodtunk, hogy mivel kínáljuk meg, vagy egyáltalán szabad-e, hiszen szigorúan vették a „szuhoj zukont”, vagyis a szesztilalmat. A helyzet pillanatok alatt megoldódott, mivel kérdésemre Szokolov marsall úgy válaszolt, hogy Ön el tudja képzelni, hogy én a vendégemet nem kínálnám meg valamivel? Végül is úgy emlékszem, hogy Tokaji aszúval koccintottunk.

Közvetlen hangú, kellemes beszélgetésre került sor. Számomra meglepetést okozott, hogy ilyen rövid ismeretséget követően ez a nagy tekintélyű katona minden nagyhatalmi gőg nélkül, nagyon barátságosan és meglepően őszintén beszélt a legkényesebb kérdésekről is. Az eddigiek során nem ez volt a tapasztalatom azoknál a katonai vezetőknél, akiket ismertem.

Szokolov marsall még ugyanazon évben, tehát 1986 nyarán viszonzta a látogatást. Egyéniségét megismerve úgy gondoltam, hogy ne az eddig kialakult sablonos, merev protokollt kövessük, térjünk el attól, tegyük valahogy színesebbé, barátságosabbá. Arra gondoltam, hogy a látogatás során, amennyire lehet, kapjanak valami ismeretet az országról, az emberek életéről, ezért

Szergej Szokolov marsall, a Szovjetunió védelmi minisztere Budapesten

Szokolova asszony és Kárpáti Ferencné szentendrei városnézésen

kevesebb katonai program legyen, azzal úgy is eleget foglalkozunk más alkalmakkor.

Javasoltam, hogy a feleségével együtt jöjjön. Ez a katonai vezetőknel ez idáig ismeretlen volt, Szokolov marsall pedig nagyon jó néven vette és valóban együtt jöttek.

A programot nem tanácssteremben kezdtük, hanem rövid városnézéssel. A Margit-hídtól tettünk sétát a Duna parton, a Vörösmarty térig. A gyönyörű napfényes időben sok járókelő volt ezen a környéken. Mindenhol kedvesen, barátságosan figyelték a szovjet marsallt és tábornokokat.

Az országjárást úgy szerveztük, hogy nem személygépkocsikkal, hanem tárgyalóbuszon utaztunk, így ezzel is többet láttak az országból. Látogatást tettünk a Győri Vagon- és Gépgyárban, ahol Horváth Ede vezérigazgató részletesen ismertette a gyár munkásságát, gyártmányait, eredményeit.

Bábolnán, a Mezőgazdasági Kombinátnál, Burgert Róbert vezérigazgató adott tájékoztatást. Ismertette, hogy a Szovjetunióba hová, mennyi baromfi-telepet telepítettek és tanították be azok működtetését. Szemmel látható volt, hogy elégedetten fogadták a látottakat-hallottakat, s azt, hogy betekintést kaphattak az országban folyó életről.

Az asszonyoknak külön programot állítottunk össze. Feleségem, aki orosz nyelv tanár volt, könnyen szót értett Szokolov marsall feleségével, aki nagyon kedves asszony, és örömmel mondta el, hogy meglepetés számára, hogy férje mellett részt vehet a látogatáson. Feleségem elmondása szerint nagy hatást gyakorolt Szokolov feleségére, amit látott és többször kérte, hogy a közeljövőben menjünk el hozzájuk szabadságra, szeretnék viszonzni a vendégszeretetünket.

Újdonságnak számított az is, hogy a búcsúvacsorát a Duna-parton, a Fórum Szállodában tartottuk, ahonnan gyönyörű kilátás volt az esti kivilágításban pompázó Lánchídra és környékére. Itt természetesen mindenki civil öltözetben volt és mellőztünk mindenfajta katonásdit. Mindez nagyon kellemes légkörben ment végbe.

A látogatás elősegítette, hogy közvetlenebb nexus alakuljon ki közöttünk, ami számos esetben segített a felmerülő kérdések megoldásában.

Lengyelországban már nem alkalmazták a Brezsnyev-doktrínát

Az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején súlyos gazdasági, társadalmi és politikai válság alakult ki Lengyelországban. Az 1980-ban megalakult ellenzéki szakszervezet – a „Szolidaritás” – rövid időn belül létrehozta szervezeteit az ország egész területén. Az egymást követő sztrájkokban a lakosság nagy többsége vett részt, amely már komoly veszéllyel fenyegette a párt- és állami vezetés fennmaradását. Lengyelország, geopolitikai helyzeténél fogva, kiemelkedően fontos szerepet kapott a Varsói Szerződés nyugati hadszíntér védelmi rendszerében, a stratégiai erők előrevonásának tekintetében. Döntő fontosságú volt a Balti-tenger szerepe is az NDK, a lengyel és a szovjet tengeri hadiflotta együttes tevékenységének biztosításában.

A szovjet katonai vezetés már 1980 decemberében nagyszabású parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatot szervezett „Szojuz-80” elnevezéssel a nyugati hadszíntéren.

A gyakorlaton a következő katonai szervezetek vettek részt: a Lengyel Néphadsereg től a Tengeremelléki és a Slenszki katonai körzet törzsei, a Csehszlovák Néphadsereg től a Nyugati katonai körzet törzse és két hadseregtörzs, az NDK Nemzeti Néphadseregétől két hadseregtörzs, a Szovjet Hadseregtől az NDK-ban állomásozó Szovjet Hadseregcsoport törzse és az Északi Hadseregcsoport törzse.

A gyakorlatot V. G. Kulikov marsall, az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka vezette. Az eredeti tervek szerint a gyakorlat december végéig tartott volna, de a lengyel helyzet alakulása miatt egészen 1981 márciusáig tartott.

A meghosszabbítás igazi oka a Lengyelországban zajló események közvetlen közléről történő figyelemmel kísérése és a rendkívüli állapot előkészítésének a támogatása volt. Ebben az időben tehát még nem volt kizárva az olyan „baráti segítség” sem, mint amelyet Csehszlovákia kapott 1968-ban.

1981 második felében a Szovjetunió Védelmi Minisztériumának a szűkebb vezető állománya részére értekezletet tartottak a Lengyelországban kialakult helyzet megvitatására. Ezen az értekezleten a védelmi miniszter és első helyettesei, valamint a vezérkari főnök és helyettese, a hadművelleti főcsoportfőnök, az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka és első helyettese vett részt. Az értekezleten elhangzottakról A. J. Gribkov hadseregtábornok „A Varsói Szerződés sorsa” című könyvében a következőket írja: „N. V. Ogarkov marsall, a Vezérkar főnöke beszámolt a Lengyelországban kialakult társadalmi-politikai

helyzetről, illetve arról, hogy miként értékeli azt a vezérkar és milyen intézkedéseket lehet foganatosítani annak érdekében, hogy segítsünk Lengyelországnak kikerülni a bonyolult és elhúzódó politikai és gazdasági válságból.

A jelentés megfelelően megalapozott volt. Ogarkov nem javasolt szélsőséges intézkedéseket – így például néhány szövetséges ország csapatainak alkalmazását. A jelentésben saját Északi Hadseregcsoportunk érdekeinek védelméről volt szó, arról, hogyan biztosítsuk a menetvonalak, és az e menetvonalakon szállított anyagi tartalékok biztonságát a felvonuló hadászati tartalék erők támogatására egy esetleges háborús időszakban.

Viktor Kulikov marsall viszont bonyolultnak értékelte a lengyelországi helyzetet. A »Szolidaritás« átveheti a hatalmat az országban – mondta. Annak érdekében, hogy Lengyelországot a Varsói Szerződésen belüli szövetségesként megőrizhessük, azt javasolta, hogy kezdjük meg a szövetséges csapatok a szovjet és a csehszlovák haderő, valamint az NDK Nemzeti Néphadserege Lengyelországba történő bevonulásának előkészítését. (...)

Én is szót kértem – írja Gribkov hadseregtábornok. Először is a lengyelországi helyzet alakulása élesen különbözik az 1968-ban Csehszlovákiában kialakult helyzettől. Csehszlovákiában az események a hatalom felső köréből kiindulva fejlődtek. Lengyelországban pont fordítva, felkel a nép, amely egyre kevésbé bízik az ország kormányában és a Lengyel Egyesült Munkáspárt vezetésében. Gribkov tábornok a továbbiakban hangot adott azon véleményének, hogy „a Lengyel Hadsereg harcra kész és hazafias érzelmű. A saját népére nem fog löni. A szövetséges csapatok Lengyelországba történő bevonulása esetén a »Szolidaritás« megmozdítja a népet és belerángatja a hadsereget a mi hadseregünk és más szövetséges hadseregek elleni harcba. Elkezdődhet egy polgárháború, ha nem rosszabb. Mindezek alapján kifejtettem véleményemet (...)

Semmiképpen sem szabad Lengyelországba bevonultatni a szövetséges csapatokat. Elveszítjük tekintélyünket a világban és sok barátunkat is. A Nyugat nem nézi majd ölbe tett kézzel az akciónkat, hanem cselekedni fog.”

A tanácskozáson részt vevők támogatták Gribkov hadseregtábornok felvetését. A csapatok bevonulása semmivel sem igazolható katonapolitikai kalandorság lenne, ami katasztrófába torkollhat – mondták.

„D. F. Usztyinov marsall, védelmi miniszter nem vonta meg a tanácskozás mérlegét, hanem mindenkinek megköszönte a részvételét és a Kremlbe ment. Mintegy két óra múlva visszatért és tájékoztatta a korábbi tanácskozáson résztvevőket a legfelsőbb szinten kialakított álláspontról.

A Politikai Bizottság ülésén „...A tanácskozást M. A. Szuszlov hozzászólása zárta. Azt mondta, hogy semmiképpen sem – még ha a lengyel állam kéri, akkor sem – fogunk szovjet és más szövetséges csapatokat bevonultatni Lengyelországba. Ha új vezetés kerül hatalomra, még ha szociáldemokrata lenne is, akkor is együtt fogunk működni vele. Nem tehetjük ki még egyszer országunkat súlyos megpróbáltatásoknak és nemzetközi elítélésnek.”

Lengyelországban a „szükségállapot” bevezetésének megtervezésében a Szovjet Hadsereg Vezérkarának képviselőjében I. G. Nyikolajev hadseregtábornok, a Politikai Főcsoportfőnökség képviselőjében G. V. Szregyin vezérezredes vezetésével számos szovjet tábornok és tiszt, valamint az Állami Tervhivatal képviselői vettek részt.

Amikor a terv kidolgozása befejeződött, kiderült, hogy a Lengyel Néphadsereg Vezérkar Főnökség hadművelleti osztályának vezetője, Kuklinszkij ezredes a családjával együtt elhagyta az országot és nyugatra távozott. Kuklinszkij minden fontos kérdésben alaposan tájékozott volt, hiszen bevonták a rendkívüli állapot bevezetésének kidolgozásába.

Ezek után meg kellett változtatni több tekintetben is az elkészült terveket és a bevezetést is későbbre kellett halasztani. Az újabb időpontot 1981. december 13-ára jelölték ki.

1981. december 2–4. között került sor Moszkvában a Varsói Szerződés országai Honvédelmi Miniszteri Bizottságának az ülésére. Az ilyen ülések napirendjére kerülő anyagokat az ülés előtt már jóval korábban nagyon aprólékosan egyeztettek úgy, hogy az ülésen lényegében már nem is volt mit vitatni. A románok részéről gyakran előfordult, hogy valamiben külön véleményük volt az előterjesztett anyagban, s ezt írásban rögzítették. Az általános viszont az volt, hogy a szétküldött írásos anyagokkal teljes egyetértés volt. Ezen az értekezleten viszont előre nem jelezve, napirendre került a lengyel kérdés. Ott osztottak szét egy nyilatkozattervezetet, amit az értekezlet után kívántak nyilvánosságra hozni.

Vojczech Jaruzelski, a Lengyel Egyesült Munkáspárt első titkára – Flórian Siwicki vezérezredes, vezérkari főnök által ismertetett – kérése volt, hogy a Varsói Szerződés Honvédelmi Miniszteri Bizottsága fogadjon el egy nyilatkozatot a lengyelországi helyzetről, amelyben az ellenforradalmi tevékenységet és a NATO részéről az ország belügyeibe való beavatkozást elítélik.

A. J. Gribkov hadseregtábornok könyvében erről a következőket írja: „... néhány óra hosszat tartott a vita, de nem jutottunk el a közös vélemény kialakításáig. Az történt ugyanis, hogy Czinege Lajos tábornok, magyar honvédel-

mi miniszter és Constantin Olteanu tábornok, román nemzetvédelmi miniszter arra hivatkozott, hogy nincs felhatalmazásuk a kormányuktól és ezért nem írhatnak alá egy ilyen nyilatkozatot”. (...) Mivel a nyilatkozatról hiányzott két miniszter aláírása, olyan döntés született, hogy ne mutassuk meg az egész világnak a bizottsági tagok közötti véleménykülönbségeket egy, a Varsói Szerződés valamennyi tagországának érdekeit érintő fontos kérdésben.”

A küldöttségnek tagja volt Oláh István vezérezredes, mint a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke. Ő részletesen tájékoztatott a történekről. Elmondása szerint Czinege Lajos azonnal felhívta Kádár Jánost és tájékoztatta erről a nyilatkozattervezetről. Kádár János határozottan ellenezte és közölte Czinegével, hogy ne írják alá a tervezett nyilatkozatot. Miután Czinege Lajos ismertette az ülésen Kádár János véleményét, szünetet rendeltek el. A szünetben Usztjinov marsall, védelmi miniszter és Ogarkov vezérkari főnök Czinege Lajost és Oláh Istvánt egy külön terembe hívta, ahol nagyon hosszan gyözködtek őket, hogy írják alá a nyilatkozatot.

Szemükre vetették, hogy a magyarok milyen hálátlanok és már elfelejtették az 1956-os szovjet segítséget. Végül is a barátságtalan és igen éles hangú vita sem volt eredményes. Ezek után a nyilatkozattervezetet összegyűjtötték és nem került elfogadásra, és nem került nyilvánosságra sem.

A történekből komoly következtetéseket lehetett levonni. Kiderült, hogy bár az SZKP vezetése még mindig a régi, idős tagokból tevődött össze (Brezsnyev, Szuszlov, Gromiko, Usztjinov és mások), de már nem voltak egységesek a katonai beavatkozás kérdésében. Számítaniuk kellett arra, hogy Lengyelország lakossága és feltehetően a hadsereg állományának nagy része is szembe fog szállni a bevonuló katonai erővel, ami súlyos harcokhoz vezethet. A nemzetközi reagálás elítélő lesz, és nincs kizárva a nyugati országok közvetlen segítségnyújtása sem.

A váratlanul előterjesztett nyilatkozattervezet lényegében azt fejezte ki, hogy a Varsói Szerződés katonai vezetése az elhúzódó katonai gyakorlaton túlmenően közvetlenül is kész beavatkozni Lengyelország belügyeibe.

A miniszteri bizottságot váratlanul érte, hogy a románokon túl a magyarok is elzárkóztak egy ilyen nyilatkozat támogatásától. Mindezzel együtt a szovjet politikai és katonai vezetés teljes mértékben egyetértett azzal, hogy Lengyelországban bevezessék a rendkívüli állapotot és a katonai közigazgatást. Közvetlenül részt is vettek a bevezetés előkészítésében, elképzelhetőnek tartották, hogy ha nem is külső katonai beavatkozással, de katonai erővel oldják meg a kialakult helyzetet.

Azt mondhatjuk tehát, hogy Lengyelország esetében már nem lehetett teljes mértékben alkalmazni a Brezsnyev-féle doktrínát. Ez azonban még sokáig nyitott kérdés maradt, hogy bizonyos körülmények között nem kerül-e rá sor ismét.

A lengyelek 1981. december 13-án kihirdették a rendkívüli állapot bevezetését és a Lengyel Néphadsereg vette át az ország, az államgépezet irányítását.

A Varsói Szerződés tagállamainak megújított katonai doktrínája

A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete 1987. május 28-29-én Berlinben megtartott ülésén megtárgyalta és elfogadta a Varsói Szerződés tagállamainak új katonai doktrínájáról szóló dokumentumot. Hosszú idő óta ez volt az első hivatalos VSZ dokumentum e kérdéskörben. Ez a dokumentum Gorbacsov új biztonságpolitikájának érvényre juttatására való törekvés jegyében született.

Az elfogadott dokumentum rendkívül időszerű kérdésekkel foglalkozott és a nukleáris és hagyományos háború megakadályozását szolgálta. Hangsúlyozta, hogy a nukleáris-kozmosz korban a világ túlságosan ki van szolgáltatva a háborúnak és az erőpolitikának. A legpusztítóbb fegyverzetek hatalmas mennyisége halmozódott fel, az emberiség a túlélés problémájával került szembe: a világháború, s különösen az atomháború végzetes következményekkel járna nem csak a konfliktusban közvetlenül érintett országokra, hanem magára az életre nézve is a Földön.

Mit is tartalmazott ez a dokumentum, mire tért ki, és mi volt a lényege?

Először is leszögezte, hogy a Varsói Szerződés tagállamainak katonai doktrínája szigorúan védelmi jellegű. A szövetséges államok soha, semmilyen körülmények között nem kezdenek katonai akciókat más államok, vagy államok szövetsége ellen mindaddig, amíg maguk nem válnak fegyveres támadás célpontjává. Egyértelműen leszögezte, hogy elsőként soha nem alkalmaznak atomfegyvert. Nincsenek területi követeléseik egyetlen állammal szemben sem Európában, sem Európán kívül.

Egyetlen államot, egyetlen népet sem tekintenek ellenségüknek, éppen ellenkezőleg, készek kapcsolatokat létesíteni kivétel nélkül a világ valamennyi országával a biztonság, a békés egymás mellett élés és egyenjogúság érdekeinek kölcsönös figyelembe vétele alapján.

A szövetséges szocialista államok fegyveres erőiket és fegyverzetüket olyan összetételben és szinten tartják, amely kizárja a szövetség vagy a szövetség

valamelyik tagállama ellen az agresszor által indított támadás katonai sikerét. A szövetséges államok fegyveres erőit olyan harckészültségben tartják, amely elégséges ahhoz, hogy a mindezek ellenére megkezdett támadás ne érhesse őket váratlanul, s lehetővé tegye az agresszor visszaverését, felhasználva ehhez a harci cselekmények megfelelő eszközeit és módszereit. A Varsói Szerződés tagállamai soha nem törekedtek és nem töreksenek arra, hogy az ezekhez a célokhoz a szükségesnél több fegyveres erővel és fegyverrel rendelkezzenek. Ily módon szigorúan betartják az elégségesség elvét, azaz nem kívánnak több fegyveres erővel és fegyverzettel rendelkezni, mint ami a védelemhez, a lehetséges agresszió elhárításához szükséges.

A világban kialakult katonai-hadászati helyzetben még az erőegyensúly megőrzése sem jelent biztosítékot a háború megelőzéséhez. E körülmények között a fegyverkezési verseny megszüntetése és a leszerelés valóban történelmi jelentőségre tesz szert. Az államok számára nincs más út, mint megállapodni a katonai szembenállás szintjének radikális csökkentéséről.

A Varsói Szerződés tagállamai határozottan ebből az álláspontból indulnak ki. Katonai doktrínájuk védelmi jellegével teljes összhangban következetesen a következő fő célok elérésére törekednek.

Először: Az atomkísérletek mielőbbi beszüntetése minden nukleáris hatalom, elsősorban a Szovjetunió és az Egyesült Államok részéről, az atomfegyverek valamennyi fajtájának teljes, szakaszos felszámolása, a fegyverkezési verseny világszerte történő kiterjesztésének megakadályozása.

Másodszor: A vegyi fegyverek és a tömegpusztító fegyverek más fajtáinak betiltása és megsemmisítése.

Harmadszor: A fegyveres erők és hagyományos fegyverzetek csökkentése Európában arra a szintre, amelyen védelmük biztosításán kívül egyik fél sem rendelkezne eszközökkel a másik fél váratlan megtámadására, s általában támadó hadműveletek folytatására.

Negyedszer: Minden leszerelési intézkedés szigorú ellenőrzése, együttesen alkalmazva a nemzeti technikai eszközöket és a nemzetközi eljárásokat, beleértve megfelelő nemzetközi szervezetek létrehozását, katonai információk cseréjét, a helyi ellenőrzést; Európa és a világ különböző térségeiben atom- és vegyi fegyverektől mentes övezetek létrehozása; katonai bizalom erősítő intézkedések kölcsönös megvalósítása Európában és megállapodás elérése ezen intézkedésekről a világ más térségeiben, a tengereken és óceánokon; a Varsói Szerződés tagállamainak és az Észak-atlanti Szövetség tagországainak

kölcsönös lemondása a katonai erő alkalmazásáról és kötelezettségvállalás a békés kapcsolatok fenntartására.

Ötödször: Az Észak-atlanti Szövetség és a Varsói Szerződés egyidejű feloszlatása, s első lépésként katonai szervezeteik megszüntetése; s végül az átfogó nemzetközi biztonsági rendszer megteremtése.

A Varsói Szerződés tagállamai javaslattal fordultak az Észak-atlanti Szövetség tagországoihoz: tartsanak konzultációt a két szövetség katonai doktrínájának összehasonlítására, jellegük elemzésére, ily módon megszüntetve az évek során felhalmozódott kölcsönös gyanakvást és bizalmatlanságot, elérve egymás szándékainak jobb megértését.

A konzultációk tárgyát képezhetnék a fegyverzetek és fegyveres erők egyes fajtáinak vonatkozásában meglévő egyenlőtlenségek és aszimmetriák, a megszüntetésükhöz vezető utak keresése.

A szövetséges szocialista államok megfelelő szakértői szintű konzultáció megtartását javasolták mindkét fél katonai szakembereinek részvételével. Készek arra, hogy ilyen konzultációkat lefolytassanak már 1987-ben. A konzultációra Varsóban vagy Brüsszelben, vagy mindkét városban felváltva kerülhetne sor.

A doktrína vitájának során a pártok főtítkárai fejtették ki álláspontjukat. A felszólalók között Gorbacsov nagy hangsúllyal méltatta a doktrína fontosságát, aktualitását, s reményei szerint a NATO országai részéről a pozitív fogadtatását.

Kivételt képezett a román delegáció véleménye, amely kétségbe vonta egy közös koalíciós katonapolitikai felfogás létét. A románok végül is úgy járultak hozzá az elfogadásához, hogy ragaszkodtak az új gazdasági világrend létrehozásáról szóló dokumentum elfogadásához, amely egy későbbi időpontban kerül nyilvánosságra. („Jelentés a Politikai Bizottságnak és a Minisztertanácsnak a Varsói Szerződés tagállamai Politikai Tanácskozó Testületének berlini üléséről”. Nyt. Szám: 00141/7/1987. Szigorúan titkos! Minősítése törölve: 2007. október 4-én.)

Küldöttségünk minden tagja úgy vélekedett, hogy az elfogadott doktrínának mind az öt pontja világviszonylatban kedvező visszhangra fog találni, s jelentősen hozzájárulhat a hidegháborúban érvényesülő szembenállás lényeges enyhüléséhez.

A közös katonai doktrína elfogadását követően a magyar katonai vezetés úgy ítélte meg, hogy hozzákezdhet a nemzeti katonai doktrína kidolgozásához, valamint a haderő védelmi jellegével összefüggő sokirányú tennivalók meghatározásához.

Kísérlet a Varsói Szerződés háborús szervi határozványának megváltoztatására

1987 decemberében váratlanul ért bennünket V. G. Kulikov marsallnak, az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának a tanulmányozásra és véleményezésre megküldött tervezete, amely a nyolc évvel azelőtt kialakított és a románok kivételével jóváhagyott, „A Varsói Szerződés tagállamai Egyesített Fegyveres Erőiről és vezetési szerveiről háború idejére” című okmányt módosítani, sok vonatkozásban lényegesen megváltoztatni kívánta.

Mindez akkor történt, amikor a Gorbacsov által kezdeményezett új biztonságpolitika komoly eredményekkel, előrehaladással bíztatott. Alig telt el mindössze néhány hónap a Politikai Tanácskozó Testület Berlinben megtartott ülésétől, ahol a Varsói Szerződés tagállamainak korábban érvényben volt katonai doktrínáját alapvetően változtattuk meg, s az újonnan elfogadott doktrína egyértelművé tette, hogy a Varsói Szerződés tagállamainak hadseregei a védelmi feladatokat helyezik előtérbe, s ennek megfelelően alakítják át struktúrájukat, fegyverzetüket és felkészítésüket.

A megküldött tervezet mindezeknek ellentmondó előírásokat tartalmazott.

A Főparancsnokság elfogadhatatlan gyakorlatot alakított ki a fontos, nagy horderejű kérdések előkészítésének módjára. A Varsói Szerződés legfelsőbb testületének ülésére kerülő előterjesztéseket előzetesen a tagországok védelmi minisztériumában, s még ugyanazon a napon az egyes országok pártjainak főtítkáiraival vagy első titkáiraival egyeztetették, helyesebben jóváhagyatták anélkül, hogy a főparancsnok szóbeli tájékoztatóján kívül megismerhették volna a többi országban kialakított véleményeket. Nos, most is így jártak el. Ennél fontosabb kérdést nem igen lehetett volna elképzelni abban az időben, mint amit a háborús szervi határozványban elő akartak irányozni.

Úgy tűnik, most is úgy kívánták a Politikai Tanácskozó Testület elé terjeszteni, hogy ezzel már minden tagállam katonai és pártvezetése egyetért. Kulikov marsall, főparancsnok nem az én véleményemre volt kíváncsi, hanem Kádár Jánosnak, a párt első titkárnak az egyetértésére volt szüksége.

A Főparancsnokság munkájának működési szabályzatában előírás volt, hogy minden jelentős előterjesztés kidolgozásába be kell vonni a nemzeti hadseregek képviselőit, és szétküldés előtt azokat aláírásukkal meg kell erősíteni.

Ez alkalommal ettől eltértek. Széles Róbert vezérőrnagy nem kapott megfelelő tájékoztatást arról, hogy mi tette indokoltá a háborús szervi határozvány

módosítását, véleményét nem is igényelték, de a szétküldés előtt alá akarták vele íratni. Mivel az előterjesztéssel nem értett egyet, ezért azt nem is írta alá, s anélkül került sor a nemzeti védelmi minisztériumoknak történő megküldésére. Széles Róbert vezérőrnagy 1985. december elején jelentette Oláh István vezéreztetés, honvédelmi miniszternek a történeteket és kérte, hogy hazautazhasson részletesen beszámolni. Eerre sajnos Oláh István váratlan elhunyt miatt nem kerülhetett sor. Így maradt rám e bonyolult feladat megoldása, rögtön miniszterségem kezdetén.

Ebben az időszakban az MSZMP az 1986. májusban megtartásra kerülő országos pártértekezletének és a párt sorskérdéseinek előkészítésével volt elfoglalva. Nagyon végig kellett tehát gondolnom, hogyan járjak el, mit tegyek, hogy Kádár Jánost már előzőleg meg tudjam győzni arról, hogy ezzel az előterjesztéssel nem szabad egyetérteni. A pártértekezlet előtti hetekben már nagyon fáradt, megtört ember benyomását keltette, s nem igen volt elvárható, hogy az én gondjaimra megfelelő figyelmet fordítson. Grósz Károlyhoz fordultam, aki a kormány elnöke volt. Kifejtettem előtte, hogy miért nem szabad egyetértésünket adni ehhez az előterjesztéshez. Ő engem megértett, egyet is értett velem, s közölte, hogy együtt keressük fel Kádár Jánost.

Örültem, hogy így vélekedett. Készítettem egy feljegyzést, amiben röviden összefoglaltam, hogy mit tervez Kulikov marsall, s egyben leírtam a véleményemet és javaslataimat is. Ezt a feljegyzést megküldtem Kádár Jánosnak, Grósz Károlynak és Fejti Györgynek, a Központi Bizottság illetékes titkárnak. (Szigorúan titkos, visszavonásig, Nyt. szám: 0062/1988. – Minősítését törölték.)

Kádár János rövidesen hívatott és Fejti György társaságában fogadott. Meglepődtem, hogy nincs jelen Grósz Károly, aki pedig erre ígéretet tett. Ő később közölte velem, hogy Kádár János nem tartotta szükségesnek a megbeszélésen való részvételét.

Kádár Jánosnak elmondtam, hogy az előterjesztés teljesen ellentmond a Gorbacsov által meghirdetett új biztonságpolitikának, majd sorra vettem a legfontosabb kifogásaimat.

Én a nyolc évvel azelőtt kialakított és jóváhagyott szervei határozvány létrehozásában nem vettem részt, de hiányosnak és hibásnak tartottam azt. A most előterjesztettet pedig egyenesen elfogadhatatlannak véltem.

A tervezet meghatározta a Varsói Szerződés tagállamai Egyesített Fegyveres Erői Legfelsőbb Parancsnoksága személyi összetételét.

Míg a korábbi határozvány általánosságban foglalkozott azzal, hogy hábo-

rú esetén a centralizált vezetés céljából megalakul az Egyesített Legfelsőbb Parancsnokság, a tagállamok határozatával kinevezik a legfelsőbb parancsnokot és meghatározzák a parancsnokság állományát, az új, módosított tervezet már konkrétan meg is nevezi, hogy kikből fog állni a Főparancsnokság.

Eszerint: az Egyesített Fegyveres Erők legfelsőbb parancsnoka a Szovjet Fegyveres Erők legfelsőbb parancsnoka. (Ezt úgy kell értelmezni, hogy az SZKP főtitkára.) A főparancsnok első helyettese a Szovjetunió védelmi minisztere. A főparancsnokság állományába tartoznak az egyes tagországok legfelsőbb parancsnokai (azaz a pártok fő- vagy első titkárai), helyetteseik pedig az adott ország honvédelmi/védelmi/nemzetvédelmi miniszterei.

A legalapvetőbb kifogásom az egyes tagországok szuverenitásának a teljes mellőzése volt. Eerre semmi kitétele nem tartalmazott, mintha nem is lenne szükség a nemzeti intézményekre háború esetén. A tervezetben egyáltalán nem szerepelt, hogy mi lenne a Politikai Tanácskozó Testülettel, amely békeidőben a Varsói Szerződés országainak a legelső politikai irányító testülete.

Érthetetlen és elfogadhatatlan volt, hogy a Nyugati és Délnyugati Hadszintér Főparancsnokságokat már békeidőben is felkészítési jogosultsággal kívánják felruházni a szövetséges hadművelleti magasabbegységeket illetően.

Már 1983-ban Kulikov marsall kérésének megfelelően ki kellett jelölni a Magyar Néphadseregéből összesen 42 főt, tábornokot és főtisztet név szerint, akik háború esetén a Délnyugati Hadszintér Főparancsnokság állományába kerülnének beosztásra.

Az utóbbi időben egyre gyakrabban vetették fel, hogy a kijelölt tábornokok és főtisztek állandó jelleggel kerüljenek oda beosztásba, és vegyenek részt a csapatok felkészítésében, nagyobb gyakorlatok előkészítésében és levezetésében.

Magyarország háború esetén a délnyugati hadszintérhez tartozott volna. A hadszintér-főparancsnok hatáskörében határozták volna meg, hogy békeidőben mire terjedhet ki a tevékenysége. 1986 nyarán a hadszintér-parancsnokság egy géptávirat által közölte a magyar vezérkar hadművelleti főnökével, hogy egy nagyszabású hadgyakorlatot fog végrehajtani a hazánkban ideiglenesen állomásozó szovjet csapatokkal. A gyakorlat augusztus folyamán történik a Dunántúl térségében, és Ercsi körzetében, a Dunán történő folyón való erőszakos átkeléssel fejeződik be. Ez a gyakorlat nem szerepelt az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságával jóváhagyott éves kiképzési tervben. A táviratban feladatul szabták, hogy a határon átkelő szovjet katonai konvoj menetét a magyar vezérkar biztosítsa.

Amikor nekem ezt jelentették, felhívtam telefonon Szergej Szokolov marsallt, a Szovjetunió védelmi miniszterét és tájékoztattam arról, hogy miért nem helyeslem ezt az eljárást. Mindenekelőtt, Magyarország területén ilyen méretű hadgyakorlatra csak a magyar felsővezetés tudtával és egyetértésével kerülhet sor. Másrészt a Délnyugati Hadszintér Parancsnokságnak békeidőben semmilyen hatásköre nincs a Magyarországon történő tevékenységre.

Tájékoztattam Szokolov marsallt arról is, hogy Magyarországon, s főleg a Dunántúlon, augusztus folyamán milyen hatást váltana ki az egy hétig tartó szovjet hadgyakorlat. Megzavarná a közlekedést, s a dunai hajózást is szüneteltetni kellene. Szokolov marsall azonnal megértette a felvetésemet, sőt köszönettel vette, hogy tájékoztattam, s ígéretet tett arra, hogy hasonló helyzet többet nem fog előfordulni.

Pár nap elteltével telefonon keresett a Délnyugati Hadszintér főparancsnoka és arra kért, hogy a minisztériumban fogadjam őt. A hadsereg tábornok, miután bemutatkozott, láttam, hogy nagy zavarban van mondanivalójával. Segítettem hát neki és elmondtam, hogy milyen jelentősége van az egyes tagországok szuverenitásának, s ezt mindig szem előtt kell tartani. Barátságosan elbeszgettünk még számos fontos kérdéstről, s ezzel az ügyet lezártuk tekintettük. Természetesen a tervezett gyakorlat elmaradt.

Visszatérve Kulikov marsall tervéhez, amely a továbbiakban is a Szovjetunió fegyveres erőinek a vezérkarát jelöli meg a legfelsőbb parancsnokság vezetési szervének, amivel egyet lehetett érteni. Az érvényben lévő szervi határozvány szerint a szovjet vezérkar, mint a legfelsőbb parancsnokság vezetési szerve, a Nyugati és a Délnyugati Hadszintér Főparancsnokságok útján, valamint az egyes tagországok politikai és katonai vezetésével szoros együttműködésben irányította volna a minden irányú haditevékenységet.

A békeidőben létező Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága – vagyis a Kulikov marsall által vezetett szervezet – a korábbi határozvány szerint megszűnt volna. Az új tervet ezt úgy változtatná meg, hogy továbbra is fennmaradna, ily módon a szovjet vezérkaron és a Délnyugati Hadszintér Főparancsnokságon túl egy harmadik vezető szerv is létezne, mégpedig nem is akármilyen szerepkörrel.

A hadászati biztosítás terén feladatát képeznék olyan, a nemzeti politikai, állami, katonai vezetés kizárólagos felelősségébe, szuverén jogkörébe tartozó feladatok, mint: a nemzeti csapatok harckészültségbe helyezése, átadása a hadszintér főparancsnokságnak; a mozgósítás irányítása, tartalék alakulatok létrehozása; anyagi készletek felhalmozása; termelési, gyártási, javítási ka-

pacítások növelése; az ipar átállítása haditermelésre; a hátszágvédelmi és polgári védelmi feladatok végrehajtásának segítése és így tovább.

A tervet szerint a legfelsőbb parancsnokságnak az egyes tagországok védelmi minisztériumainál létrehoznának egy főképviselőt. A tervet szerint annak a jogállását, funkcióját, egyáltalán a mibenlétét a jóváhagyás után dolgoznák ki.

Kulikov marsall azt is kérte, hogy adjunk választ a vele való tárgyalás során az általa már írásban megküldött, az 1991–1995 közötti időszak fejlesztésére vonatkozó ajánlásra. A javaslat határozott fejlesztést irányoz elő a haditechnikai ellátás mennyiségében és minőségében, mindez szervezeti és létszámnövekedést is jelentene.

A legfontosabb fejlesztési tételek között szerepelt két új repülőegység, két honi légvédelmi rakétaosztály komplex beszerzése, mintegy 300 tüzérségi eszköz, 62 db T-72-es harckocsi, jelentős hadszintér-előkészítési feladatok, két első osztályú repülőter megépítése.

Az ajánlásban szereplő tételek jelentősen meghaladták hazánk gazdasági lehetőségeit, nem beszélve arról, hogy mi már kidolgoztuk az ötéves tervben elfogadottak csökkentésének a tervét is, s egyáltalán, a hadsereg szervezeteinek a számát, fegyverzetének és létszámának a csökkentését vettük tervbe.

Még egy meglepő javaslattal rukkolt elő Kulikov marsall, és pedig a következővel: az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságán terveznek létrehozni egy politikai csoportfőnökséget a politikai nevelőmunka koordinálására, az ideológiai diverzió és az ellene végzendő propagandamunka összehangolására.

Sokat töprengtem azon, hogy egyáltalán milyen módon lehet ezt a tervet elhárítani.

A Kádár Jánosnál történt meghallgatás során azt javasoltam, hogy a Kulikov marsallal való tárgyalás során annak adjon hangot, hogy olyan nagy horderejű kérdésben, mint a háborús szervi határozvány újrafogalmazása, forduljon a Varsói Szerződés legfelsőbb politikai irányító testületéhez. Indokolja meg, hogy miért kell és milyen felfogásban szükséges azt megváltoztatni és kérjen hozzájárulást ahhoz, hogy a jóváhagyottak figyelembevételével, a tagországok honvédelmi minisztériumainak bevonásával, közösen készítsenek előterjesztést a Politikai Tanácskozó Testület részére. Javasoltam, hogy vegyék figyelembe a tagországok szuverenitásának fontosságát, még háború időszakában is. Az 1991–1995 közötti évekre vonatkozó javaslatot nem fogjuk tudni úgy vállalni, mint ahogy azt előirányozták, és a közös politikai szerv létrehozását egysze-

rően szükségtelennek tartjuk. Fejti György igyekezett elfogadtatni az általam felvetetteket.

Kádár János nagyon rossz hangulatban volt, meglehetősen ingerülten és türelmetlenül válaszolt a felvetettekre. Legfőbb mondanivalója az volt, hogy ha háborúra kerülne sor, akkor már nem az ország szuverenitásának a kérdése lesz a legfontosabb.

Még megpróbáltam azzal érvelni, hogy most a legfontosabb a nemzetközi enyhülés, a fegyverkészletek mennyiségének a csökkentése, s ez nem egyeztethető össze azzal, hogy a háborús időszakban követendő kérdéseket vegyük elő, s részben a hadszíntér főparancsnokságok tevékenységében már békeidőben is ezt érvényesítsük.

Úgy álltunk föl, hogy én nem tudtam, mire kapok felhatalmazást, milyen álláspontot képviseljek, pedig Kulikovék először a honvédelmi miniszter véleményét hallgatják meg.

Ismét Grósz Károlyhoz fordultam és segítségét, tanácsát kértem. Ő kijelentette, hogy teljes mértékben egyetért velem és Kádár Jánosnál ő is részt fog

Kárpáti Ferenc vezérezredes a Honvédelmi Minisztériumban fogadta Viktor Kulikovot a Szovjetunió marsallját és Anatolij Gribkov hadseregtábornokot

venni a Kulikovékkal való tárgyaláson. Nem voltam teljesen megnyugodva ezután sem, hiszen arról volt szó, hogyan lehet elkerülni azt, hogy én vitázzam az előterjesztés kérdéseivel, és esetleg Kádár János további konzultációkat fog javasolni, de nem utasítja majd el az előterjesztést.

Addigi életem során soha nem volt szükségem semmiféle nyugtató tabletára, akkor azonban kénytelen voltam ráfanyalodni. Kulikovék megérkezéséig próbáltam megfejtetni azt a rejtvényt, hogy mi vezeti őket, miért vették elő most hirtelen annak a kérdését, hogy háború esetén milyen legyen a vezetés? Ezt a feladványt akkor értelmesen képtelen voltam megfejtetni.

Találgatni lehetett csak. Egyre ismertebbé vált, hogy Gorbacsovnak a nyugati országokban tapasztalható népszerűsége a Szovjetunióban éppen ellenkezőleg alakul. Különösen a katonák körében. Csak a gondokról, bajokról lehetett hallani, és a szájukon ki nem ejtettek egyetlen dicsérő, elismerő szót sem a gorbacsovi intézkedésekről.

Borisz Sztukalint, a Szovjetunió budapesti nagykövetét néha-néha meghívtam egy vadászatra, olyankor alkalom nyílt a négyszemközti beszélgetésre. Ő egy igen művelt, okos diplomata volt. Mindent nagyon megfontolt, amiről beszélt, de mindig megtalálta annak is a módját, hogy értésemre adja, milyen gondok tapasztalhatók Gorbacsov vezetése és a katonai vezetés között. Természetesen sosem éltem vissza bizalmas közléseivel, de segítségemre volt mindig, ha szükségem volt rá.

1988. április 8-án került sor a Kulikov marsallal és Gribkov hadseregtábornokkal való tárgyalásra a Honvédelmi Minisztériumban. Kulikov arról tájékoztatott, hogy az NDK-ban, Csehszlovákiában, Lengyelországban és Bulgáriában az előterjesztéssel egyetértettek. Azt várják, hogy a magyarok is értsenek egyet, és remélik, hogy a románok is egyet fognak érteni. Én a korábbiakban már kifejtettem szerint elmondtam, hogy a kérdés fontosságánál fogva a főparancsnok először a Politikai Tanácskozó Testülettől kérjen felhatalmazást, s utána együttesen, a tagországok képviselőivel dolgozzuk ki, amit változtatni szükséges. Még hozzáfűztem azt a javaslatomat is, hogy a jóval korábban – 30 évvel azelőtt – kialakított béke határozványt is elő kell venni, mivel az elmúlt időszak megmutatta, hogy sok tekintetben azon is változtatni kell. Sok vitára nem került sor, hiszen ők nem is az én egyetértésemre vártak. Nézegették az órájukat, és többször megkérdezték, hogy hány órákor fogadja őket Kádár János.

Nagy gondban voltam, hiába találtam ki az egyenes elutasítás helyett azt, hogy előzetesen a Politikai Tanácskozó Testülettől kérjenek erre felhatalma-

zást. Abban biztos voltam, hogy ha a szovjet katonai vezetőknek rámutatnék arra, hogy a Berlinben nem régen elfogadottakkal az ő előterjesztésük egyenesen szembehelyezkedik, az teljesen hiábavaló lenne. Még arra sem tértek ki – kérdésem ellenére sem –, hogy azok a vezetők, akiknél már jártak, milyen észrevételeket tettek. Röviden elintézték azzal, hogy mindenütt egyetértésre találtak.

Elindultunk hát a pártközpont épületébe, a Kádár Jánossal való tárgyalásra.

Itt egymást követően érték egyre nagyobb meglepetések. Kádár János, ha fogadott valakit, minden esetben az irodája előtti szobában üdvözölte a vendégét, s utána bekísérte az irodájába. Ez most elmaradt. Nagyobb meglepetés ért azáltal, hogy Grósz Károly most sincs jelen. Ezt viszont már nagyon rossz jelnek tartottam, hiszen abban bíztam, amit ő előzetesen elmondott, hogy meg fogja győzni az „Öreget”. A megbeszélésen a következők voltak jelen:

Kádár János, az MSZMP első titkára;

Viktor Georgijevics Kulikov, a Szovjetunió marsallja, az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka;

Anatolij Ivanovics Gribkov hadseregtábornok, az EFE törzsfőnöke;

Fejti György, az MSZMP KB titkára;

Kárpáti Ferenc vezérrezredes, honvédelmi miniszter;

Dr. Mórocz Lajos altábornagy, honvédelmi minisztériumi államtitkár;

Viktor Ivanovics Anoskin altábornagy, a főparancsnok segítője;

1 fő tolmács.

A kölcsönös üdvözléseket követően a főparancsnok ismertette, hogy milyen kérdésekben folytattunk véleménycserét a Honvédelmi Minisztériumban:

1. Az Egyesített Fegyveres Erők Háborús Szervi Határozványa.

2. Az Egyesített Fegyveres Erők keretében politikai információs és propaganda szervezet létrehozása.

3. A Magyar Néphadsereg 1991–1995. évi fejlesztésének irányai.

Az első kérdést illetően kifejtették, hogy a hadászati vezetést különleges, illetve háborús időszakra már békében létre kell hozni és felkészíteni. Az 1980-ban a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete által elfogadott „Háborús szervei határozvány” pozitív szerepet töltött be az Egyesített Fegyveres Erők állományába kijelölt csapatok irányítási rendszerének kimunkálásában és az arra való felkészítésben. Elvi jelentőségűnek tartja a hadászati irányítás egyes előírásainak a pontosítását és rendszerének tökéletesítését, melynek legfontosabb elemei háború idejére:

– pontosan meghatározni a nemzeti fegyveres erők legfelsőbb parancsnokát;

– a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői legfelsőbb parancsnokának kijelölése és jóváhagyása (korábban ezt Leonyid Brezsnyev töltötte be);

– a Nyugati és Délnyugati Hadszintér Főparancsnokságok státuszának jóváhagyása;

– a békében meglévő Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága és törzse háborús rendeltetésének a meghatározása (ezt a korábbi határozvány, mint szükségtelent, megszüntette volna);

– a nemzeti védelmi miniszterek jogállásának, mint a nemzeti főparancsnok helyettesének rögzítése.

Ismertette, hogy a közel négy évvel azelőtt létrehozott nyugati és délnyugati hadászati irányok főparancsnokságai szovjet tábornokokkal és tisztekkel lettek feltöltve. Alárendeltségükbe csak szovjet csapatok tartoztak.

A jövő háborúja globális és koalíciós háború lesz. Ezért szükséges, hogy a hadszintér főparancsnokság már békében koalíciós parancsnokság legyen, melynek szervezetében minden érintett ország képviselte részt vesz.

Kulikov marsall kifejtette, hogy az Egyesített Fegyveres Erők legfelsőbb parancsnokának a fő figyelme háború esetén a szovjet fegyveres erők hadászati rakétacsapatainak, légierijének, haditengerészeti flottájának, az űrhadviselésnek, továbbá az északi, déli és keleti hadszíntereknek az irányítására koncentrálódik elsősorban. Ezért szükséges továbbra is megtartani a békében meglévő – Kulikov által vezetett – főparancsnokságot is, amelynek fő feladata lenne a fenti hadszínterek közötti tevékenység koordinációja és a többoldalú együttműködés elősegítése a nemzeti katonai–politikai vezetés és a Legfelsőbb Parancsnokság között.

Kulikov ismertette, hogy ez ideig Bulgária, a Német Demokratikus Köztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság és a Lengyel Népköztársaság politikai és katonai vezetése egyértelműen támogatta az előterjesztést.

Elmondta ezt követően, hogy Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszternek az a javaslata, hogy mivel ennek az okmányoknak rendkívül nagy politikai és katonai jelentősége van, azt ajánlja, hogy a részletes anyag kimunkálása előtt kerüljön sor a Politikai Tanácskozó Testület állásfoglalására, amely annak időszerűségét és főbb indokait, valamint a változtatások irányait határozza meg.

Utalt arra is, hogy Kárpáti Ferenc felvetette, hogy hozzuk összhangba a béke és a háborús szervei határozványt. Ennek ők semmi szükségét, okát nem látják – mint mondta.

Ami a közös információs és propaganda szerv létrehozását illeti, azzal indokolta, hogy szükséges lenne a NATO felé irányuló propaganda összehangolá-

sa és kézben tartása. Ismertette, hogy Kárpáti Ferenc nem tartja szükségesnek egy ilyen közös, új szervezet létrehozását, az együttműködést, a kölcsönös tájékoztatást e nélkül is meg lehet oldani.

A 1991–1995. évek fejlesztésével kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a fejlesztés az erőegyensúly, az egyenlő biztonság megteremtésére kell, hogy irányuljon. Szóvá tette, hogy a diósgyőri hadiipari üzemnél tett látogatása jó benyomást tett rá, de kifogásolta, hogy a kapacitások csak 50%-ban vannak lekötve.

Végül elmondta, hogy a Szovjetunió nagy reményekkel tekint Gorbacsov és Reagan elnökök ez évi májusi találkozására.

Kádár János megköszönve a főparancsnok által elmondottakat, a felvetett kérdésekben a következőképpen fejtette ki a véleményét:

Azt, hogy a háborús vezetés kérdését a főparancsnok a Politikai Tanácskozó Testületben tervezi felvetni, természetesnek tartja, hiszen ez az ő joga és kötelessége. Kérdése viszont az, hogy mit akar ott felvetni, egyben tanácsa is, hogy ne ezt a dokumentumot vigye oda, hanem ennek az elveit, fő irányait. Mindazt, amit szükségesnek tart megváltoztatni, azt vesse fel az ülésen.

A javasolt információs és propaganda szerv létrehozásával összefüggésben elmondta, hogy annak indokai nem elég világosak. A NATO-ról szóló információk gyűjtésére és azok elemzésére minden országnak vannak felderítő szervei és azok jó együttműködésben dolgoznak. Ha pedig egy propaganda-szerv létrehozásáról van szó, hát azt a főparancsnok a saját hatáskörében létrehozhatja. Megjegyezte, hogy már évekkor ezelőtt is felvetődött, hogy a baráti hadseregek politikai nevelőmunkájának az összehangolására hozzanak létre a főparancsnokságon belül erre megfelelő szervezetet. Mi ezt akkor elleneztük, mivel országaink nincsenek azonos helyzetben, és éppen a politikai kérdések sajátosságaiban tapasztalható különbségek indokolják, hogy minden országban maguk oldják meg a politikai nevelőmunka irányítását.

Miért kell e tárgyban a Politikai Tanácskozó Testületben állást foglalni? – kérdezte. Kulikov azonnal reagált is rá, s közölte, hogy nem fogják ezt a kérdést előterjeszteni.

A harmadik kérdéssel kapcsolatban Kádár János kifejtette, hogy jelenleg még nem vagyunk abban a helyzetben, hogy a következő ötéves terv kérdéseiről tudjunk tárgyalni. Gondjaink vannak a jelenlegi ötéves terv teljesítése során, amelyet nem tudunk az eredeti célkitűzéseknek megfelelően teljesíteni, és ez érinti hadseregünk előirányzatait is. Kádár János szólt a nemzetiségi kérdés fontosságáról. Rámutatott, hogy Magyarország és Románia között ezen a téren hivatalos állami szintű publikus vita folyik.

De más baráti népeknek is vannak hasonló problémáik. Példának említette a lengyelországi kérdéseket, a fehér foltokat, a hadifoglyok sorsát a második világháborúban, vagy a varsói felkelés problémáját. Sajátos korábbi indokra (1923) visszavezethető az azerbajdzsán és örmény ellentét, aminek – mint mondotta – csak annyi köze van a „peresztrojkához”, hogy olyan demokratikus légkör van a Szovjetunióban, hogy ezt a kérdést is nyíltan felvethetik. Németországot illetően pedig a helyzet egészen speciális.

Azért veti fel ezeket a kérdéseket, mert ha háború lesz, akkor az koalíciós jellegű lesz, az irányítás viszont bonyolult konstrukció. A magyar honvédelmi miniszter a magyar országgyűlésnek van alárendelve. A magyar országgyűlés hatásköre a hadüzenet kérdése, a magyar csapatokkal való rendelkezés, például azok külföldön történő alkalmazása.

Ezt az utóbbit már 1968-ban, a csehszlovákiai események kapcsán megsértettük.

Kádár János beszéde során kitért 1956-ra is. Mint említette: *„Akkor nálunk szétesett a párt, az állami és katonai vezetés, gyorsan kellett lépni és a szovjet elvtársak segítségét kérni. 1986 őszén, az ellenforradalom 30. évfordulóján, az USA-ban magyar nemzeti napot rendeztek. Ez alkalommal megszólalt Reagan elnök is, és elmondta, hogy 1956 októberében az USA fontolgatta a magyar eseményekbe való beavatkozását, de elállt tőle és ezt hibának tartotta”.*

Szót kért még Gribkov hadseregtábornok is, s azzal igyekezett elfogadtatni az előterjesztésüket, hogy nincs is abban semmi jelentős új változtatás, csupán pontosításokról van szó. Ekkor Kádár János félbeszakította, s röviden, pár szóval véget is vetett a tárgyalásnak.

Nagyon kellemetlen, talán nem túlzás azt mondani, hogy szinte barátságtalan légkörben zajlott a tárgyalás, és az elköszönés is.

Én magam elcsodálkoztam az egészen, hiszen néhány nappal korábban nem találtam megértésre Kádár Jánosnál. Mi történt ez alatt a pár nap alatt? Tőlem azt kérdezte Kádár János, hogy nekem is el kell most mennem a küldöttség-gel? Nem, válaszoltam, mivel Mórocz Lajos kíséri őket a továbbiakban. Nos, hát akkor maga maradjon – mondotta. Leültünk, hozatott whiskyt és kávé, s megkérdezte: Nos, meg van velem elégedve? Hirtelen azt sem tudtam, hogy fiú vagyok vagy lány, annyira meglepődtem. Természetesen végtelenül megkönnyebbültem, hogy tulajdonképpen így módon elutasította ezt az egész háborús határozványtervezetet. Arra gondoltam, hogy talán beszélt Gorbacsovval, hogy ő tud-e egyáltalán erről az egész ügyről. Kádár János kitért az én ilyen irányú érdeklődésem elől, így hát nem tudtam meg, hogy hogyan jutott

arra az elhatározásra, hogy nem csak a tervezetet utasítja el, hanem még a '68-as csehszlovákiai bevonulást, Reagan 1956-ról szóló mondanivalóját és mást is felemlít.

Beszélgetésünk nagyon közvetlen, barátságos hangnemben zajlott. Úgy tapasztaltam, hogy Kádár János is kissé megnyugodott és engem is arra bízott, higgadtan fogjam fel a lezajlott vitát, s bízzak abban, hogy rövidesen le fog záródni ez a kérdés.

Így is történt, valóban. A főparancsnok többet nem hozta szóba ezt a háborús szervi határozványt, lekerült a napirendről. Jó lett volna megtudni, hogy Gorbacsovnak volt-e az egész elgondolásról tudomása, s ő vetett-e véget ennek a törekvésnek, ami teljesen ellentétes volt a már hivatalosan meghirdetett stratégiai törekvéssel.

(A Kádár Jánosnál történt tárgyalásról készült feljegyzés: Titkos, nyt. szám: 073/1988. – Minősítése törölve HM 38/1997/7.2.)

Szovjet atomtöltetek Magyarország területén

Az 1960-as évek második felében, szovjet kezdeményezésre, szovjet–magyar kétoldalú megállapodást kötöttek arról, hogy a Szovjet Hadsereg atomtölteteket tárolhat Magyarország területén.

Magyar részről ezt az egyezményt sem párt-, sem kormányzati szervek nem tárgyalták, csak a legfelsőbb párt- és kormányzati vezetők néhány tagja ismer- te és hagyta jóvá.

Ennől hivatalosan akkor szereztem tudomást, amikor kineveztek honvédelmi miniszternek. Bár korábban már 15 évig politikai főcsoportfőnökként honvédelmi miniszterhelyettes is voltam, de nem szerepeltem azok között, akik hivatalosan is tudomást szerezhettek erről. Persze más dolog szigorú államtitkot képező dologról innen-onnan tudni valamit, mint akkor, amikor teljes felelősség hárul az emberre és elkötelezem magam az államtitok meg- őrzésére.

Az első megdöbbenésem után részletesen meg akartam tudni, hogy hogyan kerültek hazánk területére atomfegyverek, és a honvédelmi minisztérium ve- zetői, s főként a vezérkari főnökség milyen ismeretekkel rendelkezik, milyen feladataink vannak ezzel összefüggésben. Ekkor döbrentem meg igazán, mert kiderült, hogy a magyar katonai vezetésnek nincsenek pontos ismeretei, nincse- nek beavatva az atomtöltetek tárolásával kapcsolatos tennivalókba. Egyszóval

nem vonták be a magyar katonai vezetést, ellenkezőleg, távol tartották minden ezzel kapcsolatos kérdéstől.

Mindenekelőtt meg akartam ismerni az ide-vonatkozó nemzetközi előírás- kat és megtudni, nem ütközik-e ez valamilyen nemzetközi előírásba.

A választ az ENSZ Közgyűlés XXII. ülészakán elfogadott – „A nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról” szóló – szerződés adta, amit már az előzőekben ismertettem.

Ez az egyezmény nem tiltja, hogy az atomfegyverrel rendelkező országok más olyan országok területén, melyek nem rendelkeznek atomfegyverrel, köl- csönös megegyezés alapján nukleáris fegyvereket tároljanak.

Ez tette tehát lehetővé, hogy a szovjetek Magyarország területén atomtöl- teteket tároljanak. Persze mások is hasonlóan jártak el, s így kerülhetett számos európai ország területére atomfegyver.

A Karib-tengeri válság idején, amikor a Szovjetunió közepes hatótávolságú rakétákat akart Kuba területén telepíteni, a világot egy új világháború kirob- banása fenyegette. Az Egyesült Államok nem engedte, hogy „az ajtaja elé” szovjet rakétákat telepítsenek. A veszély azzal hárult el, hogy a szovjetek visz- szavonták a rakétákat, az Egyesült Államok pedig kijelentette, hogy nem indít fegyveres támadást Kuba ellen.

A Szovjetunió a magyarországgal egy időben nukleáris tölteteket telepített a Német Demokratikus Köztársaság, Csehszlovákia és a Lengyelország te- rületére is. Az atomeszközökkel összefüggő minden tevékenységet a Szovjet Hadsereg Hadászati Rakétacsapatok Főparancsnoksága tartotta a kezében, és központilag irányította. A Magyarországon létesített bázis parancsnoka köz- vetlenül a moszkvai vezetés alá tartozott.

A szovjet csapatkivonás előtti parancsnok Borisz Nyikolajevics Baranov vezérőrnagy volt, aki semmilyen tekintetben nem tartozott a „Magyarorszá- gon ideiglenesen állomásozó Déli Hadseregcsoport”-hoz. De nem tartozott a Magyar Néphadsereghez sem. A Honvédelmi Minisztérium szervei közül egyedül az Építési és Beruházási Főnökség tartott velük kapcsolatot, és gon- doskodott a szükséges közművek zavartalan működéséről.

Miért, mi célból telepítettek hazánk területére nukleáris robbanótölteteket? Az itt állomásozó szovjet csapatok hadászatiilag az első vonalhoz tartoztak, melyek a legújabb, legkorszerűbb fegyverekkel voltak ellátva és a csapatok teljes feltöltéssel rendelkeztek. Rakétadandárjaik is a legkorszerűbbek voltak. Háború esetén ezeket a szárazföldi rakétaegységeket az itt tárolt atomtöltetek- kel látták volna el.

A rakétaegységek tisztí állománya Leningrádban részesült felkészítésben és feladataikat magas színvonalon voltak képesek ellátni. A tapolcai dandár

Miből is állt ez az egész létesítmény? 36 hektáron létesült, s az objektum két egymástól teljesen elkülönített részből állt. A biztonsági technikai létesítmények 16 hektáron voltak elhelyezve. A másik, elszeparált részen a lakóépületek, laktanya, üzletek, óvoda stb. kerültek kialakításra. Átjárás a két rész között csak meghatározott személyeknek volt engedélyezve.

Két földalatti létesítmény volt, amelyek atombiztos építmények voltak. Hatalmas szerelőcsarnokok és 104 férőhelyes, speciális szállítójárművek részére biztosított zárt, valamint nyolc nyitott garázs.

10 km-es körzetben hét óvóhelyet létesítettek. A családok részére 92 db lakás, konyha, étterem, orvosi rendelő és más építmény állt rendelkezésre, és valamennyi központi fűtéssel volt ellátva. Mindent helyben megkaphattak. Szigorúan őrzött, védett volt az egész objektum, ami arra volt jó, hogy megakadályozza, hogy valakik oda behatoljanak. De mit lehetett titokban tartani?

Ma már semmit nem lehet hosszabb ideig teljesen titokban tartani. A katonai felderítő szolgálatok nagyon nagy fejlődésen mentek keresztül, s olyan eszközökkel, módszerekkel tevékenykednek, amivel biztosítani lehet a pontos, megbízható tájékozódást. A nukleáris fegyverek elhelyezésének és mennyiségének felfedése pedig a felderítő szolgálatok első rendű célpontjai közé tartoznak. A szemben álló felek pontos koordinátákkal, térképeken feltüntetve tartják számon ezeket az objektumokat, s háború esetén, ha a tömegpusztító eszközök alkalmazásra kerülnének, úgy ezeket atomcsapásokkal semmisítenék meg.

Amikor 1987 júniusában Grósz Károly került a Minisztertanács elnöki posztjára, rövid időn belül sor került arra, hogy behatóan tájékoztassam a hadsereg helyzetéről és gondjainkról. A legfontosabbnak tartottam, hogy tájékozott legyen arról, hogy szovjet atomtöltetek vannak Magyarország területén. Meglepődött és kifagatott, hogy miként kerültek ide, kik szereztek erről tudomást stb. Tájékoztattam, hogy rövid időn belül utazik Moszkvába, ahol Gorbacsovval fog tárgyalni. Erre 1987. július 17-18-án került sor. Grósz Károllyal megállapodtunk: alaposan átgondoljuk, hogy az előkészítés során a meg tárgyalásra kerülő kérdések között milyen katonai vonatkozású témák szerepeljenek.

Abból indultunk ki, hogy a Gorbacsov által kezdeményezett nagy horderejű fegyverzetcsökkentési javaslatok, az új biztonságpolitika meghirdetése lehetővé teszi a hazánkban „ideiglenesen”, több évtizede állomásozó szovjet csapatok kivonásának a felvetését, az atomtöltetek haladéktalan hazaszállítását. Ezenkívül fontosnak tartottuk, hogy az öt évre szóló ún. Protokollban vállalt fegyverzet, haditechnika beszerzését jelentős mértékben csökkentjük.

Azzal tisztában voltunk, hogy mindhárom kérdésben Gorbacsov egyetértése és döntése szükséges, nélküle a szovjet katonai vezetés egyetlen javaslatunkat sem fogja támogatni.

Úgy gondoltuk, hogy a szovjet csapatok kivonásának indoklásában ismertetni szükséges a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány az 1956. november 4-én közreadott programjának első pontja előírja, amely „nemzeti függetlenségünk

és országunk szuverenitásának biztosítását”. A 15. pont pedig a következőket tartalmazza: „A magyar kormány a rend és nyugalom helyreállítása után tárgyalásokat kezd a szovjet kormánnyal és a Varsói Szerződés más résztvevőivel a szovjet csapatok Magyarország területéről való kivonására”. Az azóta eltelt 31 év alatt ez a kérdés nem került meg tárgyalásra, így a meghirdetett kormányprogramnak ez a kiemelkedően fontos kérdése nem valósult meg.

Magyarországon a belpolitikai helyzet 1957 közepére konszolidálódott. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány meghirdetett programjának 15. pontja szerint meg kellett volna kezdődnie a szovjet csapatok Magyarország területéről való kivonásáról szóló tárgyalásnak. Ehelyett egyezményt kötöttek arról, hogy „a nemzetközi helyzetre való tekintettel, a Varsói Szerződés alapján ideiglenesen szovjet csapatok tartózkodhatnak Magyarország területén”. Az egyezményben semmilyen határidő nincs megjelölve, viszont Konyev marsall, az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka közölte, hogy az itt lévő csapatokból létrehozzák a Déli Hadseregcsoporthat, amely közvetlenül a Szovjet Hadsereg Vezérkarának irányítása alá tartozik.

Őszintén számoltunk azzal, hogy Gorbacsovnál ez a kérdés megértésre fog találni.

A fegyverzettechnika beszerzésének jelentős csökkentését az ország nehéz gazdasági helyzete miatt terveztük, másrészt új bombázó repülőezred beszerzése, amellet, hogy két új repülőtér építését is igényelte volna, nem volt összeegyeztethető a Berlinben nemsokkal korábban elfogadott védelmi doktrínával, amely a támadó fegyverek csökkentését irányozta elő.

Grósz Károly tájékoztatta Mihail Gorbacsovot, hogy az 1985-ben az Országgyűlés által jóváhagyott VII. ötéves terv célkitűzései irreálisak, megalapozatlanok, s nem tudjuk megvalósítani. Államadósságunk (bruttó) már elérte a 19,6 milliárd USA dollárt.

A moszkvai tárgyalásokról visszatérve Grósz Károly arról tájékoztattam, hogy Gorbacsov mindhárom kérdésre kedvező választ adott, azokat megértéssel fogadta, ugyanakkor kérte, hogy vegyük figyelembe, hogy neki ezeket a kérdéseket a saját katonai vezetésével is meg kell vitatnia.

Grósz Károly 1991. április 22-én a Népszabadság kérdéseire a következőket válaszolta: „Amikor miniszterelnök lettem, néhány héttel a kinevezésem után hivatalos információt kaptam a magyar, illetve az itteni szovjet katonai vezetésről, hogy egy magyarországi bázison atomtölteteket tárolnak. Az információ után nem sokkal utaztam Moszkvába és arra kértem Gorbacsov főtitkárt, hogy a tölteteket vigyék el Magyarországról. Akkor ő erre ígéretet tett.”

Ezt követően Grósz Károly 1988. július 4-én, majd 1989. március 23-24-én és július 24-25-én Nyers Rezsővel, a párt elnökével együtt tárgyalta Gorbacsovval.

Az atomtöltetek kivonásáról semmilyen visszajelzést nem kaptunk. A fegyverzettechnikai beszerzés csökkentésének megtárgyalására viszont hamar reagált a szovjet katonai vezetés. A szovjet csapatok végleges és teljes kivonásával kapcsolatos álláspont ismertetésére is csak az 1989. júliusi tárgyaláson került sor, miután Nyers Rezső ezt a kérdést újból, határozottan felvetette.

1988. november 24-én Németh Miklós váltotta fel Grósz Károlyt a kormány élén. Mint korábban Grósz Károlyt, úgy Németh Miklós miniszterelnököt is szükségesnek tartottam részletesen tájékoztatni a Magyar Néphadsereg helyzetéről, a hadművelleti tervekről, a szovjet Védelmi Minisztériummal, valamint a Varsói Szerződés Egyesített Katonai Főparancsnokságával folytatott tárgyalásokról.

Kádár János idejében az a gyakorlat alakult ki, hogy évente egyszer a honvédelmi miniszter, a vezérkar főnöke és hadművelleti helyettese a hadművelleti térképpel a pártközpontban tett jelentést, majd a hadművelleti tervet Kádár János hagyta jóvá.

1988 decemberében Grósz Károlynál Németh Miklóssal egy közös megbeszélésen vettem részt. Itt vettem fel, hogy szükséges lenne, hogy megismerjék a hadművelleti terveket. Kértem, hogy együttesen – az általuk megfelelő időben – a honvédelmi minisztériumban tegyenek látogatást, s ott kerüljön erre sor. Egyetértettek velem és rövid időn belül ennek eleget is tettek. Minden fontos kérdésre kitért a tájékoztatás. Így magától értetődően arra is, hogy a szovjet hadsereg atomrobbanófejeket tárol Magyarország területén. Mivel ez szigorú államtitkot képezett, ezért kértem, hogy ennek megismerését aláírásukkal lássák el.

Ezt követően egy közös ebéd volt, ahol alkalom volt számos aktuális témát megbeszélni. A legfontosabb az volt, amiben teljes egyetértés volt közöttünk, hogy Gorbacsovnál mielőbb el kell érni, hogy az atomtölteteket vonják ki az országból, s kezdődjön tárgyalás a szovjet csapatok teljes kivonásáról, s a tárgyalásról tájékoztassuk a lakosságot.

Németh Miklós 1989. március 3-án Nyikolaj Rizskov szovjet kormányfő meghívására Moszkvába utazott. A tárgyalások során Rizskovnál módja volt Németh Miklósnak az atomtöltetek kivonását szóvá tenni, aki ígéretet tett arra, hogy erről tájékoztatni fogja Gorbacsovot.

A Gorbacsovval folytatott tanácskozáson Németh Miklós ismertette, hogy február hónapban az MSZMP Politikai Bizottsága megvitatta honvédelmi po-

Németh Miklós miniszterelnök és Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter eszmecsereje aktuális témákról

litikánk stratégiai kérdéseit, s ennek során úgy foglalt állást, hogy egy hosszú távú fejlesztési koncepció kialakítása szükséges. Mindez azért, hogy létszámában, a technikai eszközök mennyiségét illetően, a jelenleginél kisebb, felszereltségében és felkészültségében korszerű színvonalon tartható haderő álljon rendelkezésünkre.

A felvetett kérdésre Gorbacsov sajnálatos módon a következőképpen reagált: „Számomra úgy tűnik, hogy ezeket a kérdéseket alaposan át kell tanulmányozni, s nem kell előre igényekkel fellépni. Önöknél vannak külpolitikai szakértők, akik sietnek ezzel kapcsolatban. Figyelembe kell venni, hogy mi most – Önökkel együtt – új tárgyalási szakaszba léptünk. Az elfogadott irányvonal elvben helyes: modern hadseregre van szükség, mely garantálja a biztonságot. Amikor szükség lesz rá, véleményt lehet cserélni ezekről a dolgokról, konkrétan, két- és többoldali tárgyalások során. De ismétlem, vegyék figyelembe a bécsi folyamatot. Nem lehet kizárni, hogy ott »alkudozni is kell«. Németh Miklós kifejezte, hogy „mi teljes mértékben megértjük, hogy figyelembe kell venni a tárgyalási folyamatot.” – olvashatjuk a Mihail Gorbacsov és Németh Miklós 1989. március 3-i moszkvai találkozásáról készült jegyzőkönyv 165. oldalán, amelyet a Gorbacsov Alapítvány jelentetett meg 1989-ben.

Németh Miklós nem külpolitikai szakértőkről beszélt, hanem a Politikai Bizottság határozatáról. A Politikai Bizottság a nemzetközi katonapolitikai körülmények és lehetőségek, a belső társadalmi és gazdasági feltételek alakulása, az új biztonságpolitikai felfogás és a Berlinben 1987-ben elfogadott Varsói Szerződés védelmi doktrínájának a figyelembevételével határozta meg honvédelmi politikánk stratégiai kérdéseit. Mindez a Magyar Néphadsereg további fejlődése szempontjából korszakváltást jelentett.

Mihail Gorbacsov Németh Miklós felvetésére adott válasza teljesen egybeesett a szovjet katonai vezetés felfogásával, miszerint a legfontosabb, hogy újabb és újabb fejlesztésekkel tartsuk fenn az erőegyensúlyt, tekintet nélkül az ország gazdasági állapotára.

Én levélben fordultam Dmitrij Jazov hadseregtábornok, védelmi miniszterhez, melyben felvettem: tájékoztasson arról, hogy az atomtöltetek kivonására – melyet Grósz Károly Mihail Gorbacsovval, Németh Miklós pedig a Nyikolaj Rizskov kormányelnökkel folytatott tárgyalások során ígéretet kapott – mikor kerül sor. Levelemre nem kaptam választ.

1989 novemberében Borisz Sztukalin, a Szovjetunió Budapesten akkreditált nagykövete tájékoztatta Németh Miklós miniszterelnököt, hogy határozatot hoztak az atomtöltetek Magyarország területéről történő kivonásáról. Ez szinte hihetetlennek tűnt és óriási megkönnyebbülést okozott. Úgy gondoltam, hogy erről azonnal személyesen kell meggyőződni. Hát ez nem sikerült. Közölték velem, hogy erre majd akkor kerülhet sor, ha az egész objektumot kiürítik és átadják a magyar szerveknek.

1990. január 16–19. között Bécsben a Varsói Szerződés és a NATO vezérkari főnökeinek az értekezletére került sor. Megbízta a magyar vezérkari főnököt, Borsits László altábornagyot, hogy Mojszejev hadseregtábornoknak, a Szovjet Hadsereg vezérkari főnökének vesse fel, hogy ha már az atomfejeket valóban elszállították, úgy mielőbb adják át az objektumot. Mojszejev a felvetést megértéssel fogadta, s azonnal telefonon intézkedett az átadás mielőbbi végrehajtására. Ez még ennek ellenére is alaposan elhúzódott, s csak akkor került rá sor, amikor mindent leszereltek, s elszállítottak. Végül is 1990. március 12-én és 28-án az objektumról mindkét részről részletes leltárt készítettek, és Borisz Nyikolajevics Baranov vezérőrnagy, az objektum parancsnoka, magyar részről pedig Réti Tibor ezredes, Fábián József ezredes és Fáth Gyula mérnök a leltárokról szóló jegyzőkönyvet jóváhagyták, a kulcsokat pedig átvették.

Ezt követően kerülhetett sor arra, hogy Lőrincz Kálmán vezérezredes, a Magyar Néphadsereg parancsnoka, Borsits László altábornagy, vezérkari fő-

nök és Gábor Ferenc vezérőrnagy, beruházási főnök társaságában megismerhettük immár belülről ezt az egész létesítményt. Örömmel jelentettem a kormány elnökének, hogy üresen tátong a Bakonyban a „Duna” objektum.

1991. április 19-én a Népszabadság hivatalos moszkvai bejelentés nyomán hírül adta, hogy Csehszlovákiában, az ott állomásozó szovjet csapatoknál 1990 márciusáig nukleáris tölteteket tároltak. Érthető volt, hogy ennek ismeretében valamennyi hírközlő szerv azzal foglalkozott, hogy megtudja, Magyarországon is voltak-e atomtöltetek?

1991. április 22-én Németh Miklós volt miniszterelnöktől – aki az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank alelnökeként egy nemzetközi tanácskozáson vett részt a kanadai Ottawában – a Népszabadság tudósítója megkérdezte, hogy mit tud a szovjet atomeszközök magyarországi tárolásáról. Németh Miklós mielőtt az újság tudósítóját fogadta volna, felhívott engem telefonon és megkérdezte, hogy a hazai sajtó hogyan foglalkozik ezzel az üggyel, s ő mire térjen ki a válaszában.

Én mindenekelőtt arról érdekklődtem tőle, hogy amiről annak idején egymás közt megállapodtunk, miszerint az átadás során tájékoztatja Antall Józsefet a szovjet atomtöltetek ügyéről, s arról, hogy már nincsenek az ország területén – ez megtörtént-e? Igen, ez megtörtént – mondta. Hát akkor ezt mondjad el, erről kell tájékoztatni az újságírókat, mert ez felel meg a valóságnak. Másnap, 1991. április 23-án a Népszabadság közölte Németh Miklós nyilatkozatát.

– Mikor értesült Ön egyáltalán arról, hogy ilyen eszközök voltak Magyarorszag területén?

– Én 1988 novemberétől voltam miniszterelnök. Decemberben szereztem tudomást róla, hogy ilyen eszközöket tárolnak Magyarországon is. Ez a Honvédelmi Minisztériumban történt, ahol a tájékoztatáson Grósz Károly is jelen volt. Ő azonban sem akkor, sem azután, soha nem szólt nekem arról, hogy a maga részéről bármilyen lépést tett volna a Gorbacsovval – pártfőtitkári minőségében is – folytatott tárgyalásain ezeknek az eszközöknek a kivonása érdekében.

– Tárgyalt-e Ön a szovjet atomeszközök kivonásáról Moszkvában?

– Igen. Amikor értesültem ezeknek az eszközöknek a tárolásáról, Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszterrel egyetértésben, első moszkvai utam alkalmával felvettem Nyikolaj Rizskov akkori szovjet miniszterelnöknek ezen eszközök kivonásának kérdését, sürgős döntést kérve. Rizskov megígérte, hogy erről még aznap tájékoztatja Mihail Gorbacsovot, és utóbb jelezte nekem, hogy ez valóban még aznap megtörtént.

– Ön nem találkozott akkor Gorbacsovval?

– *De igen. Rizskovval azonban négy szemközti, csak tolmács jelenlétében zajló tárgyalásunk volt, Gorbacsovnál viszont szélesebb kör volt jelen, ami nem tette lehetővé a téma felvetését. (Németh Miklós elmondása szerint a szűkebb körű tárgyalás Mihail Gorbacsovval történt.) A látogatásom végén azonban visszajelzést kaptam, hogy mind az atomeszközök ügyében, mind a szovjet csapatkivonás – korábban már pártszinten megtárgyalt, de most általam kormány szinten először említett – dolgában részletesen tájékoztatták Gorbacsov főtitkárt, és értesíteni fognak az eredményről.*

– Ez a látogatás 1989 tavaszán volt. Mikor kapta az értesítést?

– *Napra pontosan nem emlékszem, ehhez meg kellene nézni otthoni feljegyzéseimet, de valamikor 1989 őszén. A szovjet nagykövet olyan hivatalos távirattal keresett meg, amely az atomeszközöket illetően tájékoztat: a magyar kérésnek megfelelően már elszállították azokat.*

– A csapatkivonási szerződés aláírása ismeretesen áthúzódott 1990-re. De volt-e mód az atomeszközök elszállításának ellenőrzésére?

– *Én a kapott értesítésről azonnal tájékoztattam a honvédelmi minisztert, és kértem, hogy ellenőrizze a tényleges helyzetet. Ő néhány napon belül jelezte nekem, hogy azt a helyet, ahol ilyen eszközöket őriztek, a szovjétek a magyar félnek átadják, tehát a dolog ellenőrizhető. Ez az ellenőrzés azután valóban megtörtént és arról a honvédelmi miniszter engem értesített.*

– Minderről a nyilvánosság akkor – az ügy titkos kezelése miatt – semmit sem tudott. Vajon Ön, Németh úr, tájékoztatta-e utódját, Antall Józsefet?

– *Az ügyek átadása hosszabb folyamat volt. Én ennek keretében a jelenlegi miniszterelnök urat tájékoztattam mindarról, amit most a Népszabadságnak elmondtam.*

Eddig Németh Miklós nyilatkozata. Ezt követően mindenki arra volt kíváncsi, hogy valóban megtörtént-e az új kormány elnökének a tájékoztatása, és ők hogyan foglalkoztak a továbbiakban ezzel az ügygel.

1991. április 23-án a Népszabadság Németh Miklós nyilatkozatával egy időben közölte Antall József nyilatkozatát is. Ez így szólt:

„Németh Miklós volt miniszterelnök nyilatkozata természetesen megfelel a valóságnak. A hivatali ügyek átadásánál – teljes felelősségének hangsúlyozása mellett – közölte velem, hogy korábban voltak, de az adott időszakban már nincsenek atomfegyverek Magyarország területén. Ezt a közlést tudomásul vettem, melyet hivatalba lépésem után a magyar katonai vezetők, továbbá más hiteles források is megerősítettek.”

Megnyugtató volt Antall József korrekt nyilatkozata. Ismételten meggyőződhattunk az ő megfontolt, komoly államférfihoz méltó gondolkodásáról és tevékenységéről.

Nagyon furcsa és érthetetlen azonban az Antall-kormány honvédelmi miniszterének a tájékozatlansága e rendkívül fontos kérdésben.

Dr. Für Lajos 2003-ban könyvet írt „A Varsói Szerződés végnapjai magyar szemmel” címen. Azaz, a rendszerváltozás után 13 évvel, amiből az derül ki, hogy mint miniszter, a világot bejárt sajtóhírekről, miniszterelnökének nyilatkozatáról fogalma sem volt, de jogot formált magának mások szavahihetőségét kétségbe vonni.

Nézzük hát, miket is ír erről?

„Vajon fölmenthetők-e a mulasztás alól a beavatott tábornokok, amiért – sem a megfelelő pillanatban, sem semmikor! – a nagy horderejű ügyről nem tájékoztatták az ország új vezetőit? (...) És fölmenthető-e a miniszter, Kárpáti? Aki ugyanúgy tudott mindenről, mint egy-két beavatott tábornoka. S aki az átadás-átvétel alkalmával egyetlen árva szóval sem említette előttem, amit tudott. És fölmenthető-e a távozó kormányfő, Németh Miklós és a köztársaság ideiglenes elnöke, Szűrös Mátyás, akik pozícióik folytán ugyancsak tudtak mindenről? Miféle sunyi elvtársi együttérzés nyilvánult meg a vétkes hallgatásban? (...)

Antall Józsefnek megmondták a nagy titkot. Ha meg így volt, akkor az új kormányfő miért nem közölte kormányának egyes tagjaival? Közülük is leginkább a legilletékesebbel, a honvédelmi miniszterrel? Elfelejtette volna? Vagy nem akarta megmondani? S ha nem, miért nem? Nem tartotta fontosnak? (...) A kérdésre nincs válasz. És talán nem is lesz már soha.” (A könyv 64–67. oldala.)

Gondolom, jó néhány év elteltével csak eljutott Für úr addig, hogy megismerje Németh Miklós és Antall József 1991 áprilisában adott nyilatkozatát erről a kérdésről. S ha igen, úgy talán illett volna már a nyilvánosság előtt elnézést kérni mindazoktól, akiket mindenféleképpen elmondott és megvádolt.

A szovjet csapatok kivonása Magyarországról

1957 tavaszán elkerülhetlenné vált annak rendezése, hogy milyen címen, milyen jogi alapon tartózkodhatnak szovjet csapatok Magyarország területén. A második világháborút követően a párizsi békeszerződés a győztes szövet-

séges hatalmaknak lehetővé tette Ausztria katonai megszállását. 1955. május 15-én az osztrák állam törvényt fogadott el, melyben kimondta az örökös semlegességét. Ennek alapján a szövetséges államok – köztük a Szovjetunió is – kivonták csapataikat Ausztria területéről. A Magyarországon tartózkodó szovjet csapatoknak az a szerepe, hogy biztosítsák az ellátás útvonalát az Ausztriában lévő szovjet csapatok részére, indokolatlanná vált. (Az egyezmény szövege a Függelékben.) A magyarázatot tehát másban kellett keresni.

A Magyar Népköztársaság kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének kormánya 1957. május 27-én egyezményt kötött, melyben azzal az indokkal, hogy a szocialista államokat a NATO részéről veszély fenyegeti, a védekezés biztosítására „célszerű és megfelel a nemzetközi egyezményeknek” (vajon milyen egyezményeknek?) a szovjet csapatok Magyarország területén való „ideiglenes” tartózkodása.

Hogy ezek az erők mekkorák, miből állnak, pontosan hol fogják elhelyezni és legfőképpen meddig maradhatnak Magyarország területén, és számos más fontos kérdést ez az egyezmény nem tartalmaz.

Az egyezmény 17. cikkelye kimondja, hogy „A jelen egyezmény értelmezésével és alkalmazásával, valamint az abban tervbe vett kiegészítő egyezményekkel kapcsolatos kérdések megoldására Magyar–Szovjet Vegyes Bizottság alakul, amelybe mindkét szerződő fél három-három képviselőt jelöl ki.”

A 19. cikkely pedig azt mondja ki, hogy „A jelen egyezmény mindaddig hatályban marad, amíg a Magyar Népköztársaság területén szovjet csapatok tartózkodnak.”

Ezen az egyezményen alapult tehát a szovjet csapatok „ideiglenes” itt-tartózkodása, egészen 1991. június 30-ig.

A Népszabadság c. napilap 2006. augusztus 19-i száma közölte azt az interjút, amelyet Adam Lebor, a The Times közép-európai tudósítója készített Velencében, az akkor 75 éves Mihail Gorbacsovval.

„Hosszú politikai pályájára visszatekintve szívesen mesél a kelet-európai kommunista vezetők összejöveteléről, amelyre 1985 márciusában, nem sokkal Konsztantyin Csernyenko halála után került sor. Csernyenkót Mihail Szergejevics Gorbacsov követte az első számú szovjet vezetői poszton.

Gorbacsovna, ahogy ő emlékezik vissza, egyszerű mondanivalója volt a kelet-európai pártvezetők számára.” – írta Adam Lebor.

Gorbacsov: „Azt mondtam nekik, Önök mostantól független országok vezetői. Néztem őket, némelyek azt gondolták, más főtitkártól is hallottunk már ilyet.”

Lévén, hogy Gorbacsov elképzelései összhangban álltak a magyarországi liberalizációval, különösen figyelemre méltónak találta Kádár János reagálását. Gorbacsov így emlékszik vissza: „Kádár azt mondta nekem: *Miért nem jött tíz évvel hamarabb? Jóban voltunk, Kádár bölcs ember volt, értelmes és ravasz.* (...)”

Amíg Magyarország élen járt a gazdasági, politikai reformjaival és felhasználta Gorbacsov lendületét saját liberalizációja erősítésére, addig mások egyre gondterheltebbek lettek. Leginkább a román diktátor, Nicolae Ceausescu. Különösen, amikor Magyarország 1989 nyarán megnyitotta határait Ausztria felé. A keletnémet exodus az egész kommunista blokk stabilitását fenyegette” – írta Adam Lebor. Gorbacsov azt mondta, ő nem ellenezte a döntést: „1989-ben tudtuk, mi történik a magyar határon és nem elleneztük. A Varsói Szerződés országai közül Magyarország volt gazdaságilag az egyik legfejlettebb, így amikor mi hozzáfogtunk a politikai és gazdasági reformokhoz, a magyarok ezt kihasználták, és nagyon jól felkészültek arra, hogy elindítsák a változást országukban.”

„Önök mostantól kezdve független országok vezetői!” Egy birodalom első számú vezetője mondta ezt. Mit értett ő ez alatt és a továbbiakban mit tett azért, hogy ez a valóságban is érvényesüljön?

Gorbacsovna ez a kijelentése a szövetséges országokról nagyon elgondolkodtatott, s nem kis mértékben járult hozzá, hogy végül is hozzákezdjek az ezzel kapcsolatos tapasztalataim megírásához.

1986 novemberében a KGST csúcserkeztetén kijelentette, hogy a Szovjetunió a jövőben tiszteletben tartja a szocialista tábor országainak szuverenitását, és önkritikusan nyilatkozott az 1945 óta addig tartó időszakról, amikor ez nem így volt. (Kádár János szóbeli tájékoztatója az MSZMP Központi Bizottsága ülésén, 1986. november, Országos Levéltár.)

1986 januárjában már Gorbacsov volt a Szovjetunió első embere. Senki nem gondolhatta, hogy az ő jelentős kezdeményezései azonnal, egy csapásra megváltoztatják az évtizedek óta tartó hidegháborút, a nemzetközi helyzet időközönkénti hallatlan feszültségét, és elháríthatja egy újabb világégés bekövetkeztének a veszélyét.

Az a körülmény azonban, hogy hatalomra kerülése után, rövid idő elteltével, 1985. november 19–21-én létrejött Genfben a Gorbacsov–Reagan találkozó, és a kiadott közös nyilatkozatban az országok közötti kapcsolatok új kezdeteként értékelték a tárgyalásokat, ez reménykeltő volt. A „Népszabadság” újság a találkozót így kommentálta: „Genfben új reménység született, mégis van

lehetőség az emberiség sorsát közvetlenül érintő nagy kérdések megnyugtató rendezésére.”

Mennyire másképp hangzik ez, mint amit Bismarck porosz-német kancellár 1886-ban a Birodalmi Gyűlésben mondott: „*Korunk nagy kérdéseit nem szónoklatokkal és többségi határozatokkal fogják eldönteni ..., hanem vassal és vérrel.*”

Magyarországon szigorúan „tabu” témaként szerepelt annak a felvetése, hogy az „ideiglenesen, immár több évtizede itt lévő szovjet csapatok meddig lesznek még hazánk területén?”

Jellemző esetként említem meg, amikor Fellegi Tamás „a „Képes Hét” c. lap újságírója interjút készített velem, milyen óvatosan, körülírva, tapogatózva tette fel nekem a következő kérdést:

- *Tudok-e olyat kérdezni, amit nem lehet megválaszolni?*
- Nincs olyan. Mindent meg lehet válaszolni, legfeljebb nem lesz kimerítő – válaszoltam.

Azután a következőképpen kérdezett:

- *Mennyit könnyít a mi pénzügyi helyzetünkön, hogy itt vannak a szovjet csapatok?*
- Ez nem pénzügyi kérdés – válaszoltam.
- *Időszzerű-e még szovjet katonai tanácsadók jelenléte a hadseregben?*
- Nálunk már nagyon régóta nincsenek tanácsadók. 1956 óta nincsenek – mondtam.

Miért volt ez az óvatosság még egy újságíró részéről is? Azért, mert mindenki tartott attól, hogy ha ezt a kérdést feszegeti, könnyen rásütik, hogy szovjetellenes, ettől pedig mindenki ódzkodott.

A szovjet csapatok akkor már több mint négy évtizede Magyarország területén állomásoztak. Az a kifejezés, hogy „ideiglenesen” – már régen tarthatatlanná vált. A Mihail Gorbacsov által hangoztatott külpolitikai törekvés, az enyhülés irányába tett nagy jelentőségű bejelentései adtak bátorságot ahhoz, hogy gondolkozzunk azon, milyen módon járjunk el, hogy kezdjünk hozzá, hogy e fontos kérdés napirendre kerüljön.

Miniszterségem idején Kádár János több esetben hívatott és folytatott velem beszélgetést a néphadsereg helyzetéről, állapotáról. A beszélgetések mindig nagyon közvetlen hangon folytak, és türelmesen hallgatta meg az általam felvetett kérdéseket.

A szovjet csapatok itt-tartózkodásáról is szó esett. Fölvettem, hogy egyre jobban növekszik a lakosság körében a megbotránkozás a szovjet kato-

nák által elkövetett bűncselekmények miatt, és ezek komoly politikai kárt is okoznak. Ebben az időszakban történt meg, hogy két szovjet sorkatona részeg állapotban meggyilkolt egy taxisofőrt Tököl közelében. Gyulaafirátón a hajmáskéri szovjet alakulat katonái a kocsmában verekezésbe keveredtek, s egy tiszt harckocsival tört rá a kocsmára, egy embert halálra gázolva.

Papp Istvánt, a Videoton vezérigazgatóját Agárd közelében, amikor gépkocsival hazafelé tartott Székesfehérvárra, egy szovjet terepjáró gépkocsi, amit ittas állapotban egy katona vezetett, halálra gázolt.

Fölvettem, hogy magyar bíróságok ítélkezhesseken ilyen esetekben. Láttam, hogy nagyon felháborította, amit elmondtam, s közölte, hogy a szovjet párt vezetéséhez fordul ebben az ügyben. Ez meg is történt. Rövidesen arról tájékoztatták Kádár Jánost, hogy az SZKP Politikai Bizottsága foglalkozott ezzel a kérdéssel, s megbízták Viktor Kulikov marsallt, a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőinek főparancsnokát, hogy utazzon Budapestre és a döntésről tájékoztassa Kádár Jánost. Ezen túlmenően Magyarországra küldik Kirill Szemjonovics Moszkalenko marsallt – aki bár már nyugdíjas (80 évesnél is idősebb volt), de igen aktívan dolgozik –, hogy ellenőrizze a Magyarországon lévő szovjet csapatok állományának magatartását, a lakossághoz való viszonyát.

Itt-tartózkodása idején egy alkalommal én kísértem el vidéki útjára. Érdeklődő, közvetlen embernek ismertem meg. A második világháborúban hadseregparancsnok volt, s részt vett a Románia területén folyó harcokban. Azt kérdezte tőlem, hogy miért van olyan sok ellentét Magyarország és Románia között? Figyelmesen meghallgatta magyarázatomat, majd a következőket mondta: mind a két országban szocialista rendszer van, és mégsem tudják elrendezni egymás között ezeket a problémákat. Ha Kádár János és Nicolae Ceausescu elvtársak leülnének megtárgyalni, bizonyára rendeződnének a dolgok... (Sic!)

Ebből kitűnt, hogy ő ilyen kérdésekben bizony nagyon járatlan. Azt kérte tőlem, hogy részletesen beszéljek a szovjet katonák itt-tartózkodása során felmerülő gondokról. Mondanivalómat nyugodtam végighallgatta. Láttam rajta, hogy nagyon komolyan vett minden általam felvetett problémát. Azzal fejezte be a beszélgetésünket, hogy jól tudja ő, mit is jelent ez számunkra. Utána egy anekdotával zárta az erről szóló beszélgetést. „*Ha vendégségbe meghívunk valakit és tovább marad, mint amire gondoltak, hát az bizony kellemetlen szokott lenni. A grúzoknál szokás, hogy a rokonság időnként összejön, még ha távolról is kell jönniük. Egyszer sokáig maradtak, s a házigazda letérdelt az udvaron, s felnézett az égre: Mondd Uram, neked is vannak rokonaid?*”

Más. Nekem is részt kellettennem azon a tárgyaláson, ahol Kulikov marsall ismertette a Szovjetunió Kommunista Pártja Politikai Bizottságának állásfoglalását a szovjet katonák által elkövetett bűncselekmények során követendő eljárásról. Elmondta, hogy a szovjet törvények nem teszik lehetővé, hogy más államok bíróságai ítélkezzenek szovjet állampolgárok ügyében. (Az 1957-ben a két állam között megkötött egyezményben az lett rögzítve, hogy a szovjet katonák által elkövetett bűncselekményeket a magyar bíróságok tárgyalhatják.) Kulikov marsall kifejezésre juttatta sajnálkozásukat a történekeért és ígéretet tett, hogy szigorú eljárást indítanak minden ilyen esetben, s a bírósági döntésről tájékoztatást fognak adni. Kádár Jánost nagyon felháborította ez az ügy, s határozottan, elítélően nyilatkozott a Kulikov által elmondott tájékoztatásról. Ennél több azonban nem történt.

Az idő tájt abban bíztam, hogy Szergej Szokolov marsallal, a Szovjetunió védelmi miniszterével alkalmat találok arra, hogy erről a nagyon fontos és nagy horderejű kérdéssről egy négyszemközti öszinte beszélgetésre kerülhet sor.

En Szokolov marsallt nagyra becsültem, okos, megfontolt ember volt. Mindig szót tudtam vele érteni. Nála soha nem tapasztaltam a nagyorosz birodalmi gögöt, mások lekicsinylését. Sajnos, erre nem kerülhetett sor.

1987. május 29-én egy 19 éves nyugatnémet fiú meglehetősen ügyesen, alaposan felkészülve, egy „Cessna” típusú sportrepülőgéppel, nagyon alacsonyan szállva – hogy a radarok ne legyenek képesek felfedni –, a vasúti síneket követve, berepült az országba és Moszkvában, a Vörös téren szállt le.

Gorbacsov azonnal összehívatta a párt Politikai Bizottságát megtárgyalni ezt a megdöbbsentő eseményt. A szovjet légvédelemért akkor felelős marsallt, aki a háború alatt, mint pilóta számos német repülőgép lelövéséért a Szovjetunió kétszeres hőse kitüntetésben részesült, azonnal nyugdíjazták. Szokolov marsall megpróbálta védelmezni, ekkor Gorbacsov kifakadt és őt is nyugdíjba küldte. Utódját, Dmitrij Jazov hadseregtábornokot viszont még alig ismertem. Gorbacsov Jazovot egy távol-keleti útján „fedezte fel”.

Miután Grósz Károly a Gorbacsovval való tárgyalásai során már két ízben is felvetette a szovjet csapatok kivonásának kérdését, 1988. szeptember 27-én az MSZMP Központi Bizottsága ülésén először hozta ezt szóba.

Az ülés napirendjén „Tájékoztató időszerű külpolitikai és nemzetközi kérdésekről” – szerepelt, Szűrs Mátvás előadásában.

Grósz Károly felszólalása során ismertette, hogy a Gorbacsovval való tárgyalásán szó volt a szovjet csapatok kivonásának időpontjáról, a végrehajtás

üteméről, gyakorlati lebonyolításáról. Azt tapasztalta, hogy a szovjet vezetésben hajlam van arra, hogy a nem nagyon távoli jövőben erre sor kerüljön. Gorbacsov azt kérte, hogy adjuk meg nekik azt a lehetőséget, hogy ezt a kérdést beleillesszék az általános kétoldalú tárgyalások rendszerébe. Grósz Károly szerint ez azt jelentette – az ő olvasata szerint –, hogy a másik féltől hasonló lépéseket igényelnek.

Az ülésen felszólalt Kótai Géza, a párt külügyi osztályának vezetője, aki többek között arról szolt, hogy ismeretei szerint a szovjet politikai és katonai vezetés nincs szinkronban az aszimmetriák megszüntetésében, bár a katonai vezetők között is vannak, akik egyetértenek Gorbacsov külpolitikai irányelveivel.

En is szót kértem és kifejtettem, hogy a hagyományos fegyveres erők és fegyverzetek csökkentéséről folyó tárgyalások során komoly előrehaladásban bízhunk. A nyugati országok – építve a magas színvonalú műszaki-technológiai eredményeikre – nagyobb ütemű fejlesztést irányoztak elő, ami nehéz helyzetet teremthet mind a szovjetek, mind a többi szocialista ország számára. Így érthető, hogy amíg korábban a Szovjetunió és szövetségesei mereven elzárkóztak az egyoldalú csökkentéstől, most a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete ülésén felvetődött, hogy tegyünk annak érdekében, hogy lendületbe hozzuk az erről folyó tárgyalásokat. (MOL-288 fond 4/242.)

Amikor csak lehetőség volt rá, minden alkalommal újra és újra a tárgyalások fontos témája lett a szovjet csapatok teljes és végleges kivonásának kérdése. Így a Grósz Károly és Gorbacsov közötti, 1989. március 23-24-ei tárgyalás során, majd az 1989. július 7-8-ai tárgyaláson, amikor Nyers Rezső és Grósz Károly tárgyalt Gorbacsovval. Ezen a tárgyaláson lehetett először elérni, hogy valami meg is jelenjen a sajtóban erről a témáról.

A tárgyalásról jelentés készült az MSZMP Politikai Bizottságának a tájékoztatására. Ez a következőket tartalmazza: „A megbeszéléseken a magyar és a szovjet vezetők áttekintették a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásával kapcsolatos fontosabb kérdéseket is. Nyers elvtárs emlékeztetett arra, hogy Grósz és Gorbacsov elvtárs márciusi moszkvai megbeszélésén elvi megállapodás született a csapatkivonások folytatásáról. Akkor a szovjet fél kérte, hogy e megállapodás ne kerüljön nyilvánosságra. A mostani tárgyalásokon Nyers elvtárs felvetette, erősítsük meg a márciusi megállapodást, és gondolkodjunk végig a szovjet csapatok további kivonásának kérdésén, ezt valamilyen formában hozzuk nyilvánosságra.”

Mihail Gorbacsov a szovjet vezetés nevében egyetértett az elképzeléssel. Javasolta, hogy e kérdés érintésénél abból a megfogalmazásból induljunk

ki, melyet a szovjet fél sajtóközleménye tartalmaz. Ez pedig a következő: „A tárgyalások során a felek érintették a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok tartózkodásának kérdéseit, és megállapodtak abban, hogy új lépéseket tesznek a szovjet csapatok további csökkentésére, összhangban az európai leszerelési folyamatokkal és a bécsi tárgyalások előrehaladásával.” (Dokumentumok az egykori SZKP és MSZMP archívumaiból, 1985–1991. 1956-os Intézet. 196-197. oldal.)

Ez jelentős előrehaladásnak volt tekinthető, hiszen először vált lehetővé, hogy egyáltalán nyilvánosságra kerülhetett az a tény, hogy Magyarország és a Szovjetunió legfelsőbb vezetői tárgyalnak a szovjet csapatok kivonásáról. Azt viszont most sem lehetett elérni, hogy a végleges és teljes kivonásról legyen szó. Ezért szinte „tollba mondta” Gorbacsov, hogy mi jelenjen meg a sajtóban.

Kitűnt, hogy Gorbacsov a végletekig ragaszkodott ahhoz, hogy a külföldön állomásozó csapatokat egyenlő arányban csökkentsék a nyugati hatalmak és a Szovjetunió.

Mi volt Gorbacsov stratégiája, taktikája ezekben a kérdésekben? Nem ismerte volna fel, hogy tarthatatlan továbbra is a szövetséges országok területén a szovjet csapatok jelenléte? Miért halogatta és legfeljebb csak ígéreteket tett a kivonásukra, vagy netán valamivel csökkentti azok nagyságát?

A különböző alkalmakkor különböző kijelentéseket tett, míg végül is a máltai csúcs előtt, 1989 utolsó hónapjaiban jutott el annak felismeréséig, hogy számukra is az az előnyös, ha Magyarországról, Csehszlovákiából és Lengyelországból kivonják a csapataikat. Ha ezeket a kijelentéseket sorra vesszük, érthetőbbé válik, hogy mikor mi szerint változtatott álláspontján ezekben a hallatlan fontos kérdésekben.

1986 novemberében, a KGST csúcserőkezelésén: „hangsúlyozta, hogy a fegyverkezési versenyben kialakulni látszó amerikai fölény megengedhetetlen – az úgynevezett hadászati védelmi kezdeményezést, közkeletű nevén úrfegyverkezési vagy »csillagháborús« programot, egyenesen az 1945 utáni atommonopóliumhoz hasonlította”.

Gorbacsov tisztában volt vele, hogy ha a fegyverkezési versengés kiterjed a világűrre, az tovább növeli a nemzetközi feszültséget és óriási megterhelést jelentene az ország egyébként is súlyos gondokkal küzdő gazdaságára. A Reykjavíkban megtartott csúcstalálkozó is ezen a kérdésen akadt meg.

A Szovjetuniónak elemi érdeke volt tehát a fegyverkezési verseny megakadályozása, az időnyerés a gazdasági felzárkózáshoz. Mindezt úgy akarta elérni, hogy a hadászati egyensúly fennmaradjon, ezért nem akart egyoldalú

lépéseket tenni. A közepes és rövidebb hatótávolságú rakéták megsemmisítésében elért megállapodás is azt a reményt erősítette, hogy ez járható út. A későbbiekben viszont késznek mutatkozott újabb bizalomerősítő javaslatokra és újabb kezdeményezést tett a fegyverzet- és haderőcsökkentésre.

Az 1988. decemberi ENSZ Közgyűlésen Gorbacsov vállalta, hogy a Szovjetunió 1991-ig mintegy félmillió fővel csökkenti a Közép-Kelet-Európában és a Szovjetunió európai részén állomásozó haderejét.

Magyarországon ez a részleges csapatkivonás 1989. április 25-től június végéig került végrehajtásra.

Jelentést terjesztettem fel a kormány elnökének, melyben részletesen szerepelt, hogy milyen egységek, milyen ütemezésben kerülnek kivonásra, továbbá a szállítás módja, valamint a hátrahagyott objektumokkal és más anyagi eszközökkel összefüggő feladatok. (A jelentés fellelhető a HM Központi Irattárban 00808/1989 – 79/0919.)

Kivonásra került 11 300 fő, 470 harcokosi, 200 löveg és aknavető, 2900 db különböző típusú gépjármű.

Csökkentéseket terveztek továbbá végrehajtani a 36. légi hadsereg állományát érintően is. Ezek között felszámolják a Tökölön állomásozó vadászrepülő ezredet, ami 45 db vadászrepülőgépet jelent. Felszámolják a lövész és harcokosi hadosztályok helikopterosztageit, ezeket összevonják egy helikopterezredbe, amelyet Tökölön terveznek állomásoztatni. Így a tököli repülőtéren egy szállító repülőszázad, valamint egy helikopterezred települ. Ez mintegy 12 db repülőgép és 57 db helikopter. A Sármelléken és Kiskunlacházán települő vadászrepülő ezredek repülőgép állományát 40-ről 32-re csökkentik. Hasonló csökkentést terveznek a debreceni és a kunmadarasi vadászbombázó repülőezredeknel is.

A részleges csökkentés eredményeként az osztrák–magyar határ mintegy 100 km-es sávjában szovjet részről csak légvédelmi csapatok maradnak. Átadnak tíz laktanyát, s ezen belül több műemlék, illetve műemlék jellegű épületet. Így pl. a gödöllői Grassalkovich-kastélyt, valamint az esztergomi Bazilika mellett a katolikus egyház tulajdonát képező műemléképületet, amit kórháznak használtak. Az épület a volt érseki papnevelde épülete volt, amit 1957 óta egy szovjet egészségügyi zászlóalj 100 fős kórházként használt. Az egyház képviselői azóta nem járhattak az épületben, s azt sem tudták, milyen állapotban van. A minisztérium részéről Asztalos Kálmán ezredes, az Építési és Beruházási Főnökség helyettes vezetője látta el a visszaszolgáltatást, amelyen Dr. Paskai László bíboros és több egyházi személyiség is részt vett.

Laci fiam, az Új Tükör újságírója, részt vett ezen az átadáson és egy részletes cikkben számolt be róla, ismertette, hogy ez nem egy mindennapos építmény átadás-átvétele volt. Már ekkor felmerült, hogy milyen jelentős problémát jelent a szovjetek pénzügyi követelése a kivonás után.

A Szovjet Déli Hadseregcsoport parancsnokhelyettese levélben fordult az Országos Tervhivatal elnökéhez és a Honvédelmi Minisztériumhoz, melyben azt kérte, hogy a magyar fél adjon javaslatot a csapatkivonás kapcsán átadásra kerülő ingatlanokon szovjet pénzeszközökből finanszírozott épületek kompenzálására. Ennek összegét közel egy milliárd forintba becsülték. Ezzel természetesen nem lehetett egyetérteni, s így a kérésük elutasításra került. A teljes kivonás során ez már nagyon komoly problémákat okozott.

A két kormány közötti egyezmény alapján működő Magyar–Szovjet Vegyes Bizottság működését nagyon sok minden egyszerűen behatárolta, helyesebben korlátozta. Szovjet részről a mindenkori Déli Hadseregcsoport parancsnokhelyettese és katonai ügyésze volt a képviselő, magyar részről pedig a honvédelmi államtitkár, a vezérkarfőnök első helyettese és a katonai főügyész.

A nagyobb horderejű kérdésekben a szovjet parancsnok – bár kormány megbízott volt – egyszerűen, helyzeténél fogva, dönteni nem tudott. Ilyen volt például 1988-ban, amikor a tököli szovjet repülőtérre két MiG–29 bombázóezredet telepítettek, és a sűrű repülések során a hangrobbanástól Budapest és környékének lakossága folyamatosan szenvedett. Felvetésemre a szovjet parancsnok azt válaszolta, hogy az lenne a jó, ha én járnék el Moszkvában, hogy ezen változtassanak. Egyébként a felvetésétől függetlenül is ezt tettem. Komoly környezeti károkat okoztak, és sajnos ezt sem voltunk képesek megakadályozni.

Egyszerűen hihetetlen groteszk dolog, hogy a kivonuláskor követelésekkel álltak elő. Ennek az a magyarázata, hogy a szovjet csapatok parancsnoka tudatában volt annak, hogy kivonulásuk után nehéz helyzetbe kerülnek, s így érdekük volt magukról valamilyen módon gondoskodni. Németország nagyszámú új lakás építését vállalta a szovjet csapatok kivonásakor, ezt Magyarország nem tehette meg, de semmi nem is indokolta azt.

Az elszámolásoknál egyébként fontos szerepe volt annak, hogy az építkezésekkel kapcsolatos szerződések rögzítették, hogy az ingatlanok területe mindenkor a magyar állam tulajdonában maradnak.

A részleges csapatkivonásnak már kedvező előjele volt, hogy a szovjet vezetés hajlandóságot tanúsít a teljes és végleges kivonásra, de továbbra is halogatta ezt a döntést, s attól tette függővé, hogy a nyugati hatalmak miként viszonyozzák a megtett intézkedést.

1990 januárjában a kormány tisztában volt azzal, hogy a közelgő országgyűlési képviselő választási kampány egyik fő kérdése lesz a szovjet csapatok magyarországi jelenléte. Az MDF-ben akkor már valószínűleg megalkották a „Tovariscsi, konyec!” feliratú plakátot.

Fontos politikai érdek fűződött ahhoz, hogy legalább a tárgyalások menetéről végre tájékoztatni lehessen a lakosságot, és mindenképpen megállapodás jöjjön létre a két kormány között a teljes kivonás időpontjáról.

Az Országgyűlés Külügyi és Honvédelmi Bizottsága 1990. január 5-én együttesen tűzte napirendre ezt a kérdést. Az ülésen a Külügyminisztérium részéről Somogyi Ferenc államtitkár, a Honvédelmi Minisztériumból pedig jómagam vettem részt. A képviselők sürgetően vetették fel, hogy mielőbb kezdődjön tárgyalás és lehetőleg 1990 végéig történjen meg a szovjet csapatok teljes kivonása az ország területéről. Érthető volt a képviselők érvelése. Ugyanakkor kötött bennünket a Gorbacsovval korábban történt megállapodás, hogy a kivonást illesszük bele a nemzetközi tárgyalások menetébe és ne adjunk nyilvánosságot az erről folyó tárgyalásoknak.

A kérdést azonban nem lehetett tovább halasztani. Németh Miklós miniszterelnök még aznap, vagyis 1990. január 5-én levelet intézett Nyikolaj Rizskovhoz, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökéhez, hogy a szovjet csapatok kivonásáról mielőbb kezdődjenek érdemi tárgyalások. Ez a levél valószínűleg kiemelkedően fontos helyet kap majd Magyarország történetírásában.

1990. január 9-én a KGST szófiai ülészakán találkozott Németh Miklós és Nyikolaj Rizskov, és megállapodtak a csapatkivonások ütemtervéről.

Ezt követően lehetővé vált, hogy nyilvánosságot kapjon a hivatalos tárgyalások megkezdése. Január 23-án Németh Miklós kormányfő az országgyűlés ülésén adott erről tájékoztatást.

Megkezdődhetett tehát a kivonással összefüggő szerteágazó feladatok számba vétele. Hamar kiderült, hogy milyen nehézségekkel kell szembenézni. Szovjet részről a Déli Hadseregcsoport parancsnoka, Matvej Burlakov vezérezredes volt felhatalmazva a kivonás minden feladatának az irányításával, végrehajtásával és a magyar kormánnyal, valamint a Honvédelmi Minisztériummal való kapcsolatok fenntartásával. Ez nagyon sok gondot okozott, mivel Burlakov vezérezredes nem abban volt érdekelt, hogy a kivonás flottul, a legrövidebb idő alatt, tervszerűen menjen végbe. Készerűen panaszkolt nekem, hogy szinte semmit nem tud arról, hogy mely csapatokat szüntetnek meg, amelyek maradnak, azokat hová irányítják, s ott mi vár rájuk. Elmondta, hogy az egyik repülőezredet Murmanszkba irányították, de ott sem a családoknak,

Nyikolaj Rizskov elvtárs,
a Szovjetunió Minisztertanácsának
elnöke

Tisztelt Rizskov Elvtárs!

A témában folytatott korábbi megbeszéléseinkre hivatkozva kezdeményezem, hogy a Magyar Köztársaság területén ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok teljes kivonásával kapcsolatos konkrét kérdésekről mielőbb érdemi tárgyalások kezdődjenek.

A szakértői tárgyalásokon való részvétellel magyar részről Somogyi Ferenc, külügyminisztériumi államtitkárt és Borsits László altábornagyot, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnökét bízom meg. Kérem, hogy ennek megfelelően Rizskov elvtárs is jelölje ki a szovjet tárgyalóküldöttséget.

Tekintettel a kérdés jelentőségére, szükségesnek látom, hogy küldöttségeink még 1990. január hónap folyamán megkezdjék az érdemi munkát. Javaslom, hogy a találkozóra Budapesten kerüljön sor.

Kérem, fogadja őszinte, baráti jókívánságaimat.

Budapest, 1990. január "5".

(Németh Miklós)

Egy fontos levél a közelmúltból

sem a sorállománynak az elhelyezésére nem volt biztosítva semmi. Bizonytalanságba kerültek, nem tudták, hogy a kényelmes magyarországi körülmények után mi lesz velük.

A magyar kormány részéről Annus Antal altábornagy kapott megbízatást a teendők irányítására. A két fél között folyó egyeztetések során kiderült, hogy a Déli Hadseregcsoporthoz parancsnokának számításai szerint sokkal több időre van szükségük a kivonás végrehajtására, mint ahogy az a magyar Külügyminisztérium által előkészített kormányközi egyezmény tervezetében szerepel. (Abban 1991. június 30-a volt előirányozva, amit a Déli Hadseregcsoporthoz parancsnoka irreálisnak tartott.) A kormányközi egyezmény Moszkvában történő aláírása március 10-re volt kitűzve, ami most komoly veszélybe került.

Hivatalos látogatásra szóló meghívásom volt Hollandiába március első napjaiban, amit már semmiképpen nem lehetett elhalasztani. Borisz Sztukalinhoz, a Szovjetunió budapesti nagykövetéhez fordultam segítségért, aki tökéletesen tisztában volt azzal, hogy milyen politikai jelentősége van annak, hogy az egyezmény aláírása a tervezett időpontban megtörténjen. Szerencsém volt, mert ő rögtön megértett engem és így megállapodtunk abban, hogy az elutazásom előtti vasárnapi napon, Mátyásföldön, a Déli Hadseregcsoporthoz parancsnokságán tárgyalást hívunk össze. Ezen mind a magyar katonai vezetés, mind a Déli Hadseregcsoporthoz részéről minden felelős személy részt vett, akinek valamilyen feladata volt a kivonás végrehajtásában.

Borisz Sztukalin nagykövet nagyon komoly segítséget nyújtott azáltal, hogy a tárgyalásokon személyesen végig részt vett és mindenben támogatott. A legrészletesebb megállapodás jött létre. A szovjet katonai vezetők összeállították, hogy mit kell vasúti szerelvényen elszállítani és ehhez hány szerelvényt igényelnek.

Felsorolták mindazt, amit nem tudnak elszállítani, így a jelentős számú, földbe ástott üzemanyag-tartályokat és temérdek más tárgyat. Felajánlották, hogy a nagy mennyiségű üzemanyagot átadják megfelelő ellenszolgáltatás fejében. Itt nem foglalkoztunk az objektumokkal összefüggő követeléseikkel, mivel kifejezetten arra törekedtünk, hogy meg tudjunk állapodni a szállítások ügyében és biztosítsuk, hogy március 10-én megvalósuljon a kormányközi megállapodás.

Este úgy álltunk fel a tárgyalóasztaltól, hogy minden fontos kérdésben megállapodtunk és részletesen rögzítettük, mire milyen feladat hárul. Még aznap tájékoztattam Németh Miklós miniszterelnököt a tárgyalás sikeres befejezéséről.

Másnap, március 5-én, hétfőn reggel elutaztunk Hollandiába, ahol nagyon barátságosan fogadott a Holland Királyság védelmi minisztere, A. Ter Beck.

A Magyar Köztársaság Minisztertanács Elnökének!

Tisztelt Miniszterelnök úr!

A sajtó híradásaiból értesültünk arról, hogy a szovjet csapatok kivonása ügyében a kormány még a szabad választások előtt meg kíván állapodni a szovjet vezetéssel. A FIDESZ határozottan tiltakozik ez ellen.

A hazánkat megszállva tartó szovjet csapatok kivonásának időpontjáról és módjáról csak a szabad választások után kinevezett felelős kormány jogosult megállapodni. Csak erről a kormányról feltételezhető, hogy a választópolgárok bizalmát élvezve elegendő erkölcsi tökével rendelkezik ahhoz, hogy a tárgyalásokon következetesen képviselje a nemzet érdekeit.

Az Ön kormányának, mely nem szabad választások eredményéből nyerte felhatalmazását, nincs morális alapja arra, hogy e legелеmibb nemzeti érdekeinket érintő kérdésben kész helyzet elé állítsa az új parlamentet.

Úgy látjuk, hogy Önök nem fognak törekedni a szovjet csapatok lehető legrövidebb időn belüli kivonására, mint ahogyan eddig sem tették ezt. Úgy véljük, hogy Önök igazi arcukat a forradalom áldozatainak 1989. június 16-án történt temetését követő nyilatkozataikban mutatták meg, amikor durván támadták a FIDESZ-t, mert a szovjet csapatok haladéktalan kivonását követelte. Nyilatkozataikkal Önök egyfajta hűségesküt tettek mai tárgyalófelelőknél.

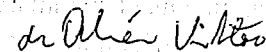
Ezért kijelentjük, hogy Önök és a szovjet részről megbízottak közötti majdani megállapodást nem fogadjuk el, azt nem tekintjük magunkra nézve kötelezőnek és a parlamentben is annak megváltoztatására fogunk törekedni. Az Önök által megkötendő szerződés érvényesítését csak egyetlen esetben fogjuk támogatni: amennyiben a megállapodás az utolsó szovjet katonai kivonulásának legkésőbbi határidejéül 1990. június 16-át jelöli meg.

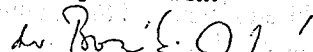
Ezt a levelünket külön megküldjük:

- a Magyar Szocialista Pártnak mint kormányzópártnak,
- Szovjetunió Minisztertanácsa Elnökének,
- valamint az MTI-nek és az országos napilapoknak.

Budapest, 1990. február 22.

A FIDESZ Országos Választmánya nevében:

Dr. Orbán Viktor

Dr. Bozóki András

Egy történelmi dokumentum

Nagy érdeklődést tanúsítottak az iránt, hogy létrejön-e a megállapodás a szovjetekkel a csapatkivonás kérdésében. Az MTI és a Magyar Rádió képviselői is ezzel a kérdéssel ostromoltak. Meg voltam győződve arról, hogy az előző napi tárgyalás után meg fog történni március 10-én Moszkvában a két ország külügyminiszterének aláírásával a megállapodás. Ennek megfelelően nyilatkoztam tehát a sajtónak.

Hazaérkezve az a meglepetés ért, hogy a repülőtéren a TV-től Juszt László, az MTI és több sajtó képviselője azt a kérdést intézték hozzám, hogy mire alapozom, hogy meg fog történni a moszkvai megállapodás. Juszt László tájékoztott arról, hogy nagy viták folynak az országos listát állító 12 párt képviselőinek a Parlamentben folyó tanácskozásán a szovjet csapatkivonás kérdéseiben.

Az ellenzéki pártok közül többen már nem tartották fontosnak, hogy az országgyűlési választások előtt megtörténjen a megállapodás a szovjet csapatok kivonásáról. Többen politikai érdekeik alapján a választások utánra halasztották volna. Ezért kerültem tehát abba a helyzetbe, hogy a sajtónak adott nyilatkozatom sokak nemtetszését váltotta ki. Ezt fejezte ki a FIDESZ tiltakozó levele is, amit a magyar és a szovjet kormányelnököknek írtak.

A Parlamentben Somogyi Ferenc külügyminisztériumi államtitkár tájékoztatót tartott, melyben ismertette, hogy a szovjet fél 1991. június 30-a helyett 1991. augusztus 31-i határidőt tartja alkalmasnak a szállítás technikai feltételeinek biztosítása miatt. A kormányközi megállapodás preambulumban szovjet részről szerepeltetni kívánták a Varsói Szerződéshez való kötődés, valamint a kétoldalú barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezmény megerősítését is. Magyar részről ragaszkodtak az 1991. június 30-i határidőhöz és a preambulumba javasolt kiegészítést nem tartották szükségesnek.

A Honvédelmi Minisztérium részéről Bíró József vezérőrnagy, a vezérkari főnök első helyettese és Szűcs ezredes, a közlekedési szolgálat főnökének helyettese részletesen ismertették az ország területéről kivonásra kerülő szovjet katonai erők összetételét, a fegyverzet és technika mennyiségét. Ismertették a kivonás ütemtervét, a szükséges vasúti szerelvények mennyiségét.

Bíró vezérőrnagy elmondta, hogy az 1991. június 30-i határidő reális, bár rendkívül feszített ütemű munkát követel mind a vasúttól, mind a Magyar Honvédségtől.

A szállítás technikai feltételeinek biztosítását éppen a hollandiai utam előtti tanácskozáson rendeztük, és ez volt a legfontosabb. Mit is jelentett ez? A szovjet Déli Hadseregcsoporthoz tartozott, s ennél fogva a legkorszerűbb fegyverzettel és technikával volt ellátva. A csapatok

teljes létszámban voltak feltöltve. A katona létszám 49 700 fő volt, melynek harmada hivatásos tiszt és tiszthelyettes. A polgári és civil alkalmazottakkal és a családtagokkal együtt az emberek száma 100 ezer főt tett ki.

27 146 különféle harci járművel és gépjárművel, 800 harckocsival, 600 önjáró löveggel és 1500 gyalogsági páncélozott harcjárművel rendelkeztek. Az alakulatok 60 helyőrségben helyezkedtek el, hat repülőtér állt rendelkezésükre.

A szállítás gyakorlatilag csak vasúton volt lehetséges az ország közlekedésének megbénulása nélkül. A közúti szállítás komoly útrongálással járt volna és balesetveszélyes volt. Vízi úton a nemzetközi szerződés értelmében semmilyen hadianyag és harci eszköz nem szállítható.

A Magyar Honvédség közlekedési szolgálata a MÁV szerveivel közösen pontos ütemtervet állított össze annak figyelembevételével, hogy a magyar áruszállítás és a lakosság ellátása ne szenvedjen csorbát.

Az ütemtervet a Magyar Honvédség közlekedési szolgálata készítette el a Vezérkar igényei szerint úgy, hogy a harcoló egységek, a támadó jellegű erők – a rakétacsapatok, a harckocsizók 70%-a – 1990 végéig hagynák el Magyarországot. A magyar javaslatnak megfelelően 1991. február végéig a harcoló csapatoknak már a 90%-át vonnák ki. 1352 vonatszerelvényre volt szükség a feladat végrehajtásához. Ezt még kimondani is sok. A harckocsi-hadosztály részére 115 vonatra, a két gépesített lövészhadosztály részére 235 vonatra, a két rakétadandár részére 40 vonatra, a légvédelmi egységeknek 75 vonatra, a műszaki alakulatok szállításához 20, a rádióelektronikai egységekéhez 8, a légierő egységeihez 249 vonatra, a biztosító és kiszolgáló egységek részére 213, s számos különböző anyagi készletek szállításához 392 vonatra volt szükség. A szállításoknak gyakorlatilag éjjel-nappal, ünnepnapokon, karácsonykor, újkor is folytatódniuk kellett.

A parlamenti tanácskozáson a 12 párt képviselői közül többen olyan igényekkel léptek fel, amit gyakorlatilag nem lehetett volna megvalósítani. Ilyen volt például az, hogy még 1990-ben fejeződjön be a kivonás.

Elfogadták viszont a miniszterelnök javaslatát, hogy jelöljék ki azokat a személyeket, akik megfigyelőként részt vesznek a moszkvai tárgyaláson. Demszky Gábor az SZDSZ, Kósa Lajos a FIDESZ, Raffay Ernő az MDF részéről volt a kijelölt képviselő. A megfigyelőkre bízta, hogy – a tervezett megállapodás pontos szövegének ismeretében – az aláírási ceremónián is részt kívánnak-e venni.

1990. március 10-én Moszkvában Horn Gyula magyar és Eduard Sevardnadze szovjet külügyminiszter ünnepélyes keretek között aláírta a szovjet csa-

patok hazánkból való teljes kivonásáról intézkedő kormányközi egyezményt. Azt lehet mondani, hogy ekkor valósult meg Gorbacsovnak az a mondata, amit hatalomra kerülésekor mondott 1985-ben a szövetséges országok vezetőinek: „*Önök mostantól független országok vezetői!*”

Gorbacsov stratégiája, s ennek megfelelő törekvései nem voltak kellően megalapozottak, sok tekintetben idealisztikus elképzelések voltak, s az angol lapnak adott interjújában kifejtett gondolatai alapján úgy tűnik, még ma is ez a felfogása. Mit is mondott?

„*Az 1989-es remények nem mind váltak valóra. Amit akartam és még mindig akarok, amiért dolgozom, az, hogy legyen egy közös európai ház Európában, amely a nagy és a kis országok érdekeinek egyaránt megfelel. Egy ház, amelyben megértjük, hogy az együttműködés és a kölcsönhatások idejét éljük.*”

A Szovjetunió széthullása azonban szabad kezet adott azoknak, akik nem állták ki a peresztrojka próbáját. Geopolitikai sakkjátszmák és küzdelmek indultak érdekszférákért, egyeseket kiszorítottak, másokat előretoltak, megint másokat kiátkoztak – ez egyértelműen nem az, amit én akartam. Úgy gondolom, ez hiba volt.

A hidegháborút követő tíz év a fokozódó globalizáció évtizede volt, amikor feledésbe merült az új Európa terve.” – írta Adam Lebor, a The Times közép-európai tudósítója, a 75 éves Gorbacsovval, Velencében készített interjúban, amely a Népszabadság 2006. augusztus 19-i számában jelent meg.

Katonai diplomáciánk

A magyar külpolitikát a rugalmas és aktív diplomáciai tevékenység jellemezte, sok kezdeményezéssel a kelet-nyugati viszony javítására és Magyarország nemzetközi tekintélyének emelésére. Külpolitikánk úttörő szerepet töltött be a helsinki folyamatban. A Magyar Néphadsereg vezetése hasonlóan ebben a szellemben járt el. Közvetlen kapcsolatot teremtett mind az el nem kötelezett országok, mind számos NATO-tagállam katonai vezetésével, fenntartva a szövetséges baráti országokkal meglévő együttműködést. Kezdetben a szovjet katonai vezetés ellenezte, hogy a NATO-országokkal bármilyen kapcsolatunk legyen. Így például 1986 januárjában Nagy-Britannia meghívására Londonba utazott Pacsek József altábornagy, a Vezérkar főnöke. Kulikov marsall mindenképpen el akarta érni, hogy ne tegyünk eleget ennek a meghívásnak, később viszont már nem ellenezték.

Dr. Robert Lichal osztrák védelmi miniszter fogadta Kárpáti Ferenc vezérezredest, Nagy János bécsi magyar nagykövet jelenlétében

A közvetlen szomszédos Ausztriával már évek óta kölcsönös volt az a törekvés, hogy látogatások útján jobban megismerjük egymás helyzetét és erősítsük az egymás iránti bizalmat.

1987-ben Dr. Robert Lichal védelmi miniszter meghívására hivatalos látogatást tettünk Ausztriában. Sokoldalú tájékoztatást kaptunk az osztrák hadsereg helyzetéről, struktúrájáról és vezetési rendszeréről. A hadseregük kisebb létszámmal, gyengébb fegyverzeti és technikai felszereléssel volt ellátva, mint a Magyar Néphadsereg. Ausztria semleges ország lévén, a magyarnál jobb gazdasági eredményei mellett is jóval kisebb arányú anyagi ráfordítással, megfelelő színvonalú védelmi erővel rendelkezett.

Nagy gondot fordítottak a hivatásos katonák magas színvonalú oktatására, felkészítésére. Arról is meggyőződünk, hogy a katonákat a társadalom megbecsüli, és sokoldalú gondoskodásban részesíti.

1988 szeptemberében láttuk vendégül Magyarországon Veikko Pihlajamäki védelmi miniszter vezetésével Finnország katonai küldöttségét. A velük való tanácskozás az első perctől kezdve nagyon őszinte, baráti légkörben zajlott.

Elmondásuk szerint a látottak sokkal pozitívabb benyomást nyújtottak, mint jövetelük előtt gondolták. A miniszter elmondta, hogy a közeli időben a Finn

Hadsereg parancsnokával és egy barátjukkal, valamint feleségeikkel szeretnének magánlátogatást tenni Magyarországon. Erre rövidesen sor is került.

Őszinte barátság alakult ki közöttünk. Érdeklődésük nagyon sok mindenre kiterjedt. Látogatásuk végén meghívtam őket a lakásunkra. Ez nagyon meglepte őket, és ahogy ezt fogadták, az pedig számomra egyenesen boldogító volt. Azt mondták, hogy most érzik igazán, hogy tulajdonképpen mi rokon nép vagyunk.

Egy év múlva eleget tettünk a viszontlátogatási meghívásnak. A hadsereget sokoldalún megismerhettük és meggyőződhattünk arról, hogy történelmi útjuk alapján gondot fordítanak arra, hogy nagyon felkészült, jól felszerelt, korszerű hadsereggel rendelkezzenek.

Meglepő volt, hogy a lakosság mennyire magáénak érzi a hadsereget és milyen szeretettel és gondoskodással veszik körül egy-egy alakulat katonáit.

Külön figyelmet fordítottam a Finn Köztársaság alkotmányának megismerésére, főként a köztársasági elnöknek, mint a hadsereg főparancsnokának a hatáskörére és annak gyakorlására. Engem ez arról győzött meg, hogy nálunk is hasonlóra kellene törekedni. A nagyon kis létszámú védelmi minisztérium tevékenysége a parlamenti munkára, az államigazgatási feladatokra és a kül-

Veikko Pihlajamäki, mellette a Finn Köztársaság katonai parancsnoka, tőle jobbra az új védelmi miniszter és Kárpáti Ferenc vezérezredest

kapcsolatokra terjed ki. A miniszter ebben az időben éppen a soron lévő, kis létszámmal rendelkező svéd párt képviselője, eredeti foglalkozását tekintve pedig gazdálkodó volt. A hadsereget a köztársasági elnök közvetlen alárendeltségében lévő katonai parancsnok irányította.

Arról is ismeretet szereztünk, hogy a finn országgyűlésnek, annak bizottságainak döntő szava van a hadsereget érintő kérdésekben. Ezek nem csak a fő kérdésekre érvényesek, hanem sokszor részkérdésnek tűnő ügyekre is. Akkor éppen azt vitatták, hogy az egyenruhák anyagát honnan kell beszerezni.

A tapasztalatokból több mindent tudtunk hasznosítani. Így például azt, hogy a tartalékos tiszteket, tiszthelyetteseket csak a törvényben – ami rövid időben volt meghatározva – szabályozottan lehet igénybe venni és kifejezetten csak a képzettségük fenntartása érdekében. Hát ez nálunk bizony nem így volt.

1988 októberében Krisna Sandra Pani, India védelmi miniszterének vezetésével láttam vendégül egy küldöttséget. Kapcsolatunk már korábbi időkre visszanyúlt. Legutóbb 1985 októberében Oláh Istvánnal jártunk Indiában. Ennek a hatalmas országnak a küldöttsége, s főként minisztere úgy érkezett hazánkba, hogy alaposan áttekintette történelmünket, Európában elfoglalt helyünket. Igen nagy érdeklődést tanúsított a trianon döntés által elszakított lakosság helyzete, a velük való kapcsolataink iránt. Ezen én bizony meglepődtem, mert sok európai ország részéről sem volt tapasztalható ilyen érdeklődés.

Magyarország és a semleges, illetve el nem kötelezett India között egyre jobban fejlődő gazdasági kapcsolat jött létre. Érdeklődést tanúsítottak számos Magyarországon gyártott elektronikai eszköz, haditechnika iránt is.

A küldöttséggel igen jó légkörű megbeszélések voltak, melyek elősegítették kapcsolataink fejlődését. Nagyon jól fogadták, hogy látogatást tettünk Balatonfüreden, a Nobel-díjas Rabindranath Tagore indiai író-költő emlékhelyén. Már akkor említést tett a miniszter arról, hogy a sorra kerülő indiai látogatásunk során ezt a figyelmességet szeretnék viszonzni.

1989 szeptemberében került sor erre a viszontlátogatásra. Nagyon gazdag programot állítottak össze, hogy betekintést nyerhessünk ennek a hatalmas szubkontinens országnak az életébe, és minél több mindent megismerhessünk történelmükből és természeti gazdagságából. Több katonai alakulattal is ismerkedtünk, mint például a „Fehér Tigris” elnevezésű hadosztállyal. A figyelmesség viszonzása természetesen nem maradt el. A Himalája magaslatán Darjeeling településen van Kőrösi Csoma Sándor eltemetve, ahol emlékművet állítottak. Amíg oda feljutottunk, megcsodálhattuk a Himalája gyönyörű vidékét, rengeteg vízesését, folyóit és híres teaültetvényeit.

Jó érzéssel tapasztalhattuk, hogyan ápolják a magyar Ázsia-utazó, a tibeti nyelv első európai kutatójának emlékét, aki azért kelt messzi útjára, hogy felkutassa a magyarok őshazáját.

Nemzetközi kapcsolataink kiterjedtek Észak-Afrika majd minden országára is. Ez fontos volt politikailag, de gazdasági szempontból is. A legközvetlenebb kapcsolat Szíriával, Líbiával és Jemennel alakult ki. Jelentős fegyverzeti és haditechnikai eszközöket szereztek be Magyarországról. Óvatosságra intett bennünket az olyan esetek száma, amikor tárgyaló partnereiket feltűnő bőkezűséggel halmozták el ajándékokkal. A líbiai katonai vezetés egy alkalommal több mázsá narancsot küldött repülőgéppel számomra. Értesítettek, hogy a Ferihegyi repülőtéren van, s át kell venni. Ilyennel még nem találkoztam addig. Mit kell most tennem? Juhár Zoli barátom volt ebben az időben a belkereskedelmi miniszter. Tőle kérdeztem meg, hogy mit tegyek. Visszaküldeni nem lehet, akkor hát mi legyen? Ő intézkedett az átvételére és valamiféle segélyként történő szétosztására.

Az 1980-as évek végén több NATO-ország katonai vezetése tett látogatást hazánkban. Így például a belga Guy Coëme, a holland Dr. Frits Bolkestein és a brit Tom King védelmi miniszter vezette küldöttségek.

Ezekre a látogatásokra akkor került sor, amikor a hagyományos fegyveres erők csökkentéséről tárgyaló bécsi értekezlet munkáját felújították, s amitől a NATO és a Varsói Szerződés légi és szárazföldi erőinek a lényeges csökkentését reméltük az Atlanti-óceántól az Uralig terjedő térségben.

A küldöttségek megismerkedhettek a Magyar Néphadsereg harckocsizó, gépesített lövész és honi légvédelmi rakétás egységeivel.

Tom King, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság védelmi minisztere személyében – aki még pár hónappal azelőtt az észak-írországi ügyek kabinetminisztere volt – első ízben látogatott Magyarországra brit védelmi miniszter. Elmondta, hogy az a tárca, amit ő betölt, korábban „hadügyi” nevet viselt, s ezt megváltoztatva most védelmi minisztériumnak nevezik, amivel politikai akaratukat akarják kifejezni.

Az volt a tapasztalatunk, leginkább arra törekedtek, hogy a magyar kül- és katonapolitika megalapozottságáról meggyőződjenek. Ugyanakkor kiderült, hogy sok tekintetben tájékozatlanok és közvetlen ismeretek hiányában bizalmatlanok is.

A brit védelmi miniszterrel ellátogattunk a Budapest légterét biztosító honi légvédelmi rakétadandár egyik alegységéhez. Azt kérdezte, hogy megnézheti-e a légvédelmi rakétát közelebbről is? Ezek után bemutatták a készenléti

állapot elrendelését, a rakéták célra irányítását. Mondtam, menjünk teljesen közel és a tisztekkel, honvédekkel ismerkedjen meg, kérdezzen bármiről.

Később elmondta nekem, hogy ő egészen másképpen volt tájékoztatva a magyar katonaságról, s jó érzéssel tapasztalta nyitottságunkat.

Tapasztalhattuk, milyen haszonnal jár egymás személyes megismerése.

A szűkebb körű eszmecsereken közvetlen hangon és nyíltsággal lehetett beszélni, ami lehetővé tette egymás gondolkodásának, véleményének a megismerését. Tom King például azt fejtette, hogy az egymással szembeni félelem hozta létre a NATO és a Varsói Szerződés szervezeteit. Mindkét koalíciónak az volt a szándéka, ő legyen az erősebb, amivel elrettenti a másik felet. Ez a félelem a totális bizalmatlanságra épült. Az, hogy ő most itt lehet Magyarországon, már önmagában is a két koalíció között alakuló bizalmat erősíti. Amit tapasztal a Magyar Honvédség tisztjeinél, az csak megerősíti, mi is, mint ők, fontosnak tartjuk a kölcsönös bizalom kialakítását.

Dr. Frits Balkestein holland védelmi miniszter a vezérkari főnökével, Graaff tábornokkal együtt érkezett hazánkba. Ő volt az első NATO-országbeli védelmi miniszter, aki hazánkba látogatott. Autóbuszon utaztunk az országjárás során, s így alkalom nyílt a közvetlen beszélgetésre. Szóba került Graaff tábornok részéről a Hirosimára és Nagaszakira ledobott atombombák kérdése. Kifejtette, hogy ennek az volt a szerepe, hogy a japánok elleni háborúban ne folyjon annyi vér, hogy óriási emberi áldozattal járt volna egy hosszan elhúzódó hadművelet. Számolni lehetett azzal, hogy a japán tábornokok és tisztek inkább harakirit követnek el, mintsem letegyék a fegyverüket. Vitatkoztunk, hiszen az első ledobott atombombák hihetetlen sok embert pusztítottak el és a világ megtudhatta, milyen veszélyt jelent ez az emberiségre.

Kölcsönösen arra jutottunk, hogy minden erőfeszítést meg kell tenni, hogy ezt a fegyvert soha többé ne alkalmazhassák.

Érdekes és tanulságos volt az is, amit Frits Balkestein miniszter elmondott magáról: *„Soha nem voltam katona, nem tudom megítélni a hadifelszereléseket, arról kérdezzék Graaff tábornokot, a vezérkari főnököt. A katonákról a képet csak díszszemléken vagy gyakorlatok megtekintése alkalmával alakítottam ki.”*

Hollandia védelmi minisztere is megerősítette bennem, hogy a honvédelmi miniszter az politikus, s nem az a feladata, hogy a katonai tudományokban felkészült közvetlen irányítója legyen egy ország fegyveres erejének. Az a katonák feladata, akiktől viszont elvárható, hogy alaposan ismerjék ezt a hivatást és a vele járó kötelességeket.

Szimpatikus embert ismertem meg Coëme-ben, Belgium védelmi miniszterében. Én, aki a korábbi években nem ismerhettem közvetlenül a NATO vezető személyeit, tábornokait, oly hitben éltem, hogy talán rátarti, fölényes emberek. Coëme ezt rögtön, az első percekben megcáfolta. Olyannyira közvetlen, barátságos ember, akinél a legtermészetesebb a másik tisztelete és rövid idő alatt képes szinte baráti viszonyt teremteni.

1990 márciusában Hollandia védelmi miniszterének meghívására négy napot töltöttünk ebben a virágoktól pompázó gyönyörű szép és kedves országban. Már nem dr. Frits Balkestein volt a védelmi miniszter, aki előzőleg látogatást tett hazánkban. Vendéglátónk A. Ter Beck, aki korábban a közigazgatásban dolgozott és természetesen civil ember. A vezérkari főnök ugyanaz volt, aki korábban, Graaff tábornok. Barátian, kedvesen fogadtak, s szinte teljes áttekintést nyújtottak a szárazföldi erőkről, a légierőről és a tengeri flottáról.

Modern, korszerű hadsereget ismerhettünk meg. Amerre megfordultunk, mindenhol magasan képzett tábornokokkal, tisztekkel találkoztunk. A legmeglepőbb az volt, hogy a tiszthelyettesek milyen felkészült, képzett emberek voltak. A tisztek és tiszthelyettesek aránya teljesen eltérő volt, a miénkkel összehasonlítva.

Mindenfelé tiszthelyettesek tartottak ismertetést a különböző harci eszközökről és technikákról. A legtöbben két-három idegen nyelvet is beszéltek. Persze arról is meggyőződhattunk, hogy igen magas illetményt kapnak és a társadalmi ranglétrán magas helyet foglalnak el. Nem esett valami jól viszont azt hallani több helyen is, hogy milyen ismereteik vannak Magyarországról. Volt, aki úgy tudta, hogy nem is a magyar nyelv a hivatalos, hanem az orosz. Kérdésemre, hogy honnan veszik az ilyesmit, elmondták, hogy ilyen írások vannak, sőt még filmek is. Magyarország – mint ahogy ők elmondták – egy virágzó ország volt az Osztrák–Magyar Monarchia idejében, de a helyzet azóta megváltozott.

Mark Palmer, az Amerikai Egyesült Államok Budapesten akkreditált nagykövete nagy aktivitással vett részt a magyar belpolitikai eseményekben. Tevékenysége jóval túllépte nagyköveti feladatkörét.

Cegléd városában – ahol én országgyűlési képviselő voltam – ellenzéki személyek meghívására részt vett a református templomban rendezett gyűlésen és egy kifejezetten politikai kampánybeszédet mondott, amit persze több más helyen is megtett. Egy alkalommal kérte, hogy fogadjam a minisztériumban. Sajnálkozását fejezte ki, hogy az angol nagykövet megelőzte őt, és ennek következtében a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke már eleget is tett a nagybritanniai meghívásnak.

Ezt – mint mondotta – szeretné pótolni, s azon van, hogy közvetlenebb viszony alakuljon ki a Magyar Néphadsereg és az Amerikai Egyesült Államok katonai vezetése között. Beszélgetésünk során elmondta, hogy ő jártas a katonai ügyekben, mivel tengerészgyalogos tiszti képzésben részesült. A későbbiek során tapasztalhattam, hogy ő és a katonai és légügyi attasé – Ruth Anderson asszony – valóban nagy érdeklődést tanúsítanak a Magyar Néphadsereg helyzete és tevékenysége iránt.

Mark Palmer a Külügyminisztériumon keresztül kérte, hogy a Magyarországon tartózkodó szenátusi küldöttséget fogadjam egy kötetlen beszélgetésre. Az egyik szenátor azt a kérdést tette fel, hogy ha Magyarországon létrejön a többpártrendszer, hogyan fog ez érvényesülni a Magyar Néphadseregben? Mi fog történni a kommunista tábornokokkal és tisztekkel, mivel az ő ismeretei szerint 70%-uk tagja az MSZMP-nek? Válaszomban elmondtam, hogy Magyarország lakossága 10 millió és a felnőtt lakosságból közel 800 ezer tagja az MSZMP-nek. Ön szerint mi történjen velük? Palmer a válaszomra hangosan felnevetett, mivel nagyon tetszett neki a válaszom.

Felvilágosítottam a kérdező szenátort, hogy a tábornokok és főtisztek nem 70%, hanem 100%-a párttag. Az alacsonyabb rendfokozatú tiszteknél 60–65%, a tiszthelyetteseknél ennél is alacsonyabb az arány.

Mark Palmer nagykövet Horn Gyula külügyminiszterhez fordult, hogy emlékezetem szerint öt kémkedésért elítélt személyt engedjünk szabadon. Ezen nevek között szerepelt Belovai István alezredes, aki korábban a londoni magyar katonai attasé helyettese volt, s életfogytiglan tartó börtönbüntetésre ítélték. Ezt a névsort megmutatta nekem Németh Miklós és megkérdezte, hogy mit tegyünk ebben az ügyben. Nem értettem, hogy miért hozzám fordult, hiszen Horn Gyulának ezt jobban kell tudnia, mint nekem.

A nemzetközi gyakorlat szerint kölcsönös eljárás szokott történni, s ahány személyt szabadon enged az egyik fél, ugyanannyit a másik is. Megkérdezte Németh Miklós, hogy én tudok-e ilyen névsort adni. Bár ez egyáltalán nem tartozott a feladataim közé, de egészen rövid idő alatt átadtam egy névsort. Ezt követően, mint várható volt, nem történt semmi. Csak a választások után, amikor a magyar hatóságok lehetővé tették az elítéltek kegyelemben való részesítését, közöttük volt Belovai is.

MAGYARORSZÁG BELPOLITIKAI HELYZETE AZ 1980-AS ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN

„A legvidámabb barakk” – így emlegették Magyarországot hosszú időn át. Valóban sok mindenben különböztünk a Szovjetuniótól és a többi közép-európai szocialista országtól. A sztálini „szocialista modellnek” a módosítása, reformokkal való változtatása lényeges javulást eredményezett a társadalom életfeltételeiben. Az 1970-es években hazánk lakossága bizakodással tekintett a jövőbe.

Erre utal Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás c. könyvében (22. oldal) a következő vélemény is: *„Az emberek többségét meglelégedéssel töltötte el, hogy a szocialista országok többségében uralkodó körülményekhez képest a magyarországi viszonyok még mindig sokkal jobbak és a politika jóval kevésbé regresszív.”*

Egy 1981-ben készült szociológiai felmérés eredményeit ismerteti, miszerint: *„az emberek többsége számos fontos szempont – gyermeknevelés, munka-lehetőség, dolgozói érdekvédelem, a lakáshoz jutás esélyei, szociális ellátás, a pénz értékállósága, a véleménynyilvánítás szabadsága stb. – alapján még a Nyugathoz képest is jobbnak tartotta a magyarországi viszonyokat. Az összesen 19 szempontból a válaszadók csupán hat olyat (anyagi jólét, árubeség, ruházzkodás, lakberendezés, külföldi utazások és a házimunka gépesítetttsége) neveztek meg, amelynek terén a Nyugat vezetett Magyarországgal szemben.”*

Magyarországon az 1960-as évek közepétől növekvő szerepe érvényesült az életkörülmények javulásának, az életszínvonal növekedésének, és ez az 1980-as évek elejéig érvényesült.

A kádári politika minél nagyobb, minél szélesebb körű tömegtámogatást akart szerezni. Ezt a törekvést jól fejezte ki emlékezetes mondásával: *„Aki nincs ellenünk, az velünk van”*. Számos intézkedésével igyekezett ennek a gyakorlatban érvényt szerezni, például, hogy pártfunkción kívül minden beosztást betölthetett párton kívüli is, vagy például a származás szerinti kategorizálást eltörölték az egyetemi felvételnél.

Ezekben a kérdésekben is eltértünk a szövetséges országok gyakorlatától. A változatlan hatalmi struktúra keretei között is jelentősen növekedett az emberi jogok gyakorlásának a lehetősége.

Az 1968-ban bevezetett reform a gazdaságirányítás mechanizmusában jelentős változásokat eredményezett. A gazdasági élet területén a szocialista or-

szágok közül Magyarország volt az első és egyedüli a bevezetett reformokkal, amelyek a korábban a központok által részleteiben előírt tervek helyébe az adottságaiknak és lehetőségeiknek megfelelő vállalati vezetés hatáskörébe kerültek.

A gazdaságirányítás reformját mind az ipari vállalatok, mind a mezőgazdasági ágazatok vezetői jól fogadták, nagy lehetőségét látták az emberi ambíciók érvényesítésének. Voltak azonban olyan szélsőbalos erők a felső vezető körökben is, akik az intézkedéseket ellenezték, a szocialista elvekkel összeférhetetlennek tartották, s igyekeztek azokat megtorpedózni.

Nagy nyomás nehezedett a kádári vezetésre a szovjet és más szocialista ország vezetése részéről is, melynek következtében a reformok megtorpannak, s nem engedte azokat kibontakozni.

Az extenzív gazdasági növekedési források kimerültek, lelassult a növekedés és szaporodtak a válságjelenségek. A KGST nem tudta sem helyettesíteni, sem megváltoztatni azt a körülményt, hogy az ország évtizedekig kimaradt a korszak meghatározó világ gazdasági fejleményeiből és fejlődési lehetőségeiből.

Az 1980-as évek derekán egyre világosabbá vált, hogy társadalmi és gazdasági változásokra van szükség. Ennek elkerülhetetlenségére komoly jelzést adott az 1983-ban elfogadott választási törvény alapján 1985-ben megtartott országgyűlési képviselőválasztás eredménye. Első ízben vált lehetővé – még ha korlátozott módon is – a többes jelölés, melynek eredménye nagy meglepetéseket eredményezett. Jelképesen – mint egy „politikai hőmérő” – jelezte, hogy mekkora az elégedetlenség, és változást akarnak a vezetők körében. Sok helyen éltek azzal a lehetőséggel, hogy más személyt jelöltek, mint a „hivatalos” Népfront-jelölt volt. Nem választották meg Fock Jenőt, Benkei Andrást, Biszku Bélát, Szurdi Istvánt, Nagy Richárdot és számos megyei első titkárt, így Komócsin Mihályt Csongrád megyében, Hány Bélát Győr-Sopron megyében, Pap Jánost Veszprém megyében. Az országos listán is többen nagyszámú ellenszavazatot kaptak.

Ez a választás arról is tanúskodott, hogy a lakosság többet vár az Országgyűlés tevékenységétől, így az országgyűlési képviselőktől is. Saját tapasztalataim is erről győzték meg. 1970-ben, mint központi jelöltet indítottak Pest megyében, a váci járásban, a szobi körzetben képviselőnek. Nem nagyon értettem, hogy mit is jelent az, hogy „központi jelölt”. A Dunakanyarnak ezt a gyönyörű vidékét a kirándulásaink során ismertem meg, de az ott élő emberekről nem voltak ismereteim, mint ahogy a választóknak sem volt rólam.

Kárpáti Ferenc képviselő felszólalása az Országgyűlésben

Tizenhat község tartozott ehhez a választási körzethez. Igyekeztem minden települést közelebről megismerni, s ennek során rengeteg tapasztalatra tettem szert. Ez a vidék többek között arról volt ismert, hogy a legtöbb helyen málnát, szedret – úgynevezett guruló gyümölcsöt – termeltek, amit exportra értékesítettek. Az utak olyan állapotban voltak, hogy mire a szobi vasútállomáshoz értek, már csak szörpnek voltak jók. Az út tehát számukra létkérdés volt. Máshol, például Szokolyán, a törpe vízmű létesítése, Kemencén az iskola, Perőcsényben a sebesen folyó patakot átívelő híd létesítése volt a helyiek legfőbb igénye. A Duna ezen oldalának a választási körzetbe eső szakaszán nem volt sem szálloda, sem nagyobb étterem.

Mind-mind fontos közügyek, melyeknek megoldását a képviselőtől várták. Nagybörzsöny község bejáratánál egy Árpád-kori, román stílusú templom található. Azt lehet mondani, hogy szinte romokban állt. Tésa kisközség – az Ipoly folyó mentén – 300 fős lélekszámú. Amikor odaértem, a falu szélén várt a lakosság nagyobb hányada. A Hazafias Népfront helyi elnöke, az iskola igazgatója a következő szavakkal üdvözölt: „*Képviselő elvtárs! Tudja akkor járt itt utoljára országgyűlési képviselő, amikor ez a diófa még csemetefa volt.*” (S mutatott a hatalmas diófára.) Amíg ott voltam, szinte egész idő alatt majd’ mindenki ott volt és kérdezgettek, sok mindenről tájékoztattak. Az asszonyok azzal a kéréssel álltak elő, hogy Budapestre akarnak utazni egy autóbusszal, és pedig olyan napon, amikor az Országgyűlés ülésezik. Egészen megható volt tapasztalni, hogy az emberek milyen jelentőséget tulajdonítanak az Országgyűlésnek, és a képviselőknek is. De tudjuk, hogy sajnos ennek a várakozásnak abban az időben az Országgyűlés tevékenysége nem felelt meg.

Ismét a magam esetét hozom fel példának. A szobi képviselőségem leteltével közölték velem, hogy a jövőben Ceglédén indítanak a választáson. Vajon miért? Mert a Politikai Bizottság úgy döntött, hogy egy-egy megyében vagy a megyei első titkár, vagy a megyei tanácselnök lehet képviselő, mind a kettő nem. Ceglédén a megyei tanácselnököt így ismét már nem indíthatták, és én mint „központi jelölt” kerültem oda. Furcsa, érthetetlen helyzetbe kerültem. Cegléd az Alföld kapuja, 30 ezer lakosú, nagyon kedves város. Itt már komolyabb gondok merültek fel, amelyek megoldásra vártak. A mélyen fekvő város útjai rettenetes állapotban voltak, egy kiadósabb eső után szinte vízben állt a város. Csatornahálózat persze nem volt. A város színházát, amit valamikor az iparosok összefogásával hoztak létre, bezárták, mert életveszélyes állapotba került. Hiányoztak iskolák és sportlétesítmények, és még sok-sok más gond is mutatkozott. Itt is azt tapasztaltam: a képviselőtől várták, hogy ezekben az ügyekben járjon el a központi szerveknél, hogy gondjaik megoldódjanak.

A ceglédi jelölőgyűlésen egy nagyon kedves meglepetés ért. Szobról – ahol az előző öt évben képviselősködtem – egy háromtagú küldöttség jelent meg. Én erről előzőleg mit sem tudtam. Ők pedig amikor értesültek arról, hogy Ceglédén fognak jelölni, jó néhányan összejöttek, s úgy döntöttek, hogy eljönnek Ceglédre, a jelölőgyűlésre és felszólalnak. A „szobi szörp” vállalat igazgatója szólalt fel és elmondta, hogy ők sajnálják, hogy nem a szobi körzetben jelölnek, mert az előző öt évben az én tevékenységemmel meg voltak elégedve. Mondanom se kell, hogy nagyon jólesett, hogy így vélekednek, és eljöttek ezt elmondani.

Érthetetlen eljárás volt így jelölni valakit képviselőnek. Putnokról, a szülővárosomból felkerestek, és elmondták, hogy rám gondoltak a jelölés során, s vállalom el. Igaz, hogy elég nagy, 220 km távolságra volt, de sokkal értelmesebb, s elfogadhatóbb lett volna, de én ennek nem tudtam akkor érvényt szerezni. Miféle logika alapján történt mindez? Hát úgy, hogy az Országgyűlésnek, a képviselőknek, no és az emberek szándékainak nem tulajdonítottak komolyabb jelentőséget.

Minden képviselői fogadáson elég nagy számban kerestek meg kisebb-nagyobb ügyekkel. Egy alkalommal egy kis pékség tulajdonosa egy szép kétkilós, pirosra sült kenyérrel lepett meg, s a következőket mondta: „*Énnekem se panaszom, se kérésem nincsen, azért jöttem, hogy kezet foghassak városunk képviselőjével, és jó egészséget kívánjak Önnek! Korábban erre még nem volt lehetőségem*” – mondotta.

Elvárták az emberek, hogy szinte közöttük éljen a képviselőjük és minden dologról, ami őket foglalkoztatja, tájékozott legyen. Egy alkalommal arra kértem a város vezetőit, szervezzék meg, hogy a helyi egyházi vezetőkkel találkozhassak és beszélgethessenek velük. Kiderült, hogy nemcsak az egyházi vezetők, de valamennyi érintett plébános, tiszteletes megjelent, s igen jó néven

A siker közös öröme – választóim képviselőinek körében

vették, hogy a város katona képviselője találkozni akar velük. Elmondtam nekik, hogy ha külföldön járok, például Firenzében vagy Leningrádban, biztosan megtekintem az ott lévő nevezetes bazilikát, mint ahogy Phnom Penhben az Ezüst Pagodát. Cegléden is sok templom van, s különösen nevezetes a református templom, de én addig még egyikben sem voltam. Néhányan felugrottak, hogy azonnal hozzák a kulcsot és elkísérnek. Ezt követően igen hasznos, kötetlen beszélgetést folytattunk arról, hogy milyen közös tennivalóink vannak a lakosság érdekében. Cegléden három ízben választottak meg, s a többjelöléses választáson 68%-ot kaptam, amit nagy elismerésnek tekintettem.

Azon túl, hogy megválasztottak képviselőnek, a lakosság bizalmát érezkelhettem akkor is, amikor a város díszpolgárává választottak.

A többjelöltes választáskor természetesen egyes személyekről döntöttek a választók, de kifejezésre juttatták véleményüket az országban bekövetkezett válságjelenségekről, a növekvő társadalmi, gazdasági és politikai feszültségekről.

A szükséges következtetések levonása azonban elmaradt. A párt soraiban mind szélesebb körben kapott hangot a változtatások szükségessége és a reformok bevezetése.

Az MSZMP XIII. kongresszusa – 1985 márciusában – a valóságos helyzettel való szembenézés helyett megelégedett az addig követett politikai irányvonal és gazdaságpolitika mérsékelt módosításával. A gazdasági fejlődés gyorsítására hozott határozat megalapozatlan elképzelés volt, s nagymértékben hozzájárult a válságtendenciák megerősödéséhez.

Átfogó válság bontakozott ki. A világ gazdaság szerkezeti átalakulásához és a technika forradalmasításához való alkalmazkodásunk elmaradása következtében a felzárkózás helyett a leszakadás mértékének fokozódása következett be.

Az 1980-as évek közepétől a súlyosbodó válsághelyzet, a vezetésen belül felerősödő hatalmi-utódlási harcok és a kiút keresést végzetesen elhibázó XIII. pártkongresszus, továbbá a különböző ellenzéki erők aktivizálódása jellemezte a helyzetet.

Mindez kikényszerítette a halaszthatatlan változásokat. Az első – és talán ebben a helyzetben a legfontosabb – lépés az volt, hogy kezdődjön meg a vezető körökben az elodázhatatlan személyi változás, a fiatalabb nemzedék bevonása.

Hosszú töprengés után döntött Kádár János Grósz Károly miniszterelnöki kinevezése mellett, aki azonnal új, friss levegőt hozott és széles körben várakozással tekintettek személyére. A lakosság meggyőzően fejezte ki támo-

gatását, biztatását az új miniszterelnöknek. Különösen a fiatalabb nemzedék részéről volt tapasztalható nagyon lelkes megnyilvánulás. A spontán összefogóveteleken skandálták a nevét: „Grósz Karcsi, Grósz Karcsi...”

Grósz Károly nagy lendülettel kezdett hozzá a változások keresztülviteléhez. Kinevezése után rövid időn belül nyilvánosságra hozták a társadalmi-gazdasági kibontakozási programot, amely új lendületet kívánt adni a szocializmus építésének, megállítani az eladósodás folyamatát, s fokozatosan megszüntetni a nagymérvű költségvetési hiányt. Mindez természetesen a gazdasági reformfolyamatok széles körű kibontakoztatását igényelte.

Szűcs Ferenc altábornagy, vezérkarifőnök-helyettessel – aki a Magyar Néphadsereg katonai felderítő és hírszerző főnöke volt – már huzamosabb ideje nagyon közeli, bizalmas viszonyban voltam. Gyakran került sor közöttünk olyan beszélgetésre, ami a párt felső vezetésében kialakult belső harcot, az utódlásért folyó, gyakran leplezetlen, eléggé visszataszító, egymást lejárató jelentgetéseket érintette. Tudni való, hogy Szűcs Ferenc azon kevés személyiségek egyike volt, aki Kádár János legszűkebb baráti köréhez tartozott. Többször említette, hogy Aczél Györggyel együtt igyekeznek már hosszabb ideje meggyőzni az „Öreget”, hogy az első titkári posztot adja át egy fiatalabbnak, s ő pedig legyen a párt elnöke. Ily módon továbbra is részese lenne a vezetésnek, s hatással lehetne arra, hogy megakadályozza az egymás elleni küzdelmeket, ami nagy veszélyt jelent a pártra. Szűcs Ferenc elmondása szerint Kádár János nagyon tartott attól, hogy a pártvezetés nélküle szét fog esni a szektás balos és a revizionista irányzatot követők miatt. Így hát csak halogatta, hogy a vezetés megújuljon, bizonytalan volt, kire bízza az utódlást.

Az MSZMP országos pártértekezlete

Amikor 1988 májusában sor került a pártértekezletre, Kádár János elfogadta, hogy ő legyen a párt elnöke, Grósz Károly pedig a párt főtitkára. Ugyanakkor nem kívánt tovább a Politikai Bizottság tagja maradni, hogy távol maradjon a vezetés közvetlen munkájától. Arra azonban nem gondolt, hogy a pártértekezlet küldöttei, akik komoly változásokat akartak, lényegében a korábbi vezetést majdnem teljes egészében leváltják nem csak a Politikai Bizottságból, hanem a Központi Bizottságból is. Ez a pártértekezlet egyértelművé tette, hogy a párt tagsága a lakossággal egyetemben változásokat akar mind a társadalmi viszonyokban, mind a gazdaság tekintetében.

A pártértekezlet nagy lépést tett előre a párton belüli platformszabadság, a pluralizmus elfogadása tekintetében. A jogállamiság intézményes kiépítése programmá vált. Célul tűzte ki a gazdasági reform továbbfejlesztését. Új társadalmi-politikai és gazdasági keretek kidolgozásával, a demokratikus szocializmus piaci rendszerével kell a további fejlődés útját kijelölni.

Az országos pártértekezletet követően szinte fölforrt a levegő az országban. A legkülönbözőbb szervezetek, egyesületek jöttek létre, melyekből később – amikor már törvényes lehetőség is nyílt rá – pártok alakultak. Mindenekelőtt kell említeni a Magyar Demokrata Fórumot és a Szabad Kezdeményezések Hálózatát. Az MSZMP-n belül pedig gombamód jöttek létre a reformkörök, miközben ennek a több százezres tagsággal rendelkező pártnak az egysége kezdett megbomlani. Kirajzolódott a „keményvonalasok” és a „reformkommunisták” csoportja.

Lezárult tehát egy három évtizedes korszak, amely „Kádár-korszak” néven maradt fenn a társadalom tudatában.

1988 őszén az MSZMP Központi Bizottsága több bizottságot hozott létre a reformok előkészítésére. A „Történelmi utunk” bizottságot Berend T. Iván, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke vezette. Az általa készített tanulmány felölelte az államszocializmus egész útját, s ennek egyik fejezete „Az 1956. októberi népfelkelés” címet viselte.

A bizottság vita után úgy foglalt állást, hogy 1956 októberében nem ellenforradalom, hanem népfelkelés ment végbe. Pozsgay Imre, miután értesült a bizottságban kialakult állásponttól, úgy döntött, nem várja be, hogy ezt a Központi Bizottság elé terjesszék, hanem 1989. január végén a rádió „168 óra” című műsorában nyilatkozva kijelentette, hogy 1956-ban nem ellenforradalom ment végbe, ahogy mindaddig hivatalosan szerepelt, hanem népfelkelés történt.

Ennek a bejelentésnek óriási visszhangja volt az egész országban, de külföldön is. A hamarosan összehívott Központi Bizottság megvitatta és igen heves vita után a következő állásfoglalást alakította ki: „*valóságos felkelés, népfelkelés tört ki, melyben szerepet játszottak a demokratikus szocializmus erői, azonban a kezdetektől fogva elkerülhetetlenül jelen voltak a restaurációra törekvő erők, deklaszálódott és lumpen elemek*”.

1956 októberének ezzel az átminősítésével alapjaiban rendült meg az MSZMP és az egész rendszer legitimitása.

A lakosságot és magát a párttagságot váratlanul érte ez a változás, hiszen több mint harminc éven át a hivatalos álláspont ellenforradalomról szólt. Ettől

az értelmezéstől nem lehetett eltérni, vitát nyitni, s ha volt is valakinek más véleménye, azt nyilvánosan nem hangoztatta.

Megkülönböztetett figyelmet érdemelt, hogy a néphadsereg hivatásos állománya hogyan fogadta Pozsgay Imre bejelentését, hogyan reagált rá, s milyen magatartást tanúsított. A hivatásos állományt is rendkívül meglepte 1956 eseményeinek megváltozott minősítése. Széleskörűen vitatták, s leginkább az a vélemény alakult ki, hogy a Központi Bizottság állásfoglalása, amely szerint kezdetben valóságos népfelkelés volt – a személyi kultusszal, a koncepciók perек törvénytelen ségeivel, a súlyos politikai torzulásokkal szemben – helyes megítélés és ezért nem lehet egy szóval minősíteni, hogy forradalom vagy ellenforradalom. Mindez kifejezésre juttatta, hogy nem egyik napról a másikra került elfogadásra 1956-nak a korábbiaktól homlokegyenest eltérő megítélése.

Az 1989. február 10-11-i központi bizottsági ülés egy másik nagy jelentőségű határozatot is hozott, amely alapvető változásokat vetített előre a társadalomban. „*Az MSZMP álláspontja az, hogy a demokratikus hatalomgyakorlás a társadalom által ellenőrzött, a közvetlen és képviseli demokrácia révén, a többpártrendszer keretei között érvényesüljön.*” Ezzel a határozattal a párt döntő lépést tett az egypárti rendszer megváltoztatása terén. Legalizálódtak a már létrejött pártalakulatok és sorra alakultak újabb és újabb pártok és más szervezetek.

Az ellenzéki mozgalmak egyre világosabban igyekeztek körvonala zni politikai törekvéseiket, amelyek egy parlamenti többpártrendszer irányába mutattak.

Az MSZMP szocializmus-felfogása lényegi vonásait tekintve ez időben nem változott. Sem a különböző reformlépések, sem a sűrűsödő válságjelenségek nem vezettek el az ideológia szocializmus-modelljének lényegi ártértékeléséhez. A reformkörök tagjai, akik magukat reformszocialistának neveztek, egységes ideológiai platformmal nem rendelkeztek, de a párt konzervatív tagjaival szemben álltak. A reformkörök száma gyorsan növekedett, s már 1989. április 15-én, a Kecskemétre összehívott Reformműhely tanácskozásán voltak, akik felvetették az MSZMP-től való nyílt elszakadást. Ez azonban nem történt meg később sem, májusban a szegedi tanácskozáson sem, ahol már 110 reformkör képviselői nagyszámban voltak jelen.

A reformkörök szeptemberben megtartott országos tanácskozásán már világosabbá vált, hogy nem pártszakadásra törekednek, hanem az MSZMP-vel jogfolytonos, de radikálisan megújított, a konzervatív elemektől megtisztított és platformszövetség alapján működő pártot akarnak. A vita rávilágított, hogy

a legalapvetőbb kérdésben komoly eltérések vannak. Modell- vagy rendszer-
változtatásra van-e szükség és mennyiben tekintsék szellemi elődjüknek az
MSZMP irányvonalát, ideológiáját? Ez a tanácskozás, ami lényegében az
MSZMP kongresszusának előkészítését szolgálta, már előre jelezte, hogy a
kongresszusra való felkészülés során a több, mint hétszáz ezer fős párttagság
nem látta világosan, hogy mit várhat a kongresszustól, milyen döntések fog-
nak születni.

1989-ben az ország, a magyar társadalom fordulóponthoz érkezett. Olyan
események követték egymást, amelyek visszafordíthatatlanná tették a társa-
dalmi változásokat.

Nagy Imre és mártírtársainak gyászszerartása

Az 1956-os események ellenforradalom helyett népfelkeléssé történő átminő-
sítése nyilvánvalóvá tette, hogy sor fog kerülni Nagy Imre volt kormányelnök
és kivégzett társainak a rehabilitálására és ünnepélyes eltemetésére.

A temetés szervezését a Történelmi Igazságtétel Bizottság végezte, amely
a hozzátartozókkal egyetértésben bevonta az előkészítésbe a különböző társa-
dalmi szervezeteket. Társadalmi temetésre került sor.

Mint várható volt, ez az esemény széleskörűen foglalkoztatta a lakosságot
és a nemzetközi közvéleményt is.

A kormány behatóan foglalkozott az előkészítéssel. Olyan intézkedést ho-
zott, amely lehetővé tette a korábbi években illegálisan nyugatra távozott sze-
mélyeknek a temetésen való részvételét. Nagyon fontos és jelentős volt az a
körülmény, hogy jó együttműködés jött létre a Történelmi Igazságtétel Bizott-
ság és a kormány között.

Erről tanúskodik az alábbi levél is, melyet Németh Miklós miniszterelnök-
nek küldtek.

„Tisztelt Miniszterelnök Úr!

A Történelmi Igazságtétel Bizottság, valamint az 1989. június 16-án el-
temetendő Nagy Imre és társai hozzátartozóinak képviseletében – utalva az
1989. május 22-én lefolytatott személyes megbeszélésre is – a következőket
szükséges közölnünk:

Eredeti tervünk az volt, hogy Nagy Imre és társai koporsóját a Rákoskereszt-
úri köztemetőben ravatalozzuk fel és ott rendezzük meg a gyászszerartást. A
szükséges előkészületeket dr. Borics Gyula államtitkár úr és munkatársai se-

gítő közreműködése mellett megtettük. Pár napja nyilvánvalóvá vált, hogy az
igen nagy bel- és külföldi érdeklődésre tekintettel a szerartás a temetőben nem
rendezhető meg tumultuózus tömegjelenetek kiszámíthatatlan kockázata nélkül.
Ezért úgy döntöttünk, hogy a ravatalt a Hősök terén állítjuk fel – itt bárki leró-
hatja kegyeletét délelőtt 10 és 12 óra 30 perc között –, 12 óra 30 perckor veszi
kezdetét a kb. másfél órás gyászszerartás és búcsúztatás, ezt követően bizto-
sított útvonalon lehetne a koporsókat, hozzátartozókat, külföldi vendégeket, a
társadalmi szervezetek küldötteit kiszállítani a temetőbe, ahol a 301-es parcel-
lában fog folytatódni a szerartás (világi, illetve felekezeti temetés).

A kormány dr. Borics Gyula igazságügyi államtitkár úr útján segítségét fel-
ajánlotta. Az ajánlattal élve a program végrehajtásához a következőket kérjük:

- Kérjük engedélyezni a Hősök tere igénybevételét.
- Kérjük biztosítani megfelelő időre az útvonalat a Hősök tere és a temető
között.
- Kérjük a Hősök terén és a temetőben a megfelelő hangosítás biztosítását.
- A temetői szerartás résztvevőinek a temetőbe szállításához kb. 60–80 autó-
busz beállítása szükséges. Erre feltehetően a BKV képes.
- A fegyelmezett lebonyolítást elősegítené, ha a néphadsereg kötelékében pár
száz sorkatona fegyvertelenül, sapka nélkül, gyász-karszalaggal közremű-
ködne a kordonok vonásában.

A Történelmi Igazságtétel Bizottság – a hozzátartozókkal egyetértésben –
bevonja a tervezésbe a különböző társadalmi szervezeteket. Valamennyi közre-
működő közös álláspontja és törekvése, hogy a szerartás mindkét színhelyén
kizárólag fegyelmezett és méltóságteljes gyászszerartás legyen.

Intézkedését várjuk és köszönjük.

Budapest, 1989. május 22.

Vásárhelyi Miklós

a TIB elnöke

Hegedűs B. András

a TIB titkára

Az arra való törekvés, hogy a szerartás a megbékélés jegyében és minden-
fajta atrocitás elkerülésével menjen végbe, különösképpen meggyőzően jutott
kifejezésre két levélben:

„TISZTELT BUDAPESTI PÁRTBIZOTTSÁG!

Nagyon sajnálom, hogy egészségi állapotom miatt a testület legutóbbi ülésén
nem tudtam részt venni. Mint kommunistának, s mint Mező Imre özvegyé-
nek különösen fontos, mélyen megrázó kérdésekről is szó esett ezen a tanács-
kozáson. A nemzet felemelkedéséért, a szocializmusért sokat szenvedett család

tagjaként érzem át mindazok fájdalmát, akiknek szerettei meggyőződésüktől, hitüktől vezérelve küzdöttek 1956 őszén, és végtelenül vésztették életüket.

Férjem és több társa az 1956-os tragikus események áldozatává lett, halt mártírhálált. Az akkor nem velük küzdők közül is sokan tiszta szándékkal, a népért, a nemzetért kívántak cselekedni, az ő haláluk is tragikus. Bizom benne, hogy az áldozat nem volt hiábavaló. A nemzet akkori tragédiája, családok tragikus sorsa, ha lassan és ellentmondásosan is, az emberséges szocializmus gyakorlatát hozhatja létre, éppen mert örök mementóként figyelmeztet a torzulások következményeire.

Magammal, a világgal megbékéltem már, gyógyított az idő is. A megbocsátás útját, azt hiszem, nehezen tudjuk egészen végigjárni. Emberileg meg kell érteni azokat, akik nyilvánosan ma gyászolják halottaikat. Meg kell adni az elégtételt, a lehetőséget a megbékélésre.

Egyetértek mindazokkal, akik június 16-át, Nagy Imre és sorstársai temetésének napját a gyász, a megemlékezés és ez által a nemzeti megbékélés napjaként kívánják megélni. Azokat támogatom, akik a békeség, a kéznilyítás, az együtt haladás őszinte szószólói. Erre kötelez a gyermekeinkért, unokáinkért, az ország jövőjéért viselt felelősség.

Balatonfüred, 1989. június

Elvtársi üdvözléssel:

Mező Imréné”

A válaszlevél:

„TISZTELT ASSZONYOM!

Mélységesen megrendítettek a Népszabadság június 8-i számában közölt sorai. Engedje meg, hogy kifejezzem Ön iránt érzett őszinte tiszteletemet. Férje, Mező Imre halálával 1956 októberében Önt is súlyos csapás, jóvátehetetlen igazságtalanság érte. Több mint három évtized eltelt sem hozhatott vigaszt szomorúságára és keserűségére. Annál megrázóbb gondolkodásának emelkedettsége, lelkének nemessége. Az Ön szívében a múlt harcát – József Attilát idézve – békévé oldja az emlékezés. Felülemelkedve saját fájdalmán, az ország, a nép jelenéért és jövőjéért aggódik. Osztozom fájdalmában, felelősségérzetében és reménykedésében is.

Ismertem, tiszteltem és szerettem Mező Imrét. Tudom, milyen humánus volt a Rákosi-rendszer legnehezebb esztendeiben is. Ember maradt az embertelenségben. 1953 után pedig keményen és bátran vívta a harcot, a hatalmat minden eszközzel védelmező régi vezetéssel szemben. Rokonszenvezett velünk, Nagy Imrével és harcostársaival, támogatta reformtörekvéseinket, és ez el-

kötelezettségét több ízben nyíltan is kifejezte. Ő is egy emberséges szocializmusról álmodott, már az ötvenes évek közepétől. A sors kegyetlen tragédiája, hogy éppen ez a Mező Imre, a levelében említett sok tiszta szándékú emberrel együtt, a történelem áldozata lett.

Egyetértek Önnel. Legyen június 16-a a gyász, a kegyelet, az emlékezés és a megbékélés napja. És akkor a tisztesség arra kötelez, hogy ezen a napon szívünkben lerójuk tiszteletünket Mező Imre emléke előtt is.

Asszonyom! Köszönöm üzenetét, amely erre a kötelességemre emlékeztetett.

Budapest, 1989. június 12.

Tisztelettel és nagybecsüléssel:

Vásárhelyi Miklós”

Bár óriási feszültség volt az egész országban, arra lehetett számítani, hogy a temetés igen nagy érdeklődés és részvétel mellett rendben fog végbe menni.

Éles vita alakult ki néhány ellenzéki szervezet részéről abban a kérdésben, hogy a kormány képviselve legyen a szertartáson. Az persze fel sem merült, hogy az MSZMP is képviseltesse magát. Végül is megállapodás született abban, hogy Németh Miklós miniszterelnök, Pozsgay Imre államminiszter, Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes és Szűrös Mátyás ideiglenes köztársasági elnök vegyenek részt.

Az elhangzott hat beszéd közül többen is kifejezésre juttatták ezzel szembeni ellenszenvüket. Különösképpen Orbán Viktor szavai álltak élesen szemben a megbékélésre való törekvéssel.

„Mi fiatalok – mondotta – értetlenül állunk az előtt, hogy a forradalmat és annak miniszterelnökét nemrég még kórusban alázók ma váratlanul ráébrednek, hogy ők Nagy Imre reformpolitikájának folytatói. Azt sem értjük, hogy azok a párt és állami vezetők, akik elrendelték, hogy bennünket a forradalmat meghamisító tankönyvekből oktassanak, ma szinte tülekednek, hogy – mintegy szerencsehozó talizmánként – megérinthessék ezeket a koporsókat.” (Népszabadság, 2005. november 12.)

Beszéde előrevetítette a jövőben folytatandó kommunistaellenes, éles politikai küzdelmet, a megosztásra való törekvést.

Bizonyos próbálkozások voltak néhány szélsőséges csoport részéről a temetés megzavarására, elképzeléseik nem valósultak meg. Ebben szerepet játszottak a nyugati diplomaták – de különösképpen Mark Palmer amerikai nagykövet – fellépései, akik mindent elkövettek annak érdekében, hogy béké-

sen és rendzavarás nélkül történjen a temetés. Ők nagyon jól tudták és felismerték, hogy a rendszerváltozás érdekében erre van szükség.

Annak a kérésnek, hogy katonák is részt vegyenek és segítsék elő a rend fenntartását, én a magam részéről határozottan ellene voltam. Tudni lehetett, hogy roppant nagy tömeg lesz jelen a Hősök terén. Oda katonákat küldeni fegyver nélkül, felelőtlességnek tartottam. A velem vitatkozók közül senki nem tudott választ adni arra, hogy mi fog történni, mit kell cselekedni, ha bármely katonának baja esik.

Közvetlenül a temetés előtt Németh Miklós miniszterelnök azt közölte velem, hogy a Történelmi Igazságtétel Bizottságtól azzal keresték meg, hogy ők meg akarják koszorúzni Mező Imre síremlékét. Ez nagyon meglepett és elgondolkodtatott. Mert ha ez valóban megtörténik, úgy az kétségtelen a megbékélést fogja szolgálni.

Vásárhelyiek úgy módosították a kérésüket, hogy a Rákoskeresztúri temetőben lefolytatásra kerülő szertartás biztosításához adjunk segítséget. A temetőben helyszűke miatt komolyan aggódtak a rendzavarástól, s ezért azt kérték, hogy ott katonák adják a sorfalat. Ez elől a kérés elől nem lehetett kitérni, ezért megfelelő biztonsági intézkedések megtételével ennek eleget is tettünk. Egyébként pedig fontosnak tartom megjegyezni, hogy a néphadseregben semmiféle intézkedésre nem került sor, nem rendeltünk el fokozottabb készültséget és egyéb biztonsági intézkedést. Ebben a feszült, felfokozott légkörben biztató volt a Történelmi Igazságtétel Bizottságnak az a józan, megfontolt törekvése, hogy a szertartás a megbékélés jegyében történjen, s ennek jegyében sikerült elszigetelni a szélsőséges csoportok tevékenységét.

Kádár János elhunytja és temetése

A sors tragikus ironiája, hogy órára szinte egybeesett Nagy Imrének és mártírtársainak a Legfelsőbb Bíróság általi rehabilitációja, valamint Kádár János elhunytjának a híre.

1989. április 12-én ülésezett a Központi Bizottság, ahol váratlanul bejelentették, hogy Kádár János itt van és fel akar szólalni. Sokan vissza akarták tartani attól, hogy megjelenjen, de nem tudták megakadályozni. Aki ezen az ülésen részt vett, meggyőződhetett arról, hogy Kádár János nagyon beteg, igen rossz állapotban volt. Valósággal szenvedett, ahogy ott állt a pulpitusnál. Látványa elszomorító volt. Sok mindenre kitért, de összefüggéstelenül. A kezéről

külön is sokat szólt, hogy az milyen állapotban van. Mi vezette, miért akart mindenképpen még egyszer, s egyben utoljára megjelenni a párt legfelsőbb szervének ülésén?

A Nagy Imre elleni bírósági ítéletről és kivégzéséről nyilvánosan Kádár János soha nem beszélt. Még az 1989. április 12-i központi bizottsági ülésen sem ejtette ki Nagy Imre nevét, hanem „az azóta elhunyt ember”-ről beszélt. Ez a súlyosan beteg ember hetven percig beszélt összefüggéstelenül, és lát-szott, hogy önmagát marcangolva valamit még meg akar másokkal értetni. Beszédét úgy fejezte be: „*hogy ha én harminc év távlatából nézem, akkor én mindenkit sajnálok*”.

Az ország politikai légkörét, az emberek gondolkodását, helyzetmegítélését jól érzékeltette és juttatta kifejezésre, hogy az ország lakossága Nagy Imréék temetése és Kádár János halálhíre alapján megértette, hogy egy korszak lezárult, és rádöbrent arra, hogy az országban mélyreható változás megy végbe.

A több százszázres tömeg mély meghatódottsággal vett búcsút Kádár Jánostól, a Párt Központi Bizottságának épületében felállított ravatalánál. Kádár János politikai személyiségének a megítélése sokak számára korábban is és ma is igen pozitív. A temetésen Straub F. Brúnó, az Elnöki Tanács elnöke államférfiúi nagyságát így méltatta: „*Ha nem ő állt volna évtizedekig az ország élén, akkor ma nem a demokratizálódás és a liberalizáció szép feladataival birkózna társadalmunk. (...) Vele legújabb kori történelmünk egy darabja száll a sírba.*”

1989-ben a közvélemény 75%-a vélte úgy, hogy „*halálával a magyar politikai élet egyik legnagyobb egyéniségét veszítette el*”. (Magyarország politikai évkönyve, 1990, 454. oldal.)

A nemzetközi megnyilvánulások között számos kiemelt személyiség igen pozitívan, elismerően emlékezett meg Kádár Jánosról.

Helmut Schmidt német kancellár: „*nagyobb mozgásteret teremtett a magyaroknak, mint amekkora abban az időben a Varsói Szerződés más államainak kijutott*”.

Bruno Kreisky volt osztrák kancellár a következőket fejezte ki: „*azért küzdött, hogy egyfajta korlátozott megértés szelleme felülkerekedhessen*”. (Nép-szabadság, 1989. július 7.)

George Bush, az Egyesült Államok elnöke európai útja előtt adott interjújában kijelentette: „*Vegyes érzelmekkel ítélték őt meg ebben az országban, az amerikai magyarok közösségében. Ha most tevékenységét a maga teljességében szemléljük, látjuk, hol tértek el nézeteink. Ugyanakkor el kell ismernünk*

a változásokat, amelyeket meg tudott valósítani (...) én olyan embernek látom őt, aki szolgálta az országot.” (Népszabadság, 1989. július 8., George Bush interjúja.)

A Horthy és Rákosi börtönét is megjárt Kádár János elveihez következetesen ragaszkodó kommunista egyéniség volt. A több mint harminc éven át az ország első számú vezetőjeként tevékenységével egy korszakot alkotott és neve így is maradt fenn, mint „Kádár-korszak”. Emberek millióinak körében tudta elfogadtatni magát. Beszédei, megnyilvánulásai a legegyszerűbb emberek figyelmét is felkeltették, és ahogy mondani szokás, tudott az emberek nyelvén beszélni.

A Rákosi-időszak személyi kultuszának minden megnyilvánulását elítélte és nem tűrte el annak újjáélesztését. Emlékeztetések maradnak számomra egy jugoszláv küldöttségnek a magyarországi látogatása során felvetett kérdései, melyek arra irányultak, hogy bármerre jártak az országban, sehol egyetlen Kádár János képet sem láttak kitéve a hivatalokban, sőt párhelyiségekben sem. Csodálkoztak azon, hogy milyen népszerűségnek örvend Kádár János, de ennek formai külsőségeiben nincs semmilyen megnyilvánulása. Érthető volt ez, hiszen náluk még elevenen élt a Tito marsall iránti érzelmeiknek a kifejeződése.

Kádár Jánost én úgy ismertem és személyes tapasztalataim alapján mondhatom, hogy nagyon közvetlen, másokat tiszteletben tartó ember volt.

Egy alkalommal, amikor Kádár János meghívásunkra a Honvédelmi Minisztérium Hűvösvölgyben lévő objektumának nagytermében tartott beszédet, kínos helyzetbe kerültem.

A reggeli órákban időben elindultam otthonról, hogy fogadni tudjam nem mindennapi vendégünket. Már a fele útnál tartottunk, amikor észrevettem, hogy az olvasószemüvegem otthon maradt. Akkoriban vált szükségessé a szemüveg viselése és külön volt olvasó- és távollátó szemüvegem. A családom már korábban elindult otthonról az iskolába, feleségem a József Attila Gimnáziumba, ahol igazgatóhelyettes volt, így hát félútról vissza kellett fordulnom.

Mire megérkeztem, Kádár János és az én munkatársaim egy kis fogadóteremben kávéztak. Elmondtam, mi történt velem, miért késtem és elnézését kértem. A szidás, a rosszallás, vagy elmarasztalás helyett a következőket mondta: „*Én is jártam már így, de tanultam belőle. Az orvosok ajánlották a bifokális szemüveg viselését, akkor nincs szükség két szemüvegre. De vigyázzon a bifokális szemüveggel, mert a lépcsőn esetleg becsaphatja magát.*” Mindezt

normális emberi hangon és úgy mondta, hogy engem megnyugtasson. Eszembe jutott Farkas Mihály, amikor egy dunántúli gyakorlaton magához rendelt és lóháton kellett odaléptetni és térképről jelenteni. Annyi verejték folyt ki belőlem, hogy egy vödör is megtelt volna vele. De hát az egy más világ volt.

Arról nem vagyok meggyőződve, hogy Kádár János közvetlen munkatársai vajon vették-e maguknak a bátorságot, és amikor kellett, akkor elmondják az eltérő véleményüket, s felhívják a figyelmét olyan kérdésekre, amit másképpen ítélnék meg, vagy amit feltétlenül figyelembe kell venni.

Ha így lett volna, valószínű sok problémát el lehetett volna kerülni. Hosszú időn át találgatás folyt arról, hogy vajon mikor és hogyan fog sor kerülni vezetőváltásokra. Kádár János sokat töprengett azon, hogy kinek adja át a vezetést és még alkotóképességének birtokában elősegítse a szükségessé vált cseréket. Ennek a következménye volt, hogy 1988-ban az országos párttervezlet szinte az egész politikai vezetést lecserélte, s ami azt követte, abba a hatalmi harcba ő már nem tudott, s talán nem is akart beleszólni.

Számos nagyon fontos kérdés pontos tisztázása, dokumentumok alapján való feltárása vár még a kutatókra, történészekre. Ezeknek jó része az orosz (volt szovjet) levéltárakban lelhető fel, ha lehetővé teszik. Így például az is, hogy miért nem került sor korábban az „ideiglenesen” (46 évig) Magyarországon állomásozó szovjet csapatok kivonására.

Kádár János bizonyára tökéletesen tisztában volt azzal, hogy milyen súlyos politikai következményekkel bír az, hogy a háború befejezése óta – közel fél évszázad elteltével – Magyarországon szovjet csapatok vannak. Időnként annyit mondott erről, hogy ha nem lennének itt, akkor nekünk minden szovjet katonát helyett saját katonát kellene állítani, ennyivel nagyobb létszámú hadsereget kellene fenntartani.

Vajon a magyar politikai és állami vezetés a korábbi években mit tett, vagy nem tett és miért nem került sor ennek a hallatlan fontos kérdésnek a megoldására?

Az 1970-es évek végén az MTI egy ízben valamilyen közleményben elhagyta az „ideiglenes” szót. Arra hivatkoztak, hogy már sem Csehszlovákiában, sem az NDK-ban nem írják ezt, szükségtelennek ítélték. Kádár János ez ügyben vizsgálatot rendelt el, s a Központi Bizottság Titkárságán határozottan elutasította ezt az eljárást, s intézkedést tett arra, hogy ez ne ismétlődessen meg.

A szovjet csapatok Magyarországról való kivonásának a kérdése már Mihail Gorbacsov idejében Grósz Károly és Németh Miklós kormányfőkre hárult.

A nyugati határzár felszámolása

A második világháborút követően – a jaltai egyezmény alapján, melyet a győztes nagyhatalmak kötöttek –, Európát felosztották nyugati és keleti övezetre. Ezt követően mind a hivatalos, mind a közbeszéd során már mindenki a Kelet- és a Nyugat-Európa elnevezést használta.

A választóvonalnál megjelentek a szögesdrótkerítések, elaknásított határzárak, sorompók, égbenyúló őrtornyok és a fegyveres határőrök.

Németország kettéosztásán túl a főváros, Berlint is kettéosztották: Kelet- és Nyugat-Berlinre, majd a békeszerződés hiányában, 1963-ban az NDK hatóságai a teljes hermetizálást szolgáló, a hidegháborút szimbolizáló falat építettek.

A határzárak egyben az állampolgárok szabadságjogait is „körbezárták”, mivel nem utazhattak szabadon, ahová akartak, csak akkor, ha azt a hatóságok engedélyezték, és csak oda, ahová a hatóságok jónak látták.

A határzárat megépítették a magyar–osztrák határnál is, bár Ausztriát is megszállva tartották a szövetséges hatalmak csapatai, egészen 1955-ig.

A magyar–osztrák határon 1949-ben 318 km hosszúságban aknazárat létesítettek, s annak mindkét oldalán 180 cm magas drótkerítés húzódott. Az aknazár 1956. szeptember 15-ig fennállt.

1955-ben, Ausztria törvényt alkotott az örökös semlegességről, emiatt lényegesen javult a magyar–osztrák viszony. A magyar kormány döntést hozott a határzárak elbontására, kifejezve ezzel azt a törekvést, hogy szélesíteni kívánja a két ország közötti jószomszédi kapcsolatokat.

A határzárak eltávolítása a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozó Határőrség feladatát képezte, de a munkák elvégzésének a meggyorsítása érdekében a Magyar Néphadsereg 300 fővel, egy aknakutató zászlóaljjal részt vett benne. A határzár lebontása igen bonyolult és munkaigényes feladatot jelentett. Ennek során a zár teljes területén ki kellett irtani az aljnövényzetet, le kellett bontani a drótkerítéseket, fel kellett szedni a gyalogság elleni táposóaknákat és a helyszínen megsemmisíteni az érintőaknákat.

A feladatot a BM Határőrség műszaki zászlóalja és a néphadsereg műszaki csapatai 1956. szeptember 18-ra befejezték.

Ez az állapot azonban nem tartott sokáig. A Magyarországon lezajlott események – az október 23-án kezdődött népfelkelés, majd november 4-én a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulása és a szovjet csapatok bevonulása – következtében több mint 200 ezer ember távozott nyugatra, és az ország negatív nemzetközi megítélése súlyos helyzetet teremtett.

A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1957. március 22-ei határozata alapján a honvédelmi miniszter elrendelte a nyugati határzár újbóli kiépítését.

A határ lezárását gyors ütemben kellett végrehajtani: 1957. április 1-jétől június 30-ig, s ennek megfelelően komoly, nagy létszámú műszaki és gépkocsizó lövész csapatokat kellett biztosítani aknatelepítésre. Így került sor – a 16. műszaki zászlóalj megerősítésére a 28. műszaki zászlóalj egy századával; a 12. önálló műszaki zászlóalj megerősítésére a 37. pontonos hidász dandárból megalakított zászlóalj részeivel; a 2. önálló aknakutató zászlóalj megerősítésére a 37. pontonos hidász dandár egy századával.

Az aknatelepítésre megadott norma szerint egy századnak egy nap alatt 1 km hosszon kellett gyalogság elleni aknamezőt telepíteni.

A drótkadály építésében: a 8. gépkocsizó lövészrezd egy zászlóaljjal, együttműködve a 16. műszaki zászlóaljjal; a 29. gépkocsizó lövészrezd egy zászlóaljjal, együttműködve a 12. önálló műszaki zászlóaljjal vett részt.

Az alakulatok a megszabott határidőn belül megépítettek 350 km kétsoros tüskés drótkerítést, letelepítettek 243 km négysoros, 107 km ötsoros gyalogság elleni aknamezőt. (Az adatok Dr. Léka Gyula nyá. vezérőrnagy, a hadtudomány kandidátusa tanulmányából származnak.)

A Magyar Néphadsereg, a BM Határőrség és a BM Karhatalom egységeinek legfontosabb feladatát képezte az ország határainak a védelme. 1949-től 1955-ig a magyar–jugoszláv határ védelme érdekében hatalmas ráfordítással komoly betonerődítményeket építettek. A Jugoszláviával létrejött új politikai helyzet szükségtelenné tette ezeket az építményeket és a védelem érdekében kialakított katonai csoportosítást.

Ausztriával sajnos másképpen alakult a helyzetünk. Bár semleges országnak számított, mégis komoly ráfordításokkal erődítményeket, masszív úthálózatot hozott létre a keleti irányban, vagyis hazánk felé.

A néphadsereg és határőrség által létrehozott műszaki záruk, amelyek alapvetően a határsértések megakadályozását szolgálták, arra nem voltak elégségesek, hogy háborús konfliktus esetén az ellenséges erőket feltartóztassák. Háborús konfliktus kialakulásának esetére a Magyar Néphadsereg és a BM Határőrség erői a Vezérkar által kidolgozott és folyamatosan pontosított, naprakész állapotban tartott tervek alapján készültek és tartottak gyakorlatokat.

Kiváló és zökkenőmentes együttműködés valósult meg a néphadsereg és a határőrség vezető szervei és csapatai között. A határőrség tisztjeit is a katonai főiskolán képezték ki, így közvetlen személyes kapcsolat valósult meg a néphadsereg és a határőrség tisztikara között.

A gyakorlatok a készség különböző fokozatainak megfelelő feladatok szerint történtek. A fokozott harc készség elrendelésével egyidejűleg a határőrség a Magyar Néphadsereg 5. (összefgyvernemi) Hadsereg Parancsnokság alárendeltségébe került volna.

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1965. május 11-én határozatot hozott az aknamező felszámolására, s ezzel egyidejűleg egy új jelzőberendezés telepítésére. Ennek indoka mindenekelőtt az aknamező felszámolása volt. Az aknamező emberéleteket veszélyeztetett, helyett kellett mást találni. Fontos szerepe volt annak is, hogy a meglévő eszközök felújítására lett volna szükség, ami jelentős költségekkel járt volna.

A Határőrség Országos Parancsnoksága több szomszédos szocialista országban tanulmányozta a határőrizet műszaki-technikai megoldásait. Ennek alapján előterjesztésében a Szovjetunióban alkalmazott SZ-100-as jelzőrendszer bevezetésére tett javaslatot, aminek megvalósítása kilométerenként 324 ezer forintot jelentett.

Az új jelzőrendszer kiépítése – amit a köznyelv csak „vasfüggöny”-nek nevezett – 1966-tól 1970-ig tartott, melynek a kivitelezői a BM Határőrség, a BM Karhatalom és a Magyar Néphadsereg műszaki alakulatai voltak.

Az 1969. évi feladatok elvégzésével az egész nyugati határon (a Fertő-tó kivételével) az új típusú rendszer építése befejeződött. A jelzőrendszer hossza 249 km volt, az aknamezőt teljesen felszámolták és jelentős területű földet adtak át művelésre. (A Határőrség országos parancsnokának 1969. október 20-án kelt 02960.669. sz. jelentése alapján.)

Miből is állt ez a jelzőrendszer? A határtól 500–2000 m-re, 185 cm magas betonoszlopok között gyengeáramú jelzővezeték készült. A jelzőberendezés mindkét oldalán vadak távol tartására készített kerítés, valamint 5 m-es nyom-sáv húzódott, ami rögzítette, ha valaki rálépett.

A határzónán belül 33 település volt, amelyeknek a mindennapi életét hátráltatta, hogy a határ közelében voltak. Aki máshonnan érkezett a 2–5 km-es határzónába, annak mindenekelőtt engedélyre volt szüksége. A riasztások 90%-át a vadak okozták, de minden esetben a határőr sorkatonáknak azonnal ki kellett vonulniuk és meggyőződnieük a riasztás okáról, ami roppant nagy igénybevételt jelentett.

1987. október 5-én Székely János vezérőrnagy, a Határőrség országos parancsnoka jelentést készített a belügyminiszter részére, melyben ismertette, hogy a jelzőrendszer 20 éves fennállása után teljes felújításra szorul, vagy pedig újat kell beszerezni és felállítani. Mindkettő igen jelentős költséggel

járna és évekig eltartana a megvalósítása. Ebből kiindulva javasolta annak a lehetőségét, hogy szüntessék meg a jelzőrendszert, új határőrizeti rendszert vezessenek be, ami korszerű technikai eszközöket igényel, mint pl. éjjellátó eszközöket, korszerű híradástechnikát, modern gépkocsikat és így tovább.

A „vasfüggöny” tehát hidegháború egy jellegzetes terméke volt. A határokat kezdetben aknatelepítéssel és szögesdrótkerítéssel, majd elektromos jelzőberendezésekkel építették ki. Azonban Magyarország külpolitikai törekvéseivel ez már nem volt összeegyeztethető.

A helsinki folyamat azt követelte, hogy szűnjön meg ez a hidegháborús létesítmény. Mivel az ország nemzetközi megítélését érzékenyen érintette ez a kérdés. Magyarország elsőként határozta el, hogy ezen változtat.

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1987. május 19-én döntést hozott arról, hogy a magyar állampolgárok 1988. január 1-jétől világútlevelet kaphatnak, így tehát a „vasfüggöny” belpolitikailag irreálissá vált.

A „vasfüggöny” megszüntetése

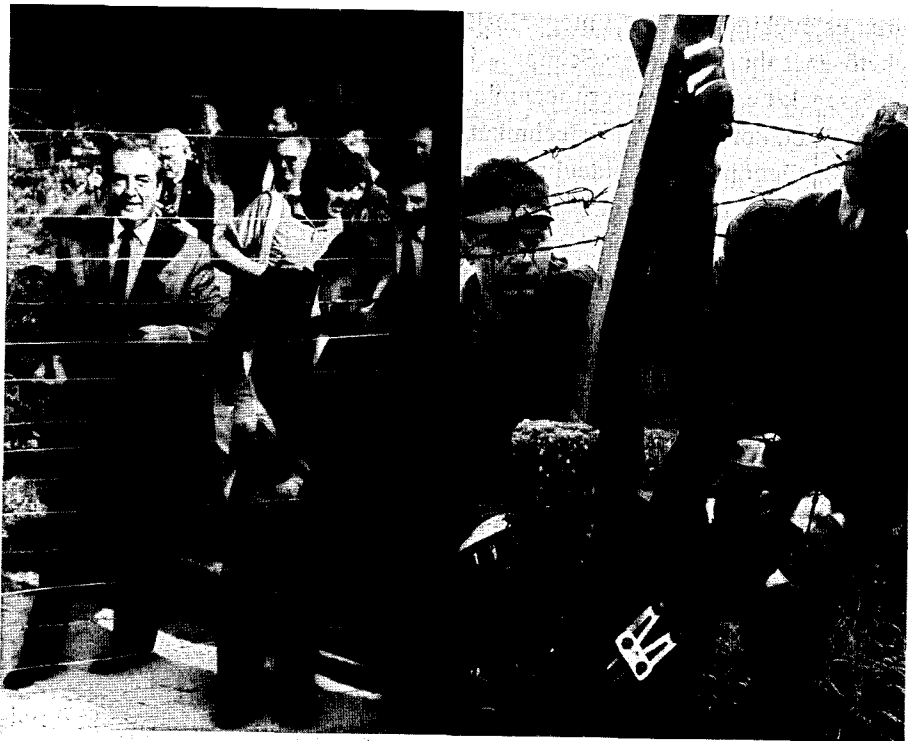
1988 novemberében egy belügyminisztériumi konferencián megvitatták a Határőrség javaslatát, amely előírta a szervezet hosszú távú fejlesztésével járó feladatokat, ami egy egészen új határvédelmi rendszert jelentett. Tartalmazta a jelentés a költségkihatásokat is. A felújítás 530–560 millió, az új berendezés beszerzése 780–1200 millió forintot jelentett volna.

A konferenciát követően Horváth István belügyminiszter előterjesztést készített az MSZMP Politikai Bizottságának a határőrizet hosszú távú feladatairól, a határőrség átszervezéséről és a határzár megszüntetéséről. (MOL M-KS.288.f.5/1054.ö.e., 1989.02.28.)

A Politikai Bizottság beható vita alapján egyhangúan jóváhagyta a belügyminiszter előterjesztését. A döntések között a legjelentősebb az volt, amely kimondja az elektromos jelzőrendszer megszüntetését és 1991. január 1-jéig történő lebontását; nem tartja indokoltnak a nyom-sáv fenntartását sem nyugati, sem déli viszonylatban.

Ez a döntés tehát kimondta a végórát a magyar határon évtizedekig húzódó „vasfüggöny”-nek.

A döntést annak mérlegelésével és annak tudatában hozták, hogy megvalósításával megbomlik a Varsói Szerződés tagállamainak egységesen az elektromos jelzőrendszerre épülő határőrizeti rendszere, amely eddig csak Jugoszlávia felé volt nyitott.

Horn Gyula megkezdte, majd honvédek bontották tovább „a vasfüggönyt”

1988-ban a határsértők 97%-a külföldi volt, s ezek zöme keletnémet állampolgár, illetve romániai magyar nemzetiségű volt. Számolni lehetett tehát – mind az NDK, mind Románia részéről – erőteljes tiltakozással.

A Politikai Bizottság emiatt szükségesnek tartotta, hogy a tervezett intézkedések előtt a Belügyminisztérium, a Külügyminisztérium és a Kereskedelmi Minisztérium a leginkább érintett országok illetékes szerveit tájékoztassa az elhatározott lépésekről és folytassa le az indokolt tárgyalásokat. Ha szükséges, ezek kimeneteléről a kormány döntése előtt a legfelső politikai vezetés kapjon tájékoztatást.

A Politikai Bizottság határozatából fakadó kormányzati feladatokat a belügyminiszter terjesztette elő. Kiemelkedő fontosságú volt annak jogi megalapozása, hogy ne kerüljön sor a jövőben a keletnémet és a román állampolgárok kitoloncolására. Az Igazságügyi Minisztérium és a Külügyminisztérium a megoldást abban találta meg, hogy 1989. március 14-én Magyarország csatlakozott az Egyesült Nemzetek Szervezete 1951. évi genfi menekültügyi egyezményéhez.

Ez persze még nem jelentett teljes megoldást azoknak, akik nem akartak hazájukba visszatérni, mivel az egyezmény csak arra vonatkozott, hogy letelepedési engedélyt kérhettek az adott országban, mint menekültek. A német turisták nem akartak nálunk letelepedni, ők a Német Szövetségi Köztársaságba akartak eljutni.

A magyar és a keletnémet kormány közötti tárgyalások során nem jutottak megállapodáshoz, mivel az NDK kormánya szigorúan ragaszkodott az 1969-ben kötött egyezményhez, amelynek értelmében nem engedik át egymás állampolgárait olyan harmadik országba, ahová nincs érvényes úti okmányuk. Azokat, akik ezt nem akarják betartani, vissza kell országukba toloncolni.

Hasonló értelmű megállapodás volt érvényben Magyarország és Románia között is, ahonnan már évek óta a román nacionalista uszítás következtében tömegesen menekültek Magyarországra az erdélyi magyarok. A kormány a kitoloncolást elvetette, és semmilyen körülmény között nem volt hajlandó azt alkalmazni.

A szovjet vezetés – személyesen Gorbacsov főtitkár – már korábban tudott arról, hogy a magyarok lebontják, megszüntetik a nyugati határon az elektromos jelzőrendszert. 1989. március 3-án Mihail Gorbacsov és Németh Miklós kormányelnök tanácskozásán került ez szóba. A tanácskozásról készült jegyzőkönyvben a következő szöveg szerepel erről:

Németh Miklós: „Elfogadtunk egy határozatot, hogy 1991-re felszámoljuk a műszaki zárat Magyarország nyugati és déli határain. Erre nincs már szükség, ez ma csak arra szolgál, hogy elfogjuk Románia és a Német Demokratikus Köztársaság állampolgárait, akik illegálisan próbálnak Nyugatra szökni Magyarországon keresztül. Magyar részről már nincsenek határsértések, mert a magyaroknak lehetőségük van törvényesen kiutazni az országból. Természetesen beszélnünk kell majd az elvtársakkal az NDK-ból.”

Gorbacsov mindezt végighallgatva mindössze a következő megjegyeztette: „Nálunk szoros határőrizeti rendszer van, de mi is nyitottabbá válunk.” (Az 1956-os Intézet kiadványa, 166. oldal).

Németh Miklós elmondása szerint úgy tűnt, hogy Gorbacsov talán el sem gondolkodott ezen a kérdésen, s így nem is tulajdonított ennek különösebb jelentőséget. Igaz, ekkor még nem került szóba a határ megnyitása, 1989 tavaszán arról még nem volt szó.

Az 1956-os Intézet kiadványa, 166. oldal.

A „Páneurópai piknik” és következményei

Annak hírére, hogy 1989. május 2-án a magyar–osztrák határon kikapcsolták az elektromos jelzőrendszert, s megkezdtek a „vasfüggöny” lebontását, tömegessé vált azoknak a keletnémet turistáknak a száma, akik nem voltak hajlandók visszatérni a Német Demokratikus Köztársaságba. A menekülttáborok zsúfolásig megteltek, több embert már nem tudtak befogadni. Magyarországnak ez a helyzet diplomáciai, humanitárius és közbiztonsági gondokat hozott.

A kialakult helyzet sürgős megoldást követelt. 1989. augusztus 19-20-án a Sopronéskörnyékelilakosok a magyar–osztrák határnál a „vasfüggöny” helyén úgynevezett „páneurópai pikniket” szerveztek.

Ennek széleskörűen híre ment és sok ezer ember gyűlt össze. A rendezvény vidám szórakozásként indult, ami jól fejezte ki az emberek örömét, hogy megszűnt a határ mentén húzódott „vasfüggöny”. A Határőrség a kiadott utasításnak megfelelően nem támasztott semmilyen akadályt, ha a magyar vagy az osztrák oldalról átlépték a határt. Az NDK-s turisták felismerték a lehetőséget annak, hogy Ausztria területére szabadon távozhatnak. Több száz NDK-s turista egyszerre félrelökte a Sopron–Pozsony országút kapuját, s boldogan távoztak Ausztria területére.

A „Páneurópai piknik” rendezvényből így lett világszenzáció. Az a körülmény, hogy a piknik minden súlyos következmény nélkül ment végbe (körülbelül hétszáz német turista lépte át a határt), bátorítást nyújtott a magyar vezetés számára ahhoz, hogy a helyzet megoldására megnyissa a határt és szabad utat engedjen a német turistáknak az ország elhagyására.

Mi magyarok hosszú éveken át tapasztalhattuk, hogy a német állampolgárok azért utaztak tömegesen Magyarországra, Bulgáriába, Romániába és Csehszlovákiába, mivel itt találkozhattak a nyugat- és a kelet-németországi rokonok, mert erre a saját hazájukban nem volt lehetőségük.

Egy alkalommal módomban állt hosszabb ideig együtt lenni Horst Stechbarth vezérezredessel – aki az NDK Nemzeti Néphadseregének hosszú éveken keresztül egyik meghatározó tábornoka volt – Hévízen, a honvéd szanatóriumban tartózkodtunk egy időben. Ezt a szép várost, aminek gyógyvize világszerte ismert, rengeteg külföldi keresi fel gyógykezelés céljából. Hévíz közel van a Balatonhoz és a boráról híres Badacsonyhoz. Néhány alkalommal együtt kirándultunk és gyönyörködtünk a környezet természeti szépségében. Badacsonyban, borozgatás közben Stechbarth tábornok elmondta, hogy milyen drámai helyzetek alakulnak ki a szétszakítottságból, mert még a legköz-

vetlenebb családtagok, rokonok sem találkozhatnak, csak abban az esetben, ha erre engedélyt kapnak.

A titkárnője – aki már hosszabb ideje mellette dolgozik, és akivel minden tekintetben elégedett –, egyszer nagyon nehéz helyzetbe került. Nyugaton élő közvetlen rokonai váratlanul betoppantak hozzájuk, így nem volt módjában ezt előre jelenteni. Az eset persze hamar kiderült, s azonnal el akarták a munkahelyéről távolítani, a pártból pedig ki akarták zárni. Neki személyesen kellett mindent elkövetni, hogy mindezt megakadályozza. Még arra sem voltak tekintettel, hogy ő, mint a Német Szocialista Egységpárt Központi Bizottságának tagja, felelősséget vállal a titkárnője megbízhatóságáért.

Elmondta azt is, hogy a fia határőr tiszt és panaszkodik, mert a ruhájukon megkülönböztető jelzést alkalmaznak. A lakosság bizalmatlanul tekint a határőrökre, mivel azonnal felismerik őket erről a megkülönböztető jelzésről. Elmondásából úgy tűnt számomra, hogy növekvő elégedetlenség van az NDK lakossága körében.

A magyar kormány a határmegnyitás szándékáról tájékoztatta a Német Szövetségi Köztársaság vezetőit. 1989. augusztus 25-én Németh Miklós kormányelnököt és Horn Gyula külügyminisztert Limnicben fogadta Helmut Kohl kancellár és Hans-Dietrich Genscher külügyminiszter. A német vezetők a tájékoztatást meghatódottan, örömmel fogadták.

2007-ben, a határnyitás 18. évfordulója alkalmából Budapesten rendezett ünnepi konferencián Axel Hartmann (aki az 1989-es események idején Helmut Kohl kancellár kül- és biztonságpolitikával foglalkozó munkatársa volt) felszólalásában a következőket mondta: „Kohl kancellár még aznap telefonon egyeztetett Gorbacsovval, és amikor a magyarok spontán reakciójáról alkotott véleményéről kérdezte, a szovjet főtitkár rövid szünet után így válaszolt: *A magyarok jó emberek.*”

A magyar vezetés a döntéséhez nem kért hozzájárulást a szovjet vezetőktől, de bízott abban, hogy döntésének a végrehajtását a Szovjetunió nem fogja megakadályozni. Utólag végiggondolva, mármint hogy mit is jelentett Gorbacsov lakonikus válasza, arra enged következtetni, hogy ő még akkor sem gondolta, hogy egy ilyen lépés a berlini fal leomlásához fog vezetni.

Helmut Kohl német kancellár 1989 decemberében hivatalos magyarországi látogatása alkalmából felszólalt a magyar parlamentben, és beszédében köszönetet mondott a magyar kormánynak, a magyar népnek, amiért 1989 szeptemberében, mint mondotta, „a berlini falból az első téglát Magyarország verte ki”.

George Bush az Egyesült Államok elnökének 1989 nyarán Magyarországon tett látogatása során felmerült az a kérdés, ha a kormány részéről Németh Miklós milyen ajándékot adjon át. Ungvári Gyula mérnök vezérőrnagy – aki egy nagyon leleményes ember volt – a „vasfüggöny” lebontásakor elkészített egy tetszetős kivitelű emlékdobozt, amiben egy szögesdrótdarab szimbolizálta a „vasfüggönyt”. Hozzám is eljutott ez a doboz, s úgy gondoltam, hogy talán ezt kellene az amerikai elnöknek átadni. Németh Miklós elmondta, hogy amikor átadta azt az elnöknek, George Bush egészen meghatódott és mondta: nagyra értékeli ezt az ajándékot.

Bush elnök küldöttségének tagja volt Brent Scowcroft nemzetbiztonsági főtanácsadó is. A vendégek tiszteletére a Parlament vadásztermében adott vacsoránál egymás mellé ültettek Scowcroft úrral. Társalgásunk során megemlítette, hogy a korábbi években Beogradban volt nagykövet és sajnálja, hogy Magyarországon csak most jár először. Annak adott kifejezést, hogy bizonyára a jövőben alkalma lesz jobban megismerni Magyarországot, mivel ezután Európához fogunk tartozni. Pontosan értettem, hogy ő mit is akar ezzel kifejezni, de szükségesnek tartottam elmondani, hogy én miképpen értelmezem az Európához való tartozásunkat.

Kérdésemre, hogy tudja-e mi volt valamikor Beograd város magyar elnevezése, azt válaszolta, hogy ezt nem ismeri. Így hát elmondtam, hogy Nándorfehérvár volt, ahol 1456 júliusában Hunyadi János magyar hadvezér irányításával súlyos vereséget mértek II. Mohamed török szultán hatalmas seregére, amely a keresztény Európa elfoglalására törekedett. A római pápa rendeletére a déli harangszóval szólították fel a lakosságot a törökök elleni harcra, s ennek köszönhetően a mai napig déli 12 órákor megkondulnak a templomok harangjai.

Az amerikai a nagykövetség zugligeti rezidenciáján fogadást adtak, ahol Bush elnök minden vendéget kézfogással üdvözölt, s mindenkihez volt egy-két figyelmes szava. Kíváncsi voltam, vajon nekem mit fog mondani? (Természetesen a diplomata közreműködtek.) A következőket mondta nekem: „Láttam, hogy a vacsorán milyen jól társalogtak Scowcroft úrral.”

A katonák utazásának korlátozása

A nyugati országokba való utazás korlátozása a honvédség hivatásos állományát különösen érzékenyen érintette. Erre vonatkozó tiltó rendelkezés ugyan nem

volt, de az elő volt írva, hogy előjáróktól engedélyt kell kérni és megindokolni az utazás célját. Mindez olyan tortúrával járt, hogy ehhez szinte senkinek nem volt kedve, annál is inkább, mivel tudatában voltak annak, hogy nem fogják engedélyezni. Mindez vonatkozott a vezető beosztású állományra is. Ők is csak akkor utazhattak nyugati országokba, ha hivatalos ügyben jártak el.

Amikor 1973-ban Oláh Istvánt nevezték ki vezérkari főnöknek, törekedtünk megoldást keresni arra, hogy legalább a vezető állomány egy része személyes ismeretet, tapasztalatot szerezhessen a hazánkhoz legközelebb eső nyugati országokról. Ehhez szükséges volt megnyerni a pártközpont és a kormány hozzájárulását is. Turistautazóként, családostul, gépkocsival egy meghatározott szűk körnek nyílt erre lehetősége. Én magam is így utazhattam a családommal Ausztriába és Olaszországba. Utazásunk során pótolhatatlan ismeretekre tehetünk szert. A Hegyeshalomtól Cápri szigetéig megtett utunk során nem csak sok látványban volt részünk, de azok hozzájárultak világlátásunk gazdagításához is.

Igyekeztem megtalálni annak is a módját, hogy legalább némi személyes benyomásom legyen Európa egyik-másik országáról. Ez arra az időszakra vonatkozik, amikor miniszterhelyettes voltam, s nem hivatalos látogatáson vettem részt. Családommal Kubában voltunk nyaralni, ami emlékezetes élményt jelentett számunkra. A hazajövetelünket úgy rendezték, hogy kubai repülőgéppel jöttünk Madridig, onnan francia géppel Párizsig, s végül MALÉV-géppel Budapestre. Ily módon lehetővé vált, hogy néhány napot eltölthetünk Madridban és Párizsban. Ehhez persze szükség volt diplomata-útleveleire és a magyar külképviseleti szervek figyelmes segítségére.

Ezt még néhány más alkalommal is hasonlóan oldottam meg, mint például afrikai utam során hazafelé Párizsban, Indiába menet londoni megállással stb. Mindez nagyon sokat jelentett. Szinte elképzelhetetlennek tartottam, hogy itt élek Európában, de annak csak egy részét ismerhetem. Ismereteim csak könyvekre, filmekre és mások elbeszélésére korlátozódtak.

Ázsia és Afrika sok országába eljutottam, de sajnos Amerika, Kanada, a skandináv országok és Japán személyes megismerésére már nem került sor. Nyugdíjas éveimet igyekeztem úgy felhasználni, hogy a nyaralást családommal lehetőleg Spanyolországban, Olaszországban vagy Görögországban töltssem el.

Nagy érdeklődéssel mentünk egy alkalommal a Német Demokratikus Köztársaságba. Vendéglátóinktól azt kértem, hogy tegyék lehetővé minél több város, országrész megismerését. Sokat utaztunk, sokfelé jártunk. Nagy hatást gyakorolt ránk az akkor még szinte romokban lévő Drezda, ez az egyébként gyönyörű város.

Az a villaépület, ahol elhelyeztek bennünket, elmondásuk szerint valamikor Paulus tábornoké, a Sztálingrádban harcolt 6. német hadsereg parancsnokáé volt. Jártunk Lipcsében, Weimarban és még sok más helyen. Roppant nagy kíváncsiság volt bennem, hogy valami kis betekintést kapjak Nyugat-Berlinről is. Tudtam, hogy ilyet nem kérhetek vendéglátóimtól, megsérteni pedig nem akartam őket. Úgy intéztem tehát, hogy egy napot a magyar nagykövetség vendége legyek. Ők megszervezték a nyugat-berlini magyar konzulátussal az ott-tartózkodásunkat. Az NDK határőrségének elég sok idejébe tellett, míg végre átengedtek a határon. Gondolhattam volna, hogy nem úszom meg simán ezt a kirándulást, de a kíváncsiság nem tudott visszatartani. A Berlin két része közötti különbséget látni, megismerni sok mindenre adott kézzel fogható magyarázatot. Eleven, pezsgő életet láttunk és nem bántam meg, hogy erre sor került.

A Szovjetunióban több esetben is voltam hivatalos delegációval, de minden alkalommal meghívóink tervezték meg az utazásunk útvonalát, hogy nem léptük át egyszer sem az Ural hegységet. Az 1970-es évek elején egy ilyen meghívás során azt kértem, hogy Szibériába eljuthassunk. Le akartak erről beszélni, azzal a magyarázattal, hogy nagy távolságra van, sokat kell utazni. Nem értettem, miért okoz az én kérésem ekkora gondot. Alekszej Jepisev hadseregtábornok, a Szovjet Hadsereg politikai főcsoportfőnöke telefonon rám kérdezett, hogy miért ragaszkodom a szibériai úthoz. Elmondtam neki, hogy már sokfelé jártam a Szovjetunióban, de Szibériában még egyszer sem. Apám az első világháborúban, 1914-ben orosz hadifogságba került és hét évet a szibériai Zima település környékén töltött el. (Zimában született Jevtusenko orosz költő.)

Ezek után hozzájárultak a szibériai úthoz: Voltunk Irkutszkban, s elvittek a csodálatos Bajkál-tóhoz is. Irkutszktól távol, a tajgában állomásozott egy páncélos hadosztály. A hadosztály részére minden ki volt építve, a családok is ott éltek asszonyostól, gyerekestől. Szóval tartósan be voltak rendezkedve. Ott értettem meg, illetve ott kaptam magyarázatot arra, hogy ebbe a körzetbe külföldieket miért nem visznek, illetve nem engednek.

Visszatérve Moszkvába, Andrej Grecsko marsall, a Szovjetunió védelmi minisztere fogadta küldöttségünket. Úgy tudom – mondta –, az Ön kérése volt, hogy Szibériában tegyenek látogatást. Miért akart Szibériába menni? Mondja el, kérem, merre jártak és milyen benyomást szereztek az útjuk során. Neki is elmondtam apám történetét. Az első világháború kezdetekor került ki az orosz frontra és ott hadifogságba esett. A legidősebb nővérem, Aranka

akkor még csecsemő volt, s így csak hétéves korában ismerhette meg az édesapját, amikor ő a hadifogságból hazatérhetett. Apám gyakran és nagyon sok mindenről beszélt, amit átélt Szibériában.

Grecsko marsall azonnal megértette, miért volt ilyen kérésem és arra kért, hogy mondjam el a tapasztalataimat. Többek között arról szóltam, hogy milyen nagy hatással voltak rám a szibériai emberek. Nyíltságuk, érdeklődésük és mindenütt az őszinte vendégszeretetük. Itt Grecsko marsall átvettem tőlem a szót és odafordult a helyetteseihez: *„Halljátok, mit mond Kárpáti a szibériaiakról? Tudja, annak idején Moszkvát azért nem tudták a németek bevenni, mert szibériai hadosztályainkat vetettük be Moszkva védelmére. Ezért jólesik hallani, amit az ott élő emberekről mondott.”*

A Távol-Keleten abban az időben a Szovjetunióknak Kínával kiélezett volt a viszonya, melynek következtében jelentős katonai erőket csoportosítottak abba a körzetbe. Számos más területen is érvényesítették, hogy külföldiek még a baráti országokból se utazzanak a meghatározott útvonalakon. Határárak voltak tehát, „vasfüggöny” nélkül is.

Mi tette végül is lehetővé, hogy Magyarország – elsőként a szocialista országok közül – 1988-ban érvényt szerzett az emberi jogok azon alapelveinek, hogy az állampolgárok világútlevelel a zsebükben oda utazzanak, ahová és amikor akarnak?

Első helyen kell említeni, hogy a Gorbacsov éra idején jelentős mértékben enyhült a feszültség a Kelet és a Nyugat között. A sikeres új biztonságpolitika, a fegyverkezési tárgyalások eredményessége, a fenyegetések helyett a tárgyalások előtérbe állítása meghozta a gyümölcsét és megritkultak a fejünk felett lebegő állandó veszélyek. A Mihail Gorbacsov által hangoztatott „közös Európa ház” megvalósításának az elgondolása arra adott valami halvány reményt, hogy együtt létezhet, és együttműködhet a szocialista és a kapitalista rendszer.

Továbbá meghatározó szerepe volt a „vasfüggöny” megszüntetésében a magyar külpolitikának, amelyet az ország már hosszú évek óta következetesen folytatott. Ennek volt köszönhető, hogy egyre termékenyebb, gyümölcsözőbb együttműködés jött létre a szocialista országokon túl a világ számos más országával. Ez az együttműködés, a partneri viszony kitért a politikai, gazdasági, kulturális és számos tekintetben még a katonai kapcsolatokra is.

**Németh Miklós miniszterelnök
a Magyar Néphadsereg vezetői értekezletén**

Az országban kialakult helyzet, az egész társadalmat mozgásba hozó sorozatos események indokolták tették, hogy a néphadsereg legfontosabb beosztásait betöltő tábormokokat és főtisztiket összehívjuk, tájékoztassuk, és egyben lehetőséget adjunk annak ismertetésére, hogy a saját vezető szerveiknél, valamint a csapatoknál hogyan vélekednek a kialakult helyzetről, a bekövetkezett és várható változásokról.

Ha valaha fontos volt, hogy megőrizzük a hadsereg intaktságát, és a kiélezett politikai küzdelmekről távol maradjon, úgy ez most különösen nagy jelentőséggel bír.

A tábormokok, tisztok, hivatásos tiszthelyettesek túlnyomó többsége, de a civil alkalmazottak – akiket mi polgári alkalmazottnak nevezünk – jelentős hányada is tagja volt a Magyar Szocialista Munkáspártnak. Érthető tehát, hogy mindaz, ami a pártban és körülötte történik, érintette és élénken foglalkoztatta őket. Melyek is voltak a fontosabbak?

Pozsgay Imre bejelentése, miszerint 1956-ban nem ellenforradalom, hanem népfelkelés ment végbe; a párt Központi Bizottságának 1989. február 11-én hozott azon döntése, amely lehetővé teszi a többpártrendszerre való áttérést; május 8-án Kádár János egészségi állapotára való tekintettel pártelnöki tiszt-ségéből és központi bizottsági tagságából történő felmentése; május 10-én a kormány összetételének jelentős megváltozása; május 13-án pedig a nagy-marosói vízlépcső munkálatainak azonnali felfüggesztése. Számítottunk arra, hogy a legnagyobb horderejű esemény Nagy Imre és mártírtársai június 16-án sorra kerülő temetési szertartása lesz, ami nemcsak hazánk lakossága körében, de a világ közvéleményében is nagy hatást fog kiváltani.

Fontosnak tartottam, hogy az értekezleten részt vegyen Németh Miklós miniszterelnök, és elősegítse a résztvevők tájékozottságát, annak megértését, hogy merre, milyen irányba haladunk, a reformoktól mit is várhatunk. Örömmel tapasztaltam, hogy Németh Miklós is fontosnak tartotta egy ilyen értekezlet összehívását és közölte, hogy részt fog venni azon.

Számos történelmi példa tanúsítja, hogy kiélezett politikai helyzetben milyen fontos szerepe van annak, hogy az ország fegyveres ereje, hadserege milyen magatartást tanúsít. Lengyelországban például 1981-ben Jaruzelski tábormok a szovjeteknek többször kijelentette, hogy „lengyel a lengyelre nem fog lőni”.

Romániában, 1989-ben Ceausescu diktatúrájának a sorsa akkor pecsételődött meg végérvényesen, amikor a hadsereg vezetése megtagadta Ceausescu azon parancsát, hogy Temesváron fegyverrel verjék szét a fellázadt tömeget. Kollégám, Vasile Milea vezérezredes, nemzetvédelmi miniszter ezért az életével fizetett.

A vezetői értekezletről a „Néphadsereg” hetilap részletesen beszámolt (1989. május 26.), ezért úgy gondolom, akkor járok el helyesen, ha az újságban megjelent eredeti szövegből bővebben idézek.

Elsőként én tartottam tájékoztatást a néphadsereg helyzetéről, melyben kifejtettem, hogy a nehezebbé vált körülmények ellenére azok a célok, amelyeket magunk elé tűztünk, megvalósultak. A harcászultság állapota megfelelő színvonalú, melyet az ellenőrzések igazolnak.

A Magyar Néphadsereg vezetői értekezlete 1989-ben

Mondanivalóm természetesen főként a politikai kérdésekre irányult, így mindenekelőtt a reformok mibenlétére, s azok értelmezésére. Kifejtettem, hogy tapasztalataink szerint a néphadsereg tisztikara, a párttagság a reformok, a megújulás híve. „*Híve a mélyreható, komoly és mindenre kiterjedő reformoknak, a társadalmi és gazdasági reformoknak egyaránt. Párttagságunk, tisztikarunk túlnyomó többsége megértette – nem azt mondom, hogy egyszer-*

re, nem azt mondom, hogy fájdalommentesen – a múlt értékelését, de megérti a sztálini modellnek, a sztálini politikai gyakorlatnak minden súlyos következményét.” Megértette, hogy ezzel szakítani kellett, változtatni szükséges, ettől el kell határolódnunk, és ezért szükségesek a reformok.

„A hadsereg része a társadalomnak. Az itt élő embereket nyilván ugyanazok a kérdések foglalkoztatják a maguk helyzetében, mint a társadalom széles rétegeit. (...) Sokan a párt útmutatását várják a kibontakozás tekintetében, mert ebben nőttek fel, ebben tudnak gondolkodni. (...) Ugyanakkor zavaró a párt vezetésében tapasztalható bizonytalanság, megosztottság, következetlenség. (...) A hadseregben egy széles, demokratikus alapon kiépülő intézményrendszert, a jogállamiság létrehozásával megvalósuló szocialista kibontakozást támogatnak.”

Szükségesnek tartottam kitérni azokra az egyre gyakrabban felröppentett híresztelésekre, miszerint a hadsereg katonai diktatúra bevezetésére készül. Ezek a híresztelések sokáig tartották magukat, s vissza-visszatértek rá. Ennek semmiféle alapja nem volt, inkább arra irányultak, hogy a katonák ellen fordítsák a lakosság hangulatát. Számos ilyen hazug hírrel szemben kellett bizonyítani, hogy rosszindulatú rágalomról van szó.

„A hadseregépítés tekintetében az új biztonságpolitikai felfogást fogjuk érvényre juttatni. A Berlinben elfogadott védelmi doktrína alapján hadseregünk a maihoz viszonyítva nagyságrendileg jóval kisebb lesz, de megbízható honi légvédelemmel rendelkező és struktúrájában, fegyverzetében, védelmi feladatokra felkészített, korszerű, mélyen lépcsőzött szárazföldi hadsereggel. Ennek az új hadseregnek a diszlokációja, feltöltöttsége arányosan oszlik meg az ország területén.”

Végül említést tettem a néphadsereg felső szintű irányításának a megváltoztatására vonatkozó elgondolásról. Felvázoltam, hogy egy létszámában kisebb és más szervezeti felépítésű Honvédelmi Minisztériumnak kell ellátni az államigazgatási és a nemzetközi feladatokat, ezzel egyidejűleg a közép szintű parancsnokságokat jelentősen erősíteni akarjuk.

Érthető volt, hogy nagy érdeklődést tanúsítottak az értekezlet résztvevői Németh Miklós kormányfő felszólalása iránt. Ő az új, fiatal vezető garnitúra egyik fontos személyisége volt. Rövid idő alatt lett ismert közéleti, politikai egyéniség.

1987-ben a 39 éves Németh Miklós már az MSZMP Központi Bizottságának a gazdaságpolitikai titkára, majd 1988 májusában a Politikai Bizottság tagja lett, és 1988. november 24-étől pedig már miniszterelnök volt.

Üstökösként tűnt fel a politika színpadán, akitől az emberek új lendületet,

kezdemenyezést és gyors eredményeket vártak. Intézkedései alapján nyilvánvalóvá tette, hogy a reformok híve.

Közöttünk jó együttműködés, bizalom alakult ki, s ily módon gyakran sor került az ebben az időszakban nem ritkán igen bonyolult és kényes ügyek megvitatására. Amikor 1989 márciusában moszkvai útjára készült, behatóan elemeztük mindazt, ami addig történt a szovjet csapatok és atomeszközök kivonása érdekében. Nem tudtunk belenyugodni abba, hogy a sok megértés, egyetértés hangoztatásán és további türelemre intésen kívül Mihail Gorbacsov részéről sem történik semmilyen előrelépés. Igaz, hogy csökkentették az itt lévő csapatokat, de a végleges kivonásra vonatkozóan én a szovjet katonai vezetéstől egyetlen megértő, biztató szót sem kaptam, az atomtöltetek kérdésében pedig egyszerűen süket fülekre találtam.

Németh Miklós tökéletesen tisztában volt ezekkel a problémákkal és úgy készült, hogy ezt a moszkvai tárgyalás fontos kérdésének tekintette.

A vezetői értekezletünkön a felszólalásában hangsúlyozta, hogy „a Minisztertanács megítélése szerint a Magyar Néphadseregben eredményes tevékeny-

Németh Miklós miniszterelnök elismeréssel szólt a néphadseregről

ség folyik, jó a fegyelem, magas színvonalú a kiképzés és a hadrafoghatóság. A hivatásos állomány odaadón, jó szakmai hozzáértéssel végzi mindazokat a feladatokat, amelyek az ország védelméből rájuk hárulnak.”

Behatóan foglalkozott a leszerelés és a biztonságpolitika kérdéseivel. „A biztonságosíthatatlan, s nem tekinthető pusztán egyes nemzetek biztonsági kérdésének; a biztonsággal összefüggő gondok csak politikai, tárgyalásos eszközökkel oldhatók meg. (...) A leszerelés politikai tétje egyértelmű: sikerül-e egy sokkal kiszámíthatóbb, s egyúttal sokkal demokratikusabb biztonsági struktúrát kiépíteni Európában. Elsődleges érdekünk, hogy a kölcsönös fenyegetésre épülő biztonsági sorsközösség felszámolása után ne maradjon vissza biztonsági vákuum; ne két 'egymástól elkülönült' biztonsági rendszer jöjjön létre Európa két oldalán, s zökkenőmentes legyen az átmenet egy új típusú európai biztonsági berendezkedésre.”

A nemzetközi élet fejleményeit összegezve Németh Miklós annak a véleményének adott hangot, hogy az új biztonságpolitika érvényre juttatása lehetővé teszi az enyhülés kiterjesztését a katonai területre is. Mondanivalójának fontos eleme volt a hadsereg jövőbeni felfogásáról kialakított elgondolás, melyet így fejezett ki:

„Magyarországnak, mint szuverén országnak, a körülményeknek megfelelő, az ország védelmét ellátni képes, a jelenleginél kisebb, de szervezetében, fegyverzetében, felkészítettségében korszerűbb hadseregre van szüksége.”

Éppen ebből a felfogásból indult ki a pártban és a kormányban már 1989 májusában meghozott döntés, hogy egyoldalúan 9%-os csökkentést hajtsunk végre és a haderő védelmi jellegének erősítését tartsuk szem előtt.

Mint mondotta: „megnyugvással vesszük tudomásul, hogy a néphadsereg megértést tanúsít az ország jelenlegi gazdasági helyzete, az ötéves tervben előirányzott költségvetés jelentős csökkentése iránt, jogosnak ítéljük ugyanakkor az aggodalmat is: a jövőben rendelkezésre áll-e mindaz, ami a legalapvetőbb feladatok ellátásához szükséges.

Ezért közölni kívánom: a kormány a jövőt tekintve biztosítja, hogy a Magyar Néphadsereg megfeleljen a kor követelményeinek, hogy olyan erőt képviseljen, amelyre a kormányzat és a lakosság magabiztosan számíthat az ország függetlenségének, törvényes és alkotmányos rendjének, valamint szocialista vívmányainak védelmében és mindezzel járuljon hozzá a társadalom stabilizálásához is”.

Németh Miklós is fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy a hadsereg erejét semmilyen politikai erőnek nem szabad felhasználnia a belpolitikai kérdé-

sek megoldására. Az erről mondott szavai a hadsereg tagjain túl másoknak is szóltak.

Több katonai vezető, parancsnok felszólalásából kifejezésre jutott, hogy helyesen, jól értelmezik mindazt, ami az országban végbemegy, és jól látják, értik a hadseregre háruló feladatokat. Nyíltan, őszintén szóvá tették azt is, ami aggasztja őket.

Stock János altábornagy, a légvédelmi és repülőcsapatok parancsnoka szóvá tette a sajtóban megjelenő, eredményeket lebecsülő írárok közhangulatot romboló hatását. „Állományunk várja a fegyveres erők és elsősorban a hadsereg valamennyi párt- és állami vezető által történő egyértelmű támogatását. (...) A kiélezett politikai helyzet és időszak a fegyveres erők szilárd egységét, helytállását, ha kell, határozott kiállását igényli. Németh elvtárs hozzánk intézett szavai erősítették meggyőződésünket, s jóleső érzéssel tolmácsoljuk állományunk felé a kormány bizalmát, elgondolásait.”

Gyuricza Béla vezérőrnagy, a gépesített hadtest parancsnoka a következőket tartotta fontosnak elmondani: „A személyi állomány fegyvermezeit, elkötelezetten teljesíti feladatait, és úgy érezzük, hogy semmi nem indokolja a megoldásra érett problémák továbbhordását. Hadseregünknek az országos megújulási folyamatban stabilizációs szerepe van. Mi is a reformok elkötelezettjei vagyunk, s teljes felelősséget érzünk az ország sorsáért. Ugyanakkor a hadsereg szükségességét megkérdőjelező szélsőséges véleményekkel szemben állományunk elvárja, hogy megvédjék.”

Lőrincz Kálmán altábornagy, a szárazföldi hadsereg parancsnoka felszólalásában kifejezte: „Pontosan értjük, mit jelent a hadsereg stabilizációs szerepe. Ennek biztosításához megvan szervezetségünk, de az erőnk és a hitünk is. Osztozni tudunk országunk nehéz sorsában. Minden feladatunkat elkötelezetten, a jövőt formáló felelősségtudattal teljesítjük.”

Zsemberi István vezérőrnagy szavaiból kicsengett az az aggodalom, amit sokan hasonlóan éreztek és gondoltak. „Nem szégyellem elmondani, hogy bízom és bízik ma is az ország vezetőiben. Nagyon sok katonatiszt társammal együtt mondom, hogy mindig tisztességesen, fenntartások nélkül teljesítettük feladatunkat, éppen ezért nem szeretnénk meghunyászkodva élni. Egyetértünk azzal, hogy nem a hadsereg dolga a politikai csatározások eldöntése, de törvénytelenések, gyilkosságok sora láttán pártállástól függetlenül rendet kell tenni. Ezért is legyen egyértelműbb a kormány részéről, hogy mi a dolgunk az alkotmányos rend védelmében.”

Érződött a felszólalásokból az a feszültség, amiben nap, mint nap éltek a

néphadsereg tagjai, éppúgy, mint az tapasztalható volt a lakosság körében. De miért is lett volna más, talán azért, mert átértékelték a felelősségüket, azt a szerepet, ami a hadseregre hárult?

Légrádi László ezredes ezt a következőképpen fejezte ki: „*A társadalomban erősödnek egyfajta rendetlenség jelei. Úgy véljük, hogy ebben a felbolydult világban őrizni kell egységünket, a gondolkodásban és a cselekvésben egyaránt. Emiatt néphadsereg fegyvelmezt tagjai vagyunk, akik nem hivatkozhatunk a naponta változó helyzetre ...*”

Annus Antal vezérőrnagy szövé tette, hogy „*sokszínűség jellemzi a hivatásos állomány véleményét. Tükröződik benne az a válság, amiben a párt és az ország jelenleg van. A tisztek és tiszthelyettesek zömét az alaprendeltetéshez való viszonyában a határozott cselekvési egység jellemzi. A jövőben is ennek az erősítésére kell a hangsúlyt helyezni.*”

Számos felszólaló, így Gábor Ferenc vezérőrnagy, Gáspár Ferenc vezérőrnagy, Szűcs Ferenc altábornagy és mások hasonló szellemben és felfogásban mondták el véleményüket, gondolataikat.

Az értekezletet követően Németh Miklós miniszterelnökkel úgy vélekedtünk, hogy jól választottuk meg ennek az értekezletnek az időpontját. Az elhangzottak, az értekezlet légköre is arról győzött meg bennünket, hogy el is várták mind a kormánytól, mind a néphadsereg vezetésétől, hogy megosszunk velük a legaktuálisabb kérdésekről a felfogásunkat és elvárásainkat.

A „Dunagate” botrány

A Watergate-botrányba az Amerikai Egyesült Államok akkori elnöke, Richard Nixon bukott bele, de a „Dunagate” botránynak vajon mi volt a célja, kik készítették elő, s mit akartak elérni?

Az egész ügy hihetetlennek, képtelenségnek és elképesztőnek tűnt. Abban a hosszú ideje folyó, hallatlanul éles politikai küzdelemben, ami 1989 végén volt az országban, amikor az igazi tét az volt, hogy az országgyűlési képviselőválasztásokig békésen menjenek végbe a változások, olyasmi történt, ami mindezt veszélybe sodorhatta.

1990. január 5-én az SZDSZ és a FIDESZ által szervezett sajtótájékoztatón a budapesti „Graffiti” moziban bemutatták a „Fekete Doboz” által készített filmfelvételeket, amelyek bizonyítékul szolgáltak arra, hogy a Belügyminisztérium III/III-as ügyosztálya az 1989. október 23-án életbe lépett alkotmány-

módosítás tilalma ellenére folytatta az ellenzéki szervezetek és személyek megfigyelését, továbbá iratok megsemmisítése folyik a Belügyminisztériumban. A belügyi szervek súlyos hibát követtek el, ez nyilvánvaló. Azt viszont ki értheti meg, hogy csak úgy be lehet sétálni a Belügyminisztérium épületébe, és ott filmezni?

Január 5-én reggel éppen csak „beugrottam” a minisztériumba, mivel disznóvágásra mentünk a feleségemmel Tímárra, Szabolcs megyébe, az ő szülőfalujába. A minisztériumban már ott találtam Tőke Pétert, a „Reform” című hetilap főszerkesztőjét, aki elmondta, hogy éppen most kezdődik a sajtótájékoztató a „Graffiti” moziban. Megdöbbenően hallgattam az elmondottakat. Sok időm nem maradt az álmélkodásra, mert Németh Miklós miniszterelnök hívott telefonon, s közölte, hogy mi történt, s ne menjek sehová, mert lehet, hogy a Honvédelmi Minisztérium is érintett az ügyben. Azonnal hívtam a katonai elhárítás vezetőjét, hogy tájékoztasson részletesen mindenről. Rögtön kiderült, hogy a Honvédelmi Minisztérium, azaz a katonai elhárítás nincs érintve, ők ilyen megfigyeléseket nem folytattak. A Balassi Bálint utcai épület – ahol valamikor a Honvédelmi Minisztérium vezérkara volt elhelyezve – már évtizedekkel korábban a Belügyminisztériumhoz került. A sajtó emberei ezt valószínűleg nem ismerték pontosan, s ezért emlegették a Honvédelmi Minisztériumot is. Ezek után engedélyt kaptam, hogy elmehessek a disznóvágásra, de legyenek állandó összeköttetésben, és ha kell, jöjjenek vissza.

A zaklatott hétvége után, hétfőn reggel az volt az első dolgom, hogy fölkeressem Horváth István belügyminiszter kollégámat, akitől pontos ismereteket vártam. Időközben Csoóri Sándor hívta fel, és sajnálkozását fejezte ki neki. Ez azt a gondolatot ébresztette bennem, hogy esetleg az MDF, és főként Antall József segíthetne ezt a politikai lavinát megállítani, és elkerülni a legrosszabbat. Pallagi Ferenc belügyminiszter-helyettes, a kémelhárítás főnöke elmondta, hogy a szolgálatban lévő ügyeletes tiszt súlyos hibát követett el. Az ügyeleti szolgálatnak fontos szerepe van, ezért azt nagyon komolyan kell venni. Vajon hogyan biztosították ezt a Belügyminisztériumban, ha az ügyeletes tiszt kitárta a minisztérium kapuit és kíséretében azt csinálták, amit akartak? Ez már több, mint képtelenség.

Egyszóval a Belügyminisztérium lett az az érzékeny pont, amit az ellenzék a kormányzat lejáratása és saját maguk támogatottságának növelése érdekében törekedett felhasználni. Én magam azon töprengtem, hogy mivel, milyen módon lehet megállítani ezt a folyamatot, hogy ez ne eredményezhesse a kormány megbuktatását, a kerekasztalnál kialakított megállapodások érvénytelé-

nítését. Felkerestem hivatalában Pozsgay Imrét, hogy elmondjam neki aggodalmait, s talán közösen találunk valami megoldást. Arra kértem őt, hogy hívja fel telefonon Antall Józsefet – tudván a kettejük közötti jó viszonyról –, s próbálja elérni nála, hogy törekedjen az SZDSZ és a FIDESZ vehemens támadását enyhíteni, megfékezni. Pozsgay Imre felhívta Antall Józsefet, s megpróbálta elérni nála, amit ketten elgondoltunk. Antall József nem vállalkozott erre, s közölte, hogy nem avatkozik bele abba, amit az SZDSZ és a FIDESZ folytat. Nem maradt tehát más hátra, mint menteni, ami még menthető volt.

Ebben a kialakult helyzetben a legcélszerűbbnek azt láttuk, ha Horváth István az Országgyűlés következő ülésén lemond a belügyminiszterségéről és a helyettesei is hasonlóan cselekszenek. Ekkor váratlanul betoppant Pozsgay irodájába Horváth István. Pozsgay Imre ismertette vele az eddig történeteket és elmondta, hogy az lesz a leghelyesebb eljárás, ha az Országgyűlés ülésén elismeri az elkövetett hibákat és kéri a felmentését. Horváth István elfogadta ezt, s ennek megfelelően járt el.

Ennek az eljárásnak a hatására lecsillapodtak a kedélyek, nem szerveztek a továbbiakban tiltakozó megmozdulásokat.

A nemzeti kerekasztal-tárgyalások – a sarkalatos törvények megalkotása

1988-1989-ben egymás után jöttek létre kezdetben párt jellegű szervezetek, klubok, társaságok, melyek rövidesen legális ellenzéki pártokká alakultak.

Tömegbázisuk létrehozása és a kormányzatra való nyomásgyakorlás céljából számos demonstrációt szerveztek. A március 15-ei ünnepségek, a bős-nagymarosi vízlépcső építésének leállítására, s főként a Nagy Imre és mártírtársai temetési szertartására már igen jelentős tömegeket tudtak mozgósítani.

Az MSZMP-ben az alulról szerveződő reformkörök rövid idő alatt széles körben létrejöttek és országos szervezetüket is kialakították. Ugyanakkor a párttagság körében egyre inkább növekedett a bizonytalanság és csalódottság. Erre utal az is, hogy 1989. első nyolc hónapjában 68 ezerrel csökkent a párt taglétszáma, s becsült adat szerint ekkor 725 ezer tagja volt az MSZMP-nek.

Az új független pártok és politikai szervezetek, a Független Jogász Fórum szervezésében, 1989. március 23-án megalakították az Ellenzéki Kerekasztalt (EKA), melynek keretében többek között a Magyar Demokrata Fórum (MDF), a Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ), a Független Kisgazda és Földmunkás Párt (FKgP), a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP),

Fiatalkor Demokraták Szövetsége (FIDESZ), a Szabad Szakszervezetek Demokratikus Uniója és a Bajcsy-Zsilinszky Baráti Társaság vett részt. Megállapodtak abban, hogy igyekeznek közös álláspontot kialakítani az MSZMP-vel folytatott tárgyalásokon.

Ennek a megállapodásnak igen fontos szerepe volt abban, hogy létrejött a békés, tárgyalásos átmenet egyik alapfeltétele.

A nemzeti kerekasztal-tárgyalás az MSZMP és az EKA, valamint két társadalmi szervezet között ünnepélyes keretek között 1989. június 13-án vette kezdetét.

A tét – ami a tárgyalásokhoz fűződött – óriási volt: kimunkálni és egyetértésre jutni abban, hogy milyen módon és feltételekkel jöjjön létre Magyarországon a demokratikus jogállam, a többpártrendszer érvényesülése során a szabad választások lebonyolítása.

A történelemben ehhez hasonló eset még nem volt, nem ismeretes. A hatalmon lévő szocialista erők békés tárgyalás útján utat nyitnak az ellenzéki erők számára, hogy lehetőségük legyen a választások útján hatalomba jutni. Ez az eljárás különbözött a Lengyelországban végbement hatalomváltástól is, ahol a lakosság nagy többsége, több milliós tömegei a „Szolidaritás” szakszervezet köré tömörülve alulról kezdeményezték a változásokat.

A kerekasztal-tárgyalások 1989. június 13-tól szeptember 18-ig tartottak, ami végül is megállapodással végződött.

A békés átmenet lényegi, sarkalatos kérdéseiben kialakult a résztvevők politikai egyetértése, amely a következő hat törvényjavaslatban fogalmazódott meg:

- (1) Törvényjavaslat az Alkotmány módosításáról.
- (2) Törvényjavaslat az Alkotmánybíróságról.
- (3) Törvényjavaslat a pártok működéséről és gazdálkodásáról.
- (4) Törvényjavaslat az országgyűlési képviselők választásáról.
- (5) Törvényjavaslat a büntető törvény módosításáról.
- (6) Törvényjavaslat a büntetőeljárás törvénykönyv módosításáról.

Abban is megállapodás történt, hogy a békés átmenet a szabad választások útján létrejövő új országgyűlés alakuló üléséig tart.

Az MSZMP vezetése arra törekedett, hogy a törvényjavaslatokat az Országgyűlés tárgyalja meg és hagyja jóvá, mivel ott többséggel rendelkezett. Fontos érdeke fűződött ehhez különösen az Alkotmány módosításának tartalma, a köztársasági elnök megválasztásának módja és jogkörének meghatározása tekintetében.

Hosszú viták után végül is – az SZDSZ és a FIDESZ kivételével – a többség támogatta a szocialistáknak a köztársasági elnök megválasztására vonatkozó javaslatát. Az ő kifogásuk abban csúcsosodott ki, hogy a köztársasági elnököt ne közvetlen népszavazás útján válasszák meg. Nem tartották kívánatosnak, hogy a leendő államfő erős és a népakarat által közvetlenül legitimált hatalommal rendelkezzen. Ez időben biztosra vehető volt, hogy a szavazók nagy többsége az MSZMP jelöltjét, Pozsgay Imrét választotta volna meg köztársasági elnöknek. A tervek szerint a köztársasági elnök széles jogkörrel lett volna felruházva, többek között az elnök lett volna a fegyveres erők főparancsnoka is.

Az SZDSZ és a FIDESZ képviselői mindenképpen arra törekedtek, hogy ezt megakadályozzák, mivel ebben annak veszélyét látták, hogy egy kommunista kezében igen nagy hatalom koncentrálódik. Az ő javaslatuk ezért az volt, hogy a köztársasági elnököt az országgyűlési képviselőválasztás után, az új országgyűlés válassza meg és annak hatásköre lényegében csak protokolláris kérdésekre korlátozódjon.

Így került sor arra, hogy a politikai egyeztető tárgyalások plenáris ülésén a részt vevő 16 szervezet közül 14 – az SZDSZ és a FIDESZ kivételével – aláírta a többpártrendszerű Magyarország megteremtését célzó politikai megállapodást.

A XIV. pártkongresszus

A békés rendszerváltozás egy hosszabb folyamatot ölelt fel, mégis e folyamatnak voltak kiemelkedő eseményei, amelyeken sok múlott, hogy megvalósítható-e, vagy kudarcba fullad.

Az 1989. esztendő tekinthető valójában olyan időszaknak, amikor az átmenet legfontosabb, legkritikusabb kérdései kerültek eldöntésre.

Nagyon sok múlott azon, hogy az MSZMP, amely még mindig a legnagyobb politikai erőt képviselte, képes-e megőrizni egységét és kezdeményezője lenni a demokratikus szocializmus érdekeit szolgáló döntések meghozatalának.

A párt XIV. kongresszusa 1989. október 6–9. között került megrendezésre, amely hivatva volt a párt jövőjéről dönteni. Az 1200 küldött különböző platformokba tömörülve vett részt, melyek között a legnépesebb a Reformszövetség, volt amely a már korábban létrejött reformkörök összefogásán jött létre.

A másik nagyobb tömörülés a Népi Demokratikus Platform volt. E két platform között éles felfogásbeli különbségek, ellentétek voltak, melyek több vitatott kérdésben a pártszakadás lehetőségéig vezettek.

Nyers Rezső elnöki megnyitójában hangsúlyozta, hogy „*abban a felfogásban kellene egy nevezőre jutnunk, hogy a demokratikus centralizmust megvalósító, úgynevezett államszocializmus rendjét lebontjuk, s azért szállunk síkra, hogy helyére a demokratikus szocializmus rendjét építsük fel. Nem kis kockázatot vállalunk ezzel, hisz társadalmunkban vannak hívei és szorgalmazói a szocializmus nélküli demokráciának, s az alkotmányos működés lehetőségei részükre is adva lesznek. Ezt a kockázatot vállalunk kell. Ebben már nincs választási lehetőségünk. De újra és újra meg kell tudni küzdenünk a demokratikus szocializmus eszméjéért és politikájáért*”. (Kongresszus '89. Rövidített jegyzőkönyv az 1989. október 6–9. között tartott kongresszusi anyagból. Kosuth Kiadó, 1990. 13 oldal.)

A kérdés tehát adott volt, de vajon a küldöttek ennek szellemében, ennek megfelelően fognak-e dönteni a megújulásra váró párt programjáról, és egyáltalán magáról a pártról? Arról, hogy kialakítható-e egy új típusú pártegyeség, vagy nem? Megújuló pártot akarnak, vagy egy új pártot hozzanak létre? Ezeknek a kérdéseknek az eldöntése arra is választ adott, hogy az átalakulás rendszerváltozást jelentsen-e, vagy az átmeneti rendszeren belüli modellváltást eredményezzen.

A döntések a platformok közötti kompromisszumok eredményeként jöttek létre. Igaz, fogcsikorgatva, nagyon nehezen születtek meg ezek a kompromisszumok. Éppen ezért kérdés volt az is, mennyire lesz ez életképes. A vezető testületek választása során az egyes személyek körüli vitában már látható volt, hogy a létrehozott egység gyenge lábakon áll, s csak éppen a szakítást kerülte el. Különösen kielezett vita volt a munkahelyi pártszervezetek kérdésében, melyet a Reformszövetség platformja ellenzett.

Döntöttek a pártvagyon elszámolásáról, a Munkásörségről pedig oly módon, hogy annak jövőjéről a kormány hozzon döntést.

A kongresszus állásfoglalást fogadott el a Magyar Szocialista Pártról. Ebben kimondta, hogy „*hazánk történetében a Magyar Szocialista Munkáspárt nevével fémjelzett korszak lezárult. (...) Ezzel az MSZMP mint állampárt története véget ért. Az átfogó és gyökeres társadalmi, gazdasági és politikai megújuláshoz elengedhetetlen, hogy belőle új párt alakuljon*” (i. m. 311. oldal).

Az új párt a Magyar Szocialista Párt. Az új párt jogutódja az MSZMP-nek, amely „*kiméletlen őszinteséggel szembenéz elődje múltjával. Elhatárolja magát a bűnöktől, a tévesnek, hibásnak bizonyult elvektől és módszerektől. Szakít a bürokratikus pártállam rendszerével, a demokratikus centralizmus elvével (...)* ugyanakkor az MSZMP-n belüli reformtörekvések örökösének tekinti ma-

gát (...) az új párt állampártból korszerű baloldali szocialista mozgalommá, a tagság által ellenőrzött politikai tömegpárttá válik, amely kezét nyújt minden demokratikus, haladó magyar erőnek, s egyúttal az európai baloldal szerves részének tekinti magát. Kész a demokratikus szocializmus céljait követve, a jogállam törvényeit mindenkor tiszteletben tartva valamennyi együttműködésre vállalkozó erővel összefogni, hogy az ország kijusson a válságból. Hozzá kíván járulni a vegyes tulajdon, a szociális piacgazdaság és az önkormányzatok rendszerére támaszkodó többpártrendszerű parlamenti demokrácia kiépítéséhez”.

Új politikai programot és új szervezeti szabályzatot fogadott el a kongresszus. A szervezeti szabályzat értelmében, aki az új pártnak, a Magyar Szocialista Pártnak tagja kíván lenni, annak, ha elfogadja a párt alapszabályát és a programnyilatkozatának alaptételeit, ezt aláírásával kell hitelesítenie. (i. m. 312. oldal.)

Ez kompromisszum volt azok részéről, akik inkább a szakadás hívei voltak. De vajon ez volt a célszerű megoldás? Hazánk az országgyűlési képviselőválasztások előtt volt, s annak kimenetele sorsdöntő jelentőséggel bírt. A párt tagjai döntő többsége úgy fogadta ezt a döntést, hogy a párt cserbenhagyta őket. A többszöri felszólítás ellenére is igen kevesen, a régi tagságnak csak egy töredéke jelentkezett az új pártba.

A kongresszus egyébként jelentős mértékben hozzájárult a békés átmenet feltételeinek megteremtéséhez. Rövid idő elteltével, a kongresszus után sor került az országgyűlés ülésén a politikai egyeztető tárgyalásokon kidolgozott ún. sarkalatos törvénytervezetek megtárgyalására, majd törvénybe iktatására. Sok múlott azon, hogy a képviselők, akiket még 1985-ben választottak meg, miként viszonyulnak ezekhez a törvénytervezetekhez.

A sarkalatos törvények alkották a demokratikus jogállam létrehozásának a kereteit. Ezek között is kiemelkedő szerepe volt az 1989. évi XXXI. törvénynek, amely az 1949. évi Alkotmányt módosította, és 1989. október 23-án lépett életbe. Ugyanezen a napon a Magyar Köztársaság kikiáltását az Országház épülete előtti Kossuth Lajos téren a lakosság lelkes tömege üdvözlötte.

Az országgyűlés jogutód nélkül feloszlatta a Munkásörséget, a pártok működését meghatározó törvény megtiltotta a párttevékenységet a munkahelyeken, s elfogadta a Pénzügyminisztérium jelentését az MSZMP vagyonáról.

Ezzel tehát az SZDSZ és a FIDESZ által később népszavazásra bocsátott négy kérdés közül három már ekkor okafogyottá vált. Valódi törekvésük persze a negyedik kérdés volt, amely a köztársasági elnök megválasztására vo-

natkozott. A szavazás során ez a kérdés alig kapta meg a többség szavazatát, mindössze 50,07%-át, de ez is elég volt, hogy elérjék céljukat, s a népszavazás azzal is járt, hogy növekedett a népszerűségük.

A Munkásörség megszüntetése

Elhúzódó, sok vita után került sor a Munkásörség megszüntetésére. Mi váltotta ki ezt a vitát és miért került sor arra, hogy jogutód nélkül szűnt meg a Munkásörség?

A kerekasztal-tárgyalások során különösen az SZDSZ és a FIDESZ egyre sürgetőbben követelte a Munkásörség megszüntetését. Tartottak attól, hogy ez a fegyveres erő megakadályozhatja a békés átmenet végigvitelét. Az MSZP a megalakulásakor, a párt kongresszusán sem tudott egyértelmű döntést hozni, hanem a kormányra hárította, hogy mi történjen a Munkásörséggel.

A Munkásörség szervezéséről, létrehozásáról az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. január 29-i határozatában döntött.

A Munkásörség Országos Parancsnoksága 1986-ban kiadott egy belső használatra szóló füzetet „A Munkásörség pártirányítása” címen. Ebben a kiadványban a következőképpen fogalmazza meg a Munkásörség mibenlétét: „A párt egy teljesen új osztályszervezetet hozott létre. Ez a szervezet közvetlen kifejezője volt a munkásosztály ama törekvésének, hogy a konszolidációt segítő termelőmunkájával egy időben, részese legyen saját hatalma fegyveres védelmének. (...) A Munkásörség népköztársaságunk fegyveres erőinek és testületeinek részeként védelmezője a munkásosztály politikai hatalmának. Önállóan és velük szoros egységben, együttműködésben látja el az egységes háttországvédelmi rendszerből rá háruló feladatokat. (...) A Munkásörség megalakulása óta az MSZMP közvetlen irányításával, a pártszervek folyamatos ellenőrző, segítő tevékenységével működik. (...) Munkásőr lehet minden dolgozó, aki egyetért a párt politikájával, annak megvalósításában tevékenyen részt vesz, napi munkája mellett, ellenszolgáltatás nélkül, önként vállalja a szocialista haza fegyveres védelmét; munkásőr-kötelezettségeinek teljesítését esküvel fogadja.”

Az MSZMP vezetése a Munkásörség további sorsáról tulajdonképpen már akkor döntést hozott, amikor a többpártrendszer létrehozásában foglalt állást.

A előzőekből világosan megállapítható, hogy a Munkásörség a párt hadserege volt. Nem volt tehát váratlan, hogy olyan nagy vehemenciával követelték

az ellenzéki pártok a megszüntetését. Hogy biztosak legyenek a dolgukban, a négy-igénes népszavazás között is szerepeltették, miután az Országgyűlés már korábban törvénybe foglalta a jogutód nélküli megszüntetését.

A mintegy 60 ezer főt kitevő, önkéntesekből álló szervezet tagsága a társadalom széles köreiből tevődött össze. Tagjai munkások, parasztok, értelmiségiek, férfiak és nők, akik tisztességesen végezték munkájukat, s emellett vettek részt a munkásörsgben. Tevékenységi körébe tartozott a honvédséggel való együttműködés keretében bizonyos hátországvédelmi feladatok ellátása. Ezért merült fel annak gondolata, hogy a Munkásörsg megszűnését követően, annak bázisán és ugyancsak önkéntes alapon területvédelmi testület jöhessen létre.

Végül is a kormány előterjesztése alapján, 1989. október 20-án az Országgyűlés napirendre tűzte a munkásörsg kérdését. Az igazságügyi államtitkár expozéjában szölt a munkásörsg történelmi szerepéről. Kihangsúlyozta, hogy a munkásörsg helyett semmilyen fegyveres testület politikai célokra nem szervezhető. A törvényjavaslat egyébként megköszönte a munkásörök három évtizedes tevékenységét. A képviselők 274 szavazattal, 6 ellenében, 31 tartózkodás mellett elfogadták az előterjesztést, amely kimondja a Munkásörsg jogutód nélküli megszüntetését.

Az Országgyűlés döntésének ismertetésére a Munkásörsg rendkívüli parancsnoki értekezletén került sor, ahol megjelent a Minisztertanács elnöke és én is, mint honvédelmi miniszter. Németh Miklós miniszterelnök felszólalásában hangsúlyozta, hogy megszűnt az a társadalmi szükséglet, amely a testületet életre hívta, majd így folytatta: *„Tudom, hogy Önöknek különösen nehéz megérteni, megemészteni ezt a döntést. Bevallom, én magam is sokat töprengtem rajta. Végül az segített, hogy a múlt értékelése feletti vívódás helyett a jövő felé fordítottam tekintetem.”* Borbély Sándor, az exparancsnok csak annyit jegyzett meg, hogy *„töprengései után azonosulni tud azzal, amit a kormányfő mondott, bár nem ujjong érte”*.

A „Népszabadság” című napilap 1989. október 23-i számában jelent meg a tudósítás a következő címmel: *„Elköszönő szelíd szavak”*. A szomorkás hangulatú értekezlet egy közös ebéddel fejeződött be, ahol több munkásörparancsnok is elmondta, hogy hosszú ideig tartott a bizonytalanság, ami a mai nappal ért véget.

A néphadsereg kapta azt a feladatot, hogy a Munkásörsg fegyverzetét begyűjtve, azokat katonai fegyverraktárakban helyezze el. Miből állt ez? 60 ezer géppisztoly, 53 ezer pisztoly, 4700 golyószóró, 600 géppuska és nagy mennyiségű lőszer. Mindez rövid idő alatt zajlott le, és október 22-én be is fejeződött.

Grósz Károly MSZMP főtítkársága

Kádár János hosszú évekig töprengett arról, hogy ki lehet alkalmas utódként, kinek adná át a párt vezetését. Több személy neve lett ismert, akikre gondolt, de az egyik hosszabb, a másik rövidebb időn belül lekerült a napirendről.

Grósz Károlyról sokáig nem is lehetett hallani, valószínűleg azért, mert Kádár János nem is vette számításba.

Grósz Károly a Magyar Rádió pártbizottság titkára volt, majd a pártközpont agitációs és propaganda osztályára került, és rövid ideig a Fejér megyei Pártbizottság első titkáraként dolgozott. 1974-től a pártközpont agitációs és propaganda osztályának lett a vezetője. 1979-től Borsod-Abaúj-Zemplén megye Pártbizottságának volt az első titkára. Ott érezte a legjobban magát, hiszen odavaló volt, ott nőtt fel. A megyét jól ismerte, őt az emberek elfogadták, tisztelték. Kádár János egy alkalommal néhány napot töltött el Miskolcon és akkor gondolt arra, hogy talán ez az az ember, akit számításba vehet az utódlásra. Így került Grósz Károly 1984-ben a Budapesti Pártbizottság első titkári helyére, ami egyben azt is jelentette, hogy a párt Politikai Bizottságának is rögtön a tagja lett.

Már akkor tapasztalhatta, hogy a fővárosi pártkáderek közül számosan nem nézték jó szemmel a személyét. Ő viszont nagy elszántsággal, lendülettel kezdte a párt fellegrvárának számító Budapesten a munkáját. Az első, mondhatni nagy nyilvános bemutatkozása a Vígsházban tartott ünnepségen elmondott beszéde volt. Szokatlan volt akkor mindenkinek, milyen bátor, szókimondó beszédet tartott. *„A felelősöket ne keressék, itt vagyunk, mi vagyunk a felelősök!”* – mondta. Sokan felfigyeltek rá, és nem csak a budapestiek. Akik addig nem ismerték, úgy vélekedtek, hogy ez egy szókimondó ember, ettől lehet várni valami újat, valami változást, ilyen vezető kell nekünk.

Én már nagyon régről ismertem Grósz Károlyt, lévén hogy magam is Borsod megyéből származom. A felszabadulást követő években ő az ifjúsági szervezet irányításában aktív tevékenységet folytatott, s innen ismertük egymást. Ismeretségünk később Budapesten ismét összehozott bennünket, amikor a Budapesti Pártbizottság első titkára lett.

Többször találkoztunk, leginkább a Margitszigeten, a Honvéd Klubban. Beszélgetéseink során jobban megismerhettem, hogy a párt felső vezetésében milyen gondok forrását jelentette az úgynevezett „kemény mag” képviselőinek konzervatív felfogása, akik helytelenítették, sőt kifejezetten elleneztek a változások szükségességét. A legtöbbjük fontos pozícióban volt, a párt „öreg-

jeinek" számítottak. A vezetők egy másik csoportja a reformok híve volt, bár nem azonos felfogásban, a változásokat sürgették.

Ő maga tisztában volt azzal, hogy elkerülhetetlen a párton belüli megújulás ahhoz, hogy a társadalmi, gazdasági reformokat végig lehessen vinni.

Miniszterelnöki megbízatásakor haladéktalanul hozzákezdett a társadalmi-gazdasági kibontakozás programjának a meghirdetéséhez. Meg kellett állítani az eladósodás folyamatát, megszüntetni a költségvetési hiányt és felgyorsítani az intenzív fejlődéshez, a világgazdasági folyamatokhoz való felzárkózást.

Sikerült elérnie, hogy 1988 májusában egy soron kívüli pártértekezletre kerüljön sor, amely új vezetőket állított a párt élére, amely nélkül elképzelhetetlen volt bármilyen reform megvalósítása. A jó kezdés után viszont sorozatosan következtek a végig nem gondolt lépések és azok káros következményei.

A legalapvetőbb gondot az képezte, hogy Grósz Károly kezdettől fogva nem tudta kialakítani, megvalósítani a párt legfelsőbb vezetőinek körében a nélkülözhetetlen cselekvési egységet. Ez volt a legfőbb oka annak, hogy főtítkárságának a végére ereje felmorzsolódott és minden befolyását elvesztette a párt vezetésében.

A párt prominens vezetői közül számosan átmeneti embernek tekintették, és egyesek meg is tettek mindent a lejárataért.

Külön is figyelmet érdemel Aczél György és Grósz Károly viszonya. Nézeteltéréseik korábbra nyúlnak vissza, amikor Grósz Károly még a rádiónál párttitkár volt, Aczél György pedig KB-titkár. Aczél egy ízben hosszú névsort adott át Grósznak azzal, hogy ezeket a személyeket el kell távolítani a rádiótól. Grósz ennek nem tett eleget és azt követően ezt Aczél nagyon számon tartotta. Grósz nekem ezt többször is elmondta, és ennek tudta be Kádár-János-fenntartásait is személyével kapcsolatban. Aczél György köztudottan Kádár János legbizalmasabb embere volt, és nagy befolyással rendelkezett szinte minden tekintetben.

Nekem személyesen nem sok esetben volt dolgom Aczél Györggyel. Egy ízben viszont alapos ismeretet szerezhettem, hogy milyen „keményen” tud eljárni emberekkel szemben.

1971-ben a Zrínyi Katonai Kiadó megjelentette és forgalomba hozta Sík Endre „Vihar a levelet” c. könyvét. A könyv a Szovjetunióban élő emigránsok sorsáról szól, arról, hogy ki hogyan élte át, illetve nem élhette túl a személyi kultusz éveinek viszontagságait. A szerző a könyvben szereplő emberek élményeinek, magatartásának szemtanúja és részese volt.

Egy reggel, munkakezdés előtt a Margitszigeten teniszeztam, ahol telefonon értesített Sajtós Marika, a titkárnőm, hogy sürgősen menjek be a HM-be,

mert már többször keresett Aczél György, és a hangjából ítélve valamiért igen dühös. Természetesen rövid idő múlva jelentkeztem nála. Kérdőre vont, hogy hogyan merte a Zrínyi Katonai Kiadó kiadni Sík Endre könyvét. Én elmondtam, hogy erről én mit sem tudok, hiszen mint politikai főcsoportfőnök, miniszterhelyettes nem szoktam közvetlenül beavatkozni a Kiadó munkájába, s nem várom el azt sem, hogy az én engedélyemet kérjék valamilyen kiadáshoz. Hát ez bizony olaj volt a tűzre. Azonnal tegyek írásos jelentést az ügyről, és sürgősen juttassam el hozzá.

A Kiadó igazgatóját, Bedő László ezredest magamhoz hívtam, és kértem, hogy hozza magával a könyvet és annak kéziratát is. Miután beleolvastam, hogy miről is szól ez a könyv, szinte megboroztam. Ilyen írás Magyarországon még valóban nem látott napvilágot. A kéziratból számos nagyon komoly politikai súlyú eseményt elhagytak, de e nélkül is szinte egy leleplező iromány tárult elém a sztálini korszak embertelen viszonyairól. Rögtön az jutott eszembe, hogy Aczél a szovjetek reagálásától tart, hiszen őt Moszkvában soha nem nézték jó szemmel.

A könyvet úgy tudták megjelentetni, hogy az MSZMP tudományos és kulturális osztályának helyettes vezetője, Garamvölgyi József lektorálta. Én őt jól ismertem és rögtön érdeklődtem is nála. Ez az osztály akkor Aczél György KB-titkár irányítása alá tartozott, így hát szegény Garamvölgyi Jóska húzta a rövidebbet ebben az ügyben.

A Központi Bizottság Titkárságának ülését követően magához hivatott Aczél György. Szívélyesen fogadott és igyekezett megnyugtatóni, hogy nem lesz a dolognak rám nézve súlyos következménye. Bátorkodtam megkérdezni, hogy az ő véleménye szerint mindaz a borzalom, amit Sík Endre leírt a könyvében, vajon megfelel-e az igazságnak? S ha igen, mindez ténylegesen megtörténhetett, akkor miért olyan nagy baj, hogy ez 1971-ben Magyarországon egy könyvben megjelenik egy olyan személytől, aki maga is szenvedő alanya volt az irgalmatlan viszonyoknak. Régen túl voltunk már az SZKP XX. kongresszusán, amikor leleplezték a sztálini személyi kultusz idején elkövetett súlyos törvénytelenégeket.

Aczél György csak nézett rám, s mintegy rá volt írva az arcára, hogy mit is gondol rólam. Mindössze annyit mondott a mondókámhoz, hogy itt nem arról van szó, hogy igaz-e, amit Sík Endre ír, hanem arról, hogy Moszkvában hogyan fognak erre reagálni. Miért nem zárt terjesztésben adtuk közre ezt a könyvet, akkor nem lett volna semmi baj. Engem az eset – bevallom – nagyon megviselt. (A KB Titkárságának készült jelentés a Függelékben olvasható.)

Egy másik eset. Minden előzetes hír nélkül került sor 1988 augusztusában Aradon. Grósz Károly és Ceausescu találkozájára. Ez meglepte a párttagságot, de mondhatni, hogy az egész magyar lakosságot is. Kádár János hosszú idő óta elzárkózott a Ceausescuval való tárgyalástól, nem tartotta célszerűnek, mert úgy ítélte meg, hogy a tárgyalás nem fog pozitív eredménnyel zárulni.

Miért tért el Grósz Károly ettől, miből gondolta, hogy az ő útja bármilyen eredményt is fog hozni? A várakozás persze igen nagy volt a lakosság körében. Éppen ezért, miután ismertté vált, hogy ez a találkozás haszontalan volt, semmiféle tekintetben nem várható pozitív változás, kiábrándulást okozott, s Grósz Károly tekintélye komoly csorbát szenvedett.

A párt és az ország helyzetének hibás, rossz megítélése következtében 1988 novemberében a Budapest Sportszernokban egy igen káros, eléggé el nem ítéhető beszédet mondott a nagy számban jelen lévő pártaktivisták előtt. Vajon kik működhettek közre a főtitkár közvetlen környezetéből, hogy egy ilyen végig nem gondolt beszédre sor kerülhetett?

A kialakult helyzet azt követelte volna meg, hogy Grósz Károly előremutató, a változtatásokra megérett kérdésekben kezdeményező beszédet mondjon, nem pedig a „fehérterror” elrémisztő képét fesse meg. Szinte nem lehetett ráismerni, hogy ez ugyanaz az ember, aki még rövid idővel ezelőtt oly bölcsen és gondolatgazdagon tudta kifejteni, hogy milyen utat követve tudunk kijutni a válságból.

Ezt követően egyre súlyosabb gondok jelentkeztek.

1989. január 28-án elhangzott Pozsgay Imre nyilatkozata a rádióban, miszerint 1956-ban nem ellenforradalom, hanem népfelkelés ment végbe Magyarországon. Grósz Károly ebben az időben Davosban volt, a nemzetközi gazdasági világtalálkozón. A nyilatkozatot nem előzte meg a Központi Bizottság vitája, amely megbízást adott a korábbi időszak elemzésére. Kínos, keserves viták alakultak ki és kompromisszumos döntéssel zárult ez a nagy horderejű kérdés.

Grósz Károly tévesen ítélte meg az általa is „alternatív” szervezeteknek nevezett csoportok mibenlétét. Mint a Függelékben található (Újságcikk: KGB-forгатatókönyv, szükségállapot, fehérterror), 1994-ben készült TV-interjúból is kiderül, hogy az elképzelése arra épült, hogy az így létrejött mozgalmi szervezetek, pártok nem a hatalomért fognak harcba szállni, hanem együttműködés jöhet velük létre. A többpártrendszer létrehozásával bekövetkező helyzetet nem gondolta következetesen végig.

A Központi Bizottság 1989. március 29-i ülésén Grósz Károly a többpártrendszerrel felszólalásában a következőket mondta:

„Én úgy érzem, hogy az utóbbi évtizedek egyik legjelentősebb politikai döntését hoztuk meg most, amikor megteremtjük a lehetőségét a többpártrendszernek. A politika történetében kevés olyan szituáció van, amikor egy párt egyedüli helyzetét tulajdonképpen feladja, miközben még rendelkezik eszközökkel ahhoz, hogy ezt megakadályozza. Előrelépés-e vagy visszalépés ez? Szerintem ez egy kényszerlépés. Ma már nem tudunk mást tenni, ha nem akarunk esetleg egy súlyosabb katasztrófát az országban előidézni. (...) Én abban hiszek, hogy az MSZMP a legerősebb párt lesz ebben a közéletben. És akkor óvni kellene magunkat, nehogy visszaessünk azokba a hibákba, amikbe már kétszer visszaestünk, hogy erős helyzetünket arra használjuk fel, hogy felszámoljuk a környezetünkben lévő minden olyan erőt, amely nem akar fenntartás nélkül igazodni hozzánk, és vesz magának bátorságot ahhoz, hogy esetleg más véleménye legyen a napi kérdésekről, vagy a szocializmus építésének lényegi problémáiról is.” (Az MSZMP Központi Bizottsága ülésének jegyzőkönyve. Országos Levéltár.)

Az MSZMP Központi Bizottsága 1989. október 6-ára összehívta a párt XIV. rendkívüli kongresszusát. A kongresszuson Grósz Károly főtitkárként utolsó beszédét tartotta, bár akkor még valószínűleg nem gondolta, hogy az az utolsó lesz.

Ebben a beszédében egy végső erőfeszítést tesz a párt megóvásáért, s minden felülemelkedve, a kiélezett személyes ellentéteken is túltéve magát, reménykedik abban, hogy az MSZMP képes lesz megőrizni társadalmi vezető szerepét. A beszéd fontosságára való tekintettel hosszabban idézek belőle részeket.

A kongresszust megelőző központi bizottsági ülés vitájáról szólva kifejtette, hogy az ülés egyik témaköre az volt, hogy mire kell vállalkozni a kongresszuson.

„A vezetésen belüli nézetkülönbségek, vitatémák kiméletlen feltárásával segítsük-e a kongresszust, hogy ítéletet alkothassunk az eltérő áramlatokról, vagy keressünk inkább olyan elemeket, amelyek a politikai egység megőrzésével, a meglévő nézetkülönbségek ellenére nagyobb esélyt teremtenek a választásokon való eredményes részvételle. Én az utóbbi álláspontot képviseltem. Sajnos nem a lényeges kérdésekről vitatkoztunk. Egység vagy szakadás, megújuló párt vagy új párt, sokak szerint ez ma a kérdés. Ez is. De szerintem ennél többről van szó. A fő cél a demokratikus szocializmus, amely hitem szerint a nemzet felemelkedésének legjárhatóbb útja. És ehhez maga a párt is csak eszköz.”

Kongresszusi beszédében az elmúlt közel két évtizedben elkövetett hibákról, tévedésekről szólva a következőket mondta:

„Az 1978-as váltás sem a gazdaságpolitikában, sem a gazdasági mechanizmus továbbfejlesztésében nem hozott döntő fordulatot. A párt akkori vezetése, amely korábban történelmi jelentőségű tettekre volt képes, a gazdaság korszerűsítéséből eredő társadalmi feszültségeket, az életszínvonal tudatos visszafogását már nem vállalta. Nem kezdte meg a párt és a politikai intézményrendszer érdemi reformját. A XIII. kongresszus határozata teljesíthetetlen. Egyszerre nem megvalósítható célokat fogalmazott meg. Újabb évek mentek veszendőbe. Mindez nagymértékű eladósodáshoz vezetett (...) a nettó adósságállomány 14 milliárd dollárra emelkedett. Ezért a felelősség nem a párttagságot, hanem a politikai vezetést terheli. (...)

Belső bajaink orvoslásához a világ nem hátszelet, még csak nem is szárnyéket, hanem erős ellenszelet támasztott. Válságfolyamatainkban tehát nem csak – mint azt sokan állítják – a szocializmus belső ellentmondásai jelentkeznek. Mivel a szocialista országok is hasonló gondokkal küzdenek, s gazdasági együttműködésünk színvonala is korszerűtlen, ezt sem tudtuk igazán megújulásunk szolgálatába állítani. Végeredményben ma is a magunk kis nemzeti kereteiben vagyunk kénytelenek megküzdeni globális méretű, széles körű nemzetközi együttműködést feltételező gazdasági problémákkal. Ezért is határoztuk el világgazdasági nyitásunk felgyorsítását. Ezért szorgalmazzuk oly kitartóan a KGST működésének korszerűsítését. Emiatt kezdeményeztük a politikai intézményrendszer határozottabb reformját, gyökeres átalakítását.”

Nagyon nyíltan és a legkényesebb kérdéseket sem megkerülve beszélt a párton belül folyó vitákról, kiéleződött ellentétekről.

„Az útkeresés természetes velejárói a modellváltással kapcsolatos viták. Ezek gyakran igen élesek, nem egyszer személyeskedők, helyenként frakciós jelleget is öltenek. (...) Nem szükségszerű velejárója a megújulásnak az sem, hogy a pártban meghonosodott a címkézés. A kisebb baj, hogy ha ez csak a vezetőkre terjed ki. Hiszen róluk a kívülállók is mindig megfogalmazták a maguk egyszavas, egymondatos kommentárját. Nagyobb gond, amikor a vezetők minősítik a tagságot. Amikor például ők érzik feljogosítva magukat annak eldöntésére, hogy ki a fundamentalista és ki a reformer, hogy kik maradhatnak a pártban és kiknek kell eltávozniuk. (...)

A nézetkülönbségek megosztották a reformok szorgalmazóit. Az egyik oldalon azok állnak, akik a modellváltást összhangba kívánják hozni a pártmozgalom megújulásával, és sikernek tekintik, ha minél többen tudnak velünk jönni.

A másik oldalon azok, akik szerint minél hamarabb, minél messzebbre kell jutni ezen az úton, mert szerintük ez a legfőbb biztosíték a visszarendeződés ellen. Nem törődve azzal, hogy a gyors ütem az erők erodálódását jelenti-e, s ilyen módon a szükséges haladásért nem fizetünk-e túlságosan nagy árat, nem kockáztatunk-e túl sokat. Ezt a megosztottságot kellene kölcsönös türelemmel feloldani. (...)

Az elmúlt napok nyilatkozatdömpingje azonban azt jelzi, hogy a magukat radikális reformereknek vallók már eldöntötték, hogy nem vállalják a közösséget. Tudatosan össze akarják mosni a reformfolyamat mérsékeltebb ütemének híveit a szélsőbal képviselőivel. Ezáltal megbocsáthatatlanul szűkítik a reformok társadalmi bázisát. A kongresszusi előkészületek tapasztalatai azt mutatják, hogy a párt tagjai közül sokan várakozó állásponton vannak. A párthoz való viszonyuk eldöntését a kongresszus eredményétől teszik függővé.

Többségük realisan szemléli az eseményeket, és elhatárolódik a politikai szélsőségektől. Belátják, hogy szakítani kell a korábbi gyakorlattal és a haza sorsa most nagymértékben a szocializmus, a pártmozgalom gyökeres megújulásától függ. Elfogadják, hogy a demokratikus szocializmus modellje alkalmas erre: a demokratikus szocializmus olyan elemei, mint a közösségi tulajdonra és a magántulajdonra épülő vegyes gazdaság, a gazdaság teljesítőképességének állandó növelése, a jogállamiság, az állampolgárok önszerveződése.

Noha ezek érintik a gazdasági és politikai berendezkedés alapjait, nem tekintik ezt társadalmi rendszerváltozásnak.”

A Központi Bizottság elmúlt 16 hónapos munkájának értékelése során kiemelt fontosságúnak említette a „politikai pluralizmus egyik legmagasabb formájának, a többpártrendszernek a kialakítását. Következétesen szorgalmazta a jogállamiság kiépítését. Megkezdte a párt és a társadalmi szervek több évtizedes összefonódásának felszámolását. Felismerte és megkezdte a közelmúlt történetének tárgyilagos feldolgozását és megismertetését. Szélesre tárta a nyilvánosság lehetőségét. Felgyorsította a nemzetközi kapcsolatok sokirányú kibontakozását.”

Az eredményeken túl kiméretlenül rámutatott az elmúlt 16 hónap alatti mulasztásokra is, az elkövetett hibák egy részére is. „A pártértekezleten megválasztott vezetés kezdetben nem tudott, később nem is akart egységgé válni. Munkatílusuk és politikai megnyilvánulásaik pedig egy marakodó közösség képét alakították ki. Mindezt a felelősség elsősorban a főtitkárt terheli.”

Végezetül hangsúlyozta, hogy „egy választásra készülő pártban meg egyezésre kell jutniuk a különböző áramlatoknak, és a közvélemény számára

egységet kell demonstrálnia. E nélkül lehetetlen a választási siker, mivel a szavazó polgár többnyire arra adja a voksát, akiről feltételezi az erőt, a kormányzóképeséget.”

Ez a főttkári beszéd hiába volt nagyon tárgyilagos, őszinte és megkapóan önkritikus, hiába ölelte fel az MSZMP tagságát leginkább foglalkoztató kérdéseket, mert amikor ez elhangzott, akkor már az általa elkövetett hibák és az őt tudatosan lejárató riválisai olyan helyzetet teremtettek, hogy a beszéd hatástalan maradt. Grósz Károlyt a kongresszus már leírta, s még arra sem méltatták, hogy a legkisebb mértékben is figyelembe vegyék mondanivalóját. (Kongresszus '89. Rövidített jegyzőkönyv az 1989. október 6–9. között megtartott kongresszus anyagából. Kossuth Kiadó, 1990., 15–23. oldal.)

Olyan ember tűnt el a politika színpadáról, akitől sokan és sokat vártak, de aki ebben a bonyolult történelmi szituációban nem tudott megfelelni a rá háruló feladatoknak.

Országgyűlési választások 1990-ben

A rendszerváltozás fő kérdése volt, hogy a többpártrendszerben a választások során az egyes politikai irányzatok, szervezetek milyen arányban tudják megnyerni a szavazó állampolgárok támogatását.

1989 nyarán, de még a Magyar Szocialista Párt októberi kongresszusát követően is az a vélemény alakult ki, hogy az országgyűlési választásokon tisztességes eredményt fog elérni az MSZP.

A súlyos megaláztatások és az állandósult belső villongások ellenére, amelyek az előző hónapokban átélt, az állampárt társadalmi elfogadottsága és befolyása még 1989 nyarán és őszén is jelentős volt. „*A közvélemény-kutatások szerint júniusban, tehát Nagy Imre és társai újratemetésének idején, a választók 29%-a, augusztusban pedig 32%-a szavazott volna rá. A Magyar Demokrata Fórum támogatottsága ugyanezen idő alatt 13%-ról 18%-ra emelkedett, míg a többi ellenzéki párté kivétel nélkül 10% alatt mozgott. (...) A közhangulat alapján októberben a lakosság közel 50%-a biztosra vette, hogy a tavaszi választások győztese az MSZP lesz.*” – írta Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás című könyvének 183-184. oldalán.

A választásokra olyan időben került sor, amikor az ország gazdasági helyzete egyre nehezebb helyzetbe került. Jelentősen romlott az ország fizetőképessége, nőtt az infláció mértéke. Az úgynevezett „spontán privatizáció” a

lakosság körében nagy visszatetszést váltott ki. Növekedett a munkanélküliek száma, s nagy számban megjelentek – főleg a fővárosban és a nagyobb városokban – a hajléktalanok. Amikor például a Déli pályaudvart szinte megszállták, Nagy Bandó András, az ismert humorista a kormány segítségét kérte az elhelyezésükre. Budaörs környékén egy honvédségi létesítményt biztosítottunk számukra, ami nagyon korszerű, rendben tartott építmény volt. De ez csak egy csepp volt a tengerben, hiszen a jelenség országszerte gondot jelentett.

1990 tavaszán, azaz az országgyűlési képviselő választások előtt a honvédség költségvetéséből már igen jelentős összegekről kellett lemondanunk. Mégis, amikor tapasztaltuk, hogy az árak nagymértékű emelkedése nyomán romlott a közhangulat, arra kértem a kormány elnökét, hogy ne emeljék a tej árát (40%-os volt a tervezett emelés), inkább lemondunk 5 milliárd forintból a költségvetésünkben. Németh Miklós felvilágosított, hogy sajnos ez az összeg nem elégséges, hiszen másnak, pl. a gyógyszereknek az árát is jelentősen emelni kell.

A kormányülésen írásbeli előterjesztés nélkül, szóbeli exposé alapján került sor az autópályadíj bevezetésére. Ez mindenkit váratlanul ért, hiszen előkészítés és a bevezetés feltételeinek biztosítása nélkül történt. Várható volt a lakosság felháborodása, hiszen az autópályák egyébként is a lakosság adóiból létesültek.

A kormány döntésének a közzétételét követően azonnal tapasztalni lehetett, hogy azt a lakosság nem tudja elfogadni. Arra kértem a kormány elnökét, hogy vonja vissza ezt a döntést. Éppen egy központi bizottsági ülést megelőzően találkoztunk, s bizonygattam, hogy ezzel nem fog csorbulni a tekintélye, de a közelgő választások érdekében szükséges ezt megtenni.

Tiszteletre méltó, hogy Németh Miklós megértve, hogy ez komoly felháborodást váltott ki, visszavonta döntését. Nem emlékszem hasonló esetre. Korábban ilyesmire nem került sor.

A választásokra tehát az egyébként már erre az időre igen meggyengült baloldali erők, a kis létszámú tagsággal rendelkező új párt, a Magyar Szocialista Párt működése idején került sor. Akkor már nem lehetett Magyarországról úgy beszélni, mint „a szocialista tábor legvidámabb barakkja” – ellenkezőleg. A lakosság körében nagy volt az elégedetlenség, rossz volt a légkör az országban.

Az országgyűlési választásokat 1990. március 25-én és április 8-án tartották, melyek rendben és szabályosan zajlottak le. A választások első fordulóján a választók 65%-a vett részt, a második fordulóban viszont már csak 45,5%.

A választások győztese a „nyugodt erőt” hirdető párt, az MDF lett, amely a parlamenti helyek 42,4%-át kapta, míg az SZDSZ 23,8%-át. Az MSZP nagy

csalódást okozott a 8,5%-os eredményével. Különösen, ha arra gondolunk, hogy még pár hónappal korábban a lakosság – a közvélemény-kutatások szerint – szinte biztosra vette, hogy a választások győztese az MSZP lesz. Az országgyűlési választások eredménye egyben azt is jelentette, hogy befejeződött a „békés átmenet” folyamata, létrejött a köztársaság legfontosabb közjogi testülete, az új Országgyűlés.

A romániai forradalom és Magyarország

Az 1989-ben végbement történelmi események során Magyarországot közvetlenül érintette a szomszédos Romániában kialakult belső feszültség és a felfokozott nacionalista, a magyar kisebbséget sújtó lépések sorozata. Ebből kiindulva komoly figyelmet igényelt a magyar kormányzat és katonai vezetés részéről mindaz, ami a szomszédos országban történik.

Az 1980-as évek második felében, Romániában egyre gorombább intézkedésekkel igyekeztek elfojtani a lakosság körében megnyilvánuló elégedetlenséget. Az 1987. november 15-ei brassói munkás-tömegtüntetés megtorlása ezt már világosan megmutatta. A belső feszültségek ellensúlyozására elkészítő mértékben fokozták a magyarság elleni uszító, nacionalista propagandát, s a romániai magyar nemzetiséggel szembeni drasztikus megkülönböztető lépéseket. A „homogén Románia” tervének megvalósításaként hirdették meg mintegy nyolcezer falu lerombolását, köztük nagy számban erdélyi magyar települések megsemmisítését. Ez a szörnyűséges terv döbbenetet és éles tiltakozást váltott ki nem csak Magyarországon, de a széles nemzetközi közvéleményben is. Az Európai Parlament határozatban ítélte el a román kormánynak a nemzeti kisebbségek – kiváltképp a magyar és német nemzetiség – ellen irányuló brutális elnyomó politikáját.

A romániai „településrendezési tervek” elleni magyarországi tiltakozó megmozdulásokat ürügyül felhasználva 1988. június 28-án, 48 óras határidőt adva, bezáratták a kolozsvári magyar konzulátust és a bukaresti Magyar Kulturális Központot, az ott szolgálatot teljesítő diplomátákat pedig kiutasították Románia területéről. Egyre több magyar nemzetiségű család nem tudta elviselni a velük szembeni hisztériát, alapvető emberi jogaik durva megsértését, s tömegesen hagyták el lakóhelyüket, szülőföldjüket.

1989 nyarán több esetben is hol a lakásomon, hol a balatoni nyaralómnál – valakiknek a tanácsára – felkerestek erdélyi magyarok, akik rokonlátogatásra

jöttek Magyarországra. Az volt mindegyiküknek a kérése, hogy segítsen elő a letelepülésüket, mivel nem szándékoznak hazamenni.

Egy fiatal házaspár Kolozsvárról elmondta, hogy pedagógusok és képtelenek elfogadni, ahogy az utóbbi években a román kollégáik lépten-nyomon – még a diákok előtt is – megalázzák őket. Lemondanak mindenükről, amit hátrahagytak, s gyermekeikkel együtt itt akarnak élni Magyarországon. Megdöbbenő volt ezeknek az embereknek a kétségbeesésüket, elkeseredettségüket látni.

Az idő tájt körülbelül már több mint tízezer ilyen magyar nemzetiségű ember menekülteként kért letelepedési engedélyt Magyarországon. 1989. augusztus 20-án, a Kossuth téri tisztavetés során, egy szövetséges országgal szemben szokatlan módon, de beszédemben szóvá is tettem a román legfelső vezetés eljárását.

A kialakult helyzet indokoltá tette, hogy az Országgyűlés megvitassa a magyar–román viszony helyzetét. Az 1988. évi nyári ülészen az Országgyűlés állásfoglalásában egyebek között megállapította: (az Országgyűlés) „*osztja a közvélemény jogos aggodalmát (...) felhívja a Román Nagy Nemzetgyűlést arra, hogy az emberi jogok tiszteletben tartása szellemében tegyen meg minden erőfeszítést a súlyos problémák megnyugtató rendezésére*”. A helyzet azonban nemhogy javult volna, inkább rosszabbodott, s ez növekvő aggodalommal töltötte el a magyar kormányzati szerveket.

Munkatársaimmal arra a következtetésre jutottunk, hogy a Ceausescu-klán – hatalmának megőrzése érdekében – kalandor lépésekre szánhatja el magát, s nincs kizárva, hogy valamilyen durva, provokatív lépést tegyen a mindössze két hónappal korábban kikiáltott fiatal Magyar Köztársasággal szemben azzal a szándékkal, hogy a belső feszültségről elterelje a lakosság figyelmét.

Elsődleges feladatunknak tekintettük, hogy folyamatos, naprakész tájékozottsággal rendelkezünk a román hadsereg állapotáról, tevékenységéről, mozgásáról. Indokolt volt ez annál is inkább, mivel a román haderő szárazföldi csapatainak és légierejének jelentős hányada, s legkorszerűbb egységei Erdély területén – közel a magyar határhoz – helyezkedtek el. Az 1989 nyaratól bevezetett intézkedéseink nyomán minderről pontos ismeretekkel rendelkezünk. Korábban nem volt kellő áttekintésünk a belbiztonsági erők, az úgynevezett Securitate összetételéről, felszereltségéről és elhelyezkedéséről sem. Kiderült, hogy az egy igen korszerű fegyverzetrel, páncélozott szállítójárművekkel és helikopterekkel, a legkorszerűbb híradóeszközökkel ellátott hatalmas – közel 60 ezer főt kitevő – szervezet, ami a Conducător kezében a legmegbízhatóbb, legütőképesebb erőt jelentette.

Temesvár, 1989. december 16.

A romániai forradalom Temesváron vette kezdetét. 1989. november 28-án a városi törvényszék koholt vádak alapján olyan döntést hozott, hogy Tőkés László református lelkésznek és családjának záros határidőn belül el kell hagynia gyülekezetét, templomát, városát, s fellebbezésre sem adott lehetőséget.

A hatóságok azonban elszámították magukat, nem gondoltak a magyar és a román lakosok tömeges és elszánt tiltakozására. 1989. december 16-án hajnalban kezdték meg a Tőkés család erőszakos kilakoltatását, aminek villámgyorsan híre ment a városban. Hajnali 4 óra tájban már több ezer magyar és román lakos gyűlt össze, hogy megakadályozzák a Tőkés család elhurcolását. A tiltakozás rövid időn belül egy Ceausescu elleni tüntetéssé alakult, s a rendőrség csak nagy erők bevetésével tudta – időlegesen – szétverni a tüntetést. Az események menetét azonban már nem tudták megállítani. A Tőkés László elleni intézkedés egy olyan szikrát jelentett, amelytől kezdetben Temesváron, majd országszerte lángra lobbant a már régóta elkeseredett emberek haragja.

Ceausescu vasárnap még úgy gondolta, hogy utasítására a fegyveres erők könnyűszerrel letörnek minden megmozdulást, s hétfőn háromnapos hivatalos útra utazhat Iránba. December 18-19-20-án igen eltérő, s egymásnak ellentmondó hírek láttak napvilágot a nemzetközi sajtóban. Voltak olyan értesülések, hogy már több ezer halottja van a temesvári felkelésnek, s hogy a rendőrség és a Securitate erőin túl a hadsereget is igénybe vették a tömegekkel szemben, s harckocsikkal, helikopterekkel valósággal ostromolták Temesvár belvárosát. A sajtó képviselői nem tudhatták megkülönböztetni a hadsereg tagjait és a Securitate embereit, hiszen az egyenruhájuk szinte teljesen azonos volt.

A Honvédelmi Minisztériumba kérttem a budapesti román nagykövetség katonai és légügyi attaséját, hogy adjon tájékoztatást a végbemenő eseményekről. Mondanivalójával nem sokra jutottam, ezért arra kértem, hogy jelentse haza, hogy közvetlen telefonkapcsolatba kívánok kerülni Vasile Milea vezérezredes, nemzetvédelmi miniszterrel.

Izgalommal vártam ezt a telefonbeszélgetést, és december 21-én reggel 8 óra 10 perckor ez létre is jött, amiről szó szerinti feljegyzés készült.

Miért is voltam olyan izgatott? Létrejön-e vajon ez a beszélgetés? Hiszen Temesváron mégiscsak magyarokra lönek, s a két ország között rendkívül nagy volt a feszültség. Ha létrejön, vajon mit is várhatok tőle? Vasile Milea vezérezredessel, nemzetvédelmi miniszterrel ez ideig jó kapcsolatom volt, s minden találkozásunk alkalmával szót tudtunk érteni egymással. Az első he-

lyettes, Viktor Stanculescu altábornagy éppen ezen a nyáron Magyarországon, Balatonkenesén nyaralt a családjával. Brassói születésű, így egy keveset magyarul is beszélt. Vele is jó viszonyban voltam. Igen, eddig így volt, de a most kialakult helyzetben vajon mire számíthatok?

Biztos voltam abban is, ha létrejön a telefonbeszélgetés, úgy azt, ebben a helyzetben, egészen bizonyosan a Securitate emberei le fogják hallgatni.

Telefonbeszélgetés Kárpáti Ferenc vezérezredes, honvédelmi miniszter és Vasile Milea vezérezredes, Románia nemzetvédelmi minisztere között 1989. december 21-én 8.10 órakor

Vasile Milea vezérezredes,
nemzetvédelmi miniszter

A kölcsönös üdvözlést követően arra kértem román kollégámat, hogy tájékoztasson arról, mi történik Temesváron, mivel a magyar kormányt és a lakosságot nyugtalanítják a Temesvárról érkező hírek. A kormány arról értesült, hogy a román hadseregnek aktív szerepe van az eseményekben, és a népfelkelésben részt vevőkre tüzet nyitottak. Milea sajnálatát fejezte ki, hogy beszélgetésünkre ilyen körülmények között kerül sor. Meglepését fejezte ki a magyar rádióban elhangzott olyan tájékoztatás miatt, miszerint a román hadsereg részt vett volna a temesvári eseményekben. Ez nem igaz. Ezeket a híreszteléseket olyanok terjesztik, akiknek a helyzet kiélézése a céljuk.

„Kérem, higgyen nekem. Régóta ismerjük egymást. Romániában a hadsereg soha nem fordul a nép ellen, és nem tervez olyan akciót sem, amely a Magyar Köztársaság ellen indulna.” Milea ezek után a következőket kérdezte tőlem: „Híriül vettük, hogy különböző magyar szervezetek határozatot fogadtak el arról, hogy embereket toboroznak abból a célból, hogy Temesvárra menjenek a felkelők támogatására. Igaz-e ez a hír?”

A magam részéről elmondtam, hogy erről nincs információm. (Hivatalosan valóban nem volt erről tudomásom.)

Milea: „*A román hadsereg alkotmányos feladata, hogy megvédje határait, országa függetlenségét, népének alkotásait.*”

Ismételten megkérdeztem, hogy milyen a helyzet jelenleg Temesváron?

Milea válasza: „*Az elmúlt este elnökünk felhívást tett közzé és katonai szükségállapotot vezetett be. Temesváron és környékén gyülekezési tilalmat rendeltek el, és minden olyan intézkedést megtettek, ami ilyenkor szokásos.*”

Ismét kérdeztem: A nyugati sajtóból és hazai híresztelésekből úgy értesültünk, hogy több száz, talán ezer áldozata is van az eseményeknek. Igazak ezek?

Milea: „*Nem igazak. A hadsereg nem vett részt az eseményekben. A Securitate csapatai vettek abban részt. Mi ismerjük egymást, higgyünk egymásnak.*”

Milea ismételten arra kért, hogy higgyek neki és bizzunk egymásban. A hadsereg soha nem fog a nép ellen fordulni és harcolni fog, hogy a nép akaratára érvényesüljön. A romániai sajtóban sok valótlan jelenik meg a temesvári eseményekről, s kéri, hogy ne adjunk hitelt ezeknek.

Milea végezetül nagyra értékelte, hogy mint kolléga, felhívtam őt, s kijelentette, hogy közöttünk nem lesz nézeteltérés, nemcsak azért, mert ugyanazon katonai szövetséghez tartozunk, hanem mert szomszédos országok vagyunk.

Megköszöntem a tájékoztatást, s azt kértem, hogy kölcsönösen tájékoztassuk egymást. Ezek után elköszöntünk egymástól.

A telefonbeszélgetésről azonnal tájékoztattam Németh Miklós miniszterelnököt, s kértem, tegyen lépéseket annak megakadályozására – ha egyáltalán igaz a hír –, hogy embereket toborozzanak Temesvárra, hiszen annak beláthatatlan következményei lehetnek.

A magyar katonai vezetés egy megfelelő vezetési ponton, a létrehozott operatív csoporttal minden figyelemre méltó eseményt, jelentést gondosan elemzett, hogy időben megtegye a szükséges intézkedéseket.

Komoly figyelmet keltett a Határőrség jelzése, hogy december 18-án a román hatóságok lezártak a magyar határon minden mozgást, és menekültek már sehol sem tudnak átjönni. Ez azt jelentette, hogy megerősítették az úgynevezett mélységi határőrizetet. Ebben nyilván közrejátszott az a híresztelés, hogy Magyarországon embereket toboroznak, hogy Temesvárra menjenek segítséget nyújtani.

December 20-án délután Ceausescu beszédet mondott a rádióban és a televízióban. Ebben a beszédben már nyíltan megvádolta Magyarországot, amikor a következőket állította: „*... a terrorista jellegű akcióknak a megszervezése és kirobantása szoros kapcsolatban áll különböző országok reakciói, imperialista, irredenta, sovinszta köreivel és kémügynökségeivel. E nemzetellenes*

provokatív akció célja az volt, hogy rendzavarást keltsenek, hogy megbontsák a gazdasági-politikai egyensúlyt, hogy megteremtsék a feltételeket Románia területi megcsonkításához, hogy szétszúzzák szocialista hazánk függetlenségét és szuverenitását. Nem véletlen, hogy a budapesti és más országok rádióállomásai már e nemzetellenes terrorista akciók során nyílt befeketítési kampányt bontakoztattak ki, hazugságokat terjesztettek hazánkról”.

Ebben a beszédben nyilvánult meg világosan az a törekvése, hogy Románia lakosságát oly mértékben szembefordítsa a magyarsággal, Magyarországgal, amely lehetővé teszi egy súlyos provokatív lépés megtételét, s ezzel eltereli a belső feszültségekről a figyelmet.

A romániai forradalom győzelme

1989. december 22-én egymásnak ellentmondó híreket kaptunk. A legmegdöbbentőbb hír az volt, hogy a bukaresti rádió és televízió külön közleményben közölte: „*Vasile Milea vezérezredes, nemzetvédelmi miniszter, áruló lett, az imperialisták cinkosa. Leleplezését követően öngyilkosságot követett el.*” Ez a hír egy nappal a mi telefonbeszélgetésünket követően hangzott el.

Mi történhetett? Az egész hihetetlennek tűnt, ezért feltétlenül szükségesnek tartottam minél előbb kideríteni az igazságot.

Nicolae Eftimescu altábornagy, román vezérkari főnök helyettes adott tájékoztatást. December 21-én Ceausescu, mint a fegyveres erők főparancsnoka, parancsot adott Milea vezérezredesnek, hogy a hadsereg teljes erejét vesse be a felkelők leverésére. Milea ezt a parancsot megtagadta.

Ezek után Mileát a saját irodájában pisztollyal agyonlőtték, amit úgy tüntettek fel, mintha öngyilkosságot követett volna el. Eftimescu tábornok, kérdéssemre többször megismételte, hogy nem öngyilkosság történt, s a történeteket a katonai vezetés kivizsgálta. Tájékoztattott arról is, hogy a Ceausescu-házaspár szökésben van.

A hatalmat a Nemzeti Megmentés Tanácsa vette át. A hadsereg a felkelők oldalára állt, s parancsot adtak a csapatoknak, hogy vegyék fel a harcot a Securitate erők lefegyverzésére.

A hadsereg vezetésének ez a döntése meghatározó szerepet játszott a forradalom kimenetelében. A román katonai vezetéssel ez ideig is jó kapcsolatunk volt, ezt követően pedig szinte megszakítás nélkül összeköttetésben voltunk. Tőlük kaphattuk a legfontosabb információkat, ami nélkülözhetetlen volt ebben az időben. A magyar lakosság roppant nagy figyelemmel kísérte az ese-

ményeket, s igényt tartott a folyamatos tájékoztatásra. Országszerte ismertté vált Keleti György ezredes, a Honvédelmi Minisztérium szóvivőjének a neve, aki naponta gyakran szerepelt a lapokban, a rádióban és a televízióban. Ügyelni kellett arra, hogy a tájékoztatás gyors és különösen pontos, megbízható legyen. Egy ízben mégis majdnem nagyon nagy baj történt.

1989. december 25-én a délutáni órákban telefonált Bukarestből a magyar nagykövet és arról tájékoztatott, hogy a román alkalmi katonai bíróság halálra ítélte a Ceausescu házaspárt, s az ítéletet azonnal végre is hajtották. Keleti György – aki szinte állandóan a közlemben volt – mindezt megismerve azon nyomban elment a televízióba, hogy személyesen ismertesse a szenzációs hírt. Alig hogy elment, a bukaresti katonai attasénk hívott telefonon, hogy figyelmeztessen, nincs még hiteles értesülésük a kivégzésről. Igen, de ekkor már a televízióban volt Keleti, s Aczél Endre, a TV Híradó főszerkesztője közölte, hogy itt van Keleti ezredes, a Honvédelmi Minisztérium szóvivője, bizonyára fontos mondanivalója van. Engem eközben a hidegletés vett elő, gondolván, hogy micsoda botrány lesz abból, ha később mégis valótlannak bizonyul a hír. Mindez azért, mert a nagykövet és a katonai attasé egy ilyen világra szóló hír jelentését nem hangolta össze. Pestiesen szólva irtó nagy mázlink volt. Aczél Endre újból megszólalt, hogy előbb kapcsolják a bukaresti rendkívüli adást, és akkor láthattuk azt a szörnyűséget, ahogy a kivégzést végrehajtották.

Segítségnyújtásunk a romániai forradalmi erőknek

A Temesváron kirobbant események kezdetétől létrehoztunk egy operatív csoportot, melyben a Vezérkar szervei, a szárazföldi, valamint a légvédelmi és repülőcsapatok legfelső parancsnokai, a fegyverzettechnikai szolgálat, továbbá a határőrség képviselői vettek részt.

A román hadsereg vezérkarával folyamatos összeköttetést teremtettünk, aminek mindvégig komoly szerepe volt a helyes döntések meghozatalában.

A Securitate erői ellen hosszú, küzdelmes harcot folytattak a román hadsereg és a forradalom más erői. Tevékenységük figyelemmel kísérése érdekében a Magyar Néphadsereg speciális felkészültségű rádiófelderítő egységeinek egy részét átcsoportosítottuk a magyar–román államhatár közelébe, s így sikerült rádióállomásaikat bemérni, álláshelyeiket pontosan meghatározni. Az így szerzett információk átadásával jelentősen elősegítettük a Securitate-bázisok felszámolását.

Az egész időszakban csak azoknál a csapatoknál rendeltünk el magasabb

harckészültségi fokozatot, amelyeknél erre feltétlenül szükség volt. Így a rádiófelderítőknél, a rádiótechnikai, a légvédelmi rakéta- és a repülőcsapatoknál, s néhány, a román határ közelében állomásozó gépesített lövészegységénél. A román katonai vezetés és a hazai lakosság megnyugtatóására a karácsonyi és újévi ünnepek idején a sorállomány több mint felét engedtuk el szabadságra.

Komoly gondot okozott a december végi sűrű ködös időben a Securitate-csapatok alacsonyan repülő helikoptereinek lokátorokkal történő bemérése. Ezek jelentették a magyar határvédelemre a legnagyobb veszélyt. Összesen öt alkalommal sértették meg ilyen helikopterek a Magyar Köztársaság légterét. A magyar honi légvédelem lokátorai minden egyes alkalommal már a határsértés előtt jelezték közeledtükét, s a rakétafegyverzettel ellátott elfogó vadászpilótáink három-négy perces repülési idő után képesek lettek volna a célok megsemmisítésére. Hogy erre nem került sor, az annak tudható be, hogy ezek a helikopterek minden egyes alkalommal rövid időn belül elhagyták a Magyar Köztársaság légterét.

Kérdésünkre, hogy miben tudunk segítségükre lenni, a román katonai vezetés minden alkalommal a politikai támogatást, a szolidaritást hangsúlyozta, s az ország súlyos helyzetére való tekintettel élelmiszer- és gyógyszer szállítmányokat kért. Az általunk felajánlott orvos-egészségügyi segítséget elhárították. Több alkalommal is felajánlottunk kézfegyverekhez lőszerszállítást, de minden esetben elzárkóztak ez elől is.

A néphadsereg készletéből felajánlottunk félmillió darab ételkonzervet, melynek a szállítását is magunkra vállaltuk. December 25-én 81 tonna élelmiszer, valamint egy hűtőkamion vér- és vérplazmakészítményt juttattunk el a néphadsereg közúti szállítójárműveivel (18 db tehergépkocsi) Aradra. Ennek a szállítmánynak az ügye egyébként furcsa helyzetet teremtett számunkra. Az útba indítás előtt ugyanis, szinte az utolsó pillanatban, azt közölte velünk a román vezérkar, hogy a konvoj biztosításáról ők gondoskodnak, s éppen ezért a mi katonáink semmilyen fegyvert ne vigyenek magukkal. Hát ez bizony nem valami nagy bizalmat fejezett ki. Katona fegyver nélkül? A feladatot Csombor László őrnagy pontosan és fegyelmezetten végrehajtotta. Ezen felül szállító repülőgéppel 6 tonna élelmiszert és gyógyszert, valamint gyógyászati eszközöket küldtünk Bukarestbe, vasúton pedig 94 tonna élelmiszert szállítottunk Kolozsvárra.

December 29-én Bukarestbe utazott Borsits László altábornagy, a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke, hogy személyesen egyeztesse a román hadsereg igényét, s az együttműködés kérdéseit. Ezt követően már ők küldtek szál-

lító repülőgépeket Budapestre, hogy juttassunk el Bukarestbe és Temesvárra további 67 tonna élelmiszert és különböző egészségügyi anyagokat.

Szolidaritásunkért, s az általunk nyújtott segítségért a román kormány és a katonai vezetés számtalanszor kifejezte köszönetét, s mi ezekből a megnyilvánulásokból akkor úgy éreztük, hogy a korábbi ellenszenvet és bizalmatlanságot az egyszerű emberek közötti közeledés és nagyobb megértés fogja felváltani.

A Tőkés család védelme

A karácsonyi ünnepek egyik estéjén Németh Miklós kormányfő telefonon arról tájékoztatót, hogy értesülései szerint a Securitate Tőkés László és családja életének kioltására készül. A Tőkés család ebben az időben Szilágy megye Menyő falujába volt kitoloncolva. Rövid idő alatt sikerült összeköttetést teremteni Victor Stanculescu altábornaggyal, a nemzetvédelmi miniszter első helyettesével, akivel régi ismeretség kötött össze, s akivel mindenkor könnyen szót tudtunk érteni. Kértem intézkedését, amit ő megértéssel fogadott, s ígéretet tett annak teljesítésére. Meglepően rövid időn belül visszahívtak és közölte: nyugodtak lehetünk, mivel teljes biztonságot nyújtottak Tőkés Lászlónak és családjának. Páncélozott gépjárművel vitték a családot gondosan őrzött helyre.

A Tőkés Lászlót és családját oltalmazó román katonák

1990 tavaszán Tőkés László Párizsból jövet Budapesten töltött néhány napot. Keleti György ezredes arról tájékoztatót, hogy megkeresték őt azok a személyek, akik Tőkés László budapesti programját készítik. Azt kérték, hogy Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter fogadja Tőkés Lászlót a Honvédelmi Minisztériumban. Mivel rövid ideig lesz Budapesten, ezért lehetőleg megérkezésekor, még a szombati napon kerüljön erre sor. Meglepődve hallgattam ezt a kérést. Miért fogadnám én Tőkés Lászlót a minisztériumban? Ráadásul szombat munkaszüneti nap, ezért csak a szolgálatban lévők tartózkodnak az épületben. Ennek nyilvánosságot kell adni, s milyen visszhangja lesz ennek? Tőkés László első útja a magyar Honvédelmi Minisztériumba vezet? Bizonyára ezt el kell kerülni. Több egyeztetés után, végül is elfogadták, hogy ne a minisztériumban találkozzak Tökéssel. Egy rokonánál volt elhelyezve, s ott találkoztunk Keleti György és Juszt László kíséretében. Barátságos, kedves szavakkal mondott köszönetet azért, amit érte és családja biztonsága érdekében tettünk.

Arra kért, hogy azt a román katonatisztet és a sorkatonákat, akik még ebben az időben is az ő védelmét biztosítják, hívjam meg Magyarországra. Eleget is tettünk a kérésének, s egy hétig vendégül láttuk a román katonákat. A tiszteltükre adott vacsorán Tőkés László meleg hangon mondott köszönetet szolgálatukért. Elmondta, hogy ezek a katonák még az istentisztelet ideje alatt is mindenkor biztosították a védelmét.

A romániai események hazai kihatásai

Több forrásból is olyan jelzések jutottak tudomásunkra, hogy a Securitate által már korábban Magyarországra küldött ügynökök terrorcselekmények végrehajtására készülnek. Ezek között szerepelt Budapest ivóvízkészletének megmérgezése, a paksi atomerőmű elleni merénylet, hogy csak a legsúlyosabbakat említsem. A tennivalók a kormányzati szervek és a főhatóságok legszorosabb együttműködését tették szükségessé, s ezért mindenkinek talpon kellett lenni, hogy a veszélyt el tudjuk hárítani.

A dolgok alakításában, sőt irányításában is számos párt és politikai szervezet részt kívánt venni. Különösen aktív tevékenységet fejtett ki az MDF vezetése. Minden bizonnyal a segítő szándék vezette őket ebben, ugyanakkor esetenként zavaró is volt a tevékenységük. Ilyen volt. Antall József december 23-án hozzám címzett levele, amelyben azt olvashattam, hogy „az MDF elnöksége nyomtatékosan kéri a Magyar Néphadsereg parancsnokát és vezérka-

ri főnökét, hogy – egyetértésben a felkelt román nép vezetőivel és hadseregének parancsnokával – haladéktalanul gondoskodjék a hazája szabadságáért idegen zsoldosok és a titkosszolgálat alakulatai ellen harcoló román hadsereg lőszerrel és felszereléssel való támogatásáról”. A román vezetés erre nemcsak hogy nem tartott igényt, hanem határozottan elzárkózott az ilyen irányú ajánlatoktól. Mégis, a sajtószervek körében hamar híre ment olyan véleményeknek, hogy mi nem vagyunk hajlandók lőszerrel segíteni a román hadsereget. Persze közrejátszott ebben az abszolút hozzá nem értés is, hiszen a román hadsereg éppúgy rendelkezett nagy mennyiségű, háborús időre biztosított lőszertartalékkal, mint a Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés többi hadserege.

Az MDF vezetésének legmeglepőbb javaslata nem is ebben merült ki. December 23-án este, miután a szigethalmi honi légvédelmi rakétaosztálytól visszatértem, Keleti György ezredes értesített, hogy az MDF elnökségének küldöttsége kíván velem találkozni. Erre rövid időn belül sor került. Szabad György, Für Lajos és Bíró Zoltán elnökségi tagok vártak rám, akikkel az ideig még nem ismertük egymást. Szabad György adta elő jövetelük célját. Mondanivalója és hangneme is igen megdöbbentett. Azzal kezdte, hogy mi – a Magyar Néphadsereg vezetői – ölbe tett kézzel nézzük végig a Temesváron végbemenő népiertást. Ebben a feszült időszakban, s a már huzamosabb ideje tartó, szó szerint éjjel-nappal, a legnagyobb felelősséggel végzett tevékenységünk után, roppant nagy önfegyelemre volt szükség mindezt nyugodtan végighallgatni.

Javaslatuk arra irányult, hogy a magyar kormány ajánlja fel jószolgálati küldetését a Román Nemzeti Megmentés Tanácsának, antiterrorista alakulatok bevetésének megszervezéséhez. Románia egyetértése esetén a Varsói Szerződés és a NATO egyes tagállamait lehetne felkérni különlegesen kiképzett terroristaellenes alakulatok küldésére. Javaslatuknak erre vonatkozó része támogatható lett volna, de ismert volt előttünk, hogy sem a NATO, sem a Varsói Szerződés részéről nem volt meg a készség, még a legkisebb mértékben sem.

Javaslatukat egy nappal később Antall József és Jeszzenszky Géza aláírásával írásban is elküldték Németh Miklós miniszterelnöknek, Horn Gyula külügyminiszternek és nekem. Az írásban tett javaslatból azonban már kimaradt az az elképesztő felvetésük, hogy a magyar katonai vezetés segítse elő önkéntesek felfegyverzését és Romániába küldését. Látogatásukat tehát úgy lehetett megítélni, hogy kipuhatolják a magyar katonai vezetés hozzáállását egy ilyen hajmeresztő elgondoláshoz.

Amikor a „História” című folyóiratban az írásom a romániai forradalomról (2000. évi 4. szám) megjelent, még nem tudtam, nem ismerhettem, hogy miért és kinek a kezdeményezésére került sor 1989. december 23-án az MDF elnökségének részéről arra a lépésre, hogy küldöttséget menesszen a honvédelmi miniszterhez.

Évek múlva azonban, 2003-ban, megjelent Für Lajos könyve „A Varsói Szerződés végnapjai magyar szemmel” címmel, melyben részletes felvilágosítást nyújt fantasztikus ötletéről, amiért létrejött ez a látogatás.

Megjegyzem, már annak idején is különösnek találtam, hogy miért engem kerestek meg és miért nem a kormány elnökéhez fordult a MDF elnöksége egy ilyen fontos kérdésben? Minderre alapos felvilágosítást ad Für Lajos írása. Érdekes ezt részletesen megismerni (19–22. oldal):

„1989 vége felé jártunk (...) Bíró Zoltánnal a román eseményekről beszélünk. Pontosabban, az események által esetlegesen fölkinálkozó vagy a nyomukban megnyílható lehetőségekről. Erdélyről, az erdélyi magyarokról. Arról, hogy egy kedvező pillanatban hátha nyílna tér az ügy okos rendezésére. De éppenséggel szükség is támadhat a véres fölfordulásban az erdélyi magyarok hathatós – és nem csak szóbeli és diplomáciai – megsegítésére. Mindkettőhöz azonban nélkülözhetetlen, hogy a magyar katonai vezetés felfogását megismerjük. Az esetlegesen megütköző érdekek bonyolult 'hálójában' vajon hová állna ez a haderő? Kire hallgatna, és mire lenne képes? Zaklató és zaklatott kérdéseinkre a hiteles válasz csakis első kézből szerezhető (...) Vagyis sürgősen találkozunk és tárgyalunk kell a honvédelem csúcsembereivel, az illetékes miniszterrel és a katonai vezetőkkel!”

Mindehhez nem szükséges különösebb magyarázatot fűzni, hogy ennek a két embernek mi járt az eszébe és milyen szándékkal akarták a katonai vezetést megkeresni. Történt azonban valami, amire nem számítottak. Ebben az időben már Antall József volt az MDF elnöke. Úgy gondolták, hogy beavatják tervükbe őt is. Antall azonnal felismerte, hogy milyen örültség jár ezeknek az embereknek a fejében.

Für Lajos az Antal Józseffel való találkozását a következőképpen adja elő: *„Antall némi habozás után, majdnem emelt hangon, de mindenképpen megrovóan mondta: semmi szín alatt nem ért egyet akár ilyen, akár olyan 'beavatkozással'. Magát az ötletet is örültségnek, agyremnek tartja. Bárhogy alakuljanak Románia belső viszonyai, még csak közvetetten sem szabad katonai síkon közbeszólnunk. Úgy sem, hogy kritikus helyzetben, mondjuk fegyvert vagy lőszert juttatna a magyar hadvezetés a Ceausescu-ellenes román*

erőknek. A kapcsolatfelvételt azonban nem ellenzi. Ha akarjuk, keressük meg Kárpáti minisztert és tárgyaljunk a katonákkal. Azt kéri azonban, hogy a delegációnak legyen tagja Szabad György is.” (A könyv 20. oldalán.)

Csodálkozom azon, hogy mindazok után, hogy Antall József rögtön és okosan felismerte az elgondolás kalandorságát és annak veszélyét, mégis hozzájárult, hogy a honvédelmi minisztert megkeressék. Igaz, hogy Szabad Györgyöt a nyakukba akasztotta, de ez nem változtatott semmit. Antall József nagyon helyesen, határozottan ellenzett mindenféle katonai beavatkozást Románia belügyeibe. Szabad György viszont azt adta elő, hogy ők nem a reguláris erőkkel való beavatkozásra gondolnak, hanem hogy az önként jelentkezőket fegyverezzük fel, s készítjük fel őket a „segítségnyújtásra”.

Ezekben a napokban az egész ország lakossága izgalommal és aggodalommal figyelte, mi történik a szomszédos Romániában, ahonnan még napokkal korábban is szinte tömegesen jöttek Magyarországra az erdélyi magyarok. Menekültek, mert a nacionalista, magyarellenes légkör elviselhetetlenné vált számukra.

Vajon azok, akik azt agyalták ki, hogy a romániai „véres felfordulásban egy kedvező pillanatban hátha nyílna tér az ügy ügyes-okos rendezésére”, nem gondoltak arra, hogy egy ilyen „ügyes” lépéssel éppen a legnagyobb szívességet nyújtanánk a román nacionalista, magyarellenes erőknek? Teljesen igaza volt Antall Józsefnek, hogy a beavatkozásnak semmilyen formáját, semmilyen módját nem szabad megengedni.

Csak emlékeztetőül: amikor 1989. december 21-én reggel, azaz a forradalom kezdetén Vasile Milea vezérezredessel, a román nemzetvédelmi miniszterrel telefonon beszéltem, megkérdezte tőlem, hogy igazak-e azok a hírek, hogy bizonyos magyarországi szervezetek toborzást folytatnak a hazai magyarság körében a temesvári lakosság megsegítése érdekében? Ez Románia szuverenitását sértené, amit mindenképpen meg fognak védeni – mondta. Ezt az a román nemzetvédelmi miniszter mondta, aki a kudarcba fulladt bukaresti nagygyűlést követően szembehelyezkedett Ceausescuval, s megtagadta, hogy a hadsereg erőit a forradalmi erők ellen alkalmazzák.

Váratlanul ért az MDF elnöksége küldöttségének a látogatása, előtte egyáltalán nem tudtunk erről semmit. Miért fontos ez? Mert ha egyáltalán bármit is tudtunk volna arról, hogy milyen kérdéseket akarnak felvetni, különösképpen, amivel aztán előrukkoltak, úgy gondoskodtunk volna arról, hogy a megbeszélésről jegyzőkönyv, vagy hangfelvétel készüljön. Mint ahogy Für Lajos meg is írta a könyvében, hogy „sejtelmük sem volt, sejtelmük sem lehetett arról

az – elismerem – ködös szándékról, amivel Bíró és jómagam érkeztünk.” Így igaz! Én éppen csak hazaértem, amikor Keleti ezredes telefonon hívott, hogy a Légvédelmi és Repülő Parancsnokság épületében vár rám az MDF küldöttsége. Hogy kerültek oda, ki tudja? Előtte Keleti Györggyel együtt a szigetalmi honi légvédelmi rakétaosztálynál jártunk, akik ebben az időben a karácsonyi szabadság helyett állandó készségi szolgálatban voltak. Még az ötéves fiú unokámat is magammal vittem, hogy az alakulat kultúrhelyiségében együtt karácsonyozzunk a sorkatonákkal. Jól éreztük magunkat, de nemsokára jött a hideg zuhany. Egyáltalán, ezekben a napokban erős idegekre, fegyelmezett és meggondolt magatartásra volt szükség, minden döntést jól végig kellett gondolni. Egyszóval, nem volt szabad hibázni.

Nem sok időm volt rá, hogy azon tűnődjek, miért ilyen sürgős ez a találkozás. Hamarosan megtudhattam, miről is van szó, és azonnal, minden teketória nélkül kifejtettem véleményemet a javaslataikra.

Arra sosem gondoltam volna, hogy ha már nem készült semmiféle feljegyzés az ott elhangzottakról, évek múlva ennek a találkozásnak a főszereplője az általa írt könyvben – ha nem is egészen pontosan és hűen – leírja és mindenki számára megismerhetővé teszi.

Figyelemre érdemes az is, hogy Für Lajos hogyan vélekedik a találkozó történetéről. „A dolgok (...) nem úgy sülték el, ahogyan mi Bíróval elképzeltük (...) A mi intuíciónk, az események latolgatása illúzióknak bizonyult. Mintha Antall és Kárpáti összebeszéltek volna! (...) A hadseregnek azt a szándékát puhaltuk, kíván-e tenni valamit vagy kell-e tennie bármit a romániai forradalom ügyében. A válasz (...) igen gyors és határozott volt: Semmit! (...) Eszük ágában sincs közbeavatkozni. Csak nem gondoljuk, hogy egy másik ország belvillongásaiba, esetleg polgárháborújába, belügyeibe a magyar kormány és hadvezetés beavatkozna (...) a hadsereg csak arra ügyel: a magyar határ mentén történik-e fegyveres mozgás, ami esetleg átcsúszhatna hozzánk, vagy ellenünk irányulhatna. Egyszóval a hadsereg azt teszi, ami a dolga, az ország szuverenitását kívánja biztosítani. (...) Kettőnk ügyetlen, zavarodott szereplése (mármint Für és Bíró), meg a főkatonák gyors és egyértelmű válaszai (...) miatt érthető, ha kissé kábán, mint akit fejbe vertek, távoztam a megbeszélésről.”

Tekintve, hogy közvetlenül Karácsony napja előtt voltunk, a fagyos légkört azzal próbáltam enyhíteni, hogy megkérdeztem az uraktól, mivel kínálhatjuk meg őket. Úgy emlékszem, hogy mindenki valami limonádét kért, s így kívántunk egymásnak boldog karácsonyi ünnepeket.

Elgondolkoztató, hogy mire gondoltak, mit is akartak ezek az emberek, amikor azt mondták, hogy „*az esetlegesen fölkinálkozó vagy a nyomukban megnyitható lehetőségekről (...) arról, hogy hátha nyílna tér az ügy ügyes-ökös rendezésére (...) a véres fölfordulásban az erdélyi magyarok hathatós – és nem csak szóbeli és diplomáciai – megsegítésére*”.

„Néma” telefonok

A romániai forradalom, a Ceausescu-klán elsöprése úgy ment végbe, hogy sem a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete, sem az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága egyetlen lépést sem tett. Nem kezdeményezett, nem javasolt semmilyen intézkedést. A Brezsnyev-doktrínának tehát egyszer, s mindenkorra vége lett. Nem érvényesült már a lengyelországi események idejében sem igazán, bár az 1980-as évek elején még volt ilyen próbálkozás, de nem érvényesült az NDK állampolgároknak a magyar–osztrák határon való szabad távozása esetében sem.

Arra azonban – úgy vélem – akkor még senki sem gondolhatott, hogy az oly sok fontos, azonnali, közvetlen kapcsolatteremtésre alkalmas telefonkészülékek közül egyetlenegy sem fog megszólalni a romániai forradalom idején. Az élet ment tovább, lassanként Romániában is konszolidálódott a helyzet. Az új román kormány nemzetvédelmi miniszterével is korrekt kapcsolatot alakítottunk ki, amely egymás személyének és tevékenységének kölcsönös tiszteletén alapult.

1990 kora tavaszán hivatalos meghívást kaptam Románia nemzetvédelmi miniszterétől, Victor Stanculescutól. A két napos látogatás során részletes tájékoztatást kaptunk Románia helyzetéről, a hadsereg állapotáról. Fogadott Petre Roman kormányelnök, aki kifejezte köszönetét azért a támogatásért és segítségnyújtásért, amit a román forradalmi erőknek Magyarország nyújtott. A katonai vezetéssel együttműködési tervet hagytunk jóvá.

Ottlétünk idején felkerestek az erdélyi magyarságot képviselő kiemelkedő politikai személyek: Domonkos Géza, a Nemzeti Megmentési Front tagja, az RMDSZ első elnöke; Demján Lajos kulturális miniszterhelyettes; Verestói Attila, a Nemzeti Megmentési Front tagja, aki a katonai kapcsolatokért felelt. Közöttük volt két román politikus is, akik a külügyekkel foglalkoztak. (A nevükre sajnos már nem emlékszem.)

Elmondták, hogy bizakodnak a két nép közötti viszony kedvező változásában. A román katonai vezetéstől kérték, hogy a magyar nemzetiségű katonai vezetőket jobban ismerjék el, hiszen ez ideig közülük senki sem lehetett tábor-

Victor Stanculescu vezérezredes és Kárpáti Ferenc vezérezredes Bukarestben

nok. Jó érzéssel tapasztaltam, hogy a Magyar Néphadsereg segítőkészségét milyen nagyra becsülik az erdélyi magyarok. Meglepetésemre egy nagyon szép festményrel ajándékoztak meg.

Látogatásunk során olyasmi is történt, amit sehogy sem tudtam megérteni. Vittünk magunkkal egy koszorút, hogy elhelyezzük volt kollégám – Vasile Milea vezérezredes – sírjára. Azt közölték velem, hogy mivel Mileát nem Bukarestben temették el, így a koszorú elhelyezésére nem kerülhet sor. Nagyon meglepődtem ezen, hiszen bárhol is temették el, gépkocsival, netán helikopterrel el tudnánk oda jutni. Ők is hangoztatták, hogy Vasile Milea a forradalom idején milyen bátor magatartást tanúsított. Bukarestben egy főútvonalat Milea vezérezredesről neveztek el.

Amikor 1990. május 23-án befejeződött honvédelmi miniszteri küldetésem, következő tartalmú levelet kaptam kézhez:

„Tisztelt Kárpáti Úr!

Borsits László altábornagy úr, a Magyar Honvédség Parancsnokának első helyettese, vezérkari főnök, aki rövid látogatáson Romániában tartózkodik, tájékoztatott, hogy Önt a katonának adható legmagasabb kitüntetéssel, a Magyar Köztársaság Rubinokkal ékesített Zászlórendjével tüntették ki, amely az

Ön érdemeinek és az ország védelmi képessége fejlesztése terén tett erőfeszítéseinek az elismerése.

Örömömre szolgál, hogy ez alkalomból Borsits altábornagy szíves közreműködésével kifejezhetem Önnek legigazabb és legforróbb üdvözetem.

Úgy értékelem, hogy az Ön jelenléte a Magyar Honvédelmi Minisztérium élén aktívan hozzájárult a hadseregeink közötti együttműködés, baráti és jó kapcsolatok fenntartásához és szélesítéséhez.

E jó viszony nyilvánvaló bizonyítékai azok a kapcsolatok és találkozók, amelyek folyamatosan fennálltak közöttünk mind az 1989. decemberi román forradalom előtt, de még inkább a forradalom napjaiban, majd utána, és amelyek kifejezték közös kívánságainkat egy kölcsönös tiszteleten és bizalmon alapuló légkör fenntartására.

Tisztelt Kárpáti Ferenc Úr, nyugállományba vonulása alkalmából szeretném Önnek kifejezni legjobb kívánságaimat. Kívánok Önnek jó egészséget és hosszú életet azok körében, akik Önhöz közelállók és kedvesek.

Megkülönböztetett tisztelettel

*Victor Stanculescu vezérezredes
Románia nemzetvédelmi minisztere*

A marosvásárhelyi pogrom

1990 kora tavaszán, a romániai forradalom után még alig telt el néhány hónap és mi katonák is arra gondoltunk, hogy baráti segítségnyújtásunk elősegítheti az erdélyi magyarság életének jobbra fordulását, a román nacionalizmus visszaszorítását. Arra nem gondolhattunk, hogy máról holnapra, a gyűlöletet felszámolva gyökeres változás áll be, de arra sem gondoltunk, hogy durva, goromba támadás érheti a magyar lakosságot a szülőföldjén.

Március 19-én este Németh Miklós miniszterelnök arról tájékoztattott, hogy Marosvásárhelyen a román Vatra Romaneasca és hívei megrohamozták a tanácsházát, ahol az RMDSZ vezetői tárgyaltak. Ennek során Sütő András író olyan súlyosan bántalmazták, hogy egyik szemére valószínűleg megvakult. Minderről Antall József tájékoztatása alapján értesült, aki az iránt érdeklődött, hogy lehetséges-e Sütő Andrást Magyarországra szállítani? Egy nyugati vendégünk helikopterrel érkezett és nyomban el akart indulni Marosvásárhelyre. Én erre azt mondtam, hogy ezt ne tegye, hiszen ehhez a román hatóságok engedélyére van szükség, anélkül nem repülheti át a határt. Azt is meg kellett tudni pontosan, hogy hol van jelenleg Sütő András, és mi van vele.

Ezt követően egész éjszaka próbáltam telefonon kapcsolatot teremteni a román katonai vezetéssel, de sikertelenül, pedig segítségemre volt a román hadsereg híradófőnöke is, aki éppen Budapesten tartózkodott. Egyszóval mindenkit letagadtak, hogy nem találják, hogy senki nem érhető el telefonon. Hihetetlen volt, hiszen ilyen helyzet soha nem fordulhat elő a katonai vezetők-nél. Nem értettem, mi lehet ennek az oka. Reggelre azután kiderült.

Közben felhívtam Szűts Pált, a Bukarestben akkreditált nagykövetünket, hogy mit tud az eseményekről és Sütő Andrásról. Jóformán semmit nem tudott, így hát utasítottam, hogy telefonon hívja fel Sütő András feleségét, tőle érdeklődjön és hívjon vissza. Sütő András felesége elmondta, hogy férjét Bukarestbe szállították és a központi katonai kórházban kezelésben részesítik.

Korán reggel hívott telefonon Vasile Ionel vezérezredes, a román vezérkari főnök, aki arról tájékoztattott, hogy Ion Iliescu román elnökkel meglátogatták a kórházban Sütő Andrást, akinek gondos kezeléséről gondoskodtak. Kérésünknek természetesen helyt adnak és Sütő Andrással is egyeztetve, Budapestre szállíthatjuk.

Kárpáti Ferenc és Németh Miklós Sütő Andrásnál, a Központi Katonai Kórházban

A magam részéről a történeteket úgy értelmeztem, hogy az éjszaka folyamán azért nem tudtam kapcsolatot teremteni a vezetőkkel, mert ők is akkor próbáltak eligazodni, hogy mi is történt. Az, hogy a román elnök felkereste a kórházban Sütő Andrást, s egyáltalán, hogy intézkedtek, hogy Bukarestbe, a katonai kórházba szállítsák, azt mutatta, hogy nagy zavarba esett a román vezetés. Intézkedtem arra, hogy azonnal induljon Bukarestbe egy katonai utasszállító repülőgép. Dr. Farkas József vezérőrnagy, a baleseti sebészet osztályvezető főorvosa, hadseregünk fősebésze és dr. Turi Károly vezérőrnagy, a szemészet osztályvezető főorvosa, valamint Keleti György ezredes, a Honvédelmi Minisztérium szóvivője utaztak Bukarestbe.

Még aznap délelőtt központi katonai kórházunkban orvosaink gondoskodásában részesült magyar nemzetünk kiemelkedő és nagy tiszteletnek örvendő írója. Németh Miklós miniszterelnökkel együtt meglátogattuk a kórházban, ahol szomorúan tapasztalhattuk a barbár ütlegetés nyomait.

Dr. Farkas József vezérőrnagy, a hadsereg fősebésze arról tájékoztatott bennünket, hogy Sütő András állapota súlyos, de nem életveszélyes. A bal karja és csuklója sérült, valamint bordatörést és számtalan zúzódást szenvedett. Dr. Turi Károly vezérőrnagy, szemészprofesszor pedig elmondta, hogy Bukarestben Sütő András sérült szemét megoperálták. A műtétet végző szemész orvost ismeri, akit kitűnő szakembernek tart.

A román nemzetvédelmi miniszter másnap hívott telefonon és elnézést kért, hogy korábban nem volt elérhető, s a történetekről sajnálkozással beszélt. Viktor Stanculescu vezérezredes, Románia nemzetvédelmi minisztere, aki korábban már gyors és határozott intézkedésével segített Tőkés László és családja biztonságba helyezéséről, meglepő javaslattal állt elő. Elmondta, hogy javasolni fogja a kormány elnökének, hogy sürgősen lépjen kapcsolatba Németh Miklóssal, Magyarország miniszterelnökével, és tárgyalják meg a szükséges intézkedéseket. Arra kért, hogy tájékoztassam Németh Miklóst erről a törekvéséről és segítsen elő a két miniszterelnök találkozóját. Én eszerint jártam el. Tájékoztattam Németh Miklóst és elgondolásom szerint ennek lett is volna értelme, de sajnos végül is nem jött létre a két miniszterelnök találkozója. Voltak, akik ezt nagyon ellenezték, mondván, hogy szóba sem szabad állni velük. A találkozó helyett Németh Miklós tiltakozó üzenetet küldött Petre Roman román kormányelnöknek.

A MAGYAR HADERŐ HELYZETÉNEK ALAKULÁSA

A magyar haderő helyzetének megítélésénél figyelembe kell venni létrehozásának időszakát, amely a második világháború végén a Magyar Királyi Honvédség megsemmisülését követően a náci német hadsereg legyőzésében való részvétel érdekében szerveződött. 1944 végén a Debrecenben megalakult Ideiglenes Nemzetgyűlés új, demokratikus nemzeti haderő létrehozását hirdette meg.

1949-1950-ben a Jugoszláviával szemben indított sztálini politikai hadjárat jelentős katonai fenyegetésekbe torkollott. Rákosi Mátyás a szovjet igényeknek eleget téve utat nyitott a hadsereg rövid idő alatt történő igen nagy mértékű növelésére. 1952 végére már 130 ezer fő volt a katona létszám, amely 1953-ra elérte a 200 ezer főt. Közel 30 ezer tiszti és 45 ezer tiszthelyettesi hely volt rendszeresítve.

A haderő felfegyverzésére a szovjetek tömegesen szállították a második világháborús fegyverzetet és haditechnikát. A csapatok kiképzésének, felkészítésének biztosítására szovjet tanácsadók érkeztek, akik a Honvédelmi Minisztériumtól kezdve valamennyi alakulatnál megjelentek.

A magyar haderő szervezeti felépítése, vezetési, irányítási szisztémája, minden alapvető szabályzata a szovjet hadseregtől lett átvéve. A Farkas Mihály vezette honvédség 1948-tól kezdődően tetőtől talpig mindenben a szovjet hadsereg mintáját követte és alkalmazta. Ekkor lett bevezetve az „elvtárs” megszólítás, amit a szolgálati szabályzat rögzített, s ennél fogva kötelező erejű volt. A katonákat gimnasztyorkába öltöztették, amit tulajdonképpen orosz népviseleti öltözetből alakítottak ki. A katonai rangjelzéseket is tökéletesen lemásolták, s így akár már össze is lehetett téveszteni, hogy az illető tiszt szovjet-e, vagy magyar.

Valami hasonló helyzet alakult ki, mint az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadserege idején volt, talán azzal a különbséggel, hogy a K. und K. hadseregben a vezénylő nyelv nem a magyar, hanem a német nyelv volt.

A „jugoszláv veszélyre” hivatkozva szinte állandó összetartást rendeltek el, amit a tisztek, tiszthelyettesek már nehezen tudtak elviselni.

A Veszprémben állomásozó ágyúsdandár – ahol 1953 és 1955 között teljesítettem szolgálatot – minden év május 2-től szeptemberig Pétfürdőnél, az erdő területén táborozott. A személyi állomány sátrakban volt elhelyezve, tisztálkodási lehetőség alig volt. A hivatásos állomány kéthetenként, szombatvasárnapra távozhatt haza a családjához. Lakásuk Veszprémben volt, ami

mindössze néhány km-re volt Pétfürdőtől. A zúgolódás miatt a minisztériumból elrendelték a „családi tábor” létrehozását, ami sátrakból állt. A családok étkezését az alakulatoknál kellett biztosítani. Én 1954 júniusában nősültem, feleségem Budapesten egyetemi tanársegédként dolgozott. Kértem, hogy ő is jöjjön el a családi táborba. Egy napig bírta, aztán kifakadt, hogy ez érthetetlen, nem is tudja, hogy bírják itt ki a családok.

A szovjet tanácsadók jól felkészült, sok harci tapasztalattal rendelkező tábornokok és főtisztok voltak. Az alakulatunknál például Plesakov ezredes a háború idején egy, a mi dandárunknak teljesen megfelelő alakulat parancsnoka volt. A kezdő, tapasztalatlan, elég gyengén képzett tisztikarunknak a tanácsadók nagy segítségére voltak.

A hihetetlen gyors hadseregfejlesztés fenntarthatatlan helyzetet teremtett. Ezért 1953-ban jelentős mértékben csökkentették a nemzeti jövedelemből a katonai kiadásokra fordítható összeget. A 200 ezer fős hadsereg létszámát 150 ezer főre csökkentették, több ezer tisztet, tiszthelyettest bocsátottak el a hadsereg állományából.

Amikor 1955 májusában létrejött a Varsói Szerződés Szövetsége – melynek tagja lett a Magyar Népköztársaság is –, a Magyar Néphadsereg úgy lett része a szövetség katonai szervezetének, hogy nemzeti jellege már hosszabb ideje háttérbe szorult. A katonai szövetség szükségessé teszi alapvető kérdésekben a pontos összehangolást, egyeztetéseket, a hadművelleti és harcászati felkészítést például nemzetközi együttműködési gyakorlatokkal. A fegyverzet, a harci technika rendszerbe állítása, s azok gyártása, beszerzése is összehangolt, együttes tevékenységet igényel – mindez köztudott.

Mindez azonban mégsem eredményezheti, hogy a nemzeti haderő elveszítse, feladja nemzeti jellegét. Elengedhetetlen az ország adottságainak, lehetőségeinek és érdekeltségének érvényesítése és semmilyen címen nem áldozhatja fel szuverenitását. Ennek a felfogásnak az érvényre juttatása nem volt könnyű feladat a szövetségben belül.

A Magyar Néphadsereg a rendszerváltozást megelőző években

Az 1980-as évekre kialakult helyzet megítélésénél azt is figyelembe kell venni, hogy a haderő fejlesztésének, felkészítésének egész folyamata a hidegháború időszakában ment végbe. 1956-ot követően a néphadsereg legfontosabb haditechnikai eszközeinek – harckocsik, tüzérségi eszközök, repülőgépek stb.

– csak kis hányada maradt meg. A haderő nagysága mintegy negyedére, és a hivatásos állomány létszáma pedig jelentős mértékben csökkent. A Magyar Néphadsereg újjászervezése, fejlesztése az 1960-as években egyre sürgetőbbé vált, hogy megfeleljen a Varsói Szerződésben vállalt elvárásoknak és felzárkózzon a szövetséges országok hadseregeinek állapotához.

Ez az időszak egyébként egybeesett a hadügyben végbement forradalmi változásokkal. A technikai fejlődés következtében létrejött, minőségileg új harceszközök nagyon sok tekintetben átalakították a hadászati és harcászati eljárások addig ismert felfogását, alkalmazását. Mindez komoly kihatással volt a katonai doktrínák eddigi felfogására is.

Az Amerikai Egyesült Államok korábban meghirdetett, „tömeges megtorlás” stratégiáját a „rugalmas reagálás” felfogás váltotta fel. A hadászati erőegyensúly létezése, annak figyelembe vétele alakította ki egy sorra kerülő háború megvívásának új felfogását. Ez a felfogás az általános atomháború mellett a korlátozott atomháború lehetőségével is számol. Eszerint egy háború nem azonnal az atomeszközök alkalmazásával kezdődne, hanem a legkorszerűbb hagyományos fegyverekkel, amely a harcok kimenetele során átszaphat a tömegpusztító eszközök alkalmazására is.

A kialakított új stratégiai felfogás a hagyományos haderő és fegyverzet gyorsítumú és nagyarányú fejlesztéséhez vezetett.

A magyar haderő fejlesztésének tárgyalásai során a Varsói Szerződés katonai vezetésének részéről olyan ajánlások történtek, hogy a néphadsereg csapatai rendelkezzenek mindazokkal az eszközökkel és lehetőségekkel, melyekre egy hagyományos fegyverekkel vívott háború esetén szükség van. Országunk hatalmas terhet vállalva magára, igazodva a hadügyi forradalom által támasztott követelményekhez, igyekezett ennek eleget tenni.

A szárazföldi erőknél alkalmazásra kerültek a hadművelleti–harcászati rakéták. A tüzérség rendelkezett sorozatvetőkkel, 600 újonnan beszerzett tüzérségi löveggel, továbbá aknavetőkkel. 1400 harckocsi került beszerzésre, melyek korszerűség tekintetében is megfeleltek; a T-55A típusú, valamint a T-72 típusú harckocsik. A gyalogság – mint fegyvernem – átalakult gépesített lövész csapatokká. A Rába Vagon- és Gépgyár szállított 1300 db páncélozott szállító harcjárművet (PSZH), s további 500 db-ot importból szereztünk be.

A páncéltörő eszközök terén is jelentős fejlődést eredményezett a „Maljutka” önjáró páncéltörő rakéták, majd a továbbiakban a 122 mm-es „Akácija” és a 155 mm-es „Gvozdgyika” önjáró tarackok, valamint a „Fagot” páncéltörő rakéták beszerzése.

A szárazföldi csapatok is rendelkeztek hatékony légvédelmi rakétákkal. A gépesített lövészegységek a „Sztrela-1” önjáró légvédelmi rakétaüteggekkel, a zászlóalj pedig a „Sztrela-2” kézi légvédelmi rakétákkal.

A magyar kormányzati és katonai vezetésnek alig volt mozgástere, hiszen majdnem minden meghatározó fejlesztési kérdésben a Varsói Szerződés katonai vezetésének törekvése érvényesült. A helyzetünk viszont sürgetővé tett számos változtatást.

Szárazföldi hadseregünk 1987-ig öt gépesített hadosztályból és közvetlen alárendeltségű csapatokból állt, amely a későbbiekben kiegészült egy hadműveleti rakétadandárral és egy harckocsi-hadosztállyal. Tudatában voltunk annak, hogy ez a struktúra nem felel meg a mi adottságainknak. Változtatásra akkor nyílt meg a lehetőség, amikor Mihail Gorbacsov került hatalomra, és bizakodhattunk abban, hogy kezdeményezéseink megértésre találhatnak.

1985-ben Oláh István hadseregtábornok került a honvédelmi tárca élére. Ő kezdeményezte, hogy a szárazföldi hadsereget a hadosztály–ezred tagozódás helyett egy, a mi viszonyainknak jobban megfelelő, kevésbé költséges, mozgékonyabb hadsereg–hadtest–dandár szervezetűvé alakítsuk át. Ez kevésbé volt létszámgényes, ugyanakkor a csapatok ütőereje lényegesen növekedett.

A változtatáshoz hozzájárult a szovjet katonai vezetés is, annak ellenére, hogy ez lényegesen eltért a szovjet és a Varsói Szerződés tagállamainak hadseregeiben meglévő csapatszervezetektől. Abban az időben Szergej Szokolov marsall volt a Szovjetunió védelmi minisztere, akivel erről lehetett tárgyalni és megállapodni.

Oláh István elhunyt után e feladat végrehajtásának irányítása rám hárult. A szárazföldi hadsereg új szervezeti-vezetési struktúrára történő áttérése a „RUBIN” elnevezést kapta. Végrehajtása mind a Honvédelmi Minisztérium szerveitől, mind az MN 5. Hadsereg Parancsnokságától és csapataitól összehangolt, komoly erőfeszítést jelentő munkát igényelt.

Az átszervezés terv szerint, 1987. március 1. és augusztus 31. között eredményesen ment végbe. A szárazföldi hadsereg új hadrendjében negyvennel kevesebb szervezet lett a korábbiakhoz képest, s mintegy 20%-kal csökkent a vezető szervek száma, s így a vezetési szintek közelebb kerültek az alegységekhez.

A szárazföldi hadsereg parancsnoksága Székesfehérváron állomásozott. Parancsnoka Török Mihály altábornagy, majd őt követően Lőrincz Kálmán altábornagy volt. A szárazföldi hadsereg létszáma abban az időben (tehát a csökkentést megelőzően) 50 ezer főből állt. A hadseregparancsnokság alárendeltségében az öt gépesített és egy harckocsi-hadosztály helyett három hadtest szerveződött.

Az MN 1. gépesített hadtest parancsnoksága Kaposváron jött létre, parancsnoka Gyuricza Béla vezérőrnagy lett. Az MN 2. gépesített hadtest Tatán Annus Antal vezérőrnagy parancsnoksága alatt állt, az MN 3. gépesített hadtest parancsnoksága Cegléden működött, Évin Sándor vezérőrnagy parancsnokkal az élen.

A hadtestek szervezete lövész- és harckocsizó-, valamint tüzérdandárra, biztosító és kiszolgáló alakulatokra tagozódott.

A gépesített lövészdandárok szervezete 2–4 lövész, 1 harckocsi-zászlóalj, tüzérosztály, páncéltörő tüzéreg vagy osztály, légvédelmi rakétaosztály, felderítő, híradó, műszaki és egyéb biztosító alegységekből állt. A dandárok nagyobb tüzerőt képviseltek, mint a korábbi ezred szervezetek és mozgékony-ságuk is megnövekedett.

Az új szervezeti-vezetési rendszer létrehozásával kedvező feltételek jöttek létre a csapatok magasabb feltöltöttségi és harcászati szintjének növeléséhez; jobb technikai ellátottságának biztosításához; a meglévő káderalomány jobb elosztásához és a tiszti-tiszthelyettesi hiányok csökkentéséhez. Az átszervezésben érintett szervezetekhez 680 tiszt és 300 tiszthelyettes került beosztásra, s ennek eredményeként a század- és ütegparancsnoki beosztásoknál korábban meglévő hiányok lényegesen csökkentek.

A „RUBIN” feladat végrehajtását követően hamarosan megkezdődött a „BAZALT-87” fedőnevű gyakorlat, melynek alapvető célja volt meggyőződni az új szervezeti-vezetési struktúra hadműveleti-harcászati alkalmazásának eredményeiről. A gyakorlaton 8000 fő, 2050 harc- és gépjármű, közte 120 harckocsi, 117 páncélozott harcjármű, 50 löveg és aknavető vett részt.

A gyakorlat eredményes végrehajtása az új szervezeti-vezetési struktúrára való áttérés sikerét bizonyította. A gyakorlaton részt vettek az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokságának képviselői is, akik elismerően szóltak a látottakról.

1988. február 1–6. között került végrehajtásra a „BARÁTSÁG-88” fedőnevű hadműveleti-harcászati gyakorlat. A résztvevő csapatok létszáma és fegyverzetének mennyisége alapján a gyakorlat a stockholmi záródokumentum előírásának megfelelően, diplomáciai úton előre bejelentésre került és tájékoztatást kapott az egyezményt aláíró valamennyi ország.

A gyakorlaton magyar, szovjet és csehszlovák törzsek és csapatok vettek részt. Az összlétszám 13 ezer fő, 200 harckocsi, 200 páncélozott harcjármű, 114 tüzérségi harceszköz, 8 repülőgép és 14 helikopter. A gyakorlaton négyfős amerikai ellenőrző csoport is részt vett.

A gyakorlat fő célkitűzése volt egyrészt a védelmi hadműveletek gyakorlása koalíciós összetételben, másrészt a szárazföldi csapataink új szervezeti struktúrájának bemutatása a szövetséges országok képviselői előtt.

Ezen a gyakorlaton már kitűnt, hogy helyes volt csapataink szervezeti átalakítása. Előnyévé vált a mozgékonyság növekedése, tűzerejének hatékonysága. Bizonyosságot szerezhettünk abban a tekintetben, hogy csapataink alkalmasak a különböző harcmódok, így a védelmi feladatok megoldásában is.

A Magyar Néphadsereg másik nagy szervezetét a honi légvédelmi csapatok alkották. Az újjászervezés során elsőbbséget kaptak annak érdekében, hogy mielőbb képessé váljanak az ország légterének teljes biztosítására, bár már 1963 májusától állandó, folyamatos harci készségi szolgálatot láttak el a Varsói Szerződés egységes légvédelmi rendszerén belül, a szövetséges légerővel való szoros együttműködésben.

A honi légvédelmi csapatok szervezete többször is módosult a fegyverzet és harci-technika gyakori változásával, fejlődésével összefüggésben. Létszáma békében 22 ezer fő volt, ami mozgósítás esetén 32 ezer főben lett meghatározva.

A légvédelmi és repülőcsapatok egységes központi irányításának céljából 1984-ben létrehozásra került a Honvédelmi Minisztérium szervezetén belül az MN Légvédelmi és Repülő Parancsnokság. Az MN Légvédelmi és Repülő Felügyelőség, az MN 1. Honi Légvédelmi Hadsereg Parancsnokság és a két légvédelmi hadosztályparancsnokság megszüntetésével létrehozásra került az 1. Honi Légvédelmi Hadtest Parancsnokság.

A hadtestparancsnokság Veszprémben alakult meg, melynek parancsnoka Komáromi István vezérőrnagy, őt követően Balogh Béla vezérőrnagy volt.

A honi légvédelmi és repülőcsapatok fegyverzete és technikai ellátottsága mindenkor megkülönböztetett figyelmet kapott, amely lehetővé tette, hogy a vele szemben állított magas követelményeknek megfeleljen. Budapest légterének oltalmazását az Sz-75M „Volhov” és az Sz-125M „Nyeva” légvédelmi rakétakomplexumok, Paks és Dunaújváros oltalmazását az Sz-200 „VEGA” nagy hatótávolságú légvédelmi rakétakomplexum rendszerbe állítása szolgáltatta, Sz-75M „Volhov” komplexumokkal együtt.

Az adott időszakban magas korszerűségi szintnek feleltek meg a MiG-21 elfogó vadászpilótáink, majd a nagyobb hatékonyságú, változtatható szárnyállású MiG-23 típusú vadászpilótáink.

A légvédelmi rakéta és repülőcsapataink meglehetősen gyakran – a szovjet légvédelmi erőkkel közösen – hajtottak végre éleslövészettel egybekötött gya-

korlatokat. Minden alkalommal eredményesen teljesítették feladataikat. Elfogó vadászpilótáink számtalan nemzetközi repülőbemutatón nagy felkészültségről tanúskodtak. Farkas Bertalan űrhajósunk és Magyarai Béla kiképzett űrhajós is közülük került ki és szereztek hazai és nemzetközi elismerést.

A MN Légvédelmi és Repülő Parancsnokság alárendeltségébe tartozott az MN Csapatrepülő Parancsnokság, melynek szervezetébe felderítő és szállító helikopterezred, vadászbombázó és harci helikopterezred tartozott. Ezek az egységek képezték a szárazföldi csapatok légerővel történő támogatásának a biztosítását.

A szárazföldi, valamint a légvédelmi és repülő haderőnemi parancsnokságokon kívül jelentős szerepük volt még a Hátszói és Polgári Védelmi Parancsnokságnak, számos híradó és elektronikai harc, javító, szállító, hadtáp szervezeteknek és a katonai oktatási intézményeknek.

A Magyar Néphadsereg katonalétszáma 1988 végén a béke állománytábla szerint 126 777 fő volt. Az országnak és a katonai vezetésnek nem állt szándékában a haderő létszámának növelése. Ennek ellenére a Magyar Néphadsereg létszáma – a lehetőségeinkhez képest – magas volt. Az újabb és újabb harc-eszközök beszerzése és rendszerbe állítása a legtöbb esetben létszámnövekedéssel, új hadrendi elemek megjelenésével járt.

A megtett útra visszatekintve a Magyar Néphadsereg az 1980-as évekre behozta lemaradását és felzárkózott a szövetséges országok szintjére. Felszereltségében és felkészítésében egyaránt megfelelt a kor alapkövetelményeinek.

Ahhoz, hogy a Magyar Néphadsereg lépést tudjon tartani a fegyverzet és haditechnika területén végbemenő felgyorsult korszerűsítéssel, ahhoz a ráfordítások 60:40%-os fenntartás-fejlesztés arányát kellett volna biztosítani. Mivel a fenntartási kiadásokat is minimális szintre kellett leszorítani, a fejlesztésre fordított összeg csak arra volt elegendő, hogy a meglévő eszközök üzemeltetését és a használhatatlanná váló legszükségesebb eszközök lecserélését fedezze.

A fegyverzet és technika jelentős hányada az 1980-as évek végére technikai-lag elhasználódott, üzemideje a vége felé járt. A tábori tüzéség tüzeszközeinek mintegy fele második világháborús (vagy annak a korszerűsített változata) volt, a páncéltörő eszközök közül a rakéták egy része üzemidejének a végéhez közeledett. A harcokocsik mintegy 20%-a volt korszerű, illetve modernizált.

A páncélozott szállító harcjárművek 30%-a volt korszerű típusú, a többi technikailag elhasználódott. A csapatlégvédelmi eszközök egy része kis hatótávolságú volt, jelentős része erkölcsileg elavult.

Honi légvédelmi rakétáink és vadászpilótáink technikai üzemideje az ezredfordulóig volt alkalmas a rendszerben tartásra. A felderítő repülőgépek és a harci helikopterek technikai színvonaluk alapján megfelelőek, a szállító repülőgépek és helikopterek feladataik ellátására alkalmasak voltak. A rádió-technikai rendszer eszközei megfeleltek feladataink ellátására.

A fejlesztések során mindig szem előtt kellett tartani azt is, hogy az új, korszerű eszközök beszerzésének ára a többszörösét teszi ki a lecserélésre kerülő eszközökének.

Például a T-55A közepes harckocsi beszerzési ára (az 1980-as évek végén) 3 millió 140 ezer Ft, a T-72 közepes harckocsi ára pedig már 44 millió 200 ezer Ft volt. A páncélozott szállító harcjármű (PSZH) ára 1 millió 440 ezer Ft, a lánctalpas gyalogsági harcjármű (BMP) pedig 5 millió 515 ezer Ft volt.

A MiG-21Bisz vadászpilóta 60 millió 602 ezer Ft, a MiG-29 vadászpilóta 570 millió 500 ezer Ft-ba került. A „Volhov” légvédelmi rakétaosztály 155 millió 100 ezer Ft volt, a tervezett Sz-300 PMU légvédelmi rakétaosztály pedig már 1 milliárd 795 millió 200 ezer Ft-ba került volna.

A rendszerváltozás előtti időszakban a néphadsereg csapatainak és intézeteinek belső életét a törvényesség, a szabályzatok szerinti élet, a magas fokú szervezettség és fegyelmeztség jellemezte. A hivatásos állomány nagyfokú áldozatkészsége és tevékenysége biztosította a kiképzési feladatok és a harc-készültségi követelmények megfelelő színvonalon való teljesítését. Mind a hazai, mind a nemzetközi, közös hadgyakorlatok végrehajtása során parancsnokaink magas felkészültségről, hozzáértésről tettek tanúbizonyságot.

Igen jelentős volt a hivatásos állomány, s egyáltalán a csapatok leterheltsége. A kiképzési feladatokon túl hosszú évek óta rendszeres volt a népgazdasági munkákban való részvétel. A mezőgazdasági – betakarítási – munkákra az igénybevételt a Földművelésügyi Minisztérium minden esztendőben írásban, a gazdaságok pontos megjelölésével és létszámigényével adta meg. Ilyen feladatok gyakran heteket jelentettek egy-egy alakulat számára.

A természeti katasztrófák esetén a néphadsereg alakulatai készséggel és jelentős feladatok vállalásával vettek részt minden alkalommal a segítségnyújtásban és a következmények felszámolásában.

Építő alakulataink 48 ipari létesítmény, 37 lakótelep, valamint vasútépítésben, kulturális és egészségügyi intézmények létrehozásában vettek részt.

1964-ben a 2-es metró építése során a Blaha Lujza téren lévő Nemzeti Színházat a néphadsereg alakulataival romboltatták le. Arra hivatkoztak, hogy speciális robbantást kell alkalmazni és erre csak a néphadsereg tüzszerészei képesek.

Én magam nem tudom megítélni, hogy valóban elkerülhetetlen volt-e a magyar kultúrának ezt a szentélyét megsemmisíteni, de mindig nagyon fájlaltam, s tudom, hogy a budapesti és nem budapesti lakosok ma sem tudják ezt könnyen elfelejteni.

Az új Nemzeti Színház építésének ügyével Szinetár Miklóst, mint kormánybiztost bízták meg. Amikor a kormányülésen tájékoztatást adott arról, hogy hol tartanak a tervezéssel, a szükséges pénzügyi feltételek biztosításával, helyesebben előteremtésével, előálltam egy javaslattal. Úgy gondoltam, hogy talán enyhíteni lehetne azon a gyalázaton, hogy a katonáknak kellett anno a Nemzeti Színházat szétrombolni, akkor hát vegyünk részt az új megépítésében.

A város szívében lett volna az új is, tehát méltó helyen, az Erzsébet téren. Különösképpen a nagy mennyiségű földmunka elvégzésében tudtunk volna segíteni. A javaslatot a kormány részéről mindenki elismeréssel fogadta és támogatta, s különösen Szinetár Miklós örült a felajánlásnak. Sajnos az élet úgy alakult, hogy az Erzsébet téren nem színház épült, hanem évekig egy ronda nagy gödör csúfította fővárosunkat.

Azzal nem lehetett számolni, hogy belátható időn belül lényeges javulást tudjunk elérni a hivatásos és a sorállomány szolgálati- és életkörülményeinek tekintetében, az évek során felhalmozott feszültségek megszüntetésében.

A tisztikar és a tiszthelyettesi állomány jogos igénye volt, hogy a nagyfokú igénybevételt, az áthelyezések következtében gyakori helyőrség-változtatást, a családok költöztetését fokozottabban vegyék figyelembe a juttatások megállapításakor. E tekintetben fontos szerepe volt az illetményeknek. A néphadsereg vezetése az 1970-es évtized elején arra törekedett, hogy utolérjük az iparvállalati vezetők és termelésirányítók keresetét. A viszonyítás alapját a jellemző katonai beosztások átlagilletményének a vállalatoknál összehasonlításul kijelölt munkakörök átlagkeresetével való összevetés képezte. Így pl. az ezred- és dandárparancsnokok illetményét a „B” kategóriába tartozó vállalati igazgatók keresetével, a szakasz- és századparancsnokokét a művezetőkével, a tiszthelyettesekét pedig a kvalifikált szakmunkásokéval kellett összehasonlítani.

Az összevetések alapján a költségvetési szerveknél valamivel magasabb évenkénti soros illetményfejlesztésre nyílt lehetőség, néhány esetben pedig rendkívüli illetményemelés végrehajtására is. Például 1987-ben a soros bérfejlesztés 7%-os volt, melyet az év második felében soron kívüli plusz 15%-os bérfejlesztés követett. A hivatásos állomány illetménybeli lemaradását sajnos így sem sikerült tartósan megszüntetni. 1989-ben az utoljára készített összehasonlítás még 10% feletti különbséget igazolt, a polgári élethez viszonyítva.

1989 végére az ipari keresetekből történő kiindulás – a vállalati fizetés jelentős differenciálódása és a keretekről szerezhető adatok elégtelensége miatt – túlhaladottá vált. Innentől kezdve csak abban lehetett bízni, hogy a kormányzat továbbra is elismeri és támogatja az illetményhelyzet javítását célzó jogos igényeket. Ennek köszönhetően került sor 1990 januárjától 15%-os illetményemelésre.

Néhány jellemző beosztásban az érvényes rendelkezések alapján folyósított (átlagos) bruttó illetmény 1989 és 1990 elején:

Beosztások	1989. január 1-jén	1990. január 1-jén
Hadosztály/hadtest parancsnok	36 000 Ft	43 000 Ft
Ezred/dandár parancsnok	28 000 Ft	33 000 Ft
Szakaszcso/század parancsnok	16 000 Ft	21 000 Ft
Tiszthelyettesek	13 500 Ft	15 800 Ft

A hivatásos állomány alapilletménye a rendfokozati és beosztási illetményből és az ezek után számított szolgálati idő-pótlékból állt. Ezek aránya az alapilletményen belül átlagosan 20–70–10% volt. Ezenkívül egyes esetekben az alapilletmény 5%-át meg nem haladó pótlék (idegen nyelvtudási, távoli helyőrségi stb.) került kifizetésre. A jelzett arányokból következik, hogy a rendfokozatban történt előlépésnek csak szerény hatása volt az illetmény emelkedésére. Ez még a tábornoki kinevezésre és előléptetésre is igaz volt, amellyel 1989–1990-ben 2000–2500 Ft illetménynövekedés járt.

A honvédségi polgári alkalmazottak munkabére a soros költségvetési fejlesztési összegekkel nőtt. Ezenkívül a polgári élet egyes területein (egészségügy, oktatás stb.) esetenként végrehajtott külön béremelésekhez dolgozóinkat is sikerült csatlakoztatni. (Az illetményekről az adatokat Lontai Lajos vezérőrnagy, akkori pénzügyi főnök biztosította.)

A hivatásos katonák lakásigényének a kielégítése évről-évre javult, mivel a költségvetésből erre a néphadsereg vezetése jelentős összegeket fordított. A VII. ötéves tervben erre a célra 9 milliárd 200 millió forint volt előirányozva. Gondok persze gyakran voltak, különösen a végrehajtásra kerülő szervezeti változások következtében. A lakásállomány 60%-a összkomfortos volt.

A VII. ötéves tervben szerepelt az akkor már csaknem százéves központi katonai kórház teljes rekonstrukciója. Erre a célra 2 milliárd 510 millió forint volt előirányozva. Mint ismeretes, az új épületkomplexum jelentős része

el is készült, de az építmény igénybevételére, használatára csak hosszú évek múltával került sor.

A sorállományú katonák illetménye sok éven keresztül szinte jelentéktelen volt. 1986-ban havonta 500 Ft-ot tett ki, majd 1990-ben 1000 Ft lett. Azt lehet mondani, hogy ez egy húsz év körüli fiatal embernek szinte semmit sem ért. Sajnálatos volt a felfogása az Országos Tervhivatalnak és a Pénzügyminisztériumnak, miszerint a sorkatonákat a szülők úgyis támogatják. Ez igazságtalan és hibás felfogás volt, hiszen nagyon sok családnál a húszéves fiú már bevonulása előtt kenyérkereső volt, ami hozzájárult a család jövedelméhez, s így az az összeg a katonai szolgálat ideje alatt igencsak hiányzott mindenkinél.

A nemzeti tradíciók ápolása

Az általam ismert számos ország igen nagy gondot fordít a nemzeti történelem szimbólumainak megőrzésére, ápolására. Rám különösen nagy hatással volt a Franciaországban látott és megismert szokás és gyakorlat.

Néhány alkalommal, amikor módomban volt eljutni Párizsba, megragadta a figyelmemet, hogy minden középületen ott lobog a nemzeti trikolór. Nemcsak ünnepek alkalmával, hanem állandó jelleggel. Ez bizony elgondolkodtatott, hogy mi magyarok miért csak bizonyos ünnepek során tűzzük ki az épületekre, köztük a középületekre a nemzeti zászlónkat. Így született meg az az elhatározásom, hogy megpróbáljam elérni, hogy legalább egy helyen, a Hadtörténelmi Múzeumnál állítsunk fel állandó jelleggel egy nemzeti zászlót lobogtató oszlopot.

Ehhez természetesen hozzájárulásra volt szükség a pártközpont illetékes szerveitől és a Fővárosi Tanácstól, amit sikerült megszerezni.

Építőművész által kialakított köoszlopon, 14 m magas acélrúdon, 2x6 m nagyságban került kialakításra a nemzeti lobogó. Elhelyezése Budapest egyik legszebb helyén, a Hadtörténelmi Múzeum előtti körsétányon lett kijelölve. Innen a magasból messze ellátni, s 1987 óta távolról is lehet gyönyörködni nemzeti lobogónkban.

A „Történelmi zászlósor” néven ismert zászlók együttese 1985 óta része a magyar katonai, állami és helyi ünnepegeknek. A zászlósor a magyar hadimúlt legjellemzőbb zászlótípusait, a magyar hadtörténelem leghíresebb korszakaihoz kapcsolódó zászlókat vonultatja fel. (Az eredetileg 16 zászlóból álló kollekció egy része kicserélődött, a történelmi zászlósort napjainkban 21 zászló alkotja.)

A nemzeti tradíciók ápolása – különösen a haderő részéről – fontos helyet kell, hogy kapjon. Szép példáját ismerhettük meg ennek a francia hadseregben.

II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem katonái közül sokan Franciaországban kaptak menedéket, köztük Bercsényi Miklós gróf László nevű fia is, aki tehetsége alapján tábornagyi rangot ért el a francia hadseregben. Annak idején az ő nevét viselte egy lovas egység, ami ma már páncélos alakulat.

Meghívtuk Magyarországra a „Bercsényi László” francia alakulat képviselőit. Hozták magukkal a díszegyenruhájukat is, ami a Rákóczi korabeli katona sújtásos ruhája volt. Meglepetésünkre tisztán, szép magyar kiejtéssel énekeltek el a Rákóczi-indulót.

A magyar hadtörténelem megismerése érdekében sokat tett a Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Nem véletlen, hogy oly sokan látogatják a múzeumot, hiszen itt található hadtörténelmünk kincsestára. Az állandó és időszakos kiállítások sokatmondóak és nagyon tanulságosak az idősebb és fiatalabb nemzedéknek egyaránt. Már kétszer is kiérdemelték az „Év múzeuma” címet.

A háborúban, fegyveres küzdelmekben áldozatul esett katonák sírjainak, emlékhelyeinek feltárása és ápolása is szent kötelessége az utókornak.

Országosan széles körű elismerés nyilvánul meg a Hadtörténeti Intézet e téren kifejtett tevékenysége iránt. Számos, már szinte feledésbe merült harc és fegyveres küzdelem sok ezer áldozatának a felkutatása, a sírok méltó módon történő rendezése, emlékművek állítása történt meg. Ezek között találhatók az első világháború áldozatai, s különösképpen a második világháború során az ukrainai és az oroszországi területeken vívott harcokban elesett sok ezer magyar katona emlékének tiszteletre méltó rendezése.

1985-ben kiadásra került a „Magyarország hadtörténete” című kétkötetes mű, amely értékes hozzájárulást nyújtott és nyújt ma is történelmi ismereteinkhez.

A haderőreform szükségessége

Az ország a 1980-as években, de különösen annak derekán egyre súlyosabb gazdasági helyzetbe került. A katonai vezetésnek szembe kellett néznie azokkal a tényekkel, hogy a fejlesztés és a fenntartás több éven keresztül kialakult kedvezőtlen arányai továbbra is fennmaradnak, változást a közeli jövőben nem várhattunk.

Elkerülhetetlen volt annak a következtetésnek a levonása, hogy a Magyar Néphadsereg kialakult nagyságrendje és struktúrája nem teszi lehetővé az elvár-

ható korszerű színvonal biztosítását. Haderőreformra volt tehát szükség, melyet a szovjet katonai vezetéssel és a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői Főparancsnokságával egyeztetve kellett elkezdni és meg kellett valósítani.

Tulajdonképpen az, hogy néphadseregünk jelentős átalakítására feltétlenül szükség van – és valószínű, hogy ennek a lehetősége is meg lesz –, már 1987 tavaszán nyilvánvalóvá vált, amikor a Varsói Szerződés katonai doktrínájaként az eddigiektől alapvetően eltérő, egyértelműen védelmi stratégiát követő doktrína került elfogadásra. A Varsói Szerződés tagállamai a védelmi doktrínának a deklarálásával a kölcsönös és garantált biztonság megteremtésére törekedtek oly módon, hogy a katonai erőegyensúly fenntartása mellett radikális csökkentés menjen végbe a támadóeszközök terén és a katonai erők lényegesen alacsonyabb szintje alakuljon ki.

A kialakult helyzetben a magyar katonai vezetésnek mindenekelőtt át kellett gondolnia, hogy a VII. ötéves tervben vállalt fejlesztési feladatok tarthatóak-e, illetve milyen változtatásokat szükséges végrehajtani.

Az 1985–1990 közötti időszakra vonatkozó protokollban vállalt feladatok jelentős részben még újabb támadó eszközök beszerzését irányozta elő, ami ellentmondásba került az új doktrína céljaival. Egészében véve is ezek nagyságrendje túlhaladta az ország lehetőségeit.

Grósz Károly és Mihail Gorbacsov a tárgyalások után, Moszkvában

Gondosan kellett összeállítani a lemondásra szánt eszközök listáját. Grósz Károly miniszterelnök júliusban a Mihail Gorbacsovval való tárgyalás során ezt a kérdést is fölvetette. Igaz, hogy Gorbacsov nem adott határozott választ a fölvetésre, de megértéssel fogadta, s ígérte, hogy tárgyalni fog a saját katonai vezetőivel.

Az előkészítés során tárgyalást folytattunk a Tervhivatal és a Pénzügyminisztérium illetékes vezetőivel, akikkel nehéz vitáink voltak, mivel ők még nagyobb mértékű csökkentést akartak.

Gondot okozott az is, hogy a kialakult gyakorlat alapján, ha mi valamit lemondunk a beszerzés terén, hasonló mértékben azonnal le fognak mondani a magyar hadiipari termékek beszerzéséről is. Ez pedig a gazdaságunkat érzékenyen érinti, mert a szovjetek nem tették lehetővé, hogy ezen a gyakorlaton változtatni lehessen.

A Grósz Károly által Mihail Gorbacsovnál felvetettekre reagálva rövid időn belül tárgyalásra hívták a szovjet katonai vezetők a magyar küldöttséget.

Pacsek József altábornagy, vezérkari főnök vezetésével utazott Moszkvába a küldöttség. A lezajlott tárgyalásról Pacsek altábornagy 1987. december 21-ei keltezéssel részletes jelentést készített, amelyet olyan fontosnak és tanulságosnak ítélek, hogy szükségesnek tartom a jelentés tartalmát teljes egészében közreadni. A következőket tartalmazza:

A kapott felhatalmazás és a szovjet katonai vezetéssel történt előzetes egyeztetés alapján 1987. szeptember 20-án a Pacsek József altábornagy által vezetett munkacsoport – Tóth Tibor altábornagy, dr. Bencsik István vezérőrnagy, Széles Róbert vezérőrnagy, mindhárman vezérkarifőnök-helyettesek – megbeszélést folytatott a Szovjetunió Védelmi Minisztériuma és az EFE Törzs vezetőivel.

Szovjet részről a megbeszélésen Sz. F. Ahromejev, a Szovjetunió marsallja, a Szovjet Fegyveres Erők vezérkari főnöke vezetésével részt vettek: V. G. Kulikov marsall, az EFE főparancsnoka, V. M. Sabanov hadseregtábornok, a védelmi miniszter fegyverzet-technikai helyettese, A. I. Gribkov hadseregtábornok, az EFE törzsfőnöke, valamint a szovjet vezérkar és az EFE Törzs több vezető munkatársa.

Pacsek altábornagy megköszönte a meghívást, a lehetőséget javaslataink kifejtésére. Átadta a katonai felső vezetés üdvözlét a szovjet elvtársaknak.

Kifejtette, hogy a Nyikolaj Rizskov és Grósz Károly közötti tárgyalások alapján került sor a találkozókra. Arra kapott felhatalmazást és megbízatást, hogy a szovjet katonai vezetőkkel egyeztessék álláspontunkat a védelmi ki-

adások mintegy 11-12 milliárd Ft (425 millió Rubel) összeget kitevő mérséklésével kapcsolatban.

Elmondta, hogy pártunk és kormányunk ilyen elhatározása nem szemléletváltozást, a védelemmel kapcsolatos felelősség új felfogását tükrözi, hanem azt, hogy a jelenlegi rendkívül nehéz belső gazdasági helyzetben, a védelmi kiadások ilyen mérvű csökkentését is kényszerültünk figyelembe venni a nép-gazdaság és a társadalom szilárdságának megőrzése, a talpon maradás érdekében, amit a magyar párt és állami vezetés az ország védelmi képességének alapvető és meghatározó tényezőjeként fog fel.

Pacsek József altábornagy megerősítette, hogy ezt figyelembe véve, a mostani tárgyalásra azzal az alapvető pozícióval jöttünk, hogy a nemzetközi helyzetből kiindulva megőrizzük néphadseregünk harci képességeit, és harckészültségét megfelelő színvonalon tartjuk. Valószínűleg ez lesz jellemző még a következő ötéves tervre is.

Ebből a felfogásból – tehát a harci képességek megőrzéséből – kiindulva mi a védelmi kiadások csökkentésekor csak az újonnan beszerzésre tervezett nagy értékű harci-technikai eszközöket vehettük számításba.

Pacsek altábornagy átadta a szovjet katonai vezetőknek a Honvédelmi Minisztérium által kidolgozott elgondolást, az ilyen mérvű csökkentés belső tartalmára vonatkozóan azzal, hogy természetesen készek vagyunk véleményünket, javaslataikat meghallgatni, azokat saját számvetéseinkkel egybevetve, hazatérve jelenteni. Egy kérdésben azonban szilárd az álláspontunk: a Szu-25 csatarepülőgépeket nem szerezzük be.

A szovjet katonai vezetők által feltett kérdések elsősorban arra irányultak, hogy miért akarunk lemondani a Szu-25 csatarepülő ezredről, mivel az az egyébként is előregedett és a rendszerből fokozatosan kivonásra kerülő repülőgépparkunk egyik fontos új, korszerű elemét képezhetné. Ezek a repülőgépek az afganisztáni harcokban kitűnően beváltak.

Kérdéseik következő csoportját az képezte, hogy amennyiben lemondunk a saját hadiiparunk által az egész szövetség számára gyártott aknavetőkről, korszerű rádió- és rádiófelderítő eszközökről, akkor ez hogyan áll összhangban a magyar hadiipar kapacitásainak fokozott leterhelésére irányuló, immár többször hangoztatott törekvéseinkkel.

Szovjet partnereink nyomatékosan érdeklődtek az ún. „haditechnikai szállítási nullszaldó” felfogásáról, mert ha az általunk jelzett eszközök beszerzéséről lemondunk, akkor ez nyilvánvalóan felborítja az ezen a téren jelenleg kölcsönösen kialakított egyensúlyt.

Viktor Kulikov marsall és Anatolij Gribkov tábornok mind kérdésként, mind véleményként kifejtették, hogy a jelenlegi nemzetközi helyzetben, amelyben eddig semmiféle konkrét enyhülési lépés nem történt, megítélésünk szerint, egyoldalú csökkentésnek nincs helye. Mindketten hivatkoztak a magyar párt- és állami vezetők, személyesen Kádár János azon többször is kifejtett véleményére, hogy a magunk részéről minden lehetségest megteszünk a néphadsereg kellő színvonalú fejlesztése érdekében, adott esetben, ha a helyzet úgy kívánja, a magyar nép még bocskorban is hajlandó járni, de ezen a téren engedményeket nem teszünk.

Ebben a szellemben született a Politikai Tanácskozó Testület legutóbbi berlini határozata is, ahol a nemzetközi helyzet, a kialakult erőviszonyok mély és felelősségteljes elemzése alapján arra a következtetésre jutottak, hogy védelmi képességünket a kellő színvonalon, egy lehetséges agresszió határozott visszaveréséhez és az agresszor teljes szétzúzásához alkalmas színvonalon kell tartani. Ezt a határozatot magyar részről is aláírták, ezért most ők nem értik, hogy milyen változás következett be azóta, amely ilyen elgondolásokra vezetett bennünket.

Hangsúlyozták, hogy a katonai vezetőknek a védelem kérdéseivel, nem pedig a népgazdaság teherbíró képességével, egyensúlyával kell foglalkozniuk. Megítélésük szerint a védelemhez még több erő, eszköz szükséges, mint a támadáshoz, és egy hosszan elnyúló, hagyományos fegyverekkel folytatott háborúra kell felkészülnünk.

Szergej Ahromejev marsall abból indult ki, hogy a világ katonapolitikai helyzete alapvetően nem változott, még akkor sem, ha vannak bizonyos remények a közepes hatótávolságú és a hadművelleti-harcászati rakéták felszámolása terén megkötendő egyezményre. Figyelembe kell vennünk, hogy ez kétoldalú megállapodás lesz a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok között, és messze nem érinti azokat a területeket, amelyeket éppen a Budapesten elfogadott felhívásban a hagyományos fegyverzet és a csapásmérő légi erő csökkentése tekintetében 1986 májusában javasoltunk. Ezekre a pozitív javaslatokra válasz még nem érkezett. Az erőviszonyok tehát Európában nem változtak. Ezért jelenleg semmi okot nem látnak arra, hogy a nagyjából kiegyensúlyozott hagyományos erőviszonyok mellett elkezdjünk egy egyoldalú csökkentést és ezzel felborítsuk, megingassuk az erőegyensúlyt.

Elmondotta, hogy jól ismeri a Nyikolaj Rizskov és Grósz Károly között lefolytatott tárgyalások anyagát, amelynek során Grósz Károly mintegy 10,5–11,5 milliárd Ft-os összeget említett a hadikiadások csökkentése mértékéül.

Ők a maguk részéről a szovjet kormánytól feladatot kaptak a kérdés vizsgálatára, arról azonban nem tud, hogy ebben Nyikolaj Rizskov miniszterelnök bármilyen előzetes elkötelezettséget vállalt volna.

Reflektálva a magyar népgazdaság helyzetével, az életszínvonal alakulásával kapcsolatban Pacsek altábornagy által elmondottakra, úgy nyilatkozott, hogy ezt ők jól ismerik. Ugyanakkor a szovjet katonai vezetés abból indul ki, hogy a népgazdaság helyzetének alakulása természetesen nagyon fontos tényező a védelmi képesség tekintetében, mindamellett nem lehet meghatározója a hadsereg fejlesztésére fordított összegeknek. A Szovjetunió népgazdasága legalább akkora nehézségekkel küszködik, mint a magyar, a búzatermés mintegy 30%-a a nagy esőzések miatt még nincs betakarítva, és már kevés is a remény arra, hogy ezt súlyos veszteségek nélkül betakaríthatják.

A szovjet katonai vezetés a párt és a kormány elé mindig a nemzetközi helyzetből fakadó reális következtetéseket és a legnagyobb felelősségen alapuló igényeket terjeszti elő, amelyben természetesen vannak nézeteltérések, viták, de azt elmondhatja, hogy ilyen nehéz gazdasági körülmények ellenére is, a Szovjet Hadsereg és Flotta olyó öt éves fejlesztési tervére előirányzottakat egyetlen katonával, egyetlen harckocsival sem tervezik csökkenteni. Ezt nem azért teszik, mintha ők militaristák lennének, itt utalt a nyugati sajtóban helyenként felröppenő olyan hírekre, miszerint a szovjet politikai és katonai vezetés között valamiféle ellentmondás, ellentétes felfogás érvényesülne.

Teszik ezt abból a jól felfogott felelősségből, amely a Szovjetunióra a béke megőrzése, az egyensúly fenntartása, az imperializmus minden téren kibontakozó agresszivitásának visszaverése, az egész szocialista közösség biztonságának garantálása szempontjából hárul.

A maguk részéről úgy ítélik meg, hogy a Magyar Népköztársaságban – minden nehézséget ismerve – az életszínvonal, a lakosság életkörülményei messze meghaladják a Szovjetunió és egy sor más szocialista ország színvonalát. Ugyanakkor a Szovjetunió a két ország nagyságrendjétől eltekintve, arányaiiban jóval nagyobb mértékű védelmi terheket visel, mint Magyarország.

Szergej Ahromejev marsall aggodalmának és meg nem értésének adott kifejezést azzal kapcsolatban, hogy amennyiben az általunk előirányzott csökkentések révén elveszítjük a magyar hadiipar egyébként is alacsony fokon kihasznált kapacitásait, ez a jövőben rendkívül hátrányosan érintheti mind az MNK, mind a szövetség érdekeit. Kérte, vegyük figyelembe, hogy tervezett lépéseink a VSZ egészére negatívan hatnak, ily módon itt nem egy ország, hanem egy egész védelmi közösség jól felfogott érdekeiről van szó.

Pacsek József altábornagy az Ahromejev marsall által elmondottakra reflektálva kifejtette, hogy nem vitatjuk a nemzetközi katonapolitikai helyzet megítélését, abban közös nevezőn vagyunk. Ugyanakkor a magyar katonai vezetést a párt és a kormány döntései kötelezik, hogy részt vállaljunk a kialakult nehéz gazdasági helyzet terheiből, a stabilitás helyreállításából.

A VSZ Politikai Tanácsadó Testület berlini ülésének előkészítése során ezek a problémák még nem rajzolódtak ki ennyire súlyosan és markánsan, és ezért nem lehetett azt akkor, a dokumentum aláírásakor érzékeltetni.

Ami légierőnk helyzetét illeti, a jelenlegi mintegy 100-as gépparkunkat egy század lecserélésével még 1995-ig rendszerben tudjuk tartani. A magunk részéről is szükségesnek tartanánk, hogy a szárazföldi hadsereg minél erősebb légi támogatással rendelkezék, ezt célozta a harci helikopter dandár létrehozása (60 db helikopter), a Szu-22 felderítő vadászbombázó század beszerzése. Mindamellet a kényszerítő körülmények hatására a Szu-25 ezred rendszerbe állításáról le kell mondanunk.

A hadiipari termelést mi nem csökkenteni, hanem növelni kívánjuk, erre vonatkozó javaslatunkat a legfelsőbb szinteken is több ízben kifejtettük. Az általunk a magyar hadiipartól vásárolt eszközök egy részéről történő lemondás ennek nem mond ellent, azonban úgy látjuk, hogy a hadiipari nullszaldó további fenntartása gátját veti abbéli törekvéseinknek, ismételten javasoljuk annak megvizsgálását, hogy az általunk exportált hadiipari termékekért ne csak katonai, hanem a magyar népgazdaság számára égetően szükséges polgári termékeket is vásárolhassunk. Ebben Pacsek altábornagy kérte a szovjet katonai vezetés megértését és támogatását.

*

Szergej Ahromejev marsall a megbeszélések összefoglalásaként úgy nyilatkozott, hogy ilyen jellegű, rendkívül nehéz és kényes témákban véleményünket a legnagyobb őszinteséggel, elvtársias módon kell kifejtenuünk. Ők a maguk részéről jelenleg nincsenek abban a helyzetben, hogy a csökkentés belső tartalmát képező közrendszerre vonatkozóan megalapozott választ adjanak.

A szovjet vezérkar és az Egyesített Fegyveres Erők törzse rövid időn belül kialakítja javaslatait, majd azokat D. T. Jazov hadseregtábornoknak, a Szovjetunió védelmi miniszterének jóváhagyása után felterjesztik az illetékes párt- és állami vezetéshez. A választ és megítélést tehát ismételten azon a vonalon várhatjuk, amelyen a saját kérésünk elindult.

Érdeklődött, hogy a magunk részéről valamilyen módon, vagy formában nyilvánosságra kívánjuk-e hozni a hadikiadások csökkentésével kapcsolatos törekvéseinket, mert könnyen belátható, hogy ez egyfajta láncreakciót indíthatna el, amelyet a maguk részéről természetesen mesze nem tartanak kívánatosnak.

Pacsek József altábornagy úgy válaszolt, hogy semmilyen formában nem kívánjuk ezt deklarálni, a csökkentés tárgyát képező és nem a Szovjetunió hadiiparát érintő egyes eszközök mérséklésénél, a VSZ tagállamainál az adott tárgyvire vonatkozó szerződések megkötésekor kellő körültekintéssel és tapintattal fogunk eljárni.

Szergej Ahromejev marsall még hozzáfűzte, hogy miután a csökkentések erőteljesen érintik a szovjet hadiipari szállításokat, ne vegyük rosszindulatnak, amennyiben az illetékes szovjet külgazdasági szervek azonos, vagy kisebb mértékben kevesebb haditechnikai eszközt szereznek be a magyar hadiipartól. Ezt ő most még nem tudja, de természetesnek tartja, hogy ilyen igény részükről fel fog merülni. Kéri, hogy annak következményeivel számoljunk.

Anélkül, hogy a maguk részéről most egyes eszközökben vitába bocsátkoznának, azt el tudja mondani, hogy a csatarepülő ezredről való teljes lemondást nagy valószínűséggel elképzelhetetlennek tartja.

*

Szergej Ahromejev marsall a megbeszélések végén felvetette annak megfontolását, hogy VSZ Berlinben deklarált doktrínája védelmi jellegének, különösen pedig a doktrína katonai-technikai oldalának egységes értelmezésével kapcsolatban a közeli jövőben a honvédelmi miniszterek szintjén megbeszélésekre kerülne sor. Ennek előkészítéseként október 14-én javasolta a vezérkari főnökök tanácskozását Moszkvában azon kérdések köréről, amelyek védelmi jellegű doktrínánk katonai-technikai részének, a vezérkarok tervező munkájára való kihatásai kérdéscsoportját érintenék.

Pacsek József altábornagy készségünket fejezte ki egy ilyen megbeszélésen való részvételle.

*

A megbeszélések tárgyszerű, őszinte, a tárgyalat kérdések érdemi megvitatását lehetővé tevő légkörben zajlottak le. Következtetések:

(1) A szovjet fél részéről kormány szinten rövid időn belül megkapjuk a választ saját javaslatainkra. Látható, hogy ebben mereven ragaszkodni fognak a Szu-25 ezred, vagy legalább egy század beszerzéséhez.

- (2) A válasz megérkezése után további katonai találkozóra kerülhet sor, a végleges megegyezés érdekében.
- (3) Ehhez a magunk részéről folytatjuk a számvetések, belső változatok kialakítását. (Eddig a jelentés.)

A tárgyalások menetéről Pacsek József altábornagy telefonon folyamatosan tájékoztattott. Tapasztalva a kialakult kedvezőtlen fogadtatást, azonnal kértem Szergej Szokolov marsall védelmi miniszter utódjától, Dmitrij Jazov hadsereg-tábornoktól, hogy személyesen fogadjon. Erre szinte a tárgyalás befejeztével azonnal sor került, és Dmitrij Jazov hadsereg-tábornok védelmi miniszter és Szergej Ahromejev marsall, vezérkari főnök fogadott.

A tárgyaláson a szovjet Védelmi Minisztérium új, hatalmas, a birodalom nagyságát is kifejező épületében került sor. A két szovjet katonai vezetőn kívül egy szovjet alezredes vett részt, aki tolmácsolt.

Meghallgatták indokaimat, valamint a Politikai Tanácskozó Testület 1987. májusi berlini tanácskozásán elfogadott védelmi doktrínáról kialakított véleményünket és következtetéseinket a hadsereg fejlesztésére vonatkozóan.

Az előzmények alapján számoltam azzal, hogy nehéz vitára fog sor kerülni. Arra azonban, ami ott elhangzott, mégsem gondoltam. Dmitrij Jazov védelmi miniszternek a fő mondanivalója az volt, hogy semmilyen engedményt nem szabad egyoldalúan megtenni és a védelmi doktrína nem kevesebb ráfordítást igényel, ellenkezőleg, képesnek kell lennie az ellenség teljes megsemmisítésére.

Ez volt a vita középpontjában Berlinben is, hogy olyan erővel kell rendelkezni, ami a válaszcsepítés során szükséges az ellenség teljes megsemmisítéséhez.

Emelt hangon beszélt arról, hogy míg a szovjet lakosság nagy nélkülözést szenved az élelmezés terén, a magyarok milyen jól élnek. Kifejtette, hogy ő jól ismeri Magyarország történelmét, és ha nem fordítunk gondot a katonai erőnk fejlesztésére, ismét nehéz helyzetbe kerülhetünk.

– Mondja meg Kádár Jánosnak, hogy tartsa be ígéretét és ne engedjen meg engedményeket tenni a hadsereg fejlesztése terén! – közölte.

Itt nem lehetett értelmesen vitatkozni, érvelni, mivel egyszerűen arról volt szó, hogy kioktassanak és ellentmondást nem tűrően tartsuk be a korábban vállalt fejlesztési előirányzatot.

Szegény orosz tolmács többször keményen ki lett oktatva, hogy bizonyára rosszul fordít. Nekem kellett már megvédeni, hogy pontosan fordít mindent.

Hát akkor miért nem oroszul folytatjuk a megbeszélést? – kérdezte Jazov

tábornok. El kellett mondanom, hogy a tárgyalás fontossága miatt helyesebbnek tartom, ha saját anyanyelvemen beszélek.

Elszomorodtam, rosszul éreztem magam és nagyon aggódtam, hogy a jövőt tekintve milyen együttműködést lehet kialakítani ezzel a védelmi miniszterrel, és egyáltalán a szovjet katonai vezetéssel.

A tanácskozás világossá tette számomra, hogy a Berlinben elfogadott védelmi doktrínát mennyire másképp, mennyire eltérő módon értelmezzük. Berlinben is az váltott ki vitát, hogy szükséges-e nagyon hangsúlyozni a „megsemmisítő” válaszcsepítést, ha ugyanakkor a támadó eszközök lényeges csökkentését kívánjuk elérni. A szovjet katonai vezetés miért ragaszkodott olyan eltökélten azoknak a támadó eszközöknek a beszerzéséhez? (Szu–25 csatarepülő ezred, „Tocska” rakétaosztály, további harckocsik stb.)

Az pedig, hogy a katonai vezetés ne foglalkozzon a népgazdaság helyzetével, mert az nem a katonák feladata, teljesen érthetetlen volt számomra.

Eszembe jutott, mit is mondott annak idején Peng Tö-huaj marsall, a Kínai Népköztársaság védelmi minisztere a szovjet katonai vezetőről.

1958 decemberében Révész Géza vezérezredes, honvédelmi miniszter vezetésével egy hónapra katonai küldöttség utazott a Kínai Népköztársaságba. Én is tagja voltam a küldöttségnek. Peng Tö-huaj marsall négyszemközt megbeszélésre hívta Révész Géza minisztert, aki kérte, hogy Kárpáti Ferenc is részt vehessen ezen. (Abból a meggondolásból, hogy pontos feljegyzést készítsék az elhangzottakról.)

A kínai miniszter fő mondanivalója arra irányult, hogy milyen gondjaik vannak a szovjet vezetéssel. 1950 júniusában, a koreai háború kirobbanásakor a szovjetek távol maradtak az ENSZ Biztonsági Tanácsának üléséről, s így nem vétőzták meg a nemzetközi erők Észak-Korea elleni támadását. Peng Tö-huaj marsall volt a kínai önkéntes erők parancsnoka a koreai háború idején. Abban az időben Kína gyorsan fejlesztette hadseregét, rövid idő alatt nagy erőket hozott létre és készített fel a koreai háború eredményes megvívására. A Szovjetunió nagyszámú katonai tanácsadót küldött Kínába. Azt tapasztalták, hogy a tanácsadók figyelmen kívül hagyják a kínai tapasztalatokat és elvárják, hogy mindent az ő akaratuk, tanácsaik alapján tegyenek. Ez végül is oda vezetett, hogy a kínaiak valamennyi szovjet tanácsadót visszaküldték.

Kína ezt megtehetette, mint ahogy azóta is azt tapasztaljuk, hogy senkinek nem engedi, hogy beleszóljon a belügyeibe.

A moszkvai tárgyalás után azon gondolkoztam, miképpen tájékoztassam Kádár Jánost a történetekről. Végül is arra jutottam, hogy egy rövid feljegyzés

kíséretében megküldöm a Pacsek József altábornagy, vezérkari főnök által készített jelentést a tárgyalásról. Dmitrij Jazov védelmi miniszter üzenetét pedig – amit Kádár Jánosnak szánt – meg sem említem.

„Tisztelt Kádár Elvtárs!

1987. szeptember 23-án D. T. Jazov hadseregtábornok Sz. F. Ahromejev marsall jelenlétében fogadott. A tárgyalás mintegy másfél óráig tartott. Ennek során Jazov elvtárs felvetette: ismeri a vezérkari főnökök által szeptember 20-án megtartott tárgyalás kérdéseit. Nagyon határozott hangon beszélt arról, hogy nem helyeslik, hogy a magyarok nem akarják teljesíteni a „PROTOKOLL”-ban vállalt kötelezettségeiket. Ez nem elfogadható a népgazdaság helyzetére való hivatkozással, mondotta, mivel szerintük ők nehezebb helyzetben vannak, a nép életszínvonala jóval alacsonyabb, mint a magyaroké, és ők mégis arányaiban is sokkal nagyobb terheket vállalnak a védelem fenntartásában és fejlesztésében. Nagyon tartanak attól, hogy a magyarok eljárása láncreakciót vált ki a többi testvéri országban is, amit megengedhetetlennek tartanak. Ígéretet kaptam arra, hogy néhány napon belül az általam felvetett kérdésekre választ fognak adni.

Mellékelten felterjesztem Pacsek József altábornagy elvtárs jelentését a szovjet Vezérkarnál lefolytatott tárgyalásról.

Budapest, 1987. szeptember 24.

Elvtársi üdvözléssel:

(Kárpáti Ferenc)”

(Ami a szovjet tábornokok későbbi sorsát illeti: Jazov hadseregtábornok, volt szovjet honvédelmi miniszter és Ahromejev marsall, vezérkari főnök az 1991. augusztusi moszkvai katonai puccs fontos szereplői voltak. Jazovot elítélték és bebörtönözték, Ahromejev pedig felakasztotta magát.)

A szovjet katonai vezetéssel 1987-ben lefolytatott tárgyalások alapján arra a felismerésre jutottunk, miszerint ők az elfogadott védelmi doktrínának a megvalósítását olyan feltételekhez kötik, hogy a nyugati országok és a NATO jelentős csökkentéseket hajtsanak végre azokon a területeken, melyekben főként vannak. De ugyanez volt tapasztalható a másik fél részéről is. Amikor létrejött a szovjet és az amerikai védelmi miniszterek berni találkozója, ott Carlucci amerikai védelmi miniszter kifejezte, hogy csak akkor fogadják el a Varsói Szerződés országai új katonai doktrínáját, ha valóban áttérnek a védelmi jelleg megvalósítására, ha hadseregeik csoportosításainak harci állománya, fegyverzete, diszlokációja minden tekintetben tükrözi azt.

Grósz Károly és Kárpáti Ferenc egyeztetik véleményüket

A magyar politikai és katonai vezetés úgy ítélte meg, hogy mi a saját helyzetünkben kiindulva mielőbb valósítsuk meg hadseregünk védelmi jellegének a kialakítását, alakítsuk ki a hadsereg reformjával járó feladatokat.

Így került sor arra, hogy 1989 februárjában jelentést készítettünk a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának a Magyar Néphadsereg helyzetéről, és elemezve a kialakult helyzetet és lehetőségeket, javaslatot tettünk a hadsereg hosszú távú fejlesztésének a feladataira.

A haderőreformról elképzeléseinket és javaslatainkat a Politikai Bizottság 1989 februárjában tárgyalta. A jelentés tartalmazza azokat a fontosabb körülményeket, melyek meghatározóak a Magyar Néphadsereg további fejlődésére. Ezek a következőkben foglalhatók össze:

A Varsói Szerződés és a NATO között létrejött hadászati erőegyensúly lényeges, meghatározó jelentőségű változásoknak teremtette meg a feltételeit, a nemzetközi politika és a katonai stratégia tekintetében egyaránt.

A kölcsönös és garantált biztonság megteremtésének meghirdetése, a katonai erőegyensúly fenntartása, s egyben a katonai erők lényegesen alacsonyabb szintjének kialakítása, a támadó eszközök radikális csökkentése, a bizalom erősítésére vonatkozó megállapodások már ez ideig is biztató változásokat eredményeztek. A bizalom erősítéséhez hozzájárult az elmúlt években folytatott katonadiplomáciai tevékenység is.

Az európai hagyományos fegyveres erők és fegyverzetek csökkentéséről küszöbön álló VSZ–NATO tárgyalások reálisan várható jelentős enyhüléshez vezethetnek, nagymértékben csökkenthetik az alkalmazott haderők és fegyverzetek mennyiségét, kiküszöbölhetik az aszimmetriákat, ezáltal növelve a kölcsönös biztonságot, s mintegy megteremtve a feltételét a hadászati eszközök lényeges csökkentésének is.

Ezek a kedvező változások, a biztonságpolitika új felfogása lehetővé és szükségessé tette országunk katonai doktrínája védelmi jellegének fokozottabb és teljesebb körű érvényesítését. A Magyar Néphadsereg korszerűsítését továbbra is a Varsói Szerződés keretében terveztük megvalósítani.

Fontos jelentőséggel bírt a néphadsereg fejlesztése tekintetében, hogy az ország teherbíró képessége, a népgazdaság várható alakulásának reális megítélése alapján kerüljön meghatározásra a védelemre fordítható anyagi eszközök nagysága.

Az ország gazdasági helyzetének alakulása nem teszi lehetővé a Magyar Néphadsereg jelenlegi nagyságrendjének és kialakult struktúrájának korszerű szinten való biztosítását. A fejlesztés és fenntartás már több éve kialakult kedvezőtlen aránya még rövid távon sem tartható fenn, és nem képes a szolgálati- és életkörülmények elvárható szintjét biztosítani, illetve az évek során felhalmozódott feszültségeket csökkenteni.

Összességében a nemzetközi katonapolitikai körülmények és lehetőségek, a belső társadalmi és gazdasági feltételek alakulása – egyaránt az új biztonságpolitikai felfogásra építve – egy hosszú távú fejlesztési koncepció kialakítását tették szükségessé, amely a Magyar Néphadsereg további fejlődése szempontjából korszakváltást jelentett.

Nemzeti érdekeink és céljaink a szocialista Magyarország függetlensége, szuverenitása és biztonsága azt igényelte, hogy hosszú távon létszámában és a technikai eszközök mennyiségét illetően a jelenleginél lényegesebb kisebb, de felszereltségében és felkészültségében mindenkor korszerű színvonalon tartható haderő álljon rendelkezésre, amely képes a rá háruló feladatok végrehajtására.

A hadsereg struktúrájának, létszámának és fegyverzetének főbb mutatóit a következőképpen láttuk megvalósítani:

A szárazföldi hadseregnek a békelétszáma 40–45 ezer főt tenne ki, állományában 3 hadtest, 12 lövész- és harckocsidandár, továbbá fegyvernemenként és szakcsapatonként néhány önálló egység, valamint a szükséges légi támogatás megvalósítására harci és szállító helikopteregység, felderítő repülőszázad.

Főbb technikai eszközeit tekintve harckocsiból 400–500-zal, tüzérségi tüzészközeiből 400-zal kevesebbel rendelkezne, a jelenlegihez viszonyítva.

A honi légvédelmi csapatok állományában elgondolásaink szerint egy olyan hadtestre lenne szükség, amely rendelkezne – automatizált vezetéssel ellátott magasabbegységekbe szervezve – mintegy 17 honi légvédelmi rakétaosztállyal és legalább 60–80 db elfogó vadászpilótaúrral, továbbá az egész ország területére kiterjedő, összefüggő rádiólokációs mezővel.

A honi légvédelmi hadtest békefeltöltöttsége 16–18 ezer fő lenne. Az eszközök mennyiségét tekintve ez a jelenleginél mintegy 30–50 db vadászpilótaúrral és három honi légvédelmi rakétaosztállyal lenne kevesebb.

Terveinkben szerepelt a hátszági rendeltetésű csapatok és intézetek mennyiségének és létszámának mintegy 30%-os csökkentése is.

A Politikai Bizottság elfogadta a katonai vezetés jelentését és egyetértését fejezte ki a Magyar Néphadsereg hosszú távú építésére kialakult elvekkel és elgondolásokkal.

A védelmi doktrína elveinek érvényesítése érdekében szükségesnek és indokoltnak tartotta a Magyar Néphadsereg struktúrája, védelmi jellege katonai-technikai oldalának kialakítását. Egyetértett azzal, hogy a védelmi jelleg erősítése alapján a néphadsereg személyi és technikai állománya mintegy 30–35%-kal csökkenjen.

A kormány jóváhagyta, hogy 1989–1990-ben 9%-os csökkentést hajtsunk végre, aminek a végrehajtását a 0044/1989. sz. parancsban határoztam meg.

Ennek során megszüntetésre került: a 145. önálló harckocsidandár; a 31. honi vadászpilótaúr ezrednél egy MiG–21PF vadászpilótaúr század; az 1. sz. Katonai Építő Vállalat (Katonai Főépítés-vezetőség – KAFÉV).

Átszervezésre került: a 31. harckocsidandár gépkocsizó lövészbandájára.

A meghatározott mértékben csökkentésre került a katonai tanintézetek, a kiképző központok, központi raktárak és ellátó központok létszáma.

Az átalakítás kidolgozásánál abból kellett kiindulni, hogy hadseregünk továbbra is a Varsói Szerződés kötelékében maradt. A tervezett változtatásokat tehát egyeztetni kellett a VSZ Főparancsnokságával. Számításba vettük azt is, hogy a Bécsben folyó haderőcsökkentési tárgyalások eredményesek lesznek, s így mindenekelőtt a támadó jelleggel összefüggő fegyverzet terén lesz a legjelentősebb csökkentés.

Számoltunk azzal is, hogy hamarosan sor kerül a szovjet csapatok kivonására Magyarország területéről. Az új diszlokáció kialakításánál az ország nyugati részén lévő alakulatoknál csökkenteni célszerű a béke feltöltöttséget,

s az ország más területén lévő alakulatoknál növelve arányosabb területi megosztást kell elérni.

Célszerűnek tartottuk a polgári védelem irányítását, szervezeteit és feladatait átadni a Belügyminisztériumnak. Abból indultunk ki, hogy a polgári védelem szakszolgálati és önvédelmi erői alapvetően államigazgatási, társadalmi és gazdálkodó szervezetek bázisán szerveződnek, a lakosság ez irányú felkészítését pedig a tanácsi szervek koordinálják.

A Magyar Néphadsereg vezetési rendjét az állami irányítási rendszernek, a sarkalatos törvények előírásainak megfelelő módosulásával összhangban kellett kialakítani.

Mindezeket figyelembe véve került kidolgozásra a védelmi doktrína megvalósításának a tervezete, melyet az államigazgatási és minisztériumi egyeztetéseket követően a Minisztertanács jóváhagyott. (Nyt. szám: 00530/17/1989. Hdm.) A feladatok végrehajtására meglehetősen rövid idő lett meghatározva. Eszerint a Magyar Néphadsereg létszámának, fegyverzeti-technikai eszközeinek csökkentését, az új haderőnemi vezetési struktúra kialakítását 1991. december 31-ei határidőre kellett megvalósítani.

A kormány döntése alapján ez alatt az idő alatt a Magyar Néphadsereg létszámát 126 800 főről 90 000 főre kellett csökkenteni. A fegyverzetcsökkentés tekintetében pedig a hadművelleti és harcászati rakéták, a harckocsik és a páncélozott szállító járművek, valamint a tábori tüzérségi eszközök számát kellett jelentős mértékben csökkenteni.

Összességében jelentős lépést tettünk hadseregünk védelmi jellegének megvalósítása érdekében.

A Függelékben található táblázatokból kiolvasható, hogy több ezer tisztet, tiszthelyettest, polgári dolgozót közvetlenül érintett a tervezett változtatás. Megkülönböztetett figyelemre volt szükség, hogy hivatásos állományunk jól értse, tisztában legyen azzal, hogy mi a célja, értelme ennek a jelentős változásnak. Ugyanakkor nagyon átgondolt módon kellett gondoskodni arról, hogy azokkal, akiknek a beosztása megszűnik, mi történjen. Mindenekelőtt a természetes kiáramlás útját kellett választani, emellett gondoskodni kellett más módon is arról, hogy lehetőleg senki ne kerüljön hátrányos helyzetbe.

A sorállományt tekintve a Minisztertanács reális lehetőségét látta a 18 hónapos szolgálat 12 hónaposra csökkentésének, és ezt szintén 1991. évi határidővel jelölte meg.

A tisztképzés fontosságáról

A hadsereg alapvető kérdése, hogy megfelelő számban rendelkezzen korszerű ismeretekkel bíró, művelt, hivatását elkötelezetten vállaló tisztekkel és tiszthelyettesekkel. A második világháborút követően is új tiszti és tiszthelyettesi kar kinevelésére volt szükség, mindent az alapoknál kellett kezdeni. A Magyar Néphadsereg az évtizedek során e tekintetben is komoly eredményeket tudott felmutatni. Oktatási intézményei alkalmasak voltak a megfelelő képzés biztosítására, a katonai főiskolák szervesen illeszkedtek a magyar felsőoktatási rendszerbe. Indokolt volt, hogy a számos okból kialakult nagyszámú tiszti-tiszthelyettesi hiányt csökkentsük, illetve megszüntessük. Például: a szárazföldi hadseregnél a „RUBIN” feladat végrehajtása után 1517 tiszti és 700 tiszthelyettesi hely nem lett betöltve.

A fejlesztések során gondok is keletkeztek. 1985-ben mindannyiunkat megdöbbentett, hogy az augusztus 20-i tiszttavatáson 80 végzős főiskolai hallgató nem vett részt, s nem vállalta a négyéves képzés után a hivatását. Két diplomával – egy katonával és egy polgárral – a zsebükben távoztak. A két diplomával vonzóbbá kívántuk tenni a tiszti hivatást, de számos körülményt nem vettünk figyelembe. Elérkezett tehát az ideje, hogy tüzetesen számba vegyük mindazt, amin változtatni kell.

1986 márciusában úgy döntöttem, hogy a HM Katonai Tanácsának ülésére hívjuk meg a katonai főiskolák parancsnokait és minden évfolyamból egy-egy kiváló hallgatót. Értelmes, okos fiatalok voltak, mégis igen nehezen lehetett őket szóra bírni.

Szünetet tartottunk, s magam köré hívtam őket, érdeklődve: miért nem segítenek a gondjaink megoldásában? Ezt követően megoldódott a nyelvük és sok olyan problémát mondtak el, ami fontos volt számukra. Sok az olyan igénybevételük, ami nincs összefüggésben a képzésükkel, s az ő helyzetük sok tekintetben hátrányosabb, mint a civil egyetemi, főiskolai hallgatóké.

A napi foglalkozásokat követően több szabadidőt igényeltek, s azt, hogy ne kezeljék őket úgy, mint a sorkatonákat. Elmondták, hogy milyen kényelmetlen számukra, hogy nem tarthatnak maguknál civil ruhát. Elmondták persze azt is, hogy a városban – többen összefogva – albérleti szobát béreltek, s ott helyezik el a ruhájukat. Szóval sok olyan kérdést „elárultak”, hogy miként kell ügyeskedniük, hogy segítsenek magukon. Érdemes volt tehát meghallgatni őket.

Nárai István altábornagy, kiképzési főfelügyelő vezetésével, a főiskolák pa-

rancsnokainak bevonásával elkészítették azokat az intézkedési javaslatokat, amelyek rövid időn belül lényeges változásokat eredményeztek.

A feladatok részletes ismertetésére széles körű tanácskozást hívtunk össze, ahol a katonai főiskolák parancsnokai és a Honvédelmi Minisztérium felelős vezetői is elmondhatták véleményüket, javaslataikat.

A főiskolára jelentkező fiataloknak az eddigiektől eltérően, a jövőben felvételi vizsgát kellett tenniük bizottság előtt a polgári felsőfokú tanintézetekkel azonos időben, az érettségi vizsgák után. Ez mindaddig nem így történt.

A tiszti utánpótlásban sokat jelentettek a már nagy számban létrehozott középiskolai honvéd kollégiumban eltöltött idő után jelentkező fiatalok, akik már megfelelő előképzésben részesültek. Megfelelően működtek a tiszthelyettesképző szakiskolák és szakközépiskolák is.

Intézkedéseink között szerepelt, hogy duplájára emeltük a hallgatók alapilletményét és bevezettük a tanulásra jobban ösztönző tanulmányi pótlékot. Megszüntettünk minden olyan igénybevétel, ami nem függött össze a hallgatók képzésével. Ezáltal nagyon sok hasznos idő szabadult fel. Az utolsó előtti tanulmányi évet eredményesen befejező hallgatókat előléptettük zászlósi rendfokozatba és attól kezdve beosztási illetményt kaptak.

Megszűnt minden olyan hátrányos megkülönböztetés a polgári felsőfokú tanintézeti hallgatókhoz viszonyítva, ami addig irritálta a hallgatókat (civilruhaviselés tilalma, kimenő és így tovább).

Az intézkedések lehetővé tették, hogy az addigi négy éves időtartamot három évre csökkentsük, oly módon, hogy érzékelhető csökkenés ne érje az alapvető tantárgyi követelményeket. Számos tekintetben biztosítani kellett a főiskolák jobb működését elősegítő tárgyi, személyi feltételeket.

1989. augusztus 20-án 830 főt avattunk tisztté hadnagyi és főhadnagyi rendfokozatban a Kossuth Lajos téren, s nem volt egyetlen egy sem, aki visszalépett volna a tiszti hivatás vállalásától.

A katonai akadémia és a főiskolák oktatói karának régi és jogos igénye volt, hogy a társadalomban kialakult gyakorlatnak megfelelően megkapják az őket is megillető megbecsülést. Kidolgozásra került az oktatókkal szemben támasztott követelményrendszer, s ennek érvényesítése útján tanári, egyetemi oktatói címetek rendszeresítettünk. A tudományos munka elősegítése érdekében tett intézkedések elősegítették a tudományos fokozatok megszerzésének szélesebb körű lehetőségét.

Létrehoztuk a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai és Hadtudományi Kutatóintézetét. Az intézet feladatának határoztuk meg, hogy folyamatosan ké-

szítsen elemzéseket a nemzetközi katonapolitikai helyzetről, a katonai doktrínákban bekövetkező változásokról, s azok kihatásairól a biztonságpolitikára.

Kövesse nyomon a hadügy fejlődését, a hadseregek fegyverzetében, technikai eszközeiben végbe menő változásokat, elemezze a hadművészet minden ágának várható változását, dolgozzon ki ajánlásokat a hazai egyetemes tudomány fejlesztésével összhangban a hadtudomány aktuális kérdéseinek kimunkálására, továbbá vegyen részt a katonai vezetés igényeinek megfelelően a döntés-előkészítések tudományos megalapozásában.

Erre az intézetre már régen szükség lett volna, melyet a katonai vezetés a továbbiakban már nem nélkülözhetett. Sok gondot okozott az egyetemi-főiskolai hallgatók úgynevezett „előfelvétele-lizettek” sorkatonai szolgálatának a szabályozása. Egyes értelmiségi körökből olyan levelek érkeztek, hogy teljesen mentesítsük a felvételt tett fiatalokat a katonai szolgálat alól.

Köpeczi Béla volt abban az időben a művelődési miniszter. Együttesen próbáltunk megoldást találni. Végül is arra a következtetésre jutottunk, hogy elismerve azt a gondot, hogy az érettségi után nem célszerű megszakítani a fiatalok tanulását, más megoldást kellett keresni. A hadsereg számára elfogadható, ha az egyetem-főiskola elvégzése után kerülne sor a katonai szolgálat letöltésére. Tegyük lehetővé, hogy ezt a fiatalok maguk döntsék el. Ha a végzettség megszerzése után vonulnak be, egy rövid tanfolyam után tartalékos tisztként, vagy tiszthelyettesként megfelelő illetménnyel, alegységeknél kapnának beosztást. Ez attól is függött, hogy az egyetemek-főiskolák hogyan fogadják javaslatainkat. Nyilvánvaló volt, hogy néhány év átmeneti idő szükséges a hallgatók befogadásának biztosításához.

Ezt a megoldást találtuk elfogadhatónak, azt viszont el kellett utasítani, hogy a jövő értelmiségét teljesen mentesítsük a honvédelmi szolgálat alól.

Annak érdekében, hogy az állampolgárok általános honvédelmi kötelezettségének megfelelően katonai szolgálat teljesítése helyett a törvényben meghatározott feltételek szerint, azt helyettesítő polgári szolgálatot teljesíthessenek, módosítani kellett a honvédelemről szóló 1976. évi I. törvényt, valamint a végrehajtására kiadott minisztertanácsi rendeletet.

Az emberi szabadságjogok érvényesítésének figyelembevételével került sor arra, hogy azok a fiatalok, akik lelkiismereti okokból nem vállalták a fegyveres katonai szolgálatot, fegyver nélküli katonai szolgálatot teljesíthessenek, s azok számára, akik ezt sem vállalták, a polgári szolgálatot tettük lehetővé.

E szolgálatok teljesítésének engedélyezését kérelmezni kellett, s azt az államigazgatási eljárás keretében a Magyar Néphadsereg, a közigazgatási, a tár-

sadalmi szervezetek és az egyházak képviselőiből, valamint szakértőkből álló bizottság véleménye alapján engedélyezték.

A polgári szolgálat nem minősült katonai szolgálatnak, azt nem a fegyveres erőknél, hanem az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal által kijelölt munkahe-lyen, sajátos jogviszony keretében kellett letölteni.

E két szolgálati formát vállalók számára hosszabb idejű (a sorkatonai és a tartalékos katonai szolgálati kötelezettség együttes idejével megegyező idő-tartamú) szolgálat lett megállapítva.

Értelmetlennek és haszontalannak találtam, hogy a teológiákra felvett fiatal-
lokat nem úgy kezelték, mint a többi egyetemre–főiskolára felvetteket. Nekik
úgy kellett letölteni a katonai szolgálatot, mint a többi sorkatonának. Azaz
18 hónapos szolgálatot teljesítettek, aminek az volt a következménye, hogy
ők két évet vesztek el az érettségi után. Ezt megváltoztattuk, s ugyanúgy
jártunk el, mint az összes többi felsőfokú tanintézetbe felvett fiatallal.

Több olyan téma összegyűlt, melyet célszerűnek találtam, ha személyes
találkozó keretében rendezünk el Paskai László bíboros úrral.

Mivel sor került a fegyver nélküli katonai szolgálat bevezetésére, az egy-
házi vezetők azt kérték, hogy a teológiára felvett fiatalok ennek tehessenek
eleget. Ez viszont nem 12 hónapot, hanem hosszabb időt jelentett volna.

Paskai László bíboros-érsek, Várszegi Asztrik püspök és
Kárpáti Ferenc vezérezredes találkozója Esztergomban

Rendezni kellett azt is, hogy a sorkatonai szolgálatot teljesítők milyen mó-
don gyakorolhatják a vallásukkal járó hitbéli kötelességüket.

Miután Esztergomban a szovjet katonaság visszaszolgáltatta a katolikus
egyház tulajdonát képező volt tanintézet épületét, aminek a helyreállítása igen
nagy költséget igényelt (kb. 450 millió forintot), ehhez kértek támogatást.

Abban az évben Románia kormánya nem járult hozzá, hogy magyar hivata-
los szervek részt vegyenek október 6-án az Aradi Tizenhármak emlékművénél
rendezett megemlékezésen. Ezért Budapesten, a Hősök terén tartottuk meg a
megemlékezést. Kértem, hogy a katolikus egyház képviselői a többi egyház-
zal együtt vegyenek részt ezen, amit kedvezően fogadtak.

Volt tehát több olyan kérdés, ami megbeszélésünk tárgyát képezte. Így került
sor Esztergomban a Paskai László bíborossal és Várszegi Asztrik püspökkel való
tárgyalásra, ahol részt vett Keleti György ezredes is, a minisztérium szóvivője.

Nagyon jó légkörű tanácskozássá került sor, ahol vendéglátóink igen szí-
vélyesen fogadtak. A felvetett kérdésekre kölcsönösen elfogadható, kompro-
misszumos megoldásokat találtunk.

Tisztavatás 1989. augusztus 20-án

1989 nyarára felgyorsultak a társadalmi–politikai változások. Ilyen körülmé-
nyek között került sor az abban az évben a hazai és külföldi katonai taninté-
zetekben végzett új tisztek felavatására, hagyományosan az Országház előtti
Kossuth Lajos téren. A tisztavatáson az előírt katonai ceremónia keretében – a
szokásoknak megfelelően – a honvédelmi miniszter mondott beszédet, ebben
az esetben engem ért ez a megtiszteltetés. Beszédemet teljes egészében köz-
readom:

Tisztelt Vendégeink!

Kedves Fiatal Tiszt Barátaim!

A Magyar Néphadsereg és a Határőrség ifjú tisztjeinek nyilvános fogada-
lomtételén tisztelettel köszöntöm Straub F. Brúnót, az Elnöki Tanács elnökét,
az Országgyűlés és a Kormány körünkben megjelent tagjait, a politikai és
társadalmi szervek képviselőit. Meleg szeretettel köszöntöm ifjú tisztjeink
kedves szüleit és hozzátartozóit. Üdvözlöm az ünnepségünket jelenlétükkel
megtisztelő külföldi vendégeinket, a diplomáciai testületek tagjait, a katonai
és légügyi attasékat, az Egyesített Fegyveres Erők képviselőit. Köszöntöm az
ünnepségünkön megjelent minden kedves vendégünket.

Kedves Fiatal Tiszt Barátaim!

Tisztelettel köszöntöm Önöket az ünnepélyes fogadalomtételük alkalmából, életüknek egy kiemelkedő, fontos állomásán. Szívből gratulálok ahhoz, hogy tanulmányaik sikeres befejezése után magukra ölthették fegyveres erőink tiszt egyenruháját, ezzel beléptek hivatásos tisztjeink sorába. Őszintén kívánom, hogy a maguk választotta pályájukon kísérje sok siker életüket. Éljenek fogadalmukhoz hűen, és soha ne feledkezzenek el arról, hogy minden tettükkel, cselekedetükkel hazánk és népünk békéjét, biztonságát kell szolgálniuk!

Ifjú tisztjeink ünnepélyes fogadalomtételére évről évre itt, a Parlament előtt, az állami zászló alatt, történelmünk kiemelkedő államférfijai, II. Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos szobrai közvetlen közelében kerül sor. S nem véletlen az sem, hogy a fegyveres erők nyilvános tisztavató ünnepségét augusztus 20-án tartjuk. Ezen a napon a magyarság államiségünk születésére és megalkotójára, Szent István királyra emlékezik. Nemzeti történelmünkben a társadalmi haladás szolgálata, a Haza védelme, az annyszor vállalt és megszenvedett összekötő szerep Európa égtájai között, az államalapítástól a muhi csatán át mindmáig szorosan összetartozott. A haza és szabadság védelme minden időben és korban a legnemesebb hazafiúi kötelességek közé számított, amelyet a nemzet, az utókor megbecsülése övez. Népünk kiválóságainak és követőknek tetteit, a honvédő harcokban tanúsított hősiességét az utókor mindig szívesen vállalta és vallotta magáénak.

A legfelsőbb törvényhozó testületünk által a közelmúltban jóváhagyott és ma első ízben elhangzott új tiszti fogadalom is előírja ifjú tisztjeinknek, hogy népünkhöz és alkotmányunkhoz mindenkor hűen szolgálják hazánkat, őrizzék és védjék hazánk határait és békéjét. Néphadseregünknek ez a rendeltetése, ezt várja el katonáitól az ország népe, s akik ezt a szolgálatot hivatásuknak választják, és becsülettel teljesítik, méltán számíthatnak népünk megbecsülésére. Társadalmunk minden felelősen gondolkodó állampolgára joggal igényli az ország mai nehéz helyzetében is a hadseregétől, hogy egész nemzetünk érdekében az Alkotmányban, a törvényeinkben foglaltak szerint hűen szolgálja hazánk érdekeit. Belső rendjével, szervezettségével, fegyelmével és egységével járuljon hozzá ahhoz, hogy semmiféle irracionális akció, elvakult külső vagy belső erő ne zavarhassa meg népünk alkotó munkáját!

A hazánkban megindult társadalmi átrendeződés csak akkor lehet sikeres, ha minden erőszaktól mentesen, a politikai párbeszéd és érdekegyeztetés útján, az egyre szélesebben kibontakozó demokrácia keretei között megy végbe. Ha valamikor, most végképp nem várhatjuk mástól, se Kelettől, se Nyugattól,

hogy a fejlődésünk útján tornyosuló akadályokat elhárítsák helyettünk. A rokonszenvező figyelemükre azonban számítunk, amely a maga adottságai között új utat kereső, másoktól sem elzárkózó, saját sorsán makacsul javítani akaró és erre kész magyarságot támogatni tudja törekvéseiben.

Tisztelt Hallgatóink!

Országunk lakossága – miként a népek szerte a világon – belső gondjai ellenére is nagy figyelemmel kíséri a nemzetközi helyzet alakulását, az enyhülési folyamat elmélyülését. Örömmel szólhatok arról, hogy kedvezőbb képet mutat ma a világ, mint sok év óta bármikor. Folyamatossá vált a szovjet–amerikai párbeszéd, biztatóan alakul a fegyverzetkorlátozás és a regionális válságok rendezésének ügye, előre halad a helsinki folyamat. Ezek biztató, nagy jelentőségű fejlemények, s ha tartóssá válnak, egy szebb jövő reményeit erősíthetik. A Magyar Népköztársaság kormánya egész tevékenységével azon van, hogy ezt a folyamatot elősegítse, hozzájáruljon az európai biztonság és együttműködés elmélyítéséhez. Nem csupán passzív szemlélői, hanem tevékeny, aktív közreműködői vagyunk a történelemnek, s erőnkhöz, lehetőségeinkhez mérten a jövőben is ki akarjuk és kivesszük részünket a közös európai otthon felépítéséből. Minden lépésünkönél azonban a realitások józan mérlegeléséből kell kiindulni. Látjuk, hogy miközben gyökeres fordulat megy végbe a leszerelés terén, s mindkét szövetség elismerte egy új háború képtelenségét, a megtett gyakorlati lépések csak kezdetiek. A katonai szembenállás szintjének csökkentésében még nem következett be döntő fordulat, s ez továbbra is magában hordja a veszélyt. Ilyen körülmények között szükség van minden ország reálisan gondolkodó, békeszerető erőinek aktív fellépésére.

Hazánk a Varsói Szerződés tagállamaival együtt, a kölcsönös és oszthatatlan biztonság elvéből kiindulva arra törekszik, hogy az elégséges védelemhez szükséges erők egyensúlya a lehető legminimálisabb szinten jöjjön létre, kizárva a váratlan támadást, a nagyszabású támadó hadműveletek végrehajtásának lehetőségét. Bizakodással és reménnyel tölt el bennünket a Varsói Szerződés és a NATO tagállamai között a hagyományos haderő és fegyverzetek csökkentéséről Bécsben folyó tárgyalások eddigi menete és eredményei. A Szovjetunióval és a többi szövetségesünkkel együtt készek vagyunk minden további erőfeszítésre annak érdekében, hogy belátható rövid időn belül lényegesen csökkenjen a katonai szembenállás, és a katonai tényezők szerepének csökkenésével egyidejűleg biztonságunk átfogó politikai, gazdasági, humanitárius garanciái kerüljenek előtérbe. Szándékunkat és törekvéseinket meggyőzően juttatta kifejezésre a bejelentett és már megkezdett egyoldalú haderő- és fegyverzetcsökkentés.

A politikai és gazdasági együttműködés mellett az európai népek közötti bizalom erősítéséhez nélkülözhetetlennek tartjuk az alapvető emberi jogok messzemenő biztosítását is, mint ahogy ezt másfél évtizede Helsinkiben megfogalmazták. Ennek érdekében idehaza és nemzetközi téren is számos új lépést tettünk, kiterjesztettük és megerősítettük az emberi és polgári jogok törvényi garanciáit, csatlakoztunk a nemzetközi egyezményekhez és szervezetekhez. A magyar nép sorsának történelmi alakulása, sok keserves tapasztalata tanúsítja, milyen kiemelkedő jelentősége van mindennek a népek kapcsolataiban. Itt, Európa közepén, a XX. század végén a népek joggal lépnek fel azért, hogy az egyik legalapvetőbb emberi jogot, a nemzetiségi jogokat tiszteletben tartsák mindenhol. Mélységes aggodalommal tölt el bennünket, hogy ennek felismerése még nem mindenhol történt meg. A nemzetiségek jogainak durva megsértése emberek ezreit kényszeríti szülőföldjének, otthonának elhagyására.

Kedves Vendégeink!

Következetes külpolitikai erőfeszítéseinkkel párhuzamosan kormányunk jóváhagyása alapján folytatjuk a haderőreformot. Ennek keretében korszerűsítjük hadseregünk szervezetét, fegyverzetét, fejlesztjük katonáink felkészítését. Hadseregépítési koncepciónk nem irányul senki ellen, s kizárólag a védelem követelményeit hivatott kielégíteni. Ez a reform, melynek során messzemenően szem előtt tartjuk országunk adottságait, nemzeti érdekeinket, a már megkezdett és több éves haderőépítés eredményeként újjáformálja néphadseregünket. Célunk az, hogy a kor követelményeinek megfelelően mindenkor rendelkezünk az országunk biztonságát garantálni képes védelmi erővel. Nélkülözhetetlennek tartjuk a hadsereg belső viszonyainak, légkörének a fejlesztését. Lépést tartva a társadalomban kibontakozott folyamatokkal, az általános emberi és állampolgári jogok növekvő szerepével, a törvényes renddel fennálló összhang jegyében módosítjuk szabályzatainkat. Nagy horderejű feladataink végrehajtásához, miként eddig, nélkülözhetetlen népünk bizalma és támogatása.

Minden erőfeszítésünkkel azon vagyunk, hogy újraformálódó honvédelmi politikánkat nemzeti közmegegyezés kísérje és néphadseregünk helytállásával, védelmi készenlétével, emberi viszonyaival méltó legyen erre a bizalomra. Legfontosabb erőforrásunk katonáink helytállása, a tisztek, tiszthelyettesek odaadó, áldozatkész magatartása. Csak az ő tevékeny részvételükkel, velük együtt oldhatók meg feladataink. Tudjuk, hogy hivatásos katonáinkat ma sok minden nyugtalanítja, ezért nélkülözhetetlen, hogy világos perspektívát nyújtsunk számukra. Erősítsük magabiztosságukat, jövőbe vetett hitüket, hogy minden figyelmüket és alkotó energiájukat feladataik végrehajtásának szentelhessék.

A katonai vezetés figyelme kiterjed a sorkatonák nevelésére, kiképzésére és szolgálati körülményeire is. A honvédelmi törvény júniusi módosítása európai léptékű változásokat hozott a hadkötelezettség teljesítésében. A megkezdett munkát folytatni fogjuk. Nem titkolt célunk a rend és fegyelem szilárdítása mellett a behívási rendszer méltányosabbá tétele, az eddig a szolgálattal járó, de az élet által már meghaladott kötöttségek oldása, az emberi kapcsolatok demokratizálódása, a szolgálati idő további csökkentése.

Kedves Fiatal Bajtársaim!

A mai naptól fontos szerep hárul Önökre is néphadseregünkben. Kijelölt szolgálati helyeiken már várják Önöket. Parancsnokaik, tapasztalt idősebb munkatársaik, bajtársaik segíteni fognak a kezdeti nehézségek leküzdésében. Éljenek bátran ezzel a lehetőséggel!

Tanulmányaik során korszerű ismeretekre tettek szert. Biztos vagyok abban, hogy állhatatosan, magas fokú hivatástudattal fogják teljesíteni feladataikat. Tartsanak mindenkor lépést a tudomány, a technika rohamos fejlődésével. Legyenek az új iránt fogékonyak, az emberek iránt érzékeny és példamutató parancsnokok. Neveljék beosztottaikat mindenkor hazánk tiszteletére, szeretetére, a törvényes rend iránti feltétlen elkötelezettségre, igényességre és állhatatosságra.

Tiszta szívből kívánom, hogy találják meg örömeiket a mindennapok szereteágazó, érdekes, de nem mindig látványos, sokszor embert próbáló feladataiban. Családi és magánéletükben legyenek kiegyensúlyozott, megelégedett és boldog emberek.

Bajtársaim!

Ünnepélyes fogadalomtételük alkalmából köszönetemet fejezem ki mindazoknak, akik a haza fegyveres szolgálatának útjára irányították érdeklődésüket és bízatták Önöket szándékaik megvalósításában. Köszönöm a szülők, édesanyák, édesapák, a hozzátartozók szeretetteljes fáradozását, mellyel segítették a hivatásukra való felkészülésüket. Elismerésemet fejezem ki a tanintézetek pedagógusainak, nevelőinek sokirányú oktató-nevelő munkájukért, a hazai és külföldi katonai tanintézetek eredményes kiképző tevékenységéért.

Önöknek, fiatal tiszt bajtársaim, tiszta szívből kívánok sok sikert, hosszúan tartó erőt, egészséget, katonaszerencsét és családi boldogságot! (Eddig a beszéd.)

Amikor a tisztavátásra sor került, már javában zajlottak az úgynevezett „ke-rekasztal-tárgyalások”, amelyeknek egyik közvetett hatásaként a néphadseregben a kötelező „Elvtárs” megszólítást a „Bajtárs” kifejezés váltotta fel, amit a személyi állomány teljes megértéssel fogadott, így a beszédemben sem okozott meglepetést. S hogy mindez hogyan történt, arról később külön is szólok.

A módosított alkotmányból és a párttörvényből fakadó feladatok

Az ország lakosságának figyelme a sorra kerülő országgyűlési választások politikai küzdelmeire irányult. Komoly társadalmi-politikai jelentősége volt annak, hogy hadseregünk állománya távol tartotta magát a pártok kiélezett, gyakran kíméletlen harcaitól. Ez egyáltalán nem azt jelenti, hogy közömbösek lettek volna mindaz iránt, ami a társadalomban végbement. Hivatásos állományunk őszintén hitt és támogatta a demokratikus fejlődés érdekében történő lépéseket, az Országgyűlés által elfogadott sarkalatos törvényeket.

Az Alkotmány módosítása, a párttörvény elfogadása alapján került sor a Magyar Néphadseregben a pártszervezetek működésének megszüntetésére, a politikai szervek helyett pedig a nevelési és szociálpolitikai tevékenységet végző szervek és szervezetek létrehozására.

Egyik legvitatottabb kérdés volt hosszú időn át, hogy mi történjen a munkahelyi pártszervezetekkel. Hosszabb időn át a felső pártvezetés úgy foglalt állást, hogy sehonnan nem lehet kitiltani a pártszervezeteket. Ezt képviselte Grósz Károly is, amikor 1988. március 22-én részt vett a Honvédelmi Minisztériumban a párt végrehajtó bizottság ülésén. Én akkor ezen nem tudtam jelen lenni, de az ülésről szó szerinti jegyzőkönyv készült, abból idézek:

Grósz Károly az ülésen a következőket mondta: „Személy szerint azon az állásponton vagyok, hogy Magyarországon a pártot, a párt szervezeteit kitiltani sehonnan nem szabad és nem lehet, következésképpen a fegyveres testületekből sem.

Nem mindenki osztja ezt a véleményt, még a legszűkebb munkatársi körömben sem, de a Politikai Bizottságban sem. Természetesen ennek van egy másik oldala is: akkor, ha többpártrendszer van, más pártoknak is van létjogosultságuk. Ugyanakkor más pártok pártszervezeteket ott hoznak létre, ahol arra helyi igény és szükség van. (...)

A politizálást a pártszervezeteknek a fegyveres testületeknél a mindenkor érvényes rendelkezések keretei között kell végezniük. Minden pártra, így az MSZMP-re is igaz, hogy a parancs nem lehet vita tárgya. Ezért újat nem tudok mondani az itt lévőknek. Én megértem ezt, végig éltem, azt hiszem, a fegyveres testületekre érvényes belső szabályok a politizálás lehetőségét megengedik, és ez nem fogja széttzilálni a hadsereget. Ide vonatkozik az a tétel is, hogy nem lehetnek a politika napi csatározásának küzdőterei a hadseregben lévő pártszervezetek.”

Az 1989. szeptember 1-jén megjelenő napilapokból lehetett megtudni a kö-

vetkezőt: „A PÁRT KIVONUL? A háromoldalú politikai egyeztető tárgyalások során az MSZMP képviselőjében Pozsgay Imre kompromisszumos javaslatot terjesztett elő. Ennek értelmében az MSZMP elfogadta az Ellenzéki Kerekasztal és a harmadik oldal álláspontját, hogy munkahelyeken, tanintézményekben, szolgálati helyeken pártszervezetek ne működjenek. A bíróságokon a törvény életbe lépése napján megszűnnének a pártszervezetek, az államigazgatásban ez év december 31-én, valamennyi egyéb munkahelyen pedig 1990. június 30-ig. Kivételt képeznek a fegyveres testületek, ahol 1990. december 31-ig kell felszámolni a pártszervezeteket.”

Ezzel azonban ennek a „témának” még nem lett vége. Az MSZP 1989. október elején megtartott első kongresszusa úgy foglalt állást, hogy továbbra is működhetnek a munkahelyeken a pártszervezetek. Ebből a kérdésből a kongresszuson olyan vita kerekedett, hogy kétségesse vált, hogy egységes maradjon az új párt, a Magyar Szocialista Párt. A kérdés végül is akkor dőlt el, amikor az Országgyűlés 1989. október 30-án a XXXIII. törvényben megtiltotta a párttevékenységet a munkahelyeken.

Az Alkotmány módosításáról 1989. október 18-án elfogadott XXXI. törvény, valamint a sarkalatos törvények érvényre juttatása honvédségünk életében jelentős változásokat hozott, melyek egyértelműen erősítették hadseregünk nemzeti elkötelezettségét.

A legjelentősebb változás az Alkotmány módosításával a honvédség irányításának kérdésében történt, amely megszüntette a hadsereg pártirányítását.

Ez ideig nem volt törvénybe iktatva, hogy ki a fegyveres erők főparancsnoka, ki töltheti be ezt a rendkívül fontos megbízatást. Az Alkotmány ezt akkor rögzítette oly módon, hogy a fegyveres erők főparancsnoka, a köztársasági elnök, s egyben pontosan meghatározta ez irányú jogkörét is.

Az ország szempontjából kiemelkedően fontos jelentőséggel bír, hogy az Alkotmány rögzíti: a fegyveres erők külföldi vagy országon belüli alkalmazásának ügyében az Országgyűlés hivatott dönteni.

(Ismeretes, hogy 1968-ban, amikor a Varsói Szerződés országainak katonai erőit alkalmazták Csehszlovákia belpolitikai viszonyainak megváltoztatására – így a Magyar Néphadsereg egységeit is –, az Országgyűlés figyelmen kívül hagyásával döntötték el.)

A módosítások között szerepelt az is, hogy az Országgyűlés hivatott dönteni a hadiállapot, vagy rendkívüli állapot kihirdetésében és a Honvédelmi Tanács életre hívásában. Meghatározza a Honvédelmi Tanács összetételét, melynek elnöke a köztársasági elnök, tagjai: az Országgyűlés elnöke, az Országgyűlés-

ben képvisellel rendelkező pártok képviselőcsoportjainak vezetői, a pártokhoz nem tartozó képviselők megbízottja, a Minisztertanács elnöke és tagjai, valamint a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke.

A módosított alkotmány VIII. fejezet 40/B §-ának (4) pontja tartalmazza azt, hogy a fegyveres erők és a rendőrség tényleges állományú tagjainak pártban-pártokban való tevékenységére alkotmány erejű törvényi korlátokat állapít meg. A néphadseregben a megszólítás Farkas Mihály minisztersége óta az „Eltárs” szóval történt. Ez a megszólítás egy párton belül olyan emberek részéről, akik azonos elveket, politikai meggyőződést vallanak, természetes és helyénvaló. A hadsereg állománya nem ilyen összetételű. Még a hivatásos állománynak sem minden tagja volt párttag, és a jelentős számú polgári dolgozó nagy hányada sem.

Több oldalról felmerült az az igény, hogy változtassuk meg a megszólítást, ami a szabályzatban elő van írva, s ily módon mindenkire vonatkozóan kötelező. Széles körű vita alakult ki a hivatásos állomány körében, hogy kell-e változtatni, s ha igen, akkor mi legyen az új megszólítás. A katonaság körében korábban a „Bajtárs” megszólítás elfogadott volt és szívesen alkalmazták. Fölmerült az „Úr”, „Uram” megszólítás is, ami a civil-polgári körökben megszokott és tiszteletre méltó megszólítás. A széles körű vita végül úgy végződött, hogy a többség a „Bajtárs” megszólítást támogatta.

Az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvényben foglaltak érvényesítése érdekében módosítani kellett a Magyar Köztársaság Fegyveres Erőinek Szolgálati Szabályzatát, amely pontosan meghatározza azt is, hogy milyen módon vehet részt a katonai társadalmi szervezetek tevékenységében, s ott milyen jogok illetik meg, illetve milyen köteleességet kell betartani.

A módosított alkotmány a Magyar Néphadsereg elnevezést megváltoztatta Magyar Honvédség elnevezésre, amit 1990. március 15-e óta alkalmazunk. A honvéd szó és elnevezés nagyon kifejező és szép magyar név, ami ellen senkinek semmilyen kifogása nem lehet. Ez az elnevezés a magyar történelem dicső korszakaira emlékeztet.

A honvéd elnevezést viselték és viselik ma is a több honvéd sportegyesület, köztük a budapesti, amely fennállása óta kimagasló eredményeket ért el és szerzett dicsőséget Magyarországnak.

Egy alkalommal Végh Antal, a „Miért beteg a magyar futball?” c. könyv írója levélben azt kérte tőlem, hogy a Budapesti Honvéd Sportegyesület fozsam meg a „Honvéd” elnevezéstől, mert ő nem tartja méltónak ennek a méltóságteljes magyar névnek a használatára. Valószínűleg nem volt lelkes

híve a Budapesti Honvédnak. Ennek az ismert írónak a kifogására úgy adtam választ, hogy egy kimutatást készítve bemutattuk, hogy a Budapesti Honvéd létrehozása óta kimagaslóan a legeredményesebb magyar sportegyesület mind az olimpia, mind a világ- és Európa-bajnokságok tekintetében. A tényeket végül is tudomásul vette, elismerve, hogy ez a sportegyesület az által vált ismertté szerte a világban, hogy sportolóinak igen nagy száma a legtöbb sportágban a legmagasabb szintet tudták teljesíteni.

A Magyar Néphadsereg elnevezést elfogadta az ország lakossága és a hadsereg állománya is. Amit meg kellett változtatni, az nem éppen ez az elnevezés volt, hiszen a tábornokok, tisztek és tiszthelyettesek állománya a nép sűrűjéből került ki, s nem képezett a társadalomban egy elkülönült réteget.

A módosított Alkotmány hatályba lépését követően a hivatásos állomány tagjainak új esküt és fogadalmat kellett tennie, aminek a döntő többség eleget is tett, s vállalta, hogy hűséggel szolgálja az új Magyar Köztársaságot. Akik pedig nem értettek egyet az új eskü és fogadalom szövegével, azok minden bántás és megfélemlítés nélkül távozhattak néhány napon belül tartalékos állományba, vagy akik rendelkeztek az előírt feltételekkel, nyugállományba kerültek. Mindez nem okozott törést a hivatásos állomány elkötelezettségében, s emelt fővel hangoztatták: Hazámat szolgálom!

Változtatni kellett azon a misztikumon, ami a hadsereget évtizedek alatt körülvette, és ami a lakosságot érthető módon irritálta. A túlzott és értelmetlen titokzatosság nemhogy nem tett jót, hanem sokat ártott a hadseregnek. Egy ízben Ráday Mihály hívta fel a figyelmemet arra, hogy sehol nincs feltüntetve, hogy ez a Honvédelmi Minisztérium épülete. Alig tudtam felocsúdni ettől, hiszen ezt nekem magamtól is régen észre kellett volna vennem. Azóta nem egy táblán van kiírva, hanem feltűnő módon, nagy betűkkel, már messziről látható, hogy ez a Honvédelmi Minisztérium.

De a misztikum eloszlatásának a módját a legjobban az szolgálta, hogy mindenben rendelkezésre álltunk a sajtószerveknek. Célunk az volt, hogy a lakosság sokoldalú tájékoztatást kapjon a hadseregről, nyitottá váljunk, mert ez elősegíti, hogy az emberek magukénak tekintsék a Magyar Honvédséget.

A minisztériumi szóvivő fontos szócsövévé vált a katonai vezetésnek. E tekintetben személyében is megtaláltuk azt az embert, aki rövid idő alatt elfogadottá vált és nagyszerűen oldotta meg feladatát. Hamarosan ismertté vált Keleti György ezredes neve, aki különösen a romániai forradalom idején, folyamatosan adott tájékoztatást az eseményekről, amit a lakosság jó néven vett.

A Honvédelmi Minisztérium részéről már korábban tanulmányoztuk a vezető-irányító szervek több országban kialakult gyakorlatát. Magam is személyesen tájékozódtam Ausztriában, de különösen Finnországban. Felfogásunkhoz a legközelebb a finnek által kialakított gyakorlat állt.

A legfontosabb tapasztalatunk az volt, hogy a honvédség, a védelem minden lényeges kérdését az Országgyűlés tárgyalta, s a Honvédelmi Minisztériumnak a feladata volt az előterjesztések, javaslatok kidolgozása, a kormány, majd pedig az Országgyűlés elé terjesztése.

Miután tudtuk, hogy hazánkban a választást követően az Országgyűlésnek a szerepe, hatásköre gyökeresen megváltozik, ezzel kellett számolni.

Magyarországon ez ideig a Honvédelmi Minisztérium hatalmas apparátusával nem csak az államigazgatási feladatokat látta el, hanem közvetlenül irányította a hadsereg magasabbegységeit, s mind a felkészítést, mind a gyakorlatokat, ellenőrzéseket. Vagyis minden irányú tevékenységét központosítva végezte. Ez a modell lényegében az 1950-es évek óta volt érvényben, s megegyezett a Szovjetunióban és a többi VSZ-országban működő rendszerrel. A honvédelmi miniszter a hadsereg első számú vezetőjeként a néphadsereg vezetésével összefüggő parancsnoki funkciót gyakorolt.

Kézenfekvő volt, hogy a jogállamiság kialakulása, a köztársasági elnök mint főparancsnok, az új elvekre épülő kormányzati munka indokoltá teszi a változtatást. A változtatás leglényegesebb sajátossága, hogy a Honvédelmi Minisztériumban szétválasztásra kerüljön a kormányzati államigazgatási munka, valamint a közvetlen katonai irányítási-vezetési tevékenység.

A Honvédelmi Minisztérium elvi irányítást kell, hogy gyakoroljon a katonai szervezetek felett. Tevékenységében érvényesítenie kell az Országgyűlés, a köztársasági elnök és a Minisztertanács által meghatározott honvédelmi feladatok, az Alkotmány és más jogszabályok rendelkezéseinek a megvalósítását. Fontos szerepe van a nemzetközi kapcsolatok kiépítésében, fenntartásában, a katonadiplomáciai feladatok irányításában.

A minisztérium feladata az ország védelmi doktrínájával összhangban a hadsereg nagyságrendjének, alkalmazásának, közép- és hosszú távú fejlesztésének a koncepcióját kidolgozni és felsőbb szintű döntésekre előterjeszteni.

Mindezek figyelembevételével kellett a minisztérium szervezetét kialakítani, s egyben a létrehozásra kerülő Magyar Néphadsereg, majd Honvédség Parancsnokságának a feladatkörét és szervezetét is ki kellett dolgozni.

Az újonnan kialakított minisztérium mindössze hat főosztályból állt, s létszáma 135 főt tett ki. A Magyar Néphadsereg majd Honvédség Pa-

rancsnokságának alapvető feladatát képezte a katonai-szakmai irányítás, a magasabbegységek és csapatok folyamatos, operatív vezetése, a harcászult-ség magas szintű biztosítása.

A Parancsnokság élére két jól felkészült és nagy tapasztalatokkal rendelkező, tehetséges tábornok került kinevezésre: parancsnoknak Lőrincz Kálmán altábornagy, vezérkari főnöknek pedig Borsits László altábornagy.

A Minisztertanács döntése alapján az új vezetési rendszer és szervezet 1989. december 1-jén lépett életbe. A választásokat követően sok kifogást emeltek az újonnan kialakított vezetési renddel szemben. Elhangzott olyan vélemény is, hogy „ez volt a Németh-kormány utolsó bolsevik dobása”. Vajon mit kifogásoltak? Azt is megfogalmazták a következőképpen: „lefűrészelték a hadsereget a kormányról”.

Ez az alaptalan politikai kifogás arra irányult, hogy a köztársasági elnöknek mint főparancsnoknak ne legyen semmiféle hatásköre a hadsereg tevékenységére. Ez különösen felerősödött 1990 őszén, a taxisblokádnál idején, amikor Göncz Árpád köztársasági elnök megakadályozta, hogy honvédségi erővel verjék szét a Duna-hidakat elfoglaló taxisokat. Végül is addig módosították a köztársasági elnök jogkörét, a honvédelmi vezetés szervezetét és rendjét, hogy rá sem lehetett ismerni.

A Honvédelmi Minisztérium új szervezetének életbe léptetésével egyidőben érkezettnek láttam az idejét annak, hogy korábbi elképzelésem szerint a honvédelmi miniszter civil egyén legyen. Mint a kormány tagja, a honvédelmi politikáért felel, ami természetesen egyáltalán nem zárja ki, hogy jártas legyen a katonai kérdésekben és megfelelő ismeretekkel rendelkezzen.

Elkészítettem írásban azt a kérelmemet, hogy a kormány elnöke járuljon hozzá tartalékállományba kerülésemhez. Amikor előadtam ezt Németh Miklósnak, elcsodálkozott, mivel úgy értelmezte, hogy én a nyugdíjazásomat kérem. Megmutattam az akkor ötéves unokám fényképét, aki gyakran azzal szórakozott, hogy felvette a nagyapja egyenruháját, s mondtam: – Látod, ő fogja ezután viselni az egyenruhám.

Jót neveltünk a félreértésen, s rögtön jóvá is hagyta a kérelmemet.

A Varsói Szerződés országai közül mi voltunk az elsők ennek a bevezetésével, de azóta már sok víz lefolyt a Dunán.

Még egy esemény történt velem a civilé válásom során. A kormányelnökhöz igyekeztem, hogy megbeszéljük, mi módon lehetne elkerülni a tej és más élelmiszerek árának emelését, de a kapunál a Kormányórság tagja – aki korábban tisztelegve üdvözölt – most szigorúan elvárta, hogy az igazolvá-

nyomat felmutassam. Az elmúlt évek során azt tapasztaltam mindenhol, ahol megfordultam, hogy mint katonára emlékeznek rám az emberek – és ez bizony nagyon jólesik.

Az 1950-es évektől volt érvényben, hogy a Belügyminisztérium III/IV. Csoportfőnökséghez, annak irányítása alá tartozott a katonai elhárítás. Ami azt jelentette, hogy a néphadseregben, de a katonai vezetéstől függetlenül tevékenykedtek. Ezt a lehetetlen állapotot sikerült megváltoztatni, és a katonai elhárítás szervei minden szinten a katonai parancsnokságok alá lettek rendelve, s a továbbiakban a Belügyminisztérium szerve pedig szakmai előjárójuk maradt.

A Szolgálati Szabályzat a hadsereg alapvető szabályzata, amelynek meghatározó szerepe van a katonák magatartására, az előjárók és alárendeltek viszonyára. A szabályzat szelleme és előírásai mindenkor összhangban kell, hogy legyenek a fennálló társadalmi rend berendezkedésével, jogrendjével.

Szabályzataink ezeknek az elvárásoknak alapvetően megfeleltek, de számos előírás felett már eljárt az idő, és számos megkötöttséget, mondhatnám tabukat indokolt volt megváltoztatni. Ilyen volt az úgynevezett „tisztí becsületbíróságok” kérdése, ami kezdettől fogva irritálta a tisztikart.

Életre hívtuk viszont a hivatásos állomány érdekvédelmi testületeit. Úgy gondoltuk, hogy az érdekvédelmi és a szociális bizottság működése, melyekben a hivatásos és a sorállományúak egyaránt részt vehetnek, jelentősen segíthetik a parancsnoki vezetést, és számos sérelemre adó oknak a megszüntetését.

A sorkatonák szabadságolását korábban a szabályzat úgy írta elő, hogy „adható” évente ennyi és ennyi nap. Ezt megváltoztattuk úgy, hogy ez járandóság, és a parancsnokok ezt kötelesek biztosítani. Az eltávozási engedélyek pontatlanul voltak előírva. Most rögzítve lett, hogy kéthavonta eltávozás jár minden sorkatonának, ha nincs ellene fegyelmi eljárás. A foglalkozások befejeztével, akik nem adnak valamilyen szolgálatot, elhagyhatják a laktanyát a takarodóig. Szabadságos katona civil ruhát viselhet. Nem tilos az autóstop igénybevétele.

Az öltözködésre vonatkozóan külön szabályzat volt, ami részletesen előírta, hogy az egyenruhán mit és hol lehet viselni. Kiderült, hogy legnagyobb nemzeti ünnepünkön katona személy (tehát hivatásos vagy sorkatona) nem tűzheti ki ruházatára a kokárdát. Nyilván ezen azon nyomban változtattunk, s engedélyeztük.

Tervbe vettük és a minisztérium Katonai Tanácsának ülésén megvitattuk, hogy a fegyelmezés régmúlta visszatekintő eszközét – a fogdafenyítést – megváltoztatjuk. A fegyelmi szabályzat is sokat és sokszor változott, de ez a fogdafenyítés a K. und K. időkől megmaradt. Ami elmaradt belőle, az a

„kikötés” büntetési mód volt csupán. Annak idején ezt azzal indokolták, hogy a magyar katona „szangvinikus”, ezért kemény eszközökkel meg kell törni.

Elgondolásunk szerint a hivatásos és a sorállományú katonák súlyos fegyelemsértése esetén a katonai igazságügyi szerveknek kell eljárni, s ők szabhatnak ki fogdafenyítést. Sajnos ezt a törekvésünket nem sikerült keresztülvinni. Hosszabb időre lett volna szükség a megértetésére, elfogadtatására. Törekvésünk természetesen az volt, hogy a sorkatonai szolgálatot teljesítő fiatal állampolgárok, akiket a hadseregben a haza védelmére kell felkészíteni, minél humanusabb bánásmódban részesüljenek.

A társadalom, de különösen az ifjúság számára nagy jelentőséggel bírt a Minisztertanácsnak az a döntése, hogy a sorkatonai szolgálati időt 18 hónap helyett 12 hónapban állapította meg. Az egyetemi–főiskolai hallgatók, úgynevezett „előfelvételizettek” előírt szolgálatának az átalakításával pedig sikerült megoldást találni, hogy ne szakadjon meg a tanulmányi folyamatuk.

Az új kormány megalakulásakor a Honvédelmi Minisztériumban elmaradt az átadás-átvétel

Mi sem természetesebb, minthogy egy választást követően az újonnan megalakuló kormány elődeitől részletes, megalapozott tájékoztatást kapjon az országot érintő minden fontos kérdésről. Ennek megfelelően a Honvédelmi Minisztérium szervei részletesen írásba foglalták a saját területüket érintően a helyzetüket, a folyamatban lévő ügyeket. Végül a az MN Vezérkar összesítette, rendezte az elkészült anyagokat. Egyszóval, fel voltunk készülve arra, hogy az újonnan kinevezett honvédelmi miniszter, s esetleg a vele együtt, vagy nélküle érkező más vezetők átvegyék a leírt anyagokat, és gondoltuk, sor kerül személyes találkozásra és szóbeli tájékoztatásra is.

Abból indultunk ki, mint az európai országokban mindenhol, hogy mindenél előbbre való az ország irányításának zökkenőmentes biztosítása. Rosszul gondoltuk. Bár Antall József és Németh Miklós között úgy tudom, teljesen normálisan és korrekten ment ez végbe.

Mi lehet a magyarázata, hogy ez a honvédség esetében nem úgy történt, mint ahogy mi gondoltuk, és ahogyan ennek történnie kellett volna. Beke Katalin könyve jut eszembe, aki az MDF választási eredményéről írt könyvének azt a címet adta, hogy „Úristen, győztünk!” Talán maguk sem hitték, hogy ez megtörténhet, s főként, hogy mit kezdjenek vele.

Für Lajos, az új honvédelmi miniszter pedig a következőképpen emlékszik vissza: „Ezekben a napokban, mint a holdkóros, úgy járt-kelt az ember. Verődött ide-oda. Mint ahová vitték, oda esett, ahová lökték. (...) Közéleti pályafutásom egyik valóban kimagasló jeles eseménye: az irányító főhatalom hivatalos átvétele. A minisztérium átadás-átvétele...” (Für Lajos: A Varsói Szerződés végnapjai magyar szemmel. Budapest, 2003. 80. oldal.)

A hivatal átadás-átvétele a legnyugodtabb, társadalmilag kiegyensúlyozott időszakában is valóban kimagasló felelősséggel jár. Az 1990-es évre sehogyan sem lehet ráfogni, hogy egy nyugodt időszak lett volna. Éppen ezért fokozott felelősség hárult a hadsereget irányító Honvédelmi Minisztériumra, s magára a honvédelmi miniszterre. Nézzük tehát, hogy mi is történt, hogyan történt ez a valójában meg sem történt átadás-átvétel. Für Lajos azt írja, hogy „A minisztérium átadás-átvétele már az eskütétel előtt, május 21-én délután 2 órakor megtörtént.” (i. m. 80. oldal.)

1990. május 23-án Göncz Árpád köztársaság elnök kitérőt adott át részemre. Ezt az alkalmat használtam fel arra, hogy felkérjem, vegyen részt a vezetők részvételével megtartásra kerülő állománygyűlésen, ahol nyugállományba kerülésem nyomán elköszönni szándékozom. Ő ezt örömmel fogadta és közölte, hogy feltétlenül részt fog venni. Elmondtam neki, hogy célszerű lenne, ha az utódom is részt venne, s egyben a hadsereg vezetői előtt bemutatkozna. Kértem őt, hogy beszélje ezt meg Für Lajossal, mivel ez ideig minden ilyen felvetésünkre elutasítóan válaszoltak.

Mi korábban már rendelkezésükre bocsátottunk minden írásos anyagot, amit igényeltek. Talán két ízben jártak a minisztériumban ebből a célból, de velem nem is találkoztak, semmiféle átadás-átvételtől szó sem esett.

1990. május 24-én került sor a minisztérium hűvösvölgyi épületében erre az állománygyűlésre. Göncz Árpád segítségével végül is részt vett ezen az újonnan kinevezett miniszter is, s valóban fel is szólalt, ahogy ez ilyenkor illik. A gyűlést követően azt kértem Für Lajostól, hogy menjünk be együtt a minisztériumba, hogy személyesen adhassam át az általunk előkészített anyagokat. Így került sor erre a bizonyos, úgynevezett „átadás-átvételtre”. Nem 21-én tehát, hanem 24-én, és kettőnkön kívül ezen senki más nem vett részt.

Hogy ez miből állt, hogyan zajlott le, a legjobb lesz, ha a könyvében leírtakat idézem: „Igen egyszerű, már-már bántóan sallangmentes körülmények között. Kárpáti Ferenc vezérezredes, távozó miniszter a szobájában fogadott. Nem mondhatok mást: igen szívélyesen. A nagy iratcsomó, amit átadott, a főhatóság, az intézmények pillanatnyi állapotáról (anyagi, személyi, szervezeti

stb.) szóló jelentéseket, értékelő főljegyzéseket tartalmazott. Az átadás-átvétel tényét, amit egyetlen lapocskára rögzített, rajta a sablonos szöveggel, a kézjegyükkel kellett ellátnunk. (...)

Kárpáti az együtt töltött néhány perc (!) alatt közvetlen, joviális ember benyomását keltette.”

Igen, csak hát ez a „néhány perc” nem nevezhető átadás-átvételnél! A rendszerváltás feszült időszakában éltünk. A nemzetközi és a belpolitikai viszonyok egyaránt azt igényelték, hogy a mindenkori kormányzat megkülönböztetett figyelmet fordítson a hadsereg állapotára, magatartására.

Éppen ezért elvárható lett volna, hogy aki megbízatást kapott a honvédelmi tárca vezetésére, komoly figyelmet fordítson arra, mi az, ami őrá hárul az elkövetkező időben. Nem tartott igényt arra, hogy jelen legyen a Magyar Honvédség parancsnoka és vezérkari főnöke, de az érdeklődése is kimerült egyetlen kérdésben, ami a következőképpen hangzott: „Mondja, maga mindennap bejárt ebbe a hivatalba?” Hát ez aztán bizony nagyon kiábrándító volt. Vajon mit gondolhat ez az ember egyáltalán mindarról, ami ezután rá hárul? Így tűnődtem rajta! Mindenesetre nekem is volt egy kérdésem feléje, hogy mit terveznek a hadsereg vezetésének személyi összetételében, milyen változtatásokra gondolnak? Semmilyenre – mondotta. Hiszen ő nem is ismeri az itteni személyeket, kivéve Annus Antal tábornokot, s egyedül az ő segítségére számít. Viszont nem tudja, hogy mi legyen Szombathelyi Ferenc tábornokkal, aki egy időben Grósz Károly közelében dolgozott. Erre rögtön választ is adtam. Ő a nyugdíjazását kérte, így hát ne okozzon neki gondot. Ennyi volt, ebből állt ez az általam szorgalmazott – mondhatnám kierőszakolt – „néhány percig tartó” személyes találkozás az új miniszterrel.

... ÉS HALLGATTAK A FEGYVEREK

Az ország komoly fegyveres erővel rendelkezett, de sem a politikai, kormányzati, sem a katonai vezetésnek nem volt szándéka a belpolitikai küzdelmek során a fegyveres erők alkalmazása. A békés átmenetet nem fenyegette sem belső, sem külső fegyveres erőszak. Az 1980-as években – különösen Mihail Gorbacsov idejében – a korábbi évek feszültsége lényegesen enyhült, tárgyalások sorozata indult a nukleáris és a hagyományos fegyverzetek csökkentése érdekében. Gorbacsov már a „közös Európa ház” létrehozásáról beszélt.

Nem fenyegetett az a veszély, hogy az országunkban zajló változásokat a Brezsnyev-doktrínához hasonló „baráti segítség nyújtásával” megakadályozzák. Mihail Gorbacsov több alkalommal kinyilvánította, hogy minden ország maga döntheti el társadalmi berendezkedésének kérdéseit. De a szavakon túl a gyakorlat is ezt bizonyította. Lengyelország ügyeiben már elmaradt ez a külső fegyveres beavatkozás. Magyarország esetén pedig, amikor az állampolgárok világútlevelet kaphattak, majd a világtól való elzárkózás szimbólumát, a határon húzódó akadályrendszert eltávolítottuk, és az NDK turisták előtt megnyitottuk a lehetőségét a szabad eltávozásnak, bebizonyosodott, hogy sem az 1956-os, sem az 1968-as események nem ismétlődhetnek meg többé.

A rendszerváltozás folyamatában voltak nagyon kiélezett, feszült pillanatok is, de mindig sikerült megfékezni a szélsőséges, provokatív erőket. Ilyen volt Nagy Imre és mártírtársainak gyászszerartása. Példaként említem Krassó György és társainak a szertartás megzavarására irányuló törekvését, aki azonnali hatalomátvételt sürgetett, nyomban kiírandó választást, s ezeket a követeléseket több ezer röpcédulán terjesztette. És hát voltak olyan erők is, akik a gyászszerartást politikai demonstrációvá próbálták változtatni.

Az ellenzéki szervezetek, pártok is tudhatták, hogy a hatalmon lévők nem szándékoznak fegyveres erővel megakadályozni a változásokat. Erre lehet következtetni például a gyászszerartás előtt a FIDESZ választmánya által elfogadott állásfoglalásában található kitélelből is:

„Nem tartozunk hálával azért, hogy ma már működhetnek politikai szervezeteink, önmagában egyetlen politikai vezetésnek sem érdeme, hogy a demokráciát és a szabad választásokat követelőkkel szemben – bár fegyverei súlyánál fogva megtehetné – nem lép fel a kínai kommunistákhoz, Pol Potéhoz vagy éppen Rákosihoz hasonló módszerekkel.” Aláírók: Kövér László és Orbán Viktor. (Népszabadság: „Szeplőtelen fogantatás”, 2005. november 12.)

Magyarországon a rendszerváltozás békés úton, a hatalmon lévő politikai erők és az ellenzéki pártok kerekasztalnál, tárgyalás során állapodtak meg az Alkotmány módosításában, a demokratikus jogállam intézményeinek létrehozásában, a többpártrendszerben sorra kerülő országgyűlési képviselő-választásban.

Az MSZMP Központi Bizottsága 1988. december 15-ei ülésén döntést hozott három különböző műhelyben dolgozó munkacsoport létrehozására. A munkacsoportok vezetői voltak: Grósz Károly, Aczél György és Romány Pál.

A csoportok feladata volt, hogy elemezzék az átmenet lehetséges változatait, a rendszerváltozás elképzelhető alternatíváit. Az elkészült tanulmányokat szintetizálva 1989. február 7-i ülésén megvitatta a Politikai Bizottság, majd 1989. februárban a Központi Bizottság. Abból indultak ki, hogy az 1988. májusi pártértekezlet határozatot hozott a politikai pluralizmushoz szükséges feltételek kibontakoztatására.

Grósz Károly felszólalásában a következőket fejtette ki: *„Mi akkor úgy gondoltuk, hogy ez nem zárja ki a többpártrendszer lehetőségét, de nem is kötelezi el magát mellette. Napjainkra kiderült, hogy az 1956 utáni jelentősen korszerűsödő politikai rendszer sem volt képes megakadályozni a szubjektív eredetű hibás gazdasági döntéseket, a káderpolitika közismert tévedéseit, a politikai elkényelmesedést, a párt és az állam közötti felelősség összemosódását.”*

Vitatták, hogy meddig tarthat az egypártrendszerrel a többpártrendszerre való áttérés ideje, s az alakult ki, hogy az 1990-ben esedékes országgyűlési választások az átmenet egy rendkívül fontos szakaszát fogják lezárni. (A Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve, 1989. február 7., Országos Levéltár, 288. oldal.)

Az előterjesztett anyag leszögezi, hogy a monolitikus hatalmi struktúra reformja elodázhatatlan, s az MSZMP arra nem tehet kísérletet, hogy azt erőszakosan megakadályozza. Az MSZMP vezetése azonban ebben az időszakban még azzal számolt, hogy a politikai küzdelem során győztesen kerül majd ki a szabad választásokon.

Alaptalan vádak sokasága látott napvilágot arról, hogy a fennálló hatalom erői a lengyelországihoz hasonló katonai igazgatás rendszerét készítik elő. Erről Tőkés Rudolf, az Egyesült Államokban élő egyetemi tanár 1998-ban, „A kialakult forradalom” című, magyar nyelven kiadott könyvében Grósz Károlyról szólva a következőket írta: *„Egy levélben és egy ahhoz kapcsolódó interjúban 1994 júniusában kifejtette, hogy eredetileg kétféle előkészületet tett a szükségállapot bekövetkezésére. Az első olyan intézkedések tervzetéből állt, amelyeket egy gazdasági válságot kezelő rendszer léptetett volna életbe, ha a*

teljes gazdasági összeomlás legrosszabb forgatókönyve valósul meg. A másik készleteti terv a rezsim politikai összeomlásához kötődött, s ennek bekövetkeztekor a katonai igazgatás és bíraskodás rendszerére tértek volna át.”

A könyvből tehát nem derül ki, hogy írója az állítását milyen forrásból szerezte. Honnan, miből származhatott vajon egy ilyen súlyos, a társadalomra rendkívüli hatást kiváltó állítás? Vegyük sorra, hogy Grósz Károly minderről hol, mikor és mit nyilatkozott.

Grósz Károly valóban tett olyan kijelentést az ifjúsági kongresszus szünetében, egy csoportos beszélgetés során, hogy a Politikai Bizottság ülésén felmerült a gazdasági helyzettel összefüggő és arra irányuló rendkívüli intézkedések megtételének szükségessége. Ezt követően Németh Miklós kormányfő a sajtón, rádión, televízión keresztül azonnal reagált ennek az alaptalanságára és kijelentette, hogy erre nem fog sor kerülni.

Grósz Károly 1991. október 26-án az „Új Magyarország” c. újságnak adott interjújában arra a kérdésre, hogy „Mit gondolt 1989-ben?”, a következőket válaszolta:

– „Azon a nyáron jutottam el oda, hogy itt nem modellváltás, hanem rendszerváltás lesz – és ennek nem belső, hanem külső okai voltak. A szocialista országok megingása és Magyarország gazdasági megítélése külföldön.”

– „Amikor mindezt felismerte, gondolt arra, hogy a rendszerváltást megakadályozza, hiszen a hatalom a kezében volt?

– „Természetesen. Látni kellett, hogy 1989-ben szétszedik, szétmarják a pártot, ugyanakkor markáns ellenzék nem mutatkozik. Akkor felmerült, de csak szűk körben, hogy esetleg adminisztratív erővel kikényszerítünk egy modellváltást a társadalomból. Végül úgy döntöttem, hogy az a politikai rendszer, amelyet a saját népével szemben fegyverrel kell megvédeni, hosszú távon életképtelen.”

Én abban az időben úgy fogtam fel, hogy ahhoz a bizonyos szűk körhöz tartozok. Grósz Károllyal gyakran találkoztam és fontos, bizalmas kérdésekről tárgyaltunk. A sok kérdés közül egyet említek, ami talán jól kifejezi a kettőnk viszonyát. Mielőtt a nyugati határmegnyitásra sor került volna, négy szemközt megbeszélésre került sor közöttünk. Az foglalkoztatta, hogy az NDK és Csehszlovákia tiltakozása nyomán nem kell-e tartani attól, hogy a szovjetek alkalmat találnak arra, hogy ezt megakadályozzák. Ő is ismerte Gorbacsov véleményét, hogy nincs szándékuk egy ilyen lépést megakadályozni, de talán én tudhatok valamit, hogy katonai berkekben nem készülnek-e mégis ilyesmire.

Hogyan lehetséges tehát, hogy valami katonai közigazgatás bevezetésének kidolgozásával foglalkoztak valakik, s engem, mint honvédelmi minisztert,

meg sem kérdeztek és teljesen mellőztek? Egy ilyen rendkívüli intézkedés megtételének a kidolgozása nagyon komoly feladat és időigényes, nem egy-két ember szükséges hozzá. Meggyőződésem, hogy ha Grósz Károly fejében ilyesmi fel is merült, legfeljebb a közvetlen környezetében váltott szót erről.

Előfordult, hogy a számtalan alaptalan híresztelés során felelős vezetőket is sikerült ilyesmivel ijesztgetni. Ezek között talán a legijesztőbb volt 1989. október elején az MSZP megalakuló kongresszusán, ami történt. A kongresszus a befejezéséhez közeledett, már döntés született, hogy új párt jött létre, a vezetőit is megválasztották. Németh Miklós a szünetben összehívta a jelen lévő kormánytagokat, hogy megbeszéljék, miről és hogyan tájékoztassa a nemzetközi sajtó képviselőit.

Az ülésről kihívták Németh Miklóst, hogy tájékoztassák valamiről. Amikor visszajött, sápadt volt és ingerült. Elmondta, hogy értesítést kapott arról, hogy munkásörök vonultak be a Kongresszusi Palota épületébe, s vezetőik Grósz Károllyal tárgyalnak. Döbrent csend támadt, mindenki hallgatott, hiszen ez úgy ért valamennyiünket, mint derült égből a villámcsapás. Németh Miklós rám nézett és kérdezte, most mit csináljunk?

Azt válaszoltam, hogy a leghelyesebb, ha megkérdezzük Grósz Károlyt, hiszen itt van az épületben, tőlünk mindössze pár lépésnyire. Így is történt. Én mentem megtudni, hogy kik és miről tárgyalnak. Grósz Károly, mint mindig, most is barátilag fogadott, hellyel kínált és megkérdezte, hogy miért jöttem. Láttam, hogy ott van nála Puja Frigyes volt külügyminiszter és még két másik civil ember, akiket én nem ismertem. Elmondtam, hogy Németh Miklóst miről értesítették, s szeretném megtudni, hogy mi ebből az igaz. Grósz mondta, hogy amint láthatod, néhányan a munkásör vezetők közül azért kerestek meg, hogy a kialakult helyzetről tájékoztassam őket. Mit terveztek? – kérdeztem. – Semmit nem tervezünk – válaszolta. Én ezek után elköszöntem, visszamentem a kormányülésre és elmondtam, amit tapasztaltam. Rémhír volt az is, hogy a munkásörök elfoglalták a Kongresszusi Palotát, mert nem hinném, hogy Puja Frigyes és két társa erre képes lett volna.

Juszt László 1994. szeptember 27-én exkluzív interjút készített a „168 óra” c. hetilap részére Grósz Károllyal. Juszt László a következő kérdést intézte Grószhoz:

– 1989 októberében a Budapesti Kongresszusi Központban az utolsó MSZMP-kongresszus szünetében – úgy hírlík – az ön tudomására jutott, hogy néhány tábornok a szomszédos Novotel Szálló egyik lakosztályában szervezkedik...

– „Ez az a tipikus kabátlopási ügy. Ugyanis én már júliustól tudtam, hogy mi lesz ennek a kongresszusnak az eredménye. A kecskeméti reformkörök létrejöttétől tudtam. Attól kezdve, hogy Nyers Rezső elment oda demonstrálni és kettéválasztotta a pártot. Sokáig töprengtem, mi legyen erre a válasz. Az egyik variáns az volt, hogy párhuzamos kongresszust szervezünk. Most, utólag megdöbbenve, tudom tévedtem, amikor úgy gondoltam, nem én leszek az a politikus, aki a pártot kettészakítja és széjjelveri; verjék csak széjjel az urak, az majd politikailag olyan tökéletet hoz nekünk, amelyre építhetjük a pártmozgalmat. Aztán ezt a párhuzamos kongresszust az utolsó nap utolsó percében visszamondtam. Azzal, hogy várjuk meg a kongresszust, menjen ott végbe, ami végbe tud menni, és mindenki látja majd, hogy mi történik. Végül ez is lett egyébként. No, de azokban a kongresszusi órákban én harminchét társamnak ellene szavaztam. Kijöttem a teremből és felmentem egy szobába, ahol elvtársaimmal, barátaimmal, ismerőseimmel beszélgetni kezdtem a párt további szervezéséről. Ekkor küldöttség jött hozzám. A Munkásőrség nevében, és életüket, vérüket ajánlották fel a pártszervezésre. Fegyvert azonban nem, arról szó sem esett. Már korábban kellett volna, ha ez lett volna a választás. Pár óra múlva újabb küldöttség jött, amelyben gyári munkások voltak, párttagok. Ugyanezért érkeztek. Hogyan lesz a párt tovább, alakítsuk meg azonnal a pártot. Mindennek híre – amit nem nehéz kontrollálni – eljutott Németh Miklós miniszterelnökhöz is. Nagyon megijedhetett, meglepődhetett, mert azonnal összehívta a kormány elérhető tagjait, és informálta őket, hogy én egyrészt új pártot szervezek, másrészt katonai, fegyveres intézkedéssorozatot. Gondolom, a munkásőrség jelenlétéből vonta le ezt a konzekvenciát. Aztán egyszer csak kinyílt az ajtó, és Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszter, tábornok lépett be. Megkérdeztem: mi van? Azt mondta, azért jött, hogy megnézzék mi történik itt. Én csak annyit mondtam: – Ül le! Hát odaült, és látta, hogy mi történik. Folytatódott tovább a beszélgetés. Kárpáti pedig visszament erre a fél minisztertanács-ülésre – mert az nem volt teljes minisztertanács –, és tájékoztatta az ottani tagokat, hogy a pártszervezésről folyt a beszélgetés, semmifajta adminisztratív intézkedésről, fegyveres vagy egyéb beavatkozásról nem. Akkor ott, állítólag, lecsendesedtek a kedélyek. Ehhez tartozik még – amit különben Kárpáti cáfol –, hogy Németh Miklós, amikor a minisztertanácsot megnyitotta, felvetette, hogy mi van most itt, a folyosó másik oldalán. Aztán Németh Miklós azt mondta: abban kell döntenem, hogy milyen adminisztratív intézkedéseket tegyenek. Ő arra gondolt, hogy engem vagy másokat őrizetbe vegyenek a prevenció jegyében. Sajnos erre nem került sor, nem vettek őrizetbe...

– Ezt nem értem. Miért »sajnos«?

– Mert, ha erre sor kerül, akkor látványosan lelepleződik a párton belüli politikai szakadás. És ez nagy politikai tőke lett volna a későbbiekben. De ott, állítólag, az ellen többen kategórikusan felléptek. Kárpáti azonban nem így emlékszik. Azt mondja: a letartóztatásról nem volt szó. Nem voltam jelen, tehát nem tudom. Csak annyit tudok, hogy a kollégák, akik jelen voltak, másnap vagy még aznap ezt elmondták nekem. Arról, hogy máskor is összejöttek vagy intézkedéseket kezdeményeztek volna, nem tudok.”

Egy másik eset: Amikor már az újonnan megválasztott Országgyűlés ülésezett, de még a Németh-kormány volt hivatalban, értesítést kaptam, hogy Németh Miklóst sürgősen keressem fel. Éppen Antall Józseftől jött és rögtön láttam rajta, hogy valami rossz híre lehet. Arról tájékoztattott, hogy Antall József értesítést kapott Szombathelyről, hogy az ottani gépesített dandártól egy harcokcsi-zászlóalj útban van Budapestre abból a célból, hogy katonai hatalomátvételre kerül sor. A jelen lévő Kéri Kálmán tábornok azt kérte, hogy ő kapjon megbízatást ennek a megakadályozására, mivel neki ezen a téren komoly tapasztalatai vannak.

Telefonon utasítottam Lőrincz Kálmán vezérezredest, a Magyar Honvédség parancsnokát, hogy hívja fel a dandár parancsnokát – akit ő személyesen jól ismert –, s pontosan tájékoztadjon arról, hogy a dandárnál milyen állapotok vannak, milyen kiképzés folyik, vannak-e harcokcsik a laktanyán kívül stb., s utána azonnal jelentsen nekem. Rövid időn belül ez meg is történt, s rögtön kiderült, hogy ez is egyike a sok alaptalan híresztelésnek. Nem volt tehát szükség Kéri Kálmán „rendcsinálására”.

Széles körű, jelentős visszhangot váltott ki úgy hazai, mint nemzetközi viszonylatban Németh Miklós miniszterelnök bejelentése az Országgyűlés ülésén, 1990. március 2-án, miszerint levélben tájékoztatták arról, hogy a múlt év novemberében volt megyei és más MSZMP-s vezetők külső segítséggel fegyveres puccsot terveztek végrehajtani.

Az MDF politikusai közül Raffay Ernő Németh Miklós bejelentésére a következőképpen reagált: „Németh Miklós pénteki országgyűlési bejelentése egyes politikai fogás volt, de fontos információkat nem mondott el a miniszterelnök. Például arról sem szólt, hogy a majdnem egy évvel ezelőtti Kaszópusztai vadászaton belügyes és honvéd tábornokok, illetve akkori MSZMP politikusok hogyan szőtték tervet a fegyveres katonai hatalom átvételére. Erről nekem, mint az MDF honvédelmi munkacsoportja elnökének, eléggé pontos információim vannak.” (Népszabadság, 1990. március 5.)

De ha neki ilyen „elégge pontos” információi voltak, vajon azokat miért Németh Miklóstól várta, hogy elmondja? Ugyan kivel ismertette egyáltalán a „fontos” információit?

A Lengyelországban bevezetett katonai közigazgatás tapasztalatait, eredményeit, illetve eredménytelenségét jól ismertük. A lengyel kollégák tájékoztattak az eseményekről, a számtalan kialakult drámai helyzetről. Wojciech Jaruzelskivel az élen nagyon határozottan azon voltak, hogy elkerüljék a vérontást, a fegyverek alkalmazását a civil lakossággal szemben. Amikor a munkások elfoglalták a gdanski hajógyár épületét, a kivezényelt katonasággal próbálták azt „visszafoglalni”. A munkások a gyáron belül farkasszemet nézve a katonákkal, a lengyel himnuszt énekelték. A katonák mindegyikének könny csorgott a szeméből. Mit tehetett a kirendelt egység parancsnoka? Jaruzelski tábornok kiadta, hogy „lengyel a lengyelre nem löhet”. A parancsnok tehát azt vezényelte, hogy fegyvert lábhoz!

A „PONT” című hetilap 1989. szeptember 28-ai számában a következő, Gróf Ferenc által készített interjú jelent meg:

MÁR NEM HADITITOK

A honvédelemre szánt költségvetési tételeket radikálisan csökkentették. Az ellenzéki kerekasztal résztvevői – reformokra hivatkozva – egyre hangosabban követelik a hadsereg depolitizálását, az MSZMP kivonulását a laktanyákból. Ma már nyílt titok, hogy a hadsereg újabb átszervezését a közeljövőben végre kell hajtani. Mindezek jelentős terheket rónak a katonai vezetésre. Milyen a hadsereg jelene, s hogyan alakul a jövője? Erről is kérdeztük Kárpáti Ferenc vezérezredest, honvédelmi minisztert.

PONT: – *Miniszter úr, mi a véleménye Önnek a társadalomban folyó reformfolyamatokról?*

Kárpáti Ferenc: – Reformnernek lenni ma nagyon divatos dolog. Nyilván Ön is érzékeli, most attól zeng, zúg az ország, hogy ki a reformer, s ki az, aki ellene van. Kit is tartok én reformnernek? Azt, aki felismeri, hogy melyek azok a politikai, gazdasági és társadalmi feladatok, amelyeket a mi sajátos viszonyaink között meg kell változtatni. De nem elég csupán felismerni, hogy mivel kell szakítani, mi az, amin gyökeresen változtatni kell, hanem arra is szükség van – ami persze nagyon nehéz dolog –, hogy megmondjuk: hogyan tovább, mi az, ami a mi körülményeink között előbbre viszi az ország ügyét, kiutat jelent a jelenlegi helyzetből.

PONT: – *A hadsereg és a reform kapcsolatában ma a legtöbbet az úgynevezett depolitizálásról lehet hallani. Mit ért Ön ez alatt, és hol tart ez a folyamat?*

Kárpáti Ferenc: – Ha bárki is arra gondol, hogy a hadsereg depolitizálása azt jelenti, hogy minden politikától mentesek legyünk, az nagyon téved. Úgy gondolom, hogy egy ilyen felfogás fából vaskarika, hiszen a világ minden hadserege valamilyen politika, valamilyen társadalmi berendezkedés szolgálatában áll. Amíg a katonának nem tiltják meg, hogy egyáltalán gondolkodjon a politikáról, újságot vegyen a kezébe, bekapcsolja a televíziót, addig, így vagy úgy, politizálni fog. S a gondolkodást, a tájékozódást senkinek sem lehet megtiltani.

PONT: – *Akkor mit ért Ön a depolitizálás alatt?*

Kárpáti Ferenc: – Azt, amit nagyon sokan, még az ellenzék reálisan gondolkodó képviselői is. Nekünk a napi politikai csatározástoktól, pártharcoktól kell függetleníteni magunkat, ha komolyan gondoljuk, hogy nem egy-egy párt, vagy politikai irányzat, hanem a nemzet hadserege vagyunk. Már megtettük a depolitizálás felé vezető út első fontos lépéseit. Megszűnt az MSZMP közvetlen irányítása a hadsereg felett. Elfogadtuk és kinyilvánítottuk – bár nem volt könnyű döntés számunkra –, hogy az MSZMP kivonul a hadseregből. De aki a jövőben elkötelezi magát, aki részt kíván venni bármelyik alkotmányos párt, vagy politikai mozgalom munkájában, azt a laktanyán kívül megteheti. Jelentősnek tartjuk, hogy a most szeptemberben kezdődött kiképzési időszakról már nincs a régi értelemben vett politikai oktatás a hadseregben, de állampolgári honvédelmi ismeretekre továbbra is oktatjuk a katonákat, nem feledkezünk el a hazafias nevelésükről sem; mindezeket azonban nem pártérdekekből kiindulva tesszük, hanem a haza iránti elkötelezettség, s a nemzeti érzések erősítése vezérel minket.

PONT: – *A depolitizálás egyik követelménye a politikai tiszti rendszer megszüntetése. Ez mikor várható?*

Kárpáti Ferenc: – Olyan tisztekre, akik a katonák ügyes-bajos dolgainak intézését segítik, akik szervezik a közművelődési tevékenységet, a szabadidő eltöltésének körülményeit – és még számos olyan feladatot, amelyet eddig a politikai munkás tisztek végeztek –, továbbra is szükség van. Ezeknek a tiszteknek a jövőbeni tevékenységét most gondoljuk át, s várhatóan a közeli napokban döntés születik arról, hogy a hadseregben az évtizedekkel ezelőtt már bevált és azóta is többször fontolgatott nevelőtiszti intézményrendszert fogjuk létrehozni.

PONT: – *Vagyis átfestik a cégtáblákat?*

Kárpáti Ferenc: – Az nem lenne korrekt, és ilyenre nem is vállalkozunk. Már most világos, hogy a nevelőtiszteknek sokirányú feladatai lesznek: egyaránt kell gyarapítaniuk a gondolataikra bízott katonák általános műveltségét és

morális értékeit is. Foglalkozniuk kell a harci készenlét tudati megalapozásával, de a szabadidő ésszerű eltöltésének szervezésével is. Ami persze azt is jelenti, hogy az új feladatra fel is fogjuk készíteni őket, s a jövőben minden tiszt, aki erre elhivatottságot érez, vállalkozhat a nevelőtiszti munkára.

PONT: – *Hogyan viseli a politikai változásokat, az átmenetet a hadsereg? Mi az Ön véleménye a „pálforduló” tisztekről?*

Kárpáti Ferenc: – A mostani állapotot talán a must erjedéséhez lehetne hasonlítani. Jelenleg a zajos forrás időszakát éljük, de meggyőződésem, hogy a hadsereg hordójának erősek a dongái. Amikor majd bekövetkezik a letisztulás, akkor ugyanúgy, mint az új bor fejtése után, a megmaradó seprőt el fogjuk távolítani.

PONT: – *Megítélésem szerint senki nem tagadhatja, hogy a hadsereg már eddig is számos reformintézkedést vezetett be. S bár, ahogy Ön fogalmazott, a továbbiak bevezetését nem lenne jó sürgetni, mégis: hogyan tovább?*

Kárpáti Ferenc: – Úgy ítélem meg, hogy egy olyan folyamat kezdetén állunk, amely nemcsak a néphadsereget, hanem az ország egész védelmi képességét jelentősen befolyásolni fogja. Ez a folyamat pedig nem más, mint a magyar nemzeti haderő reformja.

PONT: – *Ez még katonai titok?*

Kárpáti Ferenc: – Gondolom, a közvélemény érzékelte, hogy az elmúlt időszakban egyre több dologról lehet beszélni. Ezért a haderőreform lényege sem lehet titok. Persze figyelembe kell venni, hogy ebben a kérdésben még nem született végső döntés, tehát amit én mondok, az még csupán a katonai felső vezetés terve és elgondolása. Nyilván a nemzetközi katonapolitikai helyzet várható alakulását sem szabad ebben a tekintetben figyelmen kívül hagyni.

PONT: – *A részletekről még a hivatásos állomány tagjai is csak szóbeszéd-ből hallottak.*

Kárpáti Ferenc: – Nem hiszem, hogy a hivatásos katonák nem tudnák: a védelmi doktrínánkból eredően a jövőben a védelmi feladatokat helyezzük előtérbe. S meggyőződésem, azt is tudják, hogy ez nagyon komoly változást jelent majd a hadsereg struktúrájában, fegyverzetében, felkészítésében és nagyságrendjében egyaránt. Gondolom, a közvéleményt elsősorban hadseregünk nagyságrendje érdekli. Jelenleg Magyarországon a lakosság 1,3 százalékát teszi ki a fegyveres erők létszáma. Ezt az arányt, mintegy 0,9 százalékra, mintegy harmadával tervezzük csökkenteni a hadsereg létszámát. Ez természetesen a sorkatonai szolgálati idő csökkentését is jelentheti majd.

PONT: – *A magyar haderő jelenleg jórészt a Dunántúlra koncentrálódik. Változtatnak-e ezen a helyzeten is?*

Kárpáti Ferenc: – Szeretnénk, ha a hadsereg a jelenleginél arányosabban helyezkedne el az ország területén. Annál is inkább, mert jogos a lakosságnak az az igénye, hogy a bevonulókat ne vigyük el lakóhelyüktől távol, az ország túlsó végére. Igyekszünk ennek a kívánságnak is jobban eleget tenni azzal, hogy az alakulatok elhelyezkedését és feltöltöttségét is – terveink szerint – egyenletesebbé tesszük Magyarországon.

PONT: – *A haderőreform végrehajtása hogyan érinti a hadseregben dolgozó hivatásos katonákat?*

Kárpáti Ferenc: – Tudom, hogy a hadseregben szolgálatot teljesítőket élesen foglalkoztatja a hadsereg jövője, különösen az, hogy milyenek lesznek ebben az ő perspektíváik. Egyetlen tisztet vagy tiszthelyettest sem fogunk az utcára tenni. Az illetmények rendszeres karbantartása, a hivatásos katonák szociális helyzetének javítása napirenden van. Megszüntetjük például azt a képtelen állapotot, hogy a nyugállományba vonuló hivatásos katona a szolgálati lakásban jóhiszemű, de jogcím nélküli bérlővé váljon. A pályakezdőket pedig, terveink szerint néhány évre, a családalapítás időszakában, mentesítjük a lakbérfizetés kötelezettsége alól.

PONT: – *Mindezen azt értem, hogy a honvédelmi tárca az általános hadkötelezettséggel szakítani kíván?*

Kárpáti Ferenc: – Nem. Nem erről beszélek, hiszen 1848-tól, amióta hazánkban reguláris haderő létezik, ezt a hagyományt követjük. Azonban az állományarányokon igenis változtatni kívánunk. (Eddig az interjú.)

Az azóta eltelt húsz esztendő során megismerhettem, hogy lakosságunk hogyan gondol vissza a rendszerváltozásra és a szomszédos Romániában kirobbant fegyveres harcok izgalmakkal teli, feszült légkörű időszakára, és hogyan vélekedik hadseregünk akkori magatartásáról.

Az ország bármely pontján járva mindenhol azt tapasztaltam, hogy az emberek megnyugvással vették a rendszerváltoztatás békés véghezvitelét, köztük nem kevesen azok is, akik mást vártak a változásoktól, akik csalódtak és nehezebb helyzetbe kerültek. Elvértve, de találkozni olyan véleményekkel is, hogy nem lett volna szabad kiengedni a kezünkből a hatalmat.

Jó érzéssel tapasztaltam mindenfelé az elismerő, barátságos visszaemlékezést hadseregünkről, katonáinkról.

A HIDEGHÁBORÚ BEFEJEZŐDÉSE

A második világháborút követően a közel fél évszázadon át tartó hidegháború a két világrendszer között folyó politikai, diplomáciai, gazdasági és katonai erőfölény megszerzéséért folyó küzdelem súlyos teherként nehezedett az emberiségre, és volt olyan időszak, amikor a világ közel sodródott egy minden korábbinál pusztítóbb háború küszöbéhez.

Az 1980-as évek derekától mindkét fél érdeke azt diktálta, hogy oldódjon a bizalmatlanság, hogy tárgyalások útján csökkentsék a felhalmozódott óriási mennyiségű fegyverzetet. A Szovjetunióban a megfiatalított politikai vezetés mindinkább felismerte, hogy a súlyos gazdasági és szociális válságot csak úgy tudja leküzdeni, ha lényegesen csökkenti hadi kiadásait, ha lemond számos korábbi birodalmi törekvéséről (pl. az afganisztáni háború) és tárgyalások útján el tudja érni a békés egymás mellett élés érvényesítését.

A tárgyalások kiemelkedő fontosságú eseménye volt az 1989. december 2-3-án Mihail Gorbacsov és George Bush amerikai elnök között lezajlott máltai csúcsertekezlet.

Alighogy befejeződött a tanácskozás, egy régen várt bejelentés hangzott el december 3-án déltájban. Gennagyij Geraszimov szovjet kormányiszóvivő egy Málta szigete mellett horgonyzó hadihajó fedélzetén így kezdte tájékoztatóját: „A hidegháború ma 12 óra 45 perckor véget ért!”

Még a máltai csúcstalálkozó előtt Mihail Gorbacsov levelet küldött a magyar vezetésnek, amelyben tájékoztatást adott a várható témákról, és egyben meghívta bizalmas tájékoztatásra a párt és kormány vezetőit december 4-ére Moszkvába. Gorbacsov levelében olvasható:

„Bizonyára a Kelet-Európában lezajló folyamatok lesznek a tárgyalások középpontjában, s azok hatása a nemzetközi helyzetre. Ilyen jelzéseket kapunk az amerikaiaktól. A szovjet álláspont az, hogy minden népnek szuverén joga saját fejlődése útját megválasztani. Javasoljuk, hogy számoljuk fel a hidegháború maradványait, és hogy ezzel kapcsolatban mit kell tenni, hogy milyen irányban haladnak a folyamatok, az az összeurópai párbeszéd eredményeként értékelhető. Mi készek vagyunk arra, hogy tiszteletben tartsuk az emberi jogokat, s együttműködünk a kultúra és a humanizmus tradícióinak fejlesztésében. A változások akkor lehetnek eredményesek, ha megőrizzük a stabilitás alapjait, azok nem sérthetik a határokat, régi és új területi követelést nem szülhetnek. Az NDK léte és fejlődése az európai egyensúly és a nemzetközi

stabilitás része. Ahhoz kívánjuk tartani magunkat, hogy az államközi kapcsolatokat dezideologizáljuk.”

A levél mondanivalójából kitűnik, hogy a szovjet vezetés a máltai csúc előtt már tisztában volt azzal, hogy a közép-kelet-európai szocialista országokban végbemenő változásokat nem képesek megállítani, s ezek a változások véget vetnek a szovjet befolyásnak ezekben az országokban.

Az eddigiekhez viszonyítva fordulatot jelentett Mihail Gorbacsovnak az álláspontjában a szovjet csapatok kivonásának kérdésében addig tanúsított halogató magatartása. Világossá vált, hogy kivonják összes katonai erejüket ezekből az országokból, kivéve a Német Demokratikus Köztársaságot.

A csúcsertekezlet lefolyásáról nem áll rendelkezésre részletes dokumentáció, de az utána történtek alapján nyilvánvalóvá vált, hogy számos nagy horderejű kérdésben milyen álláspontot alakítottak ki.

A csúcsertekezletet követően december 4-én sor került a Varsói Szerződés országainak nem hivatalos tanácskozására, amelyen szovjet részről részt vett Mihail Gorbacsov, az SZKP főtitkára, Nyikolaj Rizskov miniszterelnök, Eduard Sevardnadze külügyminiszter és Jakovlev, Gorbacsov főtanácsadója. Magyarországot Németh Miklós miniszterelnök, Nyers Rezső államminiszter és Somogyi Ferenc külügyi államtitkár képviselte.

A Gorbacsov által elmondottakról a Nyers Rezső által készített feljegyzés a következőket tartalmazza: „A megbeszélés légköre nyugodt és vádaskodás nélküli volt. Bush hangneme – Reaganétól eltérően – nem volt kioktató. Az európai helyzetről Gorbacsov kifejtette, hogy a második világháború után a térségben a béke megszilárdult, de ennek nagy ára volt: a fegyverkezés. Gorbacsov úgy értékelte, hogy a konfrontációs politika vereséget szenvedett Európában.”

Gorbacsov szerint „rákényszerítettük Busht a vélemények kimondására, fölítettük a kérdéseket: mondja meg, mit akar? El akarja pusztítani a Szovjetuniót? Európai Egyesült Államokat akar?” Bush erre azt válaszolta, hogy ő a nyugati értékrend alapján képzei el Európa egyesítését, Gorbacsov ettől eltérően az Európa-ház modellje, a két rendszer békés együttélése mellett érvelt.

„A szovjet főtitkár tájékoztatása szerint Máltán ő határozottan amellel állt ki, hogy két német állam van. Gorbacsov javasolta Bushnak, hogy a két német állam létesítsen szerződéses kapcsolatot, a katonai tömböket pedig számolják fel.” („A puha diktatúrától a kemény demokráciáig” c. mű 163-165. oldal, Pelikán Kiadó, Budapest, 1994.)

Gorbacsov számos fontos stratégiai kérdésben nem tudta törekvéseit érvényre juttatni. Nem tudott érvényt szerezni annak, hogy a Német Demokra-

tikus Köztársaság fennmaradjon, hogy a nyugati hatalmak is olyan arányban vonják ki csapataikat, mint a Szovjetunió, hogy Európa egyesítése a békés együttélés elve alapján menjen végbe, s annak sem tudott érvényt szerezni, hogy a katonai tömböket egy időben felszámolják.

A kelet-európai szocialista országokban ebben az időben több mint félmillió szovjet haderő állomásozott, s ennek zöme a Német Demokratikus Köztársaság területén. A szovjet vezetés mind ez ideig ragaszkodott ahhoz, hogy azonos arányban és egyidejűleg vonják ki ezekből az országokból a csapatokat mind a szovjetek, mind a nyugati hatalmak. Ez volt az oka annak, hogy éveken át felvetéseinkre – hogy vonják ki a szovjet csapatokat Magyarország területéről – biztatást ugyan kaptunk, de mindig halogatták. Ettől a korábbi követeléstől állt el most Gorbacsov, az NDK-ban állomásozó szovjet csapatok kivételével.

A máltai csúcsot megelőző időszakban, 1989. október 14-én Gorbacsov közvetlen munkatársa (s jelenleg a Gorbacsov Alapítvány igazgatója), Georgij Hoszrojevics Sahnazarov javaslatokat készített Gorbacsov számára a szovjet csapatok Kelet-Európából való kivonásáról. Úgy tűnik, hogy Gorbacsov ekkor jutott el annak felismeréséig, hogy tovább már nem halogathatja annak eldöntését, hogy ki kell vonni a szovjet csapatokat Magyarország, Lengyelország és Csehszlovákia területéről.

Mit is javasolt Sahnazarov Gorbacsovnak? Erről a következőket olvashatjuk: „Arról a javaslatról van szó, mely tervszerű alapra helyezné a katonai szembenállás csökkentésének korábban megkezdett folyamatát, és amely azzal számolna, hogy az évezred végéig megszűnne a Varsói Szerződés és a NATO. Ez az elképzelés a szó szoros értelmében a levegőben van (...) De ez a javaslat sokkal erőteljesebb, ha konkrét, a tömbön belüli katonai tevékenység korlátozását célzó lépésekkel egészítjük ki. A szovjet csapatok Lengyelországból, Magyarországról és Csehszlovákiából történő egyoldalú kivonására gondolok.

A következő érvek szólnak emellett: Először: az ezekben az országokban állomásozó egységek katonai jelentősége jelen körülmények között csekély. (...) Katonai egységeink további állomásoztatása ráadásul „ingerlő” tényezővé válik az új rendszerekkel kiépítendő normális államközi kapcsolatokban. (...)

Kétségtelen, hogy ha nem is ma, de holnap Magyarország és Lengyelország új kormányai követelni fogják csapataink kivonását. Ez esetben jobb lesz, ha mi kezdeményezzük, s nem ellenfeleink nyomására és gúnykacaja közepette vonulunk ki.” („Gorbacsov tárgyalásai magyar vezetőkkel.” Az 1956-os Intézet kiadványa, 2000., 281. oldal.)

Szinte hihetetlen, hogy a birodalom vezetése csak 1989 végén ismeri fel, hogy számára is előnyös, ha ezt a lépést megteszi. A szövetséges Magyarország párt- és állami vezetése már évekkel korábban kezdeményezte ezt. Valóban addig húzták-halasztották a döntést, amíg az ellenzék harsány hangon nem követelte, s ezzel a reformokra törekvő baloldali erőknek teremtettek nehéz helyzetet.

Málta után rövidesen megszülettek azok a megállapodások, miszerint Magyarországról 1991. június 19-ig, Csehszlovákiából 1991. június 20-ig, Lengyelországból 1992-ben teljesen és véglegesen kivonják a szovjet csapatokat.

Máltán ugyan még nem állapodtak meg az NDK területén állomásozó szovjet csapatok kivonásáról, mert Gorbacsov elképzelései szerint erre csak akkor kerülhetett volna sor, ha a Varsói Szerződés és a NATO egyidejűleg megszűnne.

A történelem azonban másképpen alakult. Kivonták a szovjet csapatokat Kelet-Németországból is, ezzel a Szovjetunió kivonta erőit valamennyi országból, melyekben a második világháború után, a Jaltai egyezmény alapján meghatározó befolyása volt.

Ez a tanácskozás minden bizonnyal úgy marad fenn a történelemben, mint amely a legközelebb juttatta el a világot ahhoz, hogy az évtizedekig tartó hidegháború befejeződjön.

A Varsói Szerződés megszűnése

A közép-kelet-európai szocialista országok éltek azzal a lehetőséggel, amit Gorbacsov politikája lehetővé tett számukra, s amit a máltai értekezlet előtt küldött levél tartalmazott: „minden népnek szuverén joga saját fejlődése útját választani”.

A szovjet csapatok kivonása ezekből az országokból a többpártrendszerben alkalmazott választások által létrejött új kormányzatok külpolitikai törekvései, a német nép egyesülésének igénye, a Bécsben a 23 állam eredményes tárgyalásai a hagyományos fegyveres erők és fegyverzetek radikális csökkentéséről minőségileg új helyzetet teremtettek.

Ebben az új helyzetben elkerülhetetlenül felvetődött a hidegháborús időszakban létrehozott intézményrendszerek további sorsának kérdése. Mi legyen a NATO és mi legyen a Varsói Szerződés sorsa az elkövetkező időben?

A szovjet vezetés elképzelhetőnek tartotta, hogy ha a NATO fennmarad, úgy a Varsói Szerződés is tovább fenntartható. Erre utal Sahnazarov (Gorbacsov közvetlen munkatársa) feljegyzése Mihail Gorbacsov számára a Var-

sói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete ülésének előkészítésére, amely Moszkvában került megtartásra 1990. május 4-én, mint arról már szóltam.

„Kül- és belpolitikai érdekeink azt diktálják, hogy a Szovjetunió továbbra is kezdeményező szerepet játsszon a Varsói Szerződés fenntartásában. A katonai együttműködés kérdését a Politikai Tanácskozó Testület ülésén ez alkalommal nem kellene külön napirendi pontként tárgyalni; ezzel hangsúlyoznánk, hogy mi a Szerződés keretei között elsődlegesen külpolitikai kérdéseket kívánunk megvitatni, miközben (a szerződés) katonai-védelmi szerepe a jelenlegi európai helyzet általános összefüggéseinek keretében is fennmarad.” („Gorbacsov tárgyalásai magyar vezetőkkel.” 1956-os Intézet, Budapest, 2000. 297-298. oldal.)

Ezt követően rövid időn belül, már 1990. június 7-én sor került a tanácskozás megtartására. Ezen a tanácskozáson első alkalommal vett részt a Magyar Köztársaság képviselőiben az Antall József vezette kormányküldöttség. Magyarország miniszterelnöke felszólalásában kifejtette, hogy: „A minőségileg új helyzetben az összeurópai biztonság és együttműködés olyan új struktúráját és intézményrendszerét kívánatos kiépíteni, amely alkalmas a megváltozott viszonyok tükröztetésére.”

Itt és ekkor hangzott el első ízben a Varsói Szerződés katonai szervezete megszüntetésének a kérdése.

„A Magyar Köztársaság részéről tárgyalásokat kezdeményezünk a Varsói Szerződés jellegének, funkciójának és tevékenységének felülvizsgálatáról, különös tekintettel a kollektív biztonsági és együttműködési rendszer létrehozására és az ahhoz való illeszkedés feladatára. Addig is, amíg ezek a tárgyalások eredményre vezetnek, számba kellene venni azokat az elemeket a Varsói Szerződés gyakorlatából, amelyek sértik a tagállamok szuverenitását, és ezeket hatályon kívül kell helyezni. A magunk részéről vissza kívánjuk szerezni szuverén rendelkezésünket a Magyar Honvédség felett; ebben az irányban parlamentünk már megtette az első lépéseket.” („Gorbacsov tárgyalásai magyar vezetőkkel.” 1956-os Intézet, Budapest, 2000. 318. oldal.)

Antall József felvetése már nem érthette váratlanul sem a szovjet, sem a többi tagország vezetőit. Sahnazarov már októberben, a Gorbacsov részére készített javaslatai között azt hangsúlyozta, hogy: „Az ezekben az országokban állomásozó egységek katonai jelentősége a jelenlegi körülmények között csekély. Lényegében az ellenzéki erők elrettentésére szolgáltak, ami mostanra tárgyalanná vált.” (Az 1956-os Intézet kiadványa, 281. oldal.)

A csapatok kivonásának halogatása csak arra volt jó, hogy az alkudozások során eredményt érjenek el az NDK és a NATO kérdésében.

Az események ezek után gyorsan követték egymást. 1991. február 25-én a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének Budapesten megtartott ülésén a következő határozatot hozták: „Tekintettel az Európában végbemenő mélyreható változásokra, és végrehajtva a Politikai Tanácskozó Testület 1990. június 7-ei moszkvai üléseinek határozatát, a Varsói Szerződés tagállamai szuverén és egyenjogú államokként cselekedve eldöntötték, hogy 1991. március 31-ig felszámolják a Szerződés katonai szerveit és struktúráit.” (Az 1956-os Intézet kiadványa, 322. oldal.)

1991. június 28-án a Kölcsönös Gazdasági Segítségnyújtási Tanács ülése olyan döntést hozott, hogy beszüntetik az ülésszak és a Végrehajtó Bizottság tevékenységét és a szervezetet felosztatják.

Végezetül még hátra maradt maga a Varsói Szerződés szervezete, melynek megszüntetésére 1991. július 1-jén, Prágában került sor, ahol elvesztette mindazt a befolyását, amit a Jaltai egyezmény biztosított számára a középkelet-európai országokban.

Figyelemre érdemes az az indoklás, melyet az érdekelt felek a megszüntetésről szóló jegyzőkönyvben alkalmaztak: „Az államok, mint az 1955. május 14-én Varsóban aláírt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződést aláíró felek, tudatában lévén az Európában végbemenő, a konfrontációnak és a kontinens megosztottságának lezárását jelentő mélyreható változásoknak, azzal a szándékkal, hogy az új szituációból kiindulva az egymás közötti kapcsolatokat aktívan kétoldalúvá és az érdekeltség mértéke szerint többoldalúvá fejlesszék; (...) utalva a 22 állam közös deklarációjának jelentőségére, amelyek az európai hagyományos fegyveres erőkről szóló szerződést aláírták, és kinyilvánították, hogy nem lesznek többé ellenfelek, és a partnerség és együttműködés új kapcsolatait építik ki; (...)

Az 1955. május 14-én Varsóban aláírt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés (...) ezen Jegyzőkönyv hatályba lépésének napjával érvényüket veszítik.”

Amit a 23 állam kinyilvánított, hogy „nem lesznek többé ellenfelek”, ezzel egyszersmind kifejezésre juttatták, hogy véget vetnek az évtizedek óta tartó, az emberiséget fenyegető hidegháborús korszaknak. Ennek a világtörténelmi jelentőségű változásnak a következménye a nemzetközi erőviszonyok lényeges módosulása. A Szovjetunió, amely a második világháborúból győztesen és megerősödve került ki, most meggyengülve, a széthullás felé tartott, elvesztette szuperhatalmi szerepét.

De ezzel vajon valóban, végérvényesen beköszöntött a világbéke? A hidegháborúban felhalmozott óriási fegyverarzenál, az atomfegyverek hatalmas mennyisége, a többi tömegpusztító fegyverrel együtt ma is veszélyt jelentenek. Az emberiség eddigi történelme során még minden esetben a háborúkban alkalmazták a legújabban kifejlesztett fegyvereket. Mai világunkban azonban az emberiség először rendelkezik olyan fegyverzettel, amellyel elpusztíthatná önmagát.

Az a körülmény, hogy Hirosima és Nagaszaki óta nem alkalmazták az atomfegyvert, az annak tudható be, hogy amelyik fél ezt kezdeményezné, az maga is ennek áldozatává válna. Az atomenergia békés felhasználása esetén, hogy hol akarnak atomerőművet létesíteni, abba az adott ország és környezetének a lakossága is beleszólhat. Az atomfegyverek telepítésénél a lakosság előtt ezt el kell titkolni.

Az emberiségnek küzdenie kell azért, hogy ne kerülhessen sor a termónukleáris háborúra.

Megszívlelendő hát Radnóti Miklós bölcs intelme:

*„Ember vigyázz, figyeld meg jól világod:
ez volt a múlt, emez a vad jelen,
és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte,
hogy más legyen.”*

(Radnóti Miklós: Nem bírta hát c. verse)

EPILÓGUS

Írásomban arra törekedtem, hogy ha szerény mértékben is, de személyes tapasztalataim közreadásával hozzájáruljak annak a megértéséhez, hogy a XX. század végén milyen okok, körülmények következtében ment végbe a nemzetközi erőviszonyok lényeges megváltozása, a Szovjetunió szuperhatalmi státuszának megszűnése, Európa újraegyesítése, a kelet-közép-európai szocialista országokban földcsuszamlásszerűen végbement rendszerváltozás.

A végbement változások okait tekintve első helyen kell említeni a Szovjetunió akkor már több, mint 70 éve fennálló társadalmi rendszerének súlyos gondjait, torzulásait, megmerevedett állapotát.

Az 1980-as évek derekán hatalomra került Mihail Gorbacsov, felismerve a birodalom súlyos állapotát, meghirdette a „peresztrojkat”, amellyel ki akarta mozdítani a holtpontról a változásra képtelennek mutatkozó gazdasági, politikai, társadalmi rendszert. Céljait nem tudta megvalósítani, mivel ő sem volt képes valóságos reformok beindítására, a fennálló intézményrendszer megváltoztatására.

Visszaemlékezésem megírása során
mindvégig Madách Imre örökérvényű szavaiból merítettem ihletet:

„Ember küzdj és bízva bízáll!”

A hidegháború megszüntetésére tett nagy horderejű kezdeményezései sikeresen voltak, de kitűzött céljait e tekintetben sem tudta teljes mértékben megvalósítani.

A rendszerváltozás hazánkban és más szocialista országokban is döntően a nemzetközi erőviszonyokban bekövetkezett változások következtében mehetett végbe. Magyarországon a belső problémák megoldására széles körű reformmozgalom alakult ki. Az 1988-ban megtartott országos pártértekezlet fontos döntéseket hozott, melyek eljuttatták az országot a demokratikus jogállam kialakításához, a többpártrendszerre való áttéréshez, a vegyes tulajdonú piacgazdaság érvényesítéséhez. Az 1985-ben megválasztott Országgyűlés 1989-ben megalkotta az úgynevezett sarkalatos törvényeket, amelyek szilárd alapot teremtettek a demokratikus fejlődéshez. Az Alkotmány gyökeres megváltoztatása megfelelő biztosítást jelentett a demokratikus jogállam működéséhez.

Az ország erős, felkészült katonai erővel rendelkezett, amit sikeresen távol tudtunk tartani a kiélezett belpolitikai küzdelmektől. A hadsereg súlyánál, erejénél fogva stabilizációs szerepet töltött be.

Magyarországon az a körülmény, hogy a rendszerváltozás békés úton, a tárgyalóasztaloknál történt megállapodások és a többpártrendszerben megtartott választások útján ment végbe, lehetőséget teremtett a gyorsabb fejlődésre, a világgazdaság követelményeihez való igazodásra és a nemzet politikai erőinek tényleges párbeszéde útján az ország előtt álló feladatok megoldására mozgósítani a lakosságot.

A választások nem a várt eredményt igazolták. Elmaradt a baloldali erők sikeres szereplése. Ebben jelentős szerepe volt az ország súlyos gazdasági helyzetének, a baloldal pártjának szétszilálásának, és talán nem utolsósorban valamiféle csodavárásnak is.

Az elmúlt húsz év során hat alkalommal került sor országos és helyi választásokra. Három alkalommal a baloldal került ki győztesen. A rendszerváltozás után, már 1994-ben a baloldal fölényes győzelme azt mutatta, hogy a lakosság nem híve és nem támogatja a háború előtti eszmék érvényesítését, az azokra való visszatérést. Megszűnőben van a csodavárás. Jelentős azoknak a száma, akik csalódtak, mivel rosszabb helyzetbe kerültek.

Az elmúlt évtizedekben bebizonyosodott, hogy a választási győzelem elérésével egyetlen párt, politikai erő sem tudhatja sikerét véglegesnek, nem tekintheti magát a hatalomba bebetonozva, mert a választópolgárok bizalmát csak a tartós fejlődést, gazdasági és politikai stabilitást biztosító, a pártérdekeket a nemzeti érdekeknek alárendelő kormányzati tevékenységgel lehet megőrizni.

Kitüntetés az Országházban, 1990. május 23.

Jelen vannak: Németh Miklós kormányfő;
Lőrincz Kálmán vezérezredes, az MH parancsnoka;
Kárpáti Ferencné;
Göncz Árpád ideiglenes köztársasági elnök, átadó;
Kárpáti Ferenc vezérezredes, honvédelmi miniszter, átvévo.

„A Magyar Köztársaság ideiglenes elnöke Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszternek több évtizedes eredményes munkássága elismeréseként – nyugállományba vonulása alkalmából – a Magyar Köztársaság Rubinokkal ékesített Zászlórendjét adományozza. (Göncz Árpád átadja a kitüntetést, majd kezét fogják.)

Kárpáti Ferenc: Hazámat szolgálom!

Göncz Árpád: Néhány szót szeretnék szólni. A megtiszteltetés tudatában írhattam alá. Engedje meg Vezérezredes úr, bajtárs, hogy személyesen szóljak, és ne a megszokott szónoklatot mondjam, hiszen én nem vagyok katona. Életpályánk csak most, ezen a ponton érintkezett. Nehezen tudom elbírálni a

Göncz Árpád nyújtotta át Kárpáti Ferencnek
a Magyar Köztársaság Rubinokkal ékesített Zászlórendjét

korábbi időszaknak a tevékenységét. Egyet tudok, ami egy nagyon jó érzés, ahogy adom ezt át, azt, hogy Vezérezredes úr nélkül honvédségünk nem lenne Honvédség. Nagyon nagy szó ez! Pontosan tudom azt, hogy milyen belső emberi küzdelem lehetett az, ami bizonyára belső meggyőződésből elvitte oda, hogy a néphadseregből valóban a népünket szolgáló és az ország függetlenségét szolgáló honvédséget csináljon. Tökéletesen tisztában vagyok azzal, hogy a régi bajtársakkal kapcsolatban milyen lelkiismereti kérdéseket kellett megoldania. Milyen emberi küzdelmet kellett megvívnia, hogy ezt a lépést megtegye. Ha én itt őszinte tisztelettel adózom és nagyon jó lélekkel adom át ezt a kitüntetést, az azért van, mert nem a katonai vonatkozását, hanem az emberi vonatkozását érzem át teljesen ennek a műnek. Meggyőződésem, hogy Vezérezredes úr működése történelmi jelentőségű, és ennek a történelmi jelentőségnek meg lesz valóban a nyoma. Valószínűleg, nemzedékek fogják tudni, hogy milyen akaraterő kellett az Ön elhatározásához, elszántságához, elvhűségéhez és helyzetfelismeréséhez. Köszönöm szépen. (Ismét kezét fognak.)

Kárpáti Ferenc: Ezekre a nagyon meleg, kedves, őszinte szavakra pár szót én is hadd szóljak. Rendkívül meghatott, amit Ön mondott. Köszönöm a kitüntetést! Szép elismerés ez, talán a legszebb magyar kitüntetés (kinyitja a doboz fedelét) – piros, fehér, zöld, rubintokkal ékesített kitüntetés.

Úgy gondolom, ez is talán valami kifejezője annak, hogy ez a mi Magyar Honvédségünk – ne vonhassa senki kétségbe, hogy – magyar, ízig-vérig, minden porcikájában. Amit mondott erről, nagyon meghatott. Valóban sok minden kellett keresztülmenni, és az embernek komolyan végig kellett gondolnia az elmúlt időkben minden cselekedetét. Amit tettem, a mi népünkért, a mi hazánkért tettem! Úgy gondolom, talán valamivel hozzájárultam ahhoz, hogy ez a mi népünk újból egy hatalmas történelmi tettet vihetett végbe. (Ismét kezét fognak, majd a jelenlévők vendégekként is kezét fog Kárpáti Ferenc.)

Televíziós riport

Riporter: Köszönöm szépen a szót, a vendég pedig, akit ide kértem, Kárpáti Ferenc vezérezredes, honvédelmi miniszter még e pillanatban.

Kárpáti Ferenc: Igen, még ma.

Riporter: Ma reggel 9 óra előtt Ön hivatalos volt Göncz Árpád szobájában, aki az ideiglenes köztársasági elnök. Egy kitüntetést vett át, a Magyar Köztársaság rubintokkal ékesített zászlórendjét. Azok, akik ott voltak a kitün-

tetés átadásánál, segítettek nekem, hogy az indoklásból is idézhessek. Biztos nem szó szerinti, lévén, hogy én nem voltam ott. A Magyar Néphadseregből Ön igazi Honvédséget szervezett, vállalva az ezzel járó emberi konfliktusokat és egy, a nemzet függetlenségét védő Magyar Honvédséggé szervezte át a Magyar Néphadsereget. Sokat tett a hadsereg tekintélyének helyreállításáért.

Kárpáti Ferenc: Nagy megtiszteltetés természetesen, ha az embert kitüntetik. De úgy gondolom, hogy amit Ön idézett a köztársasági elnök szavaiból – ő úgy fogalmazott, hogy nem szokványbeszédet kíván mondani –, hát valóban nem szokványbeszédet mondott. Nagy hatást gyakorolt rám. Úgy értettem, és azt hiszem, jól értettem, hogy nem is elsősorban az én személyemnek szól, hanem a mi honvédségünknek. És ez végtelen jó érzéssel tölt el. Úgy gondolom, hogy a tisztjeinket, a tiszthelyetteseket, tábornokokat, minden katonát, még a polgári dolgozóinkat is természetesen, akik fáradoznak azért, hogy honvédségünk megfeleljen a hivatásának: az ország védelmét biztosítani minden időben. Ő is említette, én is végiggondoltam, de bizony az elmúlt időszakban voltak kritikus pillanatok.

Riporter: Mondana ebből példát, konkrét példát? Azt gondolom, hogy nem sokan vannak azok, akik jól ismerik a hadsereg belső életét, azokat a változásokat, azokat az értékrend-módosulásokat, amik megtörténtek, vagy éppen folyamatban van az átalakulás, mik azok a legjellemzőbb, legfontosabb változások, folyamatok, amelyek a hadseregben lejátszódtak az elmúlt egy-másfél-két évben?

Kárpáti Ferenc: Ami az egész társadalomban nagyon nagy jelentőségű változás, a sarkalatos törvények megalkotásával még a korábbi országgyűlés által, ezeknek az érvényesítése a hadseregünkben. Úgy gondolom, hogy átgondoltan és oly módon változtattunk a dolgainkon, ami hosszú időre megalapozott és megfelelő lesz. Nyilván az élet majd még sok kérdést fölvet.

Riporter: A változtatások – gondolom – nem mind titkosak, nem mind belső ügyei a honvédségnek, mit lehet ebből elmesélni?

Kárpáti Ferenc: Nemzeti hadsereg, ahogy azt a módosított Alkotmányunk előírja, s ennek teljes egészében megfelel. Amit változtattunk a szabályzatokban, rendelkezésekben, állományunk jó szívvel, egyetértéssel fogadta. Bízom benne, hogy az új kormány – a köztársasági elnök szavaiból ítélve – szerint a hadseregre szükség van, mégpedig korszerű hadsereg, egy kisebb hadsereg, amit elkezdtünk a haderőreform során: olyan feltételeket fog teremteni, hogy a sok-sok, hosszú ideje felgyülemlett feszültségek, problémák megoldódnak. Én tudom, hogy nem egyszerre, hiszen az egész országban sok gond

van és az ország gazdasági lehetőségeitől ez igen nagymértékben függ. Nem kell majd biztosan olyan arányú ráfordítás, mint amit jó néhány évvel ezelőtt még ez az ország tett, de hát a hadsereg sohasem lesz olcsó, azt is meg kell mondani.

Riporter: *Azt hiszem, a világon sehol nem az, Ön korábban katona miniszter volt, és aztán éppen az utóbbi időben nem igen láttuk Önt uniformisban. Erre úgy emlékszem, az volt annak idején a válasza, amikor megkérdeztem, hogy most már inkább politikus miniszter, vagy katonapolitikusként funkcionál. Gondolom az egyenruhá most a kitüntetés átvételének szól. Lelkében most minek nevezné magát?*

Kárpáti Ferenc: Ugyanannak, mint korábban. Az jut eszembe, hogy nem a ruha teszi az embert. Talán most ez ideillik, és találó is. Nem ezért kellett levenni az egyenruhát nekem, mert most politikus, korábban katona: Miniszternek, politikusnak kell lenni mindenkor, de hát, ha honvédelmi miniszter, akkor valamit érteni kell a katonasághoz is. Ez hozzátartozik mindahhoz a nagy jelentőségű változáshoz, ami a mi társadalmunkban végbemegy: többpártrendszer, pluralizmus, a parlamentnek a megnövekedett szerepe, koalíciós kormányzat. Erre nagyon-nagyon sok jó példa van Európában, meg szerte a világon, amit mi pontosan tanulmányoztunk, amikor Finnországban jártam a múlt év tavaszán. Az volt a legfőbb célom, hogy ezt alaposan megismerjem, mint ahogy korábban Ausztriában is tettem. Mi azokból merítettünk. Hasonlóak egyébként a többi európai országban is. Tehát a társadalmi változással függ össze, hogy a Honvédelmi Minisztérium és itt nem is a miniszterről van szó, a Honvédelmi Minisztérium az ne foglalkozzon a hadsereg vezénylésével, mindennapi irányításával, kiképzésével, ahhoz kifejezetten katonai szakemberek kellenek. A miniszter, minisztérium foglalkozzon a kormányzás dolgaival, jogalkotásokkal, a parlament ügyeivel. Bőségesen elegendő az, leköti minden figyelmét és energiáját.

Riporter: *Most ezekben a napokban, ezekben az órákban ez a kormány akarva-akaratlanul kasszát csinál. Gondolom, hogy ki-ki megteszi ezt saját helyén és saját pozíciójában is. Bizonyára Ön is csinált valamiféle elszámolást. Mit sikerült megcsinálnia, mik azok, amikre talán a leginkább büszke, és vannak-e olyan pontok ebben a mérlegben, amire azt mondja, hogy ezt más képp csináltam volna, ezt még meg kellett volna csinálnom?*

Kárpáti Ferenc: Igen, természetesen. Azt hiszem, nagy önteltség kell ahhoz egy embernél, hogy mindent tökéletesen és mindent jól csinált. Kétségtelen, hogy az elmúlt néhány esztendőben nagyon nagy feladatokat kellett megoldani, újítani a hadsereg életében. Átszervezést hajtottunk végre

néhány évvel ezelőtt a szárazföldi hadseregnél, ennek a fedőneve az volt, hogy „RUBIN”. Most pedig ennek a további haderőreformnak a „GERECSE”. Ezek óriási nagy feladatok; átszervezni, átalakítani. Egészen új struktúrát hoztunk létre a magyar hadseregben, ebben eltértünk a korábbi szovjet és más típustól. Abból indultunk ki, hogy ez a kis Magyarország, itt a Kárpát-medencében, ennek az adottságai, körülményei mit igényelnek, és ez teljesen a mi helyzetünknek megfelelő, ahogy kialakítottuk a szárazföldi hadsereget, korábban pedig a honi légvédelmet. Ez bizony rengeteg embert, nagyon sok tisztet, családot érintett. Egyik országrészből a másikba kellett átköltöztetni. Még végiggondolni is rossz. Most pedig a haderőreform. Ez nemcsak arra tér ki, hogy mintegy 30–35%-kal csökkentjük, ennyivel lesz kisebb ez a haderő Magyarországon. Ez a haderőreform nagyon sok mindenre kiterjed. Arra, hogy védelmi hadsereg, és már e szerint folyik a kiképzés, e szerint folyik a fegyverzet, a haditechnika átrendezése. Hosszú folyamat, amit természetesen, csak elindítottunk.

Riporter: *Ezek mondjuk a sikerek.*

Kárpáti Ferenc: Csak a nagyobb tételeket említettem, hiszen a sor rendkívül hosszú lenne. Sorolhatnám, ami közvetlenül az embereket, a sorkatonákat is érinti. 12 hónapos lesz a katonai szolgálat. Ez olyan egyszerűnek hangzik, de bizony a hadseregben belül kialakítani ennek a feltételeit, összetett és nagyon komoly feladat.

Riporter: *Az Ön által emberi tényezőknek nevezett dolgokban mennyire érzi, hogy sikerült az embereket emberként végül is átgépi ezeken, hisz itt életpályák törhettek, változhattak, módosulhattak?*

Kárpáti Ferenc: Vannak korábbi tapasztalatok, keserű tapasztalatok. Én átéltem, amikor 1953-ban az igen nagy létszámú magyar hadsereget lényegesen lecsökkentették és a tisztikarnak jelentős hányadát máról-holnapra egyszerűen leszerelték. Embertelen volt. Megmondom, nem jó érzés ma sem visszagondolni rá. Én, mint miniszter, sokat gondoltam erre és most azt mondtam: ezt még egyszer nem szabad megengedni, hogy embereket, tiszteket, tiszthelyetteseket elküldjük, és nem tudjuk, hogy mi lesz velük. Egyetlen egy esetben ez nem történt meg, nem fordult elő és nem is fordulhat elő a jövőben sem.

Riporter: *És akkor belekezdett volna az imént, amikor a szavába vágta, a kudarckba.*

Kárpáti Ferenc: Vannak kudarckok is, melyek részben emberi, szubjektív okokra vezethetők vissza, s vannak, amelyekben objektív okok játszanak közre. Én annak idején – négy és fél évvel ezelőtt, amikor honvédelmi

miniszternek kineveztek – tudatában voltam, hogy miféle problémák, hosszú ideje felgyülemlett gondok vannak hadseregünkben. Akut problémák, melyek elkeserítik állományunkat. Mindenekelőtt a csapatoknál lévő tiszteket, hogy sokkal, de sokkal jobb feltételeket kell teremteni az ott folyó élethez, kiképzéshez, életkörülményekhez.

Riporter: *És ebben nem igazán sikerült még lépni.*

Kárpáti Ferenc: Valamit természetesen változtattunk rajta, de hát az ország gazdasági helyzete sajnos úgy alakult, hogy jelentős összegekről kellett lemondani. Nem egyszerre, de minden évben sok milliárdról. Ennek egy része arra vonatkozott, hogy nem tudtunk beszerezni bizonyos technikai eszközöket, olyat is, amit el lehetett hagyni, de olyat is, amire nagy szükség lett volna. A fájdalmas az, amiről beszélek, hogy jobb feltételeket teremtsünk a csapatoknál. Nem sikerült teljesen megoldani, hogy sok szakasziparancsnoki, századparancsnoki beosztás – akik közvetlenül a katonákat nevelik, kiképezik – nem volt betöltve.

Riporter: *Akkor hagyott az utódoknak is tennivalót. Ez a kitüntetés és a kormány leköszönése – gondolom nem titok – egyúttal azt is jelenti, hogy Ön nyugállományba vonul. Azt is hallottam, hogy a kitüntetés átadása utáni koccintásnál Göncz Árpád rákérdezett Önre, hogy számíthatnak-e Önre, a szakmai segítségére?*

Kárpáti Ferenc: Igen, én mondtam, hogy örömmel veszem, ha tehetek a jövőben is valamit, az eddigi sok éves tapasztalat alapján honvédségünkért, az ország védelméért. Ha igényli ez a vezetés. Nyilvánvaló, hogy eleget fogok ennek tenni. Az élet rendje, hogy bizonyos korban az embernek abba kell hagyni az aktív munkát. Én a 64. életévemben vagyok.

Riporter: *Tervei szerint mivel fogja tölteni, ha lesz szabadideje?*

Kárpáti Ferenc: Hát most kétségtelen, olyasmivel egy ideig, amire eddig nem volt lehetőségem. Sok elgondolásom van. De azt elmondtam Göncz Árpádnak is, hogy azt nem nagyon tudom magamról elképzelni, hogy ne érdeklődjek a közügyek iránt, meg a hadsereg iránt. Mert akkor valahogy ki kéne engem cserélni. Tehát egy kis rövid pihenés után minden bizonnyal valamilyen módon megtalálom azt a lehetőséget, hogy ilyen igényeknek is eleget tegyek.

Riporter: *Jó pihenést kívánok és köszönöm a beszélgetést!*

FÜGGELÉK

Archív dokumentumok

Egyezmény a szovjet csapatok Magyarország területén történő tartózkodásáról (1957).....	256
Parancs a HM Katonapolitikai és Hadtudományi Kutatóintézet létrehozásáról (1990).....	267
Feljegyzés a történelmi zászlókról (1984).....	270
Jelentés Sík Endre: Vihar a levelet ... című könyvével kapcsolatban kialakult helyzetről (1971).....	273
A Varsói Szerződés néhány dokumentuma (1956, 1969, 1990).....	275
VSZ és NATO adatok a két tömb erőiről és eszközeiről (1989).....	295
A védelmi doktrína megvalósítása az MN-ben (1989).....	296
A HM szervezetének, vezetési rendjének átalakítása (1989).....	309
A Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Néphadsereg/Magyar Honvédség Parancsnokság szervezete (1989-1990).....	314
A Magyar Néphadsereg/Magyar Honvédség szervezete (1989-1990) ..	316
A közvetlen honvédelmi kiadások alakulása (1989).....	318
Kimutatás az MN béke- és M-létszámáról (1989).....	319
Összehasonlító kimutatások az MN főbb eszközeiről (1990).....	320
Szovjet atomtöltetek Magyarországon (1991).....	322
KGB-forgatókönyv, szükségállapot, fehérterror? (1994).....	326
Rendelet a Magyarország területén ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok kivonásáról (1990).....	330

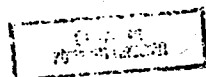
a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok jogi helyzete tárgyában.

A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya,

attól az elhatározástól vezettetve, hogy minden erejüket latbavetik Európa és az egész világ békéjének és biztonságának megvédése és megszilárdítása érdekében,

tekintettel arra, hogy a jelenlegi nemzetközi helyzetben - amikor fennáll az agresszív Északatlanti Szövetség, folyamatban van Nyugat-Németország újrafelfegyverzése, ahol mind tevékenyebbé válnak a revanara vágyó erők s az Amerikai Egyesült Államok és az Északatlanti Szövetség más tagállamai nagylétszámú csapatokat és katonai támaszpontokat tartanak fenn a szocialista államok közelében - a szocialista államok biztonságát veszély fenyegeti,

figyelembe véve, hogy ilyen körülmények között a szovjet csapatoknak a Magyar Népköztársaság területén való ideiglenes tartózkodása az esetleges agresszió elleni közös védekezés biztosítására célszerű és megfelel a nemzetközi egyezményeknek, valamint

rendezni óhajtván a szovjet csapatoknak a Magyar Népköztársaság területén való ideiglenes tartózkodásával kapcsolatos kérdéseket,

a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya 1957 március 28-1 Nyilatkozatának megfelelően elhatározták, hogy a jelen Egyezményt megkötik és ebből a célból meghatalmazottaikként kijelölték:

a Magyar Népköztársaság Kormánya

Horváth Imrét, a Magyar Népköztársaság külügyminiszterét és

Révész Gézát, a Magyar Népköztársaság honvédelmi miniszterét,

a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya

A.A. Gromikot, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének külügyminiszterét és

G.K. Zsukovot, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének honvédelmi miniszterét,

akik kellő alakban és teljesen rendben talált meghatalmazásaik kicserélése után az alábbiakban állapodtak meg:

1. cikk.

A szovjet csapatok ideiglenes tartózkodása a Magyar Népköztársaság területén semmiképpen sem érinti a magyar állam szuverénitását; a szovjet csapatok nem avatkoznak be a Magyar Népköztársaság belügyeibe.

2. cikk.

1./ A Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok létszámát és azok állomáshelyeit a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya külön egyezmények alapján határozza meg.

2./ A szovjet csapatoknak a Magyar Népköztársaság területén állomáshelyeiken kívül történő csapatmozdulataihoz minden esetben a Magyar Népköztársaság Kormányának, vagy a Kormány által meghatalmazott magyar hatóságoknak beleegyezése szükséges.

3./ A szovjet csapatok a Magyar Népköztársaság területén az állomáshelyeiken kívüli gyakorlataikat vagy az arra meghatalmazott magyar hatóságokkal egyeztetett tervek szerint, vagy a Magyar Népköztársaság Kormánya, illetve az általa meghatalmazott magyar hatóságok esetenként adott engedélye alapján végzik.

3. cikk.

A Magyar Népköztársaság területén tartózkodó szovjet csapatok, az állományukba tartozó személyek, valamint ezek családtagjai, kötelesek tiszteletben tartani és megtartani a magyar jogszabályok rendelkezéseit.

4. cikk.

1./ A Magyar Népköztársaság területén tartózkodó szovjet csapatok katonái a számukra előírt egyenruhát és a szovjet hadseregben rendszeresített fegyverzetet viselik.

2./ A szovjet katonai alakulatok gépjárműveit jól látható rendszámtáblával kell ellátni, amelyet a szovjet csapatok parancsnoksága határoz meg és amelynek mintáját az illetékes magyar szervekkel közli.

3./ Az illetékes magyar szervek az illetékes szovjet hatóságok által a Magyar Népköztársaság területén tartózkodó szovjet csapatok kötelékébe tartozó személyek részére kiadott gépjárművezetői jogosítványokat vizsgálata letétele és illetékes fizetése nélkül érvényesnek ismerik el.

5. cikk.

A szovjet csapatoknak a Magyar Népköztársaság területén való tartózkodásával kapcsolatos joghatósági kérdések tekintetében az alábbi szabályok az irányadók:

1./ A szovjet csapatok állományába tartozó személyek, vagy azok családtagjai által a Magyar Népköztársaság területén elkövetett bűntettek és szabálysértésekre - általános szabályként - a magyar jogszabályok alkalmazandók, ilyen ügyekben a magyar bíróságok, a magyar ügyészség, valamint a bűntettek és szabálysértések üldözésére illetékes más magyar szervek járnak el.

A szovjet katonai személyek által elkövetett bűntettek tekintetében a nyomozást a magyar katonai ügyészség végzi és ezeket az ügyeket a magyar katonai bíróság tárgyalja.

2./ A jelen cikk első pontjában foglaltak nem alkalmazhatók:

a./ abban az esetben, ha a szovjet csapatok állományába tartozó személyek, vagy azok családtagjai kizárólag a Szovjetunió ellen, vagy a szovjet csapatok állományába tar-

tozó személyek, illetve azok családtagjai ellen követnek el büntettet vagy szabálysértést;

b./ abban az esetben, ha a szovjet csapatok állományába tartozó személyek szolgálati kötelességük teljesítése közben követnek el büntettet vagy szabálysértést.

Az a./ és b./ alatt meghatározott ügyekben a szovjet jogszabályok alkalmazandók, ilyen ügyekben a szovjet bíróságok, a szovjet ügyészség valamint a büntettek és szabálysértések üldözésére illetékes más szovjet szervek járnak el.

3./ Az illetékes magyar és szovjet szervek a jelen cikkben megjelölt egyes ügyekben kölcsönösen kérhetik egymástól a joghatóság átruházását; az ilyen kérelmeket jóindulatúan fogják elbírálni.

6. cikk.

A Magyar Népköztársaság területén tartózkodó szovjet csapatok, vagy azok állományába tartozó személyek elleni büntettek esetében az elkövetőket a Magyar Népköztársaság bíróságai előtt ugyanugy kell felelősségre vonni, mint a magyar néphadsereg alakulatai illetve a magyar néphadsereg tagjai elleni büntettek elkövetőit.

7. cikk.

1./ Az illetékes magyar és szovjet szervek a jelen Egyezmény 5. és 6. cikkében megjelölt büntettek és szabálysértések üldözése terén mindennemű kölcsönös segítséget megadnak egymásnak - ideértve a jogsegélyt is.

2./ A jelen cikk 16/ pontjában említett segítségnyújtás elveit és rendjét, valamint a szovjet csapatoknak a Magyar Népköztársaság területén való tartózkodásával kapcsolatban

felmerülő polgári jogi ügyek terén nyújtandó jogsegélyt a Szerződő Felek külön Egyezményben szabályozzák.

8. cikk.

A szovjet csapatok állományába tartozó azt a személyt, aki a magyar jogrendet megsérti, az illetékes magyar szervek kívánságára a szovjet szervek a Magyar Népköztársaság területéről visszahívják.

9. cikk.

16/ A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya megtéríti a Magyar Népköztársaság Kormányának azokat az anyagi károkat, amelyeket a szovjet katonai egységek vagy azok állományába tartozó egyes személyek cselekménye vagy mulasztása a magyar államnak okoz, valamint azokat a károkat, amelyeket a szovjet katonai egységek, vagy azok állományába tartozó személyek szolgálati kötelességük teljesítése közben magyar szerveknek és állampolgároknak vagy a Magyar Népköztársaság területén tartózkodó idegen állampolgároknak okoznak. A kártérítés mértékét mindkét esetben a bejelentett igények alapján a jelen Egyezmény 17. cikke értelmében létrehozott Vegyesbizottság a magyar jogszabályok rendelkezéseinek figyelembevételével határozza meg.

A szovjet katonai egységek kötelezettségeivel kapcsolatban esetleg felmerülő vitás kérdéseket ugyancsak a Vegyesbizottság vizsgálja meg a fenti alapelveknek megfelelően.

2./ A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya ugyancsak megtéríti a Magyar Népköztársaság Kormányának azokat a károkat, amelyeket a szovjet csapatok állományába tartozó személyek szolgálati kötelezettségük teljesítésén kívül cselekményük vagy mulasztásuk által a magyar szerveknek és állampolgároknak, vagy a Magyar Népköztársaság területén tartózkodó idegen állampolgároknak okoznak, valamint a szovjet csapatok állományába tartozó személyek családtagjainak cselekményeiből vagy mulasztásából eredő károkat, éspedig mindkét esetben olyan mértékben, ahogy azt az illetékes magyar bíróság a kárt okozó személy ellen támasztott igény alapján hozott határozatában megszabja.

10. cikk.

1./ A Magyar Népköztársaság Kormánya megtéríti a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Kormányának azokat a károkat, amelyeket magyar állami szervek cselekményükkel, vagy mulasztásukkal a Magyar Népköztársaság területén tartózkodó szovjet katonai egységek vagyonában, vagy az állományukhoz tartozó személyeknek okoznak. A kártérítés mértékét a bejelentett igények alapján a jelen Egyezmény 17. cikke alapján létrehozott Vegyesbizottság a magyar jogszabályok rendelkezéseinek figyelembevételével határozza meg.

A magyar állami szerveknek a szovjet egységekkel szemben fennálló kötelezettségeiből felmerülő esetleges vitás kérdéseket ugyancsak a Vegyesbizottság vizsgálja meg a fenti alapelveknek megfelelően.

2./ A Magyar Népköztársaság Kormánya megtéríti a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Kormányának azokat a károkat is, amelyeket a magyar állampolgárok cselekményükkel vagy mulasztásukkal a Magyar Népköztársaság területén állomásozó szovjet katonai egységeknek, azok állományába tartozó személyeknek és családtagjaiknak okoznak éspedig olyan mértékben, ahogy azt az illetékes magyar bíróság a kárt okozó személy ellen támasztott igény alapján hozott határozatában megszabja.

11. cikk.

1./ A 9. és 10. cikkben említett károkat a Szovjet illetve a Magyar Fél a Vegyesbizottság határozathozatalának napjától illetve a bíróság határozata jogerőre emelkedésének napjától számított három hónapon belül téríti meg. A károsultaknak járó kárösszeget a jelen Egyezmény 9. cikkében tárgyalt esetekben az illetékes magyar szervek, a 10. cikkben megjelölt esetekben pedig az illetékes szovjet szervek fizetik ki.

2./ A 9. és 10. cikkben említett olyan kártérítési igényeket, amelyek a Magyarországgal kötött békeszerződés hatálybalépése óta keletkeztek, de a jelen egyezmény hatályba lépése előtt kielégítésre nem kerültek, a Vegyesbizottság tárgyalja meg.

12. cikk.

A szovjet csapatok állomáshelyén épületek, repülőterek, utak, hidak, állandó rádióösszeköttetési felszerelések építéséhez, valamint az utóbbiak hullámhosszának

és teljesítményének meghatározásához az illetékes magyar szervek engedélye szükséges. Ugyanilyen engedély szükséges a szovjet csapatok állomáshelyén kívül, a szovjet csapatok állományába tartozó személyek személyes szükségletére szolgáló állandó jellegű építmények létesítéséhez is.

13.cikk.

A Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok által használt laktanyák és szolgálati helyiségek, raktárak, repülőterek, gyakorlóterek, szállítási és hírközlési eszközök, elektromos energia, közüzemi és kereskedelmi szolgáltatások igénybevételének rendjét és feltételeit a Szerződő Felek illetékes szervei által kötött külön egyezmények szabályozzák; az e kérdésekben jelenleg hatályban levő egyezményeket a Felek szükség esetén felülvizsgálják és helyesbitik.

14. cikk.

A szovjet csapatok a 13. cikkben említett objektumokat és eszközöket, amennyiben igénybevételükre szükség nincs, a magyar szerveknek juttatják vissza.

A Magyar Népköztársaság területén tartózkodó szovjet csapatok által a magyar hatóságoknak átadandó objektumokkal kapcsolatos kérdéseket, ideértve azokat is, amelyek a szovjet csapatok által épített objektumokkal függenek össze, külön egyezmények fogják szabályozni.

15. cikk.

A szovjet csapatok magyarországi tartózkodásával kapcsolatban folyamatosan felmerülő kérdések megfelelő rendezése céljából a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásával foglalkozó Meghatalmazottakat nevez ki.

16. cikk.

A jelen Egyezmény alkalmazása szempontjából

"a szovjet csapatok állományába tartozó személy" megjelölésen

a./ a szovjet hadsereg katonáját,

b./ a Magyar Népköztársaság területén tartózkodó szovjet csapatoknál alkalmazott szovjet állampolgárságu polgári személyt,

"állomáshely" megjelölésen a szovjet csapatok rendelkezésére bocsátott azt a területet kell érteni, amely magában foglalja a csapatok elhelyezési körletét, a csapatok által használt gyakorlótereket, löterekeket és más objektumokat.

17. cikk.

A jelen Egyezmény értelmezésével és alkalmazásával valamint az abban tervbe vett kiegészítő egyezményekkel kapcsolatos kérdések megoldására Magyar-Szovjet Vegyesbizottság alakul, amelybe mindkét Szerződő Fél három-három képviselőt jelöl ki.

A Vegyesbizottság az általa elfogadott szabályzat alapján működik.

A Vegyesbizottság székhelye: Budapest.

Ha a Vegyesbizottság valamely kérdésben nem tudna dönteni, a vitát diplomáciai úton kell a lehető legrövidebb időn belül megoldani.

18. cikk.

A jelen Egyezményt meg kell erősíteni. Az Egyezmény a megerősítő okmányok kicserélésének napján lép hatályba; az okmányok kicserélése Moszkvában történik.

19. cikk.

A jelen Egyezmény mindaddig hatályban marad, amíg a Magyar Népköztársaság területén szovjet csapatok tartózkodnak. Az Egyezmény a Szerződő Felek közös egyetértésével módosítható.

A jelen Egyezmény Budapesten, 1957. május -n készült két példányban, magyar és orosz nyelven. Mindkét nyelvű szöveg egyaránt hiteles.

Fentiek hitelül fentnevezett Meghatalmazottak a jelen Egyezményt aláírták és pecsétjükkel ellátták.

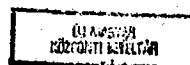
A Magyar Népköztársaság

Kormányának részéről:

A Szovjet Szocialista

Köztársaságok Szövetségének

Kormányának részéről:

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
HONVÉDELMI MINISZTERE

"Szolgálati példány"
MINISZTER PÉLDÁNYA

1. sz. példány

24202/69

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
HONVÉDELMI MINISZTERÉNEK

69./1990. számú

P A R A N C S A

a HM Katonapolitikai és Hadtudományi Kutatóintézet
létrehozásáról

A nemzetközi életben és a biztonságpolitikában végbe-
menő változások hatására Európában is felgyorsultak a bizalom
és biztonság erősítő tárgyalások, folytatódtak a katonai enyhü-
lést, a fegyverzet- és haderőcsökkentést eredményező lépések.
Várható, hogy a biztonsággal, a katonapolitikával, a katonai
doktrínákkal, a hadseregépítéssel és alkalmazással kapcsolatos
kérdések a jövőben fokozottan a politika homlokterébe kerülnek.

Mindezek szükségessé teszik, hogy a Honvédelmi Miniszté-
rium rendelkezzen egy olyan szellemi potenciállal, egy tudomá-
nyos kutató intézménnyel, amely a meglévő információs és
adatbázisokra támaszkodva, a katonapolitikai és hadtudományi
kérdésekben megfelelő elemzést, előrejelzést és konkrét dönté-
selőkészítő munkát képes végezni. Ennek érdekében

e l r e n d e l e m

1./ A Honvédelmi Minisztériumi államtitkár közvetlen
alárendeltségében 1990. március 1-jével a HM Katonapoliti-
kai és Hadtudományi Kutatóintézet (HM KHI) létrehozását.

2./ A HM Katonapolitikai és Hadtudományi Kutatóintézet a Magyar Köztársaság Elnökének, a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Néphadsereg Parancsnokságának igényei alapján önállóan vagy más hazai és nemzetközi kutatóintézetekkel, információs bázisokkal együttműködésben fő feladataként az alábbiakat végezze:

- készítsen elemzéseket a nemzetközi katonapolitikai helyzetről, annak várható változásairól;

- kísérje figyelemmel a katonai doktrinákban bekövetkező változásokat, azok kihatását a biztonságpolitikára és a honvédelemre;

- kövesse nyomon a hadügy fejlődését, a hadseregek fegyverzetében, technikai eszközeiben végbemenő változásokat, azok tendenciáit, összefüggéseit;

- elemezze a haditechnikai fejlesztés és az alkalmazás oldaláról a hadművészet minden ágának várható változását, annak kihatásait a hadseregépítésre és a felkészítésre;

- dolgozzon ki ajánlásokat a hazai egyetemes tudomány fejlesztésével összhangban a hadtudomány aktuális kérdéseinek kimunkálására;

- a felső vezetés igényeinek megfelelően vegyen részt a döntéselőkészítések tudományos megalapozásában, a különböző tudományos értékű előrejelzések, javaslatok, anyagok kidolgozásában.

3./ A Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke a HM Katonapolitikai és Hadtudományi Kutatóintézet állománytábláját 1990. március 1-jéig adja ki.

4./ A HM Katonapolitikai és Hadtudományi Kutatóintézet elhelyezésére a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia objektumát jelölöm ki. Az illetékes HM és MN Parancsnokság-i szervek főnökei intézkedjenek az intézet működésének mindenoldalú biztosítására, melynek megvalósításában a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia vegyen részt.

5./ A HM Katonapolitikai és Hadtudományi Kutatóintézet működőképességét 1990. április 1-jéig érje el. A Szervezési és Működési Szabályzatot az intézet igazgatója 1990. június 30-ig dolgoztassa ki és jóváhagyásra a Honvédelmi Minisztériumi államtitkárhoz terjessze fel.

6./ Ezt a parancsot ki kell hirdetni a HM, az MN Parancsnokság szervezetei, a seregtestparancsnokságok és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia vezető állománya előtt. A beosztott állományt, valamint az alárendelteket a rájuk vonatkozó mértékben a parancsnokok, főnökök tájékoztassák.

Budapest, 1990. február 23 -n

Kárpáti Ferenc
Kárpáti Ferenc

BUDAPEST, 1984. augusztus 7.
Melléklet (20db): rajzok
Horváth István vezérőrnagy s.k.

Feljegyzés

az 1985. évi díszszemlén felvonultatandó
történelmi zászlókra
vonatkozó lehetőségekről

A Hadtörténeti Intézet a MTA Történettudományi Intézetével együttműködve tanulmányozta milyen korok, mely történelmi zászlait lehet és célszerű az 1985. évi díszszemlén felvonultatni. A vizsgálatok számbajövő eredményeiről összefoglalóan az alábbiakban jelentek:

A tanulmányozó munka során nemzeti történelmünk valamennyi korszakát megvizsgálták. A rendelkezésre álló adatok alapján megállapították, hogy az adott korban volt-e közjogi jelentőségű zászló, milyen közismert családi zászlók illetve milyen hadilobogók voltak.

Megállapították, egy ilyen nagy történelmi ívet átfogóan a felvonulásra ajánlható történelmi zászlók sorát csak úgy lehet összeállítani, hogy abban a közjogi, a dinasztialis és a csapatzászlók vegyesen szerepeljenek.

A felvonulásra számbajűhető zászlók jegyzéke az alábbi:

1. Honfoglalás kora - hiteles adat nincs, a sok bizonytalansági tényező miatt nem ajánlható

2. Államalapítás kora - eredeti zászló nem maradt fenn, korabeli leírások alapján valószínűsíthető

3. Árpádházi zászló I. - 1174-ből /Imre kir./ hiteles adatok, ábrázolás van róla - nem állami zászló az Árpádház családi zászlaja

4. Árpádházi zászló II. - II. Endrétől - V. Istvánig - ez a király hivatalos zászlaja - közjogi jelentősége van. Hiteles adatok, ábrázolás van róla, de eredeti zászló nincs.

5. Anjou királyok kora - eredeti zászló nem maradt fenn, hiteles adatok, ábrázolás van róla.

6. Hunyadi János zászlaja - 1453-ban adományozta V. István a Hunyadi családnak - családi zászló, amely a kormányzói funkciója idején bővült ki a királyi oroszlános figúrával.

7. Hunyadi Mátyás zászlaja - királyi zászló közjogi jelentőséggel - hiteles ábrázolása a Bécsi Képes Krónikában található.

8. A Fekete Sereg zászlaja - hadi lobogó mai értelemben csapatzászló, fellelhető a Nemzeti Múzeumban.

9. Dózsa György keresztes zászlaja - leírása Istvánffy Miklós Históriajában található, eredeti példány nincs belőle.

10. Zrínyi Miklós a hadvezér - hiteles adatok, ábrázoló vagy eredeti lobogó nincs - a kép analógiák alapján készült.

11. Bocskay István kora - eredeti zászló - a hajdúszoboszlói múzeum őrzi.

12. Bethlen Gábor kora - eredeti zászló a Hadtörténeti Múzeumban található - Erdély közjogi zászlaja.

13. Thököly Imre kora - hiteles adatok, ábrázolás nincs róla, korabeli leírások alapján rekonstruálva.
14. Rákóczi Ferenc kora - 1706-ból lovassági csapatzászló - eredetije a Hadtörténeti Múzeumban van.
15. 1848-49. szabadságharc kora - a honvéd zászlóaljak szabvány csapatzászlaja volt - eredetijét a Hadtörténeti Múzeumban őrzik.
16. Nemzetőr csapatzászló - az 50. nemzetőr zászlóalj eredeti csapatzászlaja a Hadtörténeti Múzeumból.
17. Tanácsköztársaság 1919 - 31. vörös gyalogezred eredeti zászlója - a Hadtörténeti Múzeumban található.
18. Nógrádi partizáncsoport 1944 - eredeti zászló a Hadtörténeti Múzeum tulajdonában.
19. Demokratikus Hadsereg 1944-1950 - az 1. gyalogezred eredeti csapatzászlaja - a Hadtörténeti Múzeumban őrzik.
20. 37. Bp-i Forradalmi Ezred 1956 - eredeti csapatzászlója az alakulat őrzi.

A felvonultatandó zászlók kiválogatásában az alábbi szempontok érvényesítését ajánljuk:

1. Elsősorban eredeti zászlókat vonultassunk fel - vagy olyanokat, amelyről hiteles adatok, ábrázolások maradtak fenn.
2. Másodsorban hadilobogókat /csapatzászlókat/ jelöljünk ki - illetve közjogi jelentőségű zászlókat.

KÉPEK, EMLÉKEK

A magyar nemzeti lobogó a budai várban,
a Hadtörténeti Intézet és Múzeum épülete előtt

Árpád-házi királyi zászló, XII. század vége (rekonstrukció)

Anjou királyi zászló, XIV. század eleje (rekonstrukció)

Hunyadi János zászlaja, 1450 körül
(a teljes rekonstrukció Cs. Köttrá Györgyi munkája)

Mátyás király Fekete seregének zászlaja, 1485 (rekonstrukció)

Bocskai István hajdúinak hadnagyi standardja, 1600 körül (másolat)

Bethlen Gábor fejedelmi zászlaja, 1615 (rekonstrukció)

Nyitra vármegyei nemesi felkelők zászlaja, 1660
(előlap és hátlap)

Bocskai István hajdúinak hadnagy standardja, 1600 körül (másolat)

Thököly Imre fejedelmi zászlaja, XVII. század vége (előlap és hátlap).
Teljességében rekonstruálta Cs. Kottra Györgyi muzeológus

Kuruc lovassági zászló, 1706
(előlap és hátlap, rekonstrukció)

A Baranyai-huszárezred zászlaja, XVIII. század első harmada
(előlap és hátlap, másolat)

Trónfosztás utáni lovassági zászló, 1849
(előlap és hátlap, másolat)

A Magyar Királyi Honvédség zászlaja, 1869

1938 M. lovassági zászló

Az 1. gyalogezred zászlója, 1945
(Csicsely János grafikus munkája)

1949/1. M. csapatzászló

A történelmi zászlók 1985. április 4-én,
a Gellért-hegyen álló Szabadság-szobornál rendezett ünnepségen

A jelenlegi történelmi zászlósor: Honfoglalás kori zászló • Szent István zászló • Árpád-házi királyi zászló • Anjou királyi zászló • Hunyadi János zászlaja • Mátyás király Fekete seregének zászlaja • Szigetvári Zrínyi-zászló • Nyitra vármegyei nemesi felkelők (török kori) zászlaja • Bocskai István zászlaja • Bethlen Gábor zászlaja • Thököly Imre zászlaja • Rákóczi-szabadságharc kuruc lovassági zászló • Rákóczi-szabadságharc gyalogsági zászló • A Baranyai-huszárezred zászlaja • Jász-Kun huszárezred zászlaja • Pest vármegye nemesi felkelés (Napóleon kori) zászlaja • 1848-as honvéd lovasági zászló • Magyar Királyi Honvédség zászlaja 1869-től • 1938 M. honvéd (lovassági méretű) zászló • 1956-os zászló

A történelmi zászlósor napjainkban, a Hősök terén rendezett tisztavatáson

Egy régi emlék a Kínai Népköztársaságban tett látogatásról:
(középen) Révész Géza vezérezredes, honvédelmi miniszter, (tőle jobbra) Mao-Ce-tung,
(tőle balra) Csou En-laj és (a miniszter mögött) Kárpáti Ferenc

Oláh Istvánnal – Indiában és Kuvaitban – hivatalos látogatáson

Indiai látogatáson – Krisna Sandra Pani védelmi miniszterrel

Feleségemmel megtekintettük a Taj Mahal világhírű építészeti remekművet

A „Fehér Tigris” hadosztálynál

Felkerestük Körösi Csoma Sándor emlékhelyét Djarjilingben
és koszorút helyeztünk el a sírján

India védelmi miniszterével a tihanyi apátság múzeumában ...

Hivatalos látogatásra érkezünk Hollandiába ...

... és Balatonfüreden a Rabindranath Tagore sétányon,
az irodalmi Nobel-díjas költő emléktáblájánál

... és tárgyalásokat folytattunk A. Ter Beck védelmi miniszterrel
és Graaff tábornok, vezérkari főnökkel

Coëme, Belgium védelmi minisztere is járt hazánkban

Veikko Pihl Finnországban – egy gyakorlati bemutatón

Tapasztalatcsere Horst Stechbarth tábornokkal

Szívélyes beszélgetés Viktor Stanculescu vezérezredessel

A finn vendégek feleségei lakásunk teraszán

Kauhava, 1988.09.22.

Kedves Miniszter Úr és
Kárpátiné Úrnő!

Csodálatos utazásunk volt. Nagyon köszönöm, hogy me-
leg barátsággal fogadtak minket. Eddigi utazásaink
közül ez volt az egyik legsikeresebb, és soha nem
fogjuk elfelejteni. Nagyon örültünk, hogy találkozh-
tunk Önnel és családjával, valamint bájos unoká-
ikkal. Minden jót kívánunk Önnek, és várjuk a vi-
szontlátást.

Kylli és Veikko Pihlajamäki

Veikko Pihlajamäkinak, a Finn Köztársaság védelmi miniszterének
átnyújtottam a magas kitüntetést

Kauhava 22.9.1988

Lieber Herr Minister und
Liebe Frau Kárpáti

Wir hatten eine wunderbare Reise.
Vielen, vielen Dank für Ihre warme Freund-
lichkeit. Sie war eine von den besten Sachen
wir erlebt haben, und wir werden sie nie ver-
gessen. Es war eine so große Freude Sie
und Ihre Familie - und die entzückenden
Kindeskinder! - zu treffen.

Wir wünschen Ihnen alles Gute und
warten auf das Wiedersehen

Kylli und Veikko Pihlajamäki

Na dňas toho splnomocnenci podepsali tuto Zmlouvu a ,fi-
lozili k ní pečetí.

Z plné moci Prezidia Lidového shro-
máždění Albánské lidové republiky

M. Shkëmbi

Z plné moci Prezidia Lidového shro-
máždění Bulharské lidové republiky

V. Zepberakov

Z plné moci Prezidia Maďarské lido-
vé republiky

Imre Nagy

Z plné moci Prezidenta Německé des-
kratické republiky

C. Grottel

A Magyar Népköztársaság képviselőjében Hegedűs András miniszterelnök írta alá
a Varsói Szerződés alapító okiratát,
amelyet a varsói magyar nagykövetség pecsétjével hitelesítettek

A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének budapesti ülésén
részt vett szovjet és magyar párt- és állami vezetők körében

Kádár János és Grósz Károly az 1988. májusi országos pártértekezleten

Londonban, átutazóban

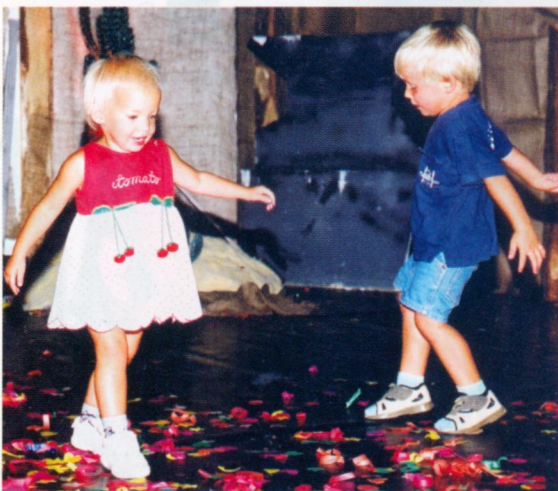

Tichy Lajos, a Budapesti Honvéd kiváló válogatott futballistájának kitüntetése

A George Bush elnöknek átadott emléktárgy, amely a hidegháború befejeződését szimbolizálta

Hofi Gézával, a mindig évődő igaz baráttal

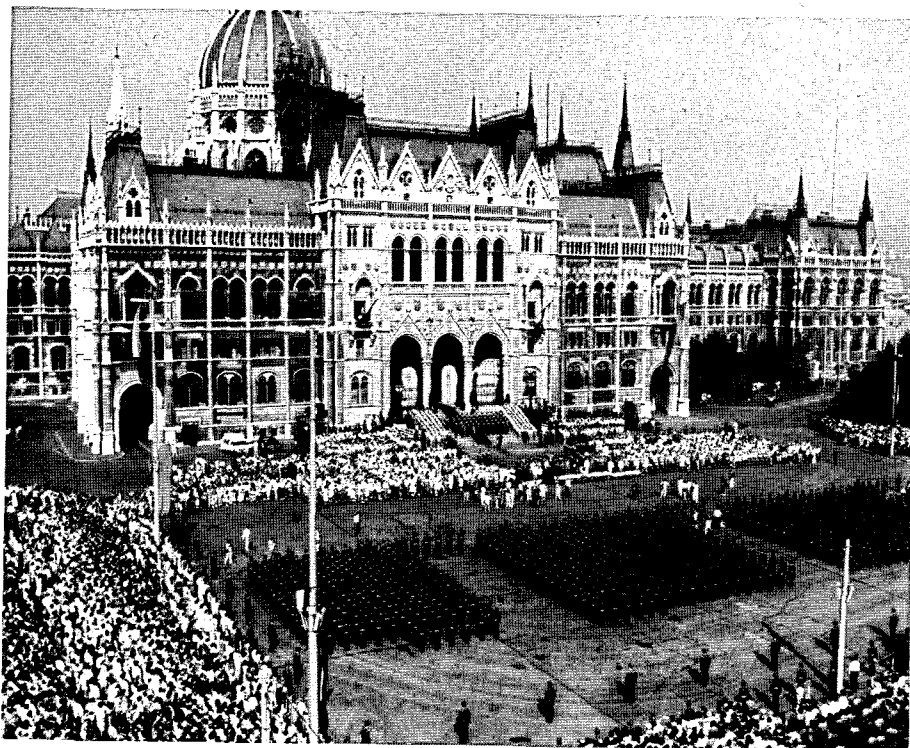
Öt unokánk: (a felső képen) a három idősebb, amikor még gyerekek voltak és a két cseperedő büszkeségünk (alsó kép), valamint legidősebb unokánk, amikor még szerette volna tovább vinni a „marsallbotot”

Feleségemmel 54 éven keresztül éltünk boldog házasságban

Fiainkkal – Ferencel és Lászlóval – néhány évvel ezelőtt

Honvédtisztek avatása 1989. augusztus 20-án

A tisztí fogadalom egy életen át kötelez!

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
TUDOMÁNYOS, KÖZOKTATÁSI ÉS
KULTURÁLIS OSZTÁLY

Szigorúan bizalmas!
Tu/59/34. sz. Törvény
Készült: 3 pl.-ban.

MINISZTER
10. szept. 1989

J E L E N T É S

a KB Titkárságának

a Titkárság 1971. február 1.-i, Sik Endre: "Vihar a levelet" c. könyvével kapcsolatos határozatának végrehajtásáról

1./ A Titkárság határozatának megfelelően a Művelődésügyi Minisztérium gondoskodott Sik Endre "Vihar a levelet" c. könyvének könyvárusi forgalomból történő visszavonásáról. Az elárusításra nem került és zárolt könyvek példányszáma mintegy 2.500.

2./ A könyv bevonása után a KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályára megbeszélésre hívtuk a Szovjet Nagykövetség illetékes tanácsosát. Elmondtuk, hogy a könyv megjelentetése politikai hiba volt, s az illetékes állami szervek gondoskodtak a könyv bevonásáról. A megbeszélésen azt tapasztaltuk, hogy a Szovjet Nagykövetség nem volt tájékozott a könyv tartalmáról.

3./ Garamvölgyi József és Bedő László elvtárssal /utóbbival a HM Politikai Főcsoport főnöke jelenlétében/ közöltük a Titkárság személyükre vonatkozó határozatát. Mindketten önkritikusan vették azt tudomásul.

4./ Az Agit.Prop. Bizottság február 2.-i ülésén állásfoglalást alakított ki közéleti funkciót betöltött, vagy betöltő elvtársak memoár-írásainak kiadásával kapcsol-

ORSZÁGOS MINISZTER

latban. Az állásfoglalásról tájékoztatást kaptak a Központi Bizottság és a Minisztertanács tagjai.

Az Agit.Prop. Bizottság állásfoglalásának megfelelő eljárásról a könyvkiadókat Ilku Pál elvtárs, a Zrínyi Kiadót Czinege elvtárs, a Kossuth Kiadót Katona István elvtárs értesítette. A budapesti irodalmi folyóiratoknál követendő eljárásra a Művelődésügyi Minisztérium adott utasítást. A napilapok és vidéki folyóiratok főszerkesztőit a K.B. Agitációs és Propaganda Osztálya a megyei pártbizottságokon keresztül telex útján tájékoztatta.

5./ A Titkárság határozata alapján Aczél György és Garamvölgyi József elvtársak február 3-án beszélgetést folytattak Sik Endre elvtárral. Tájékoztatták arról az állásfoglalásról, hogy a könyv megjelentetése politikai hiba volt és közölték, hogy a könyv még meglévő példányait bevonták a könyvtári forgalomból.

Sik Endre elvtárs megértően fogadta fentiek közlését. Egyetértett azzal az állásponttal, hogy feladatunk a két nép, a két párt között kialakult őszinte barátság és kapcsolat további erősítése, az ezt esetlegesen zavaró momentumok kiküszöbölése.

Budapest, 1971. február 23.

lap 116

OKZASOK LEVÉLTÁR

A Varsói Szerződés néhány dokumentuma

Az MH Központi Levéltárából származik. Minősítése törölve!

1956. január 21.

I. Konyev marsall, az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka s. k. levele
Bata István vezérezredes, honvédelmi miniszterhez

Soksz. Sz.: 67., 68., 69. és 300.

A 67., 68., 69. soksz. sz.

orosz eredetije az MNVK

irattárában

SZIGORÚAN TÖRÖLVE!
MINŐSÍTÉSE TITKOS!

Egyedüli példány

BATA István vezérezredes elvtársnak
a Magyar Népköztársaság Honvédelmi Minisztere

Mellékeltlen megküldöm tudomásul vétel végett a Politikai Tanácskozó Testület által 1956. január 11-én jóváhagyott alábbi okmányokat:

– a Varsói Szerződésben résztvevő államok fegyveres erői Egyesített Parancsnokságának szervei határozványát;

– az Egyesített Fegyveres Erőkbe beosztott csapatok hadrendjében eszközölt változtatásokról szóló határozat kivonatát.

1956. január 21.

I. Konyev, a Szovjetunió marsallja s. k.
az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoka

A. Antonov hadseregtábornok s. k.
az Egyesített Fegyveres Erők törzsfőnöke

Melléklet 1.

JÓVÁHAGYVA!

Politikai Tanácskozó Testület által jóváhagyva 1956. január 11-én

SZIGORÚAN TÖRÖLVE!
MINŐSÍTÉSE TITKOS!

Egyedüli példány

A VARSÓI SZERZŐDÉSBEN RÉSZTVEVŐ ÁLLAMOK FEGYVERES ERŐI
EGYESÍTETT PARANCSNOKSÁGÁNAK
SZERVI HATÁROZVÁNYA

1. Fejezet

AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐK FŐPARANCSNOKA

Az 1956. május 14-én megtartott varsói értekezleten kötött barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződésben résztvevő államok Egyesített Fegyveres Erőinek élén a Főparancsnok áll.

Az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoka a Politikai Tanácskozó Testületnek az Egyesített Fegyveres Erők szervezésére vonatkozó határozatait valósítja meg, minden intézkedését az Egyesített Fegyveres Erőknek az egyes országokban lévő Főparancsnok helyettesein keresztül hajtva végre, és köteles:

a) irányítani az Egyesített Fegyveres Erők hadművelleti és harckiképzését, szervezni és lefolytatni az Egyesített Fegyveres Erők állományába beosztott csapatok, flották és törzsek közös gyakorlatait;

b) minden szempontból ismerni az Egyesített Fegyveres Erők állományába beosztott csapatok és flották állapotát, és megtenni a szerződésben résztvevő államok kormányain és honvédelmi miniszterein keresztül ezen erők állandó harckésztségének biztosítása érdekében;

c) kidolgozni és a Politikai Tanácskozó Testület elé terjeszteni javaslatait az Egyesített Fegyveres Erők hadrendjének további mennyiségi és minőségi megváltoztatására vonatkozó intézkedéseiről.

Az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokának joga van:

- ellenőrizni az Egyesített Fegyveres Erők harckésztségét, hadművelleti és harckiképzését és ezen ellenőrzések alapján utasításokat és javaslatokat adni;
- a tevékenységét illető kérdésekben a Politikai Tanácskozó Testülethez és a szerződésben résztvevő államok kormányaihoz fordulni;
- szükség szerint, időszakonként összehívni a szerződésben résztvevő államok részéről az Egyesített Parancsnokság alá beosztott Fegyveres Erőknél lévő helyetteseit a felmerülő kérdések megvitatása és megoldása céljából.

2. Fejezet

AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐK FŐPARANCSNOK HELYETTESEI

Az Egyesített Fegyveres Erőknek a szerződést aláíró államok mindegyikében lévő Főparancsnok-helyettesei teljes felelősséggel tartoznak:

a) az Egyesített Fegyveres Erők állományába beosztott csapatok és flották harci és mozgósítási készségeért, valamint hadművelleti, harci és politikai kiképzéséért;

b) az Egyesített Fegyveres Erők állományába beosztott csapatok és flották személyi állománnyal való feltöltéséért, fegyverzettel, harctechikával és egyéb katonai anyaggal való ellátásáért a rendszeresített fegyverzeti rendszernek megfelelően, valamint e csapatok szervezési felépítéséért és szolgálatáért.

A Főparancsnok-helyettesek kötelesek a Főparancsnoknak rendszeresen jelentést tenni az Egyesített Parancsnokság alá beosztott csapatok és flották harci és mozgósítási készenlétének, hadművellet harci és politikai kiképzésének állapotáról.

3. Fejezet

AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐK TÖRZSE

1) Az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoka mellett az Egyesített Fegyveres Erők Törzse működik, élén a Törzsfőnökkel.

2) Az Egyesített Fegyveres Erők Törzsének állományába tartoznak:

- a) a szerződésben résztvevő államok Vezérkarainak állandó megbízottai;
- b) a hadművelleti-harcászati és szervezési kérdésekkel foglalkozó szervek;
- c) a fegyvernemi felügyelők.

3) Az Egyesített Fegyveres Erők Törzse köteles:

- a) minden szempontból ismerni az Egyesített Fegyveres Erők állományába beosztott csapatok és flották állapotát és a szerződésben résztvevő államok Vezérkarain keresztül megtenni a szükséges intézkedéseket ezen Erők állandó harckészségének biztosítására;
- b) kidolgozni az Egyesített Fegyveres Erők további mennyiségi és minőségi hadrendi változásaival kapcsolatos rendszabályokra vonatkozó javaslatokat;
- c) véleményezéseket adni az Egyesített Fegyveres Erők állományába beosztott csapatok fegyverzeti rendszeréről, fegyverzeti és haditechnikai anyagszükségletéről.

4) Az Egyesített Fegyveres Erők Törzsfőnökének joga van:

- érintkezésbe lépni a Főparancsnok-helyettesekkel és a szerződésben résztvevő államok vezérkari főnökeivel saját feladatkörével kapcsolatos kérdésekben;
- megállapítani az Egyesített Fegyveres Erők állományába beosztott csapatok és flották állapotára vonatkozó tájékoztatás rendjét.

4. Fejezet

AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐKTÖRZSÉNEK KAPCSOLATA A SZERZŐDÉSBEN RÉSZTVEVŐ ÁLLAMOK VEZÉRKARAIVAL

1) Az Egyesített Fegyveres Erők Törzse köteles munkáját a szerződésben résztvevő államok Vezérkaraival együttműködésben megszervezni.

2) A szerződésben résztvevő államok Vezérkari kötelesek:

- a) rendszeresen tájékoztatni az Egyesített Fegyveres Erők Törzsét a hadrendről és létszámról, a harci és mozgósítási készenlétről, az Egyesített Fegyveres

Erők állományába beosztott csapatok és flották fegyverzetének, harci technikájának, hadművelési, harci és politikai kiképzésének állapotáról. A tájékoztatás a Törzs által megállapított rendben történik;

- b) összeegyeztetni az Egyesített Fegyveres Erők Törzsével az Egyesített Parancsnokság alá beosztott csapatok, flották és törzsek diszlokációjával kapcsolatos kérdéseket.

5. Fejezet HÍRADÁS

Az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoka és Törzsfőnöke a Főparancsnok-helyettesekkel és a szerződésben résztvevő államok fegyveres erőinek Vezérkari Főnökeivel való összeköttetés céljából a diplomáciai postát és az ezen államok által az Egyesített Parancsnokság rendelkezésére bocsátott egyéb híradó eszközöket használja.

Antonov s. k.

Melléklet 2.

A VARSÓI SZERZŐDÉST ALÁÍRÓ ÁLLAMOK ÁLTAL AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐKBE BEOSZTOTT CSAPATOK HADRENDJÉNEK MÓDOSÍTÁSA

	A Varsói Szerződés szerint beosztva	Az 1956.01.11-i PTB ülés határozata értelmében beosztásra került
Magyar Népköztársaság		
Hadosztály	8	6
Vadászrepülő hadosztály	2	2
Csatarepülő hadosztály	-	1

Antonov s. k.

1969. március 10.

Határozvány a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erőiről és
az Egyesített Parancsnokságról – béke idejére – tervezet

002839/L.Csf-ség
Sfsz.: F/1405-I.

MINŐSÍTÉSE TÖRÖLVE!

ÁLTALÁNOS HATÁROZVÁNYOK

A Varsói Szerződés tagállamai megállapodása alapján a Szerződés 5. cikkelyének megfelelően az együttes tevékenységre kijelölt Egyesített Fegyveres Erők és az Egyesített Parancsnokság jelen Határozványa a Varsóban 1955. május 14-én megkötött barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés elvein alapszik.

A Varsói Szerződés szervezete tevékenységének sok éves tapasztalata igazolja ezen elvek megingathatatlanságát, a Szerződés tagállamainak a vállalt kötelezettségek iránti hűségét és eltökéltségét, hogy a Varsói Szerződés követelményeinek megfelelően tevékenykednek.

Amennyiben a Varsói Szerződés egy vagy több tagállamát Európában valamely állam vagy államszövetség részéről fegyveres támadás éri, a Szerződés mindegyik tagállama egyéni vagy kollektív önvédelmi jogainak gyakorlásaként, az ilyen megtámadott államnak vagy államoknak külön-külön, vagy a Szerződés más tagállamaival való egyeztetés alapján azonnali segítséget nyújt minden eszközzel, amelyet szükségesnek tart, beleértve a fegyveres erők alkalmazását is. A Szerződés tagállamai azonnal konzultálni fognak azon közös rendszabályokra vonatkozóan, amelyeket a nemzetközi béke és biztonság helyreállítása és fenntartása céljából szükséges fogantatni.

E célból a Szerződés résztvevői létrehozták az Egyesített Fegyveres Erőket és megteszik a szükséges rendszabályokat azok erősítésére, harcászati szükségük állandó fokozására, és összeegyeztetik kölcsönös védelmi erőfeszítéseiket az európai béke és a szocializmus megvédése érdekében.

Az Egyesített Fegyveres Erők vezetésére és tevékenységük koordinálására az említett Szerződés 5. cikkének megfelelően létrehozták az Egyesített Parancsnokságot az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoka vezetésével.

I.

A VARSÓI SZERZŐDÉS TAGÁLLAMI EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐI

1. A Varsói Szerződés tagállamai Egyesített Fegyveres Erői alatt a Varsói Szerződés tagállamai megállapodása alapján az együttes tevékenységre kijelölt erők és eszközök, és a Varsói Szerződés tagállamai vezetői által 1955. május 14-én Varsóban aláírt barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés 3. cikkének megfelelően létrehozott közös katonai szervek értendők.

2. A Varsói Szerződés tagállamai Egyesített Fegyveres Erőinek állományába tartoznak minden országtól a kormányok döntése alapján valamennyi haderőnem együttes harctevékenységek folytatására kijelölt nemzeti katonai egységei, magasabbegységei, seregtestei, biztosító egységük, vezetési és hadtáp szervek, valamint az Egyesített Fegyveres Erők vezetési szervei. A kijelölt nemzeti csapati béke és hadi létszámát, a magasabbegységek, egységek, hadtáp intézetek és vezetési szervek felsorolását, azok szervezését, fegyverzetét és felszerelését, az anyagi tartalékok méreteit, valamint az országok területének hadművelleti előkészítésére irányuló rendszabályok terjedelmét az egyes államok kormányai határozzák meg, az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka ajánlásainak és a Politikai Tanácskozó Testület utasításainak figyelembevételével, a rendelkezésre álló eszközöktől és gazdasági lehetőségektől függően. Ezeket a kérdéseket külön jegyzőkönyvben rögzítik, amelyeket az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka és az egyes államok honvédelmi miniszterei írnak alá és a Varsói Szerződés megfelelő tagállamainak kormányai hagyják jóvá.

3. Békében az Egyesített Fegyveres Erők állományába a Varsói Szerződés tagállamai által kijelölt csapatok és haditengerészeti erők az illetékes honvédelmi minisztériumok közvetlen alárendeltségében maradnak, életüket és tevékenységüket az egyes államokban érvényben lévő törvények, határozványok és katonai szabályzatok szabályozzák. Ennek megfelelően a honvédelmi minisztériumok saját kormányaik előtt teljes felelősséggel tartoznak csapataik állapotáért, fegyverzetéért, felszereléséért, harckészültségéért, személyi állományának katonai és politikai neveléséért, valamint a részükre megállapított anyagi-technikai tartalékok létrehozásáért.

Békében a főparancsnok az Egyesített Fegyveres Erők vonatkozásában a jelen Határozvány III. fejezetében lefektetett jogokat gyakorolja.

Az Egyesített Fegyveres Erők vezetésének rendjét, az Egyesített Parancsnokság tevékenységét, valamint az Egyesített Parancsnokság és nemzeti parancsnokságok kölcsönös viszonyát háború idejére külön határozvány szabályozza.

4. A Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi feladatainak közös megoldása érdekében létrehozásra került a Varsói Szerződés tagállamai egységes légvédelmi rendszere.

5. Az Egyesített Fegyveres Erők állományába kijelölt csapatok háborús alkalmazását a Varsói Szerződés tagállamai honvédelmi miniszterei és vezérkarai (főtörzsei)

tervezik az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának ajánlásai és a Szovjetunió Fegyveres Erői Vezérkarának javaslatai figyelembevételével, szükség esetén pedig a Varsói Szerződés tagállamai szomszédos hadseregeivel való együttműködésben is. Az egyes országoktól háború idejére kijelölt csapatok alkalmazására kidolgozott hadművelleti terveket a honvédelmi miniszterek, valamint az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka írják alá, és a Varsói Szerződés tagállamainak illetékes kormányai hagyják jóvá.

II.

AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐK PARANCSNOKSÁGA, Vezető Beosztásai és Vezetési Szervei

1. Az Egyesített Parancsnokság állományában az alábbi beosztásokat hozzák létre:

- a) a Varsói Szerződés tagállamai Egyesített Fegyveres Erőinek főparancsnoka;
- b) az Egyesített Fegyveres Erők törzsfőnöke – az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának első helyettese;
- c) az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának a Varsói Szerződés minden tagállamától – honvédelmi miniszterhelyettesi vagy vezérkar (főtörzs) főnöki rangban – kijelölt helyettesei;
- d) az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának helyettese – a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak parancsnoka;
- e) az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának fegyverzeti helyettese – a Technikai Testület vezetője.

2. Az Egyesített Fegyveres Erők tevékenységének irányítására az alábbi vezetési szerveket hozzák létre:

- a) az Egyesített Fegyveres Erők Katonai Tanácsa;
- b) az Egyesített Fegyveres Erők törzse;
- c) az Egyesített Fegyveres Erők Technikai Testülete.

3. A Varsói Szerződés tagállamai hadseregeinél – a kormányok jóváhagyásával – az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának képviselői tartózkodhatnak, akiknek a munkájában a honvédelmi miniszterekkel egyeztetett és az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka által jóváhagyott külön Határozvány az irányadó.

III.

AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐK FŐPARANCSNOKA

1. Az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokát a Varsói Szerződés tagállamai kormányainak döntésével nevezik ki a Varsói Szerződés bármely tagállamának marsalljai (tábornokai) közül, 4-6 éves időtartamra.

2. Az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka tevékenységében a Varsói Szerződés tagállamai kormányainak döntései és a Politikai Tanácskozó Testület utasításai a mérvadók. Helyettesein és az Egyesített Fegyveres Erők törzsén keresztül, a honvédelmi miniszterekkel, szükség esetén pedig a kormányokkal való egyeztetés alapján az Egyesített Fegyveres Erők harckészültségének és mozgósítási készenlétének fokozására irányuló rendszabályokat fogantat. Az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka tevékenységének eredményeiről, az Egyesített Fegyveres Erők állapotáról és fejlesztéséről az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka rendszeresen jelentést tesz a Politikai Tanácskozó Testületnek és a Varsói Szerződés tagállamai kormányainak.

3. Az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka a honvédelmi miniszterekkel való egyeztetés alapján és a jelen Határozvány 10. cikkének megfelelően:

- a) koordinálja az Egyesített Fegyveres Erők állományába kijelölt csapatok és haditengerészeti erők hadműveleti alkalmazási terveit;
- b) irányelveket ad a csapatok és haditengerészeti erők harckészültségének fokozására, hadműveleti és harc kiképzésére, meghatározza az Egyesített Fegyveres Erők évi közös rendezvényeit (gyakorlatokat, hadijátékokat, összevonásokat, konferenciákat, konzultációkat, értekezleteket stb.) és irányítja azok levezetését;
- c) javaslatokat dolgoz ki, amelyek a fegyverzeti rendszer megjavítására, valamint a hadszínterek előkészítésére és az anyagi tartalékok felhalmozására irányulnak.

4. Az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának a 10. és 11. cikkeken lefektetettből kiindulva jogában áll:

- a) A jelen Határozvány 5. cikke alapján a Varsói Szerződés tagállamai illetékes kormányai által jóváhagyott hadműveleti terveknek megfelelően, és amikor a kormányok kölcsönös egyeztetés alapján veszélyeztetett időszakot állapítanak meg, utasításokat adni (ajánlásokat tenni) az Egyesített Fegyveres Erők csapatainak a Varsói Szerződés tagállamai területeire való áthelyezésére. A csapatok áthelyezésének rendjét, a más tagállamok területén való tartózkodásuk feltételeit és az ezzel összefüggő egyéb kérdéseket a jelen Határozvány 3. cikkének megfelelően külön határozvány írja elő.
- b) A Varsói Szerződés tagállamai kormányainak vagy a Politikai Tanácskozó Testület döntéseinek végrehajtása céljából utasításokat adni (ajánlásokat tenni) az Egyesített Fegyveres Erők csapatainak magasabb, vagy teljes harckészültségbe helyezésével kapcsolatban.
- c) Az egyeztetett terv végrehajtása céljából részt venni az Egyesített Fegyveres Erők állományába kijelölt csapatok és haditengerészeti erők harc- és hadműveleti kiképzése menetének és harckészültségük színvonalának ellenőrzéseiben.

d) A Varsói Szerződés tagállamai honvédelmi minisztereivel együtt aláírni a hadműveleti tervjavaslatokat, jegyzőkönyveket, terveket és egyéb, az Egyesített Fegyveres Erők fejlesztésére vonatkozó okmányokat, ezeket az illetékes kormányoknak előterjeszteni megvizsgálásra és jóváhagyásra.

e) Az Egyesített Fegyveres Erőkre vonatkozó összes kérdésben a Varsói Szerződés tagállamai honvédelmi minisztereihez és kormányaihoz, valamint a Politikai Tanácskozó Testülethez fordulni.

f) A Varsói Szerződés tagállamai honvédelmi minisztereivel való egyeztetés alapján a kormányokhoz megvizsgálásra jelöltek előterjeszteni az alábbi beosztásokra: az Egyesített Fegyveres Erők törzsfőnöke – a főparancsnok első helyettese; a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak parancsnoka – az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának fegyverzeti helyettese.

g) A honvédelmi miniszterekkel való egyeztetés alapján a jelen Határozvány 8. cikkének megfelelően kinevezni az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának képviselőit a Varsói Szerződés tagállamainak hadseregeihez.

h) A megállapított létszám határain belül jóváhagyni az Egyesített Fegyveres Erők törzsének, a Technikai Testületnek és egyéb vezetési szerveinek állománytábláit, valamint a honvédelmi miniszterekkel való egyeztetés alapján meghatározni az Egyesített Fegyveres Erők vezetési szerveinél szolgálatot teljesítő tábornokok, tengernagyok és tisztek szolgálati rendjét és parancsoikat kiadni azok beosztásba történő kinevezésére.

IV.

AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐK FŐPARANCSNOKÁNAK HELYETTESEI

1. A jelen Határozvány 6. cikkének megfelelően, az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának a következő helyettesei vannak:

- a) az Egyesített Fegyveres Erők törzsfőnöke – a főparancsnok első helyettese;
- b) a főparancsnok helyettesei egyidejűleg a Varsói Szerződés tagállamai honvédelmi minisztereinek helyettesei, vagy a vezérkar (főtörzs) főnökei. Ezeket a kormányok nevezik ki, a Varsói Szerződés minden egyes tagállamától egy-egy főt, akik saját országukban tartózkodnak. Az egymást kölcsönösen érdeklő kérdések megvizsgálása és megoldása céljából az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka ezekkel a helyettesekkel rendszeresen értekezleteket tart;
- c) a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak parancsnoka – a főparancsnok helyettese;

d) a Technikai Testület vezetője – a főparancsnok fegyverzeti helyettese.

2. A törzsfőnököt, a légvédelmi csapatok parancsnokát és a Technikai Testület vezetőjét, kölcsönös egyeztetés alapján, a Varsói Szerződés tagállamainak kormányai nevezik ki a Varsói Szerződés bármely tagállama fegyveres erőinek állományából.

3. A főparancsnok helyetteseinek munkájában a jelen Határozvány, a Varsói Szerződés tagállamai Egyesített Fegyveres Erői Katonai Tanácsáról szóló Határozvány, az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának és az illetékes államok honvédelmi minisztereinek utasításai a mérvadók, a légvédelmi csapatok parancsnokának az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka helyettesének pedig ezen kívül a Varsói Szerződés tagállamai egységes légvédelmi rendszeréről szóló Határozványa mérvadó.

V.

A VARSÓI SZERZŐDÉS TAGÁLLAMAI EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐINEK KATONAI TANÁCSA

1. A Katonai Tanács sokoldalúan vizsgálja a Varsói Szerződés tagállamai Egyesített Fegyveres Erői állapotának és fejlesztésének folyamatban lévő kérdéseit. A Katonai Tanács tevékenysége konzultatív és ajánló jellegű és külön Határozvány alapján valósul meg.

2. Az Egyesített Fegyveres Erők Katonai Tanácsának tagjai:

- az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka, aki a Katonai Tanács elnöke;
- az Egyesített Fegyveres Erők törzsfőnöke – a főparancsnok első helyettese;
- az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának helyettesei – a Varsói Szerződés tagállamai honvédelmi miniszterhelyettesei, vagy a vezérkar (főtörzs) főnökei;
- a Varsói Szerződés tagállama légvédelmi csapatainak parancsnoka – az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának helyettese;
- az Egyesített Fegyveres Erők Technikai Testületének vezetője – a főparancsnok fegyverzeti helyettese.

VI.

AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐK TÖRZSFŐNÖKE

1. A törzsfőnök irányítja az Egyesített Fegyveres Erők törzsének munkáját és koordinálja az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka valamennyi vezetési szervének tevékenységét. Személyesen részt vesz az Egyesített Fegyveres Erők háború idején történő hadműveleti alkalmazásával kapcsolatos kérdések kidolgozásában. Szervezi az Egyesített Fegyveres Erőket érintő kérdések előkészítését és kidolgozását, jelenté-

seket terjeszt elő az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának és ellenőrzi döntéseinek végrehajtását.

2. A törzsfőnök az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának utasítása alapján összehangolja a vezérkarokkal (főtörzsekkel) az Egyesített Fegyveres Erők közös rendezvényeit. A vezérkarokkal (főtörzsekkel) együtt meghatározza a tájékoztató okmányok felterjesztésének rendjét és a hatáskörébe tartozó kérdésekben levelezést folytat a vezérkarokkal (főtörzsekkel).

3. Az Egyesített Fegyveres Erők törzsfőnökének jogában áll a törzsre vonatkozó parancsokat kiadni, jóváhagyni a törzs csoportfőnökségeinek és osztályainak Határozványait, az Egyesített Fegyveres Erők törzsének belső használatra szolgáló terveit és egyéb okmányait, valamint igénybe venni a Varsói Szerződés tagállamai között létesített diplomáciai postát és híradó eszközöket.

4. Az Egyesített Fegyveres Erők törzsfőnökének a Varsói Szerződés tagállamai honvédelmi minisztériumaitól vezérkarfőnök-helyettesi rangban kinevezett helyettesei vannak, akik állandóan az Egyesített Fegyveres Erők törzsében dolgoznak és egyben a vezérkarok (főtörzsek) főképviselei. Biztosítják a Varsói Szerződés tagállamai vezérkarai (főtörzsei) és az Egyesített Fegyveres Erők törzse közötti folyamatos együttműködést, részt vesznek saját csapataik hadműveleti alkalmazásának tervezésében.

VII.

AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐK TÖRZSE

1. Az Egyesített Fegyveres Erők törzse a főparancsnok vezetési szerve.

2. Az Egyesített Fegyveres Erők törzsére hárult a katonapolitikai és hadászati helyzet tanulmányozása és értékelése, a csapatok és haditengerészeti erők harcükszükségére és mozgósítási készenlétére, azok hadműveleti és harckiképzésére, a csapatok szervezési struktúrájának, fegyverzeti rendszerük megjavítására, a csapatok és haditengerészeti erők fegyverekkel és haditechnikával történő ellátására, a hadszíntér berendezésére és a szükséges tartalékok létrehozására vonatkozó javaslatok kidolgozása.

3. Az Egyesített Fegyveres Erők törzse tanulmányozza a valószínű ellenségre vonatkozó adatokat, hadműveleti terveit, szervezését, fegyverzetét, haditechnikáját, a NATO és más imperialista katonai blokkok rendszerével összefüggő egyéb kérdéseket, majd ezek alapján kidolgozza a rendszabályokat és javaslatokat tesz az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának és utasítása szerint tájékoztatja a Varsói Szerződés tagállamai hadseregeinek vezérkarait (főtörzseit).

4. Az Egyesített Fegyveres Erők törzse a jelen Határozvány 11. cikkének megfelelően kidolgozza az Egyesített Fegyveres Erők törzséinél és csapatainál évente végrehajtásra kerülő közös rendezvények tervét (gyakorlatok, hadijátékok, összevonások,

konferenciák, konzultációk, értekezletek stb.) és a Varsói Szerződés tagállamai hadseregeinek vezérkaraival (főtörzsseivel) való egyeztetés után jelenti azt az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának jóváhagyására. A terv jóváhagyása után az Egyesített Fegyveres Erők törzse megszervezi az általános tervben szereplő rendezvények előkészítését és végrehajtását.

5. Tanulmányozza, általánosítja és javaslatokat tesz a pozitív tapasztalatok, a csapatok kiképzésében alkalmazott új módszerek és fogások bevezetésére, valamint tanulmányozza és összesíti a csapatok kiképzése anyagi bázisai tökéletesítésével kapcsolatban elért eredményeket.

A csapatok tapasztalatainak és állapotának tanulmányozása, valamint a helyszínen nyújtandó segítség céljából az Egyesített Fegyveres Erők törzse tábornokai és tisztjei részt vesznek az Egyesített Fegyveres Erők állományába kijelölt csapatoknál és haditengerészeti erőinél az Egyesített Parancsnokság és a honvédelmi minisztériumok tervei alapján lefolytatásra kerülő közös rendezvényeken (gyakorlatokon, összehívásokon, hadijátékokon stb.)

A hadügyben elért legújabb tudományos-technikai eredmények alkalmazása szempontjából kölcsönös érdeklődésre számot tartó értekezleteket és tudományos konferenciákat rendez.

6. Az Egyesített Fegyveres Erők törzse munkáját a Varsói Szerződés tagállamai vezérkaraival (főtörzsseivel) való szoros együttműködésben végzi.

A vezérkarok (főtörzsek) az Egyesített Fegyveres Erők törzsével összehangolják az Egyesített Fegyveres Erők csapatainak, haditengerészeti erőinek és törzsének diszlokációját (magasabbegységtől felfelé), tartalékaik helyét és az Egyesített Fegyveres Erők törzsének rendszeresen megadják a szükséges tájékoztatást az együttesen összeállított grafikon szerint.

7. Az Egyesített Fegyveres Erők törzsét az arányos képviselő elve alapján (az 1. sz. mellékletnek megfelelően) a Varsói Szerződés tagállamai valamennyi hadseregének tábornokaival, tengernagyaival és tisztjeivel töltik fel, akiket saját hadseregükben egyéb kötelmei alól felmentenek.

8. A törzsben szolgálatot teljesítő tábornokok, tengernagyk és tisztek saját nemzeti egyenruhájukat és katonai megkülönböztető jelzéseiket viselik, rájuk nézve a saját fegyveres erőkre meghatározott szabályok érvényesek. A szolgálat teljesítésének rendjét a törzsnél az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka a Varsói Szerződés tagállamai honvédelmi minisztereivel való egyeztetés alapján határozza meg.

9. A Varsói Szerződés tagállamai Egyesített Fegyveres Erői törzsének és az Egyesített Fegyveres Erők többi vezetési szervének székhelye Moszkva.

VIII.

AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐK TECHNIKAI TESTÜLETE

1. Az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka mellett Technikai Testület kerül létrehozásra. A Technikai Testület élén a Technikai Testület vezetője – az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának fegyverzeti helyettese áll. A Technikai Testület munkájában az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának utasításai és a jelen Határozvány az irányadók.

2. A Technikai Testület a Varsói Szerződés tagállamai hadseregeinek fegyverzeti és technikai rendszerére vonatkozó ajánlásokat dolgoz ki, tanulmányozza ezen hadseregek fegyverzetének és technikájának állapotát, fejlesztési távlatait és kölcsönös egyeztetés alapján rendszabályokat fogantat az azon tudományos-kutató és kísérleti-konstrukciós munkálatok koordinálására, amelyek összefüggnek a hadseregek fegyverzettel és technikával történő ellátásával és kölcsönös érdekeket képviselnek.

3. A Technikai Testület munkája során kapcsolatot tart a KGST Hadiipari Bizottságával.

4. Az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának fegyverzeti helyettese mellett Katonai Tudományos-technikai Tanács kerül létrehozásra, melynek alapvető feladata a Technikai Testület által előkészített legfontosabb ajánlások megvizsgálása.

A Katonai Tudományos-technikai Tanácsba a honvédelmi miniszterek, vagy a vezérkarok (főtörzsek) főnökeinek fegyverzeti helyettesei, vagy a Varsói Szerződés tagállamai honvédelmi minisztériumai (vezérkarai) Tudományos-technikai Bizottságainak képviselői tartoznak. A Katonai Tudományos-technikai Tanács elnöke az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának fegyverzeti helyettese.

A Katonai Tudományos-technikai Tanács javaslatait jegyzőkönyvekben rögzítik és jóváhagyásra az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának terjesztik fel.

IX.

AZ EGYESÍTETT PARANCSNOKSÁG ÉS AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐK VEZETÉSI SZERVEI TEVÉKENYSÉGÉNEK KÖLTSÉGVETÉSE ÉS FINANSZÍROZÁSA

1. Az Egyesített Parancsnokság, az Egyesített Fegyveres Erők törzse és egyéb vezetési szervei tevékenységének finanszírozására költségvetést készítenek a Varsói Szerződés tagállamai arányos részesedésének terhére a 2. sz. mellékletnek megfelelően.

2. Az Egyesített Fegyveres Erők hadművelleti és harc kiképzésével összefüggő közös rendezvények fedezése, az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának tartaléka-

ba kijelölt anyagi készletek fenntartása, az Egyesített Parancsnokság és az Egyesített Fegyveres Erők vezetési szervei szolgálati tevékenységének biztosítása, a kormányzati és hadművelleti összeköttetés használata, valamint a gépkocsi szállítás fenntartása a költségvetésből történik.

A költségvetést és annak elszámolását a kormányok megbízásából a Varsói Szerződés tagállamai honvédelmi miniszterei és az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka évenként hagyják jóvá.

3. Az Egyesített Fegyveres Erők törzsében és egyéb vezetési szerveinél szolgálatot teljesítő tábornokok, tengernagyok és tisztek illetményével, ruházatával és elhelyezésével, egészségügyi ellátásával és egyéb már járandóságával kapcsolatos kiadásokat a Varsói Szerződés tagállamainak honvédelmi minisztériumai fedezik az illető országokban érvényben lévő törvényeknek és határozványoknak megfelelően.

A tábornokok és tisztek illetményét az illetékes államok honvédelmi miniszterei határozzák meg az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokával való egyeztetés alapján.

A 2. sz. melléklet a Varsói Szerződés tagállamai Egyesített Fegyveres Erőiről és Egyesített Parancsnokságáról szóló Határozványhoz.

A Varsói Szerződés tagállamainak az Egyesített Parancsnokság, az Egyesített Fegyveres Erők törzse és egyéb szervei tevékenységének költségvetéséhez való hozzájárulásának százalékos aránya:

Bolgár Népköztársaság	7%
Magyar Népköztársaság	6%
Német Demokratikus Köztársaság	6%
Lengyel Népköztársaság	13,5%
Román Szocialista Köztársaság	10%
Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége	44,5%
Csehszlovák Szocialista Köztársaság	13%

Eredetivel egyezik.

Budapest, 1969. március 10.

1969. március 10.

Határozvány a Varsói Szerződés tagállamainak egységes légvédelmi rendszeréről, béke idejére – tervezet

I. fejezet

A VARSÓI SZERZŐDÉS TAGÁLLAMAINAK EGYSÉGES LÉGVÉDELMI RENDSZERE

1. Az egységes légvédelmi rendszer a Bolgár Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Román Szocialista Köztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság kormányai által kijelölt légvédelmi csapatokat és a Szovjetunió a Lett, Litván, Belorusz, Ukrán, Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság területén állomásozó légvédelmi csapatait egyesíti a Varsói Szerződés valamennyi tagállamának érdekét szolgáló harcfeleladatok közös megoldására.

Ennek megfelelően a Varsói Szerződés valamennyi tagállama légvédelmi csapatai – a saját területe oltalmazásával kapcsolatos feladatok megoldása mellett – erőinek egy részével a hadművelleti tervben és az együttműködési tervekben meghatározottak alapján bevonásra kerülnek a szomszédos együttműködő államok légvédelmének megerősítésére.

2. A Varsói Szerződés tagállamai egységes légvédelmi rendszerébe kijelölésre kerülő légvédelmi csapatok harci állományát az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka és a Varsói Szerződés tagállamai honvédelmi miniszterei által aláírt, valamint a Varsói Szerződés tagállamainak illetékes kormányai által jóváhagyott jegyzőkönyvek határozzák meg.

3. A Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak egyesítése a tagállamok érdekeit szolgáló harcfeleladatok közös megoldása érdekében az alábbi elveken alapszik:

- a csapatok alkalmazása egységes közös terv alapján;
- a csapatok haditechnikával való felszerelése, amely biztosítja a csapatok harctevékenységeinek megbízható vezetését és szoros együttműködését;
- a csapatok közös harctevékenységeinek központi vezetése;
- a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi erőinek és eszközeinek szoros együttműködése;
- a légvédelmi csapatok egységes rádiólokációs felderítési és értesítési rendszere, valamint a légvédelmi rakétaeszközök egységes célmegjelölési és a vadászlégierő egységes rávezetési rendszere;
- a csapatok, törzsek és a parancsnokság harc készségével, harci és hadművelleti kiképzésével szemben támasztott egységes követelmények;
- egységes híradási rendszer.

Az agresszor légi támadó eszközei első csapásainak visszaverésére alkalmazásra kerülnek a Varsói Szerződés tagállamai honi, szárazföldi csapatainak és haditengerészeti erőinek összes légvédelmi erői és eszközei.

4. Az egységes légvédelmi rendszer vezetését a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak parancsnoka – az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának helyettese – valósítja meg.

A Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak parancsnoka a csapatok közös harctevékenységének irányítását és koordinálását a tagállamok légvédelmi csapatainak parancsnokain keresztül valósítja meg a központi harcálláspontról, szükség esetén a kisegítő harcálláspontokról, személyesen, vagy helyettesén keresztül.

5. A Varsói Szerződés tagállamainak honvédelmi miniszterei valósítják meg országaik légvédelmének és légvédelmi csapataik tevékenységének folyamatos vezetését.

A Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi parancsnokának megléte nem mentesíti a nemzeti parancsnokságot saját területük oltalmazásának és a légvédelmi csapatok állapotának felelőssége alól sem békében, sem háború idején.

6. A Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatai parancsnokának vezető szerve azon állam légvédelmi csapatainak törzse, ahonnan a légvédelmi csapatok parancsnokát kijelölték. Az említett törzs neve a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak törzse. A törzsfőnök a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatai parancsnokának első helyettese.

7. A Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak parancsnoka mellett működő harcvezetési szerveknél a honvédelmi miniszterek hozzájárulásával képviselők tartózkodhatnak a Varsói Szerződés valamennyi tagállama légvédelmi csapatainak törzseitől.

A Varsói Szerződés valamennyi tagállama légvédelmi csapatainak törzsénél a honvédelmi miniszter hozzájárulásával a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatai parancsnokának képviselői tartózkodhatnak.

A Varsói Szerződés tagállamainak légvédelmi parancsnokai a légvédelmi törzsek képviselőit szükség esetén kölcsönösen egymáshoz küldik.

II. Fejezet

A VARSÓI SZERZŐDÉS TAGÁLLAMAI LÉGVÉDELMI CSAPATAINAK PARANCSNOKA – AZ EGYESÍTETT FEGYVERES ERŐK FŐPARANCSNOKÁNAK HELYETTESE

1. A Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak parancsnokát – az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának helyettesét – a Varsói Szerződés tagállamainak kormányai nevezik ki az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának felterjesztése alapján.

A Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatai parancsnokának – az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka helyettesének – tevékenységében a Varsói Szerződés tagállamai Egyesített Fegyveres Erőinek és az Egyesített Parancsnokságnak a Határozványa, a jelen Határozvány, valamint az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának utasításai az irányadók.

Az Egyesített Fegyveres Erők légvédelmi csapatai parancsnokának azon ország (fegyveres erők) honvédelmi Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatai parancsnokát. Az első helyettes a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmének folyamatos kérdéseivel foglalkozik és munkájában a légvédelmi törzsre, valamint az Egyesített Fegyveres Erők törzsénél lévő szervekre támaszkodik.

2. A Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak parancsnoka – az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának helyettese – köteles:

- a) vezetni a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi erőinek és eszközeinek harctevékenységét az egységes hadművelleti terv alapján;
- b) a tagállamok légvédelmi parancsnokainak részvételével kidolgozni a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatai alkalmazásának tervét. A tervet aláírják ezen országok honvédelmi miniszterei, légvédelmi parancsnokai, a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak parancsnoka és az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka, és a Varsói Szerződés tagállamainak illetékes kormányai hagyják jóvá;
- c) megszervezni a hadművelleti együttműködést a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatai között a jóváhagyott terv alapján. Az együttműködési terveket a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak parancsnoka, a megfelelő országok légvédelmi parancsnoka írja alá és az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka és a honvédelmi miniszterek hagyják jóvá;
- d) minden szempontból ismerni a légvédelmi csapatok helyzetét és a tagállamok légvédelmi csapatainak parancsnokaival együtt rendszabályokat fogantatni a légvédelmi csapatok állandó harckészültségének biztosítására;
- e) javaslatokat kidolgozni az egységes légvédelmi rendszer továbbfejlesztésére és a csapatok harci technikával való ellátására;
- f) vezetni a tagállamok légvédelmi csapatainak közös hadművelleti gyakorlatait, valamint a légvédelmi csapatok vezető állományának kiképzési módszertani összehasonlásait és értekezleteit a honvédelmi miniszterekkel egyeztetett és az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka által jóváhagyott terv alapján;
- g) a Varsói Szerződés egyik vagy másik tagállama légvédelmi parancsnokának kérésére megadni a szükséges segítséget a törzsek és csapatok hadművelleti és harckiképzésében, a légvédelmi csapatok harckészültségével és kiképzésével szemben támasztott magas színvonalú és egységes követelmények biztosítása céljából;

h) tanulmányozni és közreadni az alapvető haditechnikai eszközök harci alkalmazásának és üzemeltetésének tapasztalatait.

3. A Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak parancsnoka felelősséggel tartozik az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi erőinek és eszközeinek együttműködéséért és azok harcckészültségéért.

A Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatai parancsnokának – az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnoka helyettesének – jogában áll:

- a) honvédelmi miniszterekkel egyeztetett terv megvalósítása céljából részt venni a Varsói Szerződés tagállamai egységes légvédelmi rendszerébe kijelölt légvédelmi csapatok és törzsek hadműveleti és harcckiképzésének, valamint harcckészültségének ellenőrzésében;
- b) megbeszéléseket folytatni a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi parancsnokaival mindazon kérdésekben, amelyek a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatai parancsnokának kötelmeiből adódnak;
- c) légitámadás veszélye vagy a légtér megsértése esetén utasításokat adni a tagállamok légvédelmi parancsnokainak a csapatok harci alkalmazása kérdéseiben;
- d) ajánlásokat tenni a légvédelmi csapatok harcckiképzésének és új technikával való felszerelésének kérdéseiben;
- e) a tagállamok légvédelmi csapatai parancsnokaival való egyeztetés alapján meghatározni a tájékoztatás rendjét a Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatainak tevékenységéről.

A Varsói Szerződés tagállamai légvédelmi csapatai parancsnokának jogában áll javaslatokat tenni saját országa légvédelmének fejlesztésére és a Varsói Szerződés tagállamai egységes légvédelmi rendszere tökéletesítésére.

Eredetivel egyezik!

Budapest, 1969. március 10.

03021/1/90/HMT
0233/EFE.sz.

Titkos
"Visszatérő honápisig"
MINISZTER ELVÁRTA!

Kárpáti Ferenc

a Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere

BL

Budapest

Tisztelt Miniszter Elvtárs !

Az Egyesített Fegyveres Erők főparancsnokának a Magyar Néphadseregben működő képviselőre vonatkozó javaslataikat figyelmesen megvizsgáltuk.

Az EFE főparancsnokának magyarországi képviselője a Magyar Köztársaság kormányának döntése értelmében, a "Határozvány a Varsói Szerződés tagállamai Egyesített Fegyveres Erőiről és Egyesített Parancsnokságáról (békében)" c. okmány 8. cikkelye alapján tartózkodik ott. A képviselőhöz a csapatok és törzsek hadműveleti kiképzésének megszervezése, a csapatok harcckészültségének és mozgósítási készenlétének, tábori és légi kiképzésének tökéletesítése terén nagy gyakorlati tapasztalattal rendelkező tábornokokat és tiszteket vezényelnek. Velük kapcsolatban az MK Honvédelmi Minisztériumának vezetői részéről észrevétel nem merült fel, a képviselő apparátusában teljesített szolgálatuk befejeztével pedig több ízben dicséretben részesültek, egyebek közt a Magyar Köztársaság kormánya részéről is.

Ezért megértve a Magyar Köztársaságban kialakult belpolitikai helyzet bonyolultságát, arra szeretném kérni Önt,

242/1613.

/ . számú példány

Ref!
90.2.28.
Sinyó

hogy most ne vessék fel az EFE főparancsnok magyarországi képviselete által kifejtett tevékenység beszüntetésének kérdését, mivel ez a katonai téren kialakult együttműködés további leépüléséhez vezethet. Annál is inkább, mivel ezt a kérdést a Politikai Tanácskozó Testület varsói (1988. évi) ülésének megbízásából létrehozott - a Varsói Szerződés keretén belüli politikai és katonai együttműködés mechanizmusának tökéletesítésével foglalkozó - szakértői csoport vizsgálja. Ezért az adott kérdésre vonatkozó döntés egyoldalú meghozatala - véleményünk szerint - kissé korai volna.

Ami azon javaslataikat illeti, miszerint az EFE főparancsnok képviseletét az MK Honvédelmi Minisztériumának épületéből áthelyezik, meg lehetne vizsgálni azt a lehetőséget, hogy az MK Honvédelmi Minisztériumán kívül jelölnek ki részére - a "Határozvány az EFE főparancsnokának a Varsói Szerződés tagállamai hadseregeinél működő képviselőről" c. okmány "f" pontjának 12. cikkelye értelmében berendezett - helyiséget.

Az EFE főparancsnok magyarországi képviselője apparátusának a Szovjetunió Nagykövetségén vagy a Déli Hadseregcsoporthoz történő elhelyezése - az Önök előtt is ismert okok miatt - nem célszerű.

Élve az alkalommal, engedje meg, hogy jó egészséget, felelősségteljes tevékenységében sikereket kívánjak Önnek.

1990. február 26.

Tisztelettel

Dmitrij JAZOV hadseregtábornok,
a Szovjetunió honvédelmi minisztere

A NATO 1988. 11. 25-én és a VSZ 1989. 01.30-án nyilvánosságra hozott adatai
a két tömb erőiről és eszközeiről

NATO-szerint		VSZ-szerint	
NATO-nak van	vsz-nek van	NATO-nak van	vsz-nek van
Létszám		Fegyveres erők Európában és a csatlakozó vízterületeken	
2 213 593	3 090 000	3 660 200	3 573 100
Harcokcsik		Harcokcsik	
16 424	51 500	30 690	59 470
PSZH + egyéb páncélozott harcjármű		Gyalogsági harcjármű és PSZH-k	
4153 + 35 351 össz.: 39 504	22 400+71 000 össz.: 93 400	46 900	70 330
Nehéztűzérő		Sorozatvető rendszerek, 75 mm-es tüzérségi eszközök és ennél nagyobb űrméretű tüzérségi eszközök, 50 mm-es és ennél nagyobb űrm. av.	
14 458	43 400	57 060	71 560
Páncéltörő fegyverek		Páncéltörő rakétakomplexumok	
18 240	44 200	18 070	11 465
Légvédelmi eszközök		Légvédelmi csapatok elfogó vadászgépei, földi célok ellen nem képesek tevékenykedni	
10 309	24 400	50	1 829
Harc repülőgépek		Front /hc./, légvédelmi és haditengerészeti légierező harc repülőgépei	
3 977	8 250	7 130	7 876
Helikopterek		Harc helikopter /haditengerészeti is/	
2 419	3 700	5 270	2 785
Hídvető harcokcsi		-	
454	2 550	nincs adat	
-		Csapásmérő /bontó, vadász, bontó, csata-/ repülőgépek a front- /hc./ és haditengerészeti légierezőnél	
nincs adat		4 075	2 783
-		Harcászati rakétaindító állványok	
nincs adat		136	1 608
-		Tengeralattjárók /a hadászati ballisztikus rakétákat hordozó tengeralattjárók nélkül/	
nincs adat		200, ebből 76 atommeghajtású	228, ebből 80 atommeghajtású
-		Nagyobb felszíni hadihajó /ramo, szemajó, cirkáló, torpedóhajtó, frent, 1200 t-és és ennél nagyobb víztiszta hadihajó/	
nincs adat		499	102

002240/16/1989

1/22/5-2E-3

szám: 00530/17/1989/Hdm.

TÜRÜLVE!
A minősítést megszüntette:
Simon György

Szigorúan Titkos 42. számú soksz. példány
Visszaadásig

Egyetért: Dr. Kulcsár Kálmán
IM
Dr. Kemenes Ernő
OT elnöke
Dr. Hársfalvi Rezső
műv. min. h.

Egyetértéssel
ért egyet:

Dr. Medgyessy Péter
MT elnök h.
Dr. Kunos Péter
PÜM ÁT
Dr. Udvari László
KÜHÉM ÁT
Pál László
Ip. Min. ÁT
Dr. Varga Miklós
KVM ÁT
Dr. Szabó Ferenc
MÉM ÁT
Dr. Illés Béla
szoc. és eü. min. h.

Egyetért, de a vezetési struktúrá-
hoz módosító észrevételeket tett:
Markovics Ferenc
MT Hiv. elnök h.

ELŐTERJESZTÉS

A védelmi doktrína megvalósítása
a Magyar Néphadseregben

Az előterjesztés három alapvető tényezéből indul ki a had-
seregreform megvalósítása tekintetében.

Az első és alapvető, az új biztonságpolitikából fakadóan
rövid időn belül védelmi jelleget biztosítani a hadseregnek. Ez
azt igényli, hogy azokat a katonai szervezeteket és fegyverzetet,
amelyek döntően támadó jellegű célokat szolgálnak a Varsói Szer-
ződés hadseregeiben - így a Magyar Néphadseregben is - arányát
tekintve jelentősen, rövid időn belül lényegesen csökkenteni
kell.

A második tényező az ország jelenlegi és a közeljövőben
várható gazdasági helyzete, amely nem teszi lehetővé a kialakult
nagyságrendű hadsereg további fenntartását. A nemzetközi helyzet
tendenciái, az új biztonságpolitikai felfogás érvényre juttatása

- 2 -

A harmadik jelentős tényező, amit figyelembe kell venni,
hogy egy lényegesen kisebb méretű haderő fenntartása is egyre
költségesebb, amennyiben azt korszerű szinten kívánjuk tartani.
Másképp hosszú idő óta háttérbe szorult az emberek, tisztek,
tiszthelyettesek - de a sorkatonák szolgálati és életkörülményei-
nek megfelelő szinten tartása is. A jövőben elkerülhetetlen,
hogy az e téren meglevő feszítő problémák mielőbb megoldást nyer-
jenek.

JAVASLAT A MAGYAR NÉPHADSEREG SZERVEZETÉRE, NAGYSÁGRENDJÉRE ÉS TOVÁBBI FEJLESZTÉSÉRE

A Magyar Néphadsereg fejlesztése az ország anyagi lehető-
ségeinek megfelelően, a szövetségi kötelezettségekkel össz-
hangban ment végbe, és megfelelt hazánk politikai és katonai
céljainak. Ennek eredményeként a hadsereg az Egyesített Fegy-
veres Erők keretében országunk nagyságrendjének megfelelő he-
lyet foglal el, felszereltsége megfelelt a szövetségben kiala-
kult átlagszínvonalnak. Az utóbbi évtizedben azonban - a gaz-
dasági nehézségek következtében - a hadsereg technikai állapota
számottevően romlott, fokozatos leépülés kezdődött.

A Magyar Néphadsereg további fejlődését és fejlesztését meghatározó fontosabb tényezők

1. Az 1970-es évek elején a VSZ és a NATO között létre-
jött hadászati erőegyensúly meghatározó jelentőségű változások
feltételeit teremtetten meg.
2. Hazánk kedvező katonaföldrajzi helyzete.
3. A néphadsereg napjainkra kialakult helyzete.
4. A biztonságpolitika új felfogása, a VSZ és az MK kato-
nai doktrínája védelmi jellegének fokozottabb előtérbe kerülése.
5. A Magyar Néphadsereg feladatait továbbra is a VSZ kere-
tében hajtja végre, így korszerűsítése is összehangoltan, együtt
valósítható meg. Ugyanakkor számolni kell azzal is, hogy az or-
szágban állomásozó szovjet csapatok kivonása folytatódhat. Ez
alapvetően nem befolyásolja az MN nagyságrendjét és korszerűsíté-
sét.

6. A hadsereg fejlesztésére fordítható anyagi eszközök nagysága az ország, a népgazdaság teherbíró képességének várható alakulása alapján kerülhet meghatározásra.

7. Bécsben az európai haderők és hagyományos fegyverzetek csökkentéséről folyó tárgyalások várható eredményei.

8. A VSZ tagállamai egyoldalú haderőcsökkentési kezdeményezései és a vele szorosan összefüggő szovjet csapatkivonások az MK területéről.

Mindezek alapján a katonai vezetés arra a következtetésre jutott, hogy a védelmi koncepcióval összhangban egy olyan "HADERŐREFORM"-ra van szükség, aminek eredményeképpen a minőségi fejlesztés követelményeit az ediginél fokozottabban érvényesítve, a jelenleginél lényegesen kisebb és hosszabb távon elfogadható színvonalon tartható fegyveres erő jön létre.

Ennek megfelelően:

- Az ország védelmét - az arra való felkészülést - a védelmi doktrínával összhangban célszerű megvalósítani.

- A kialakult nemzetközi, belpolitikai és gazdasági helyzetben lehetséges és szükséges, hogy a már bejelentett egyoldalú (9 %-os) csökkentésen túl 1991. végéig további, mintegy 20-25 %-os haderőcsökkentést hajtsunk végre.

- Ezzel egyidejűleg erősíteni a védelmi jellegzetes azáltal, hogy az elsősorban támadó rendeltetésű szervezeteket és technikai eszközöket (szárazföldi rakéták, harckocsik, tüzérségi tüzerszervezetek) ennél nagyobb, a kifejezetten védelmet szolgáló eszközöket (páncéltörő és légvédelmi eszközök) - pedig kisebb mértékben csökkentjük.

- Módosítani a néphadsereg békefeltöltöttségének területi megoszlását. Ennek megvalósítására fokozatosan csökkentjük az ország nyugati részén az alakulatok nagyobb feltöltöttségét. Ezzel párhuzamosan az ország más területein megmaradó alakulataink békefeltöltöttségét emeljük.

- Szükséges irányítási rendszerünk további egyszerűsítése. Az állami irányítási rendszer módosulásával (Parlament, köztársasági elnök, kormány) összhangban változtatni kell a néphadsereg vezetési rendjét.

A haderőreform főbb területei

A Honvédelmi Minisztérium szervezetének, vezetési rendjének átalakítása

A minisztérium jelenlegi szervezete a Vezérkarból, hat főcsoportfőnökségből és néhány önálló főnökségi szervből áll. Létszáma 1348 fő, a hadsereg létszámának 1,1 %-a. Szervezetét a nagyfokú centralizáltság jellemzi, az irányító apparátus létszáma magas, gyakoriak a párhuzamosságok.

A minisztérium átalakítását az is indokolja, hogy az új elveken épülő kormányzati munka kialakulása következtében a honvédelmi miniszter nem képes - nem is indokolt -, hogy napi operatív parancsnoki feladatokat végezzen; a közigazgatási és a tervezett haderőreformmal összhangban célszerű a vezető szervek számának és azok létszámának racionális csökkentése.

A változás leglényegesebb sajátossága, hogy a minisztériumban szétválasztásra kerül a kormányzati, államigazgatási munka, valamint a közvetlen katonai irányítás-vezetési tevékenység. Ezáltal a miniszter mentesül a napi, operatív ügyektől és nagyobb lehetősége nyílik a parlamenti, törvényhozási, politikai, katonapolitikai kérdésekkel való foglalkozásra; a követelmények kidolgozására; a nemzetközi katonai kapcsolatok fenntartására és várható bővítésére.

Az új vezetési rendszer kialakításánál figyelembe vettük más országok honvédelmi irányító tevékenységét, a módosított Alkotmány követelményeit, az állami és kormányzati munka szükség-szerű változtatásának igényét.

A javasolt modell e követelményeknek megfelelően az alábbiak szerint tagozódik:

1. Honvédelmi Minisztérium

Végzi: a honvédelmi ágazat államigazgatási feladatait; elvi irányítást gyakorol a néphadsereg katonai szervezetei felett;

tevékenységében érvényesíti a legfelsőbb állami szervek által meghatározott honvédelmi feladatokat, az Alkotmány és más jogszabályok rendelkezéseit; gondoskodik a nemzetközi szerződésekből eredő katonai kötelezettségek teljesítéséről.

2. A Magyar Néphadsereg Parancsnoksága:

Végzi: a néphadsereg katonai, szakmai irányítását. Ezen belül kidolgozza a hadsereg fejlesztésének, felkészítésének, harckészültségének, a haderőnemek együttműködésének elveit, és szervezi annak gyakorlati végrehajtását; szervezi a szövetségi rendszerben vállalt kötelezettségek katonai, szakmai feladatainak végrehajtását; irányítja a hadsereg személyi állományát, anyagi-technikai eszközökkel való feltöltését, a személyi állomány nevelésével és szociális ellátásával összefüggő feladatokat, valamint megvalósítja a hadsereg folyamatos vezetését.

A Magyar Néphadsereg parancsnoka a megszabott követelmények és a biztosított feltételek szerint teljes felelősséget visel a néphadsereg állapotáért, fejlesztéséért, felkészítéséért, harckészültségéért.

* * *

A fenti szervezeti és vezetési változások biztosítják, hogy határozottan elkülönül a honvédelmi feladatok államigazgatási és a parancsnoki, operatív irányítás rendje. Lehetővé válik, hogy a Honvédelmi Minisztérium és az MN Parancsnokság lényegesen kisebb létszámmal, kevesebb vezetési elemmel végezze a védelmi feladatok irányítását, végrehajtását. A létszámmegtakarítás mintegy 550-600 fő.

Az új minisztériumi struktúra és vezetési rend megfelel az Országgyűlés, a köztársasági elnök intézménye, a kormány feladat- és felelősség rendjében meghatározott követelményeknek.

A javasolt struktúra biztosítja a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői szervezeti rendjéhez való kapcsolódást azáltal, hogy a miniszter a VSZ Honvédelmi Miniszteri Bizottság tagja, az MN parancsnoka a VSZ Katonai Tanács tagja, a főparancsnok nemzeteti helyettese. Mindez lehetővé teszi, hogy a Varsói Szerződés

korszerűsítésére vonatkozó magyar javaslatok realizálódása esetén a főparancsnoknak függetlenített állandó magyar helyettese lehessen a Parancsnokság székhelyén.

A javasolt változat a katonai sajátosságok miatt eltér más államigazgatási szervezetek struktúrájától. Ezért javaslom a Honvédelmi Minisztériumban:

- egy államtitkári és
- egy miniszterhelyettesi státusz jóváhagyását.

Ezen túlmenően az MN parancsnoka államtitkári, a vezérkar főnöke miniszterhelyettesi besorolást kapjon.

A néphadsereg 30-35 %-os csökkentésének végrehajtása

A doktrínánk katonai-technikai oldala, az ország szükséges és elégséges védelméhez nélkülözhetetlen védelmi erők mennyisége, illetve a népgazdaság teherbíróképessége közötti összhang megteremtése érdekében mintegy 30-35 %-os egyoldalú haderő és fegyverzetcsökkentés végrehajtását tervezzük. Ennek megvalósítása esetén a néphadsereg 1991. végén rendelkezne:

- a szárazföldi hadsereg állományában a jelenlegi tagozódásnak megfelelően alapvetően három hadtesttel, továbbá az ezek alkalmazásához szükséges biztosító és kiszolgáló erőkkel, illetve a béke- és háborús szükségleteknek megfelelő hátszériai alakulatokkal;

- a légvédelmi és repülőcsapatok alárendeltségében légvédelmi rakétacsapatokkal, alapvetően a Budapest-Paks objektumcsoport oltalmazásának ellátására; vadászrepülő-egységekkel, illetve a szárazföldi csapatok tevékenységének támogatására szolgáló repülőerőkkel, valamint a biztosításukhoz szükséges rádiótechnikai csapatokkal.

A bécsi tárgyalásokon javasolt csökkentések elfogadása esetén lehetőség nyílik további mérséklésekre: harckocsiknál mintegy 300 db-bal, páncélozott szállító harcjárműveknél 800 db-bal, tüzérségi tűzeszközöknél 400 db-bal.

A polgári védelem irányítási rendszerének korszerűsítése

A katonai vezetés célszerűnek tartja a polgári védelem irányítását, szervezeteit és feladatait - a kormányzati védett vezetési rendszer kivételével - átadni a Belügyminisztériumnak. Ezt indokolja, hogy:

- az 1949. évi Genfi Egyezményeket kiegészítő 1977. évi Jegyzőkönyv szerint a polgári védelem - humanitárius, fegyver nélküli szervezetként - fegyveres konfliktus esetén nemzetközi jogi oltalomban részesül;

- a PV szakszolgálati és önvédelmi erői alapvetően államigazgatási, társadalmi és gazdálkodó szervezetek bázisán szerveződnek, a lakosság ezirányú felkészítését alapvetően a tanácsai szervek koordinálják;

- a polgári védelmi tevékenység közvetlen irányítása a területileg illetékes tanácsok hatáskörében van, amelyek a BM irányítása alá tartoznak.

Ezzel összhangban - a nemzetközi gyakorlathoz igazítva - a polgári védelem fő feladataként hangsúlyosabban a békeidőszaki ipari és egyéb katasztrófák elhárításában, az elemi csapások hatásai elleni védekezésben és következményei felszámolásában való közreműködést, az üzemi önmentés erősítését szükséges meghatározni. Egyidejűleg a háborús feladatokra való felkészülést az ország reális veszélyeztetettségével összhangban újszerűen és visszafogottabban célszerű megállapítani azzal, hogy a szakterület felkészítését az országvédelem részeként indokolt továbbra is kezelni.

Továbbra is a HM-re (MHVK-rs) hárulna az országvédelem egységes rendszere részeként a pv háborús felkészítésének elvi irányítása, a hadászati-hadművelési követelményeinek meghatározása, valamint a kormányzati védett vezetési rendszer előkészítése, háborús működésének katonai védelme. Ezen túlmenően az MH a rendkívüli időszaki helyzetben továbbra is segítséget nyújt és közreműködik az ipari és egyéb katasztrófák, elemi csapások következményeinek felszámolásához, az együttműködési tervek alapján.

A fentiek mellett tisztázni indokolt a pv feladatokban a más minisztériumok, országos hatáskörű szervek új felfogás szerinti felelősségi, jog- és hatáskörét.

A javasoltak részletesebb feltárására, azok összes (szervezeti, anyagi-technikai, pénzügyi) konzekvenciáinak áttekintésére, a polgári védelmi feladatok jogszabályi kidolgozására van szükség. Ezt a munkát a BM és a HM, az érintett kormányzati szervek, a megyei (fővárosi) tanácselnökök bevonásával elvégeznék és azt a jövő év közepén, a készülő önkormányzati és tanács törvényre is figyelemmel, azzal párhuzamosan a Minisztertanács részére előterjesztenék.

A tervezett csökkentések eredményeként a néphadsereg béke-létszáma mintegy 90 ezer fő, hadilétszáma pedig 270 ezer fő lesz. A HM tárcához tartozó, néphadseregen kívüli szervezetek összlétszáma maximálisan 10 ezer fő lehet.

A haderőcsökkentés végrehajtásának módja és ideje

A néphadsereg csökkentését - az átalárendelések végrehajtásával egyidejűleg - rövid idő alatt célszerű megvalósítani, mert a fenntartási kiadások számításba vett jelentős mérséklése a következő időszakban csak így érezhető kedvező hatását a fejlesztésben.

A hivatásos állomány csökkentése - alapvetően a természetes kiáramlással és a beiskolázás mérséklésével - 1994-ig fejeződik be. Az átállás megvalósításakor a csökkentett hadrend feltöltéséhez szükséges hivatásos állományon túl, mintegy 1500 tiszt és 1000 tiszthelyettes lesz a néphadseregben. A felszabaduló hivatásos állományról történő gondoskodás, sorsuknak körültekintő elrendezése, illetve az általuk képviselt szellemi és szakmai kapacitás felhasználása érdekében ezt az állományt a hadseregen belül mobilizálható állapotban meg kívánjuk őrizni.

A néphadsereg jelzett mértékű csökkentése, illetve a demográfiai helyzet alakulása a katonai vezetés megítélése szerint

1991-től reális lehetőséget adhat a honvédelmi törvény módosításával egyidejűleg a sorkatonai szolgálat időtartamának 18 hónapról 12 hónapra történő csökkentésére. Ez lehetővé tenné a fegyver nélküli sorkatonai, a tartalékos katonai és a polgári szolgálat idejének arányos mérséklését.

A védelmi doktrínánkkal összefüggésben lehetőséget látunk a készenléti idők felülvizsgálatára, az állandó készenlétű szárazföldi csapatok mennyiségének csökkentésére, illetve a fel nem töltött alakulatok készenléti idejének lényeges növelésére.

Hasonlóan csökkentési lehetőségeket látunk a védelem részére felhalmozott anyagi és eszközkészletek terén. Elgondolásaink szerint számottevő csökkentésekre nyílhat mód a tárolt üzemanyag, élelem, egészségügyi készletek és mások vonatkozásában. A normák felülvizsgálása és a számításba vett tevékenységhez történő igazítása esetén más (harci) anyagok terén is lehetőség van erre. Mindez lehetőséget adhat az objektumok mennyiségének felülvizsgálatára, esetleges csökkentésére.

A katonai vezetés 1990-1992. közötti időszakra vonatkozó elgondolása

A néphadsereg kialakult helyzetéből - főként anyagi-technikai állapotából - következik, hogy a néphadsereg technikai korszerűvé tételéhez a következő 10-15 éven belül a fenntartás-fejlesztés arányát 60:40 % körül kellene biztosítani.

A következő három évben - 1990-1992 között - az OT által jelzett mintegy 153 MdFt-os keret* halaszthatatlanul szükségessé, a nemzetközi politikai, katonapolitikai helyzet pedig lehetővé teszi, hogy a már megkezdett 9 %-os csökkentéssel együtt összesen mintegy 30-35 %-kal csökkentessük a néphadsereg létszámát, eszközeinek mennyiségét.

Ez a keret a viszonylag rövid idő alatt végrehajtásra tervezett hadseregcsökkentés mellett is 1990-1991-ben lényegében

* 1990-re 46,5, 1991-re 50,3, 1992-re 56,1 MdFt folyó áron.

csak a fenntartási kiadásokat és a megmaradó eszközök hadrafoghatóságának biztosításához szükséges beszerzéseket teszi lehetővé. Ily módon kedvező esetben is csak 1992-től számolhatunk ebből a keretből néhány legfontosabb elhasználódott eszköz visszapótlásával, ezáltal a technikai korszerűsítés minimális ütemű megkezdésével. Ennek következménye a néphadsereg technikai állapotának, harcértékének minden alapvető területen történő további romlása lesz.

Amennyiben a jelenleg prognosztizált költségvetésből újabb megvonás történik, akkor további jelentős haderőcsökkentésre kényszerülünk. Ezek végrehajtására a következő lehetőségeket látjuk:

- a bécsi tárgyalások eredményeként megvalósítható csökkentés egy-két év alatt történő végrehajtása.

- vagy 1991-et követően további lényeges egyoldalú csökkentések végrehajtása.

A haderő csökkentés hadipari hatásai

A védelmi kiadások csökkentésének hadiparra gyakorolt hatásával a Minisztertanács 1989. július 13-án kelt 3193/1989.sz. határozatában foglalkozott.

A határozat 26 %-os termelés-csökkentés hatásaival számolt. Azóta a védelmi kiadások további visszafogása miatt a haditechnikai termelés újabb 7 %-os csökkentése következett be és a jelenlegi haderőcsökkentés hatására további 40 %-os termelés visszaesés várható.

Célszerű ezért a Minisztertanács 3193/1989.számú határozatának határidőit ennek figyelembevételével módosítani és a hadiparra vonatkozó koncepciót - jelen előterjesztéssel összhangban - 1990. év végéig kidolgozni.

HATÁROZATI JAVASLAT

A Minisztertanács elfogadja az előterjesztést:

1. Szükségesnek tartja a Magyar Néphadsereg létszámának, fegyverzeti-technikai eszközeinek mintegy 30-35 %-os csökkentését 1991. végéig.

Határidő: 1990. január 1 - 1991. december 31.

Felelős: honvédelmi miniszter

2. Megbízta a honvédelmi minisztert, hogy a haderőreform koncepciójának részeként a Honvédelmi Minisztérium átszervezését 1989. december 1-jével kezdje meg. Az új szervezet működőképességét 1990. március 31-ig érje el úgy, hogy az átszervezés időszakában a Néphadsereg vezetése folyamatosan biztosított legyen.

Határidő: 1990. március 31.

Felelős: honvédelmi miniszter

3. Utasítja az érintett minisztériumok és főhatóságok vezetőit, hogy a polgári védelem hovatartozását, feladatait, működési és szervezeti rendjét a BM vezetésével a kormányzati munka további korszerűsítése keretében, a készülő önkormányzati és tanács törvényre figyelemmel, azzal párhuzamosan részletesen tekintsek át és tegyenek javaslatot a racionálisabb, gazdaságosabb megoldásra.

Felelős: BM, HM, OT, PM, Vél,
az illetékes miniszterek és országos hatáskörű
szervek vezetői,
megyei (fővárosi) tanácselnökök

Határidő: 1990. június 30.

(a 3177/1989.MT számú határozatnak megfelelően)

4. Felhatalmazza a honvédelmi minisztert az Egyesített Fegyveres Erők Parancsnokságával és a szovjet fegyveres erők vezetőivel való konzultáció és egyeztető tárgyalások lefolytatására, figyelembe véve, hogy a Magyar Köztársaság védelmét nemzeti doktrína alapján a Varsói Szerződés szövetségi rendszerén belül kell biztosítani.

Határidő: 1989. december 31.

Felelős: honvédelmi miniszter

5. Egyetért azzal, hogy a sorkatonai szolgálati idő 1991-től 12 hónapra csökkenjen és ezzel együtt a fegyvernélküli, a tartalékos és a polgári szolgálat ideje arányosan mérséklődjön.

Határidő: 1990. december 31.

Felelős: honvédelmi miniszter,
igazságügy miniszter,
belügyminiszter,
ÁBMH elnöke

6. Szükségesnek tartja, hogy a HM tárca 1990-1992. között 153 MdFt támogatást kapjon.

Határidő: 1989. folyamatos.

Felelős: OT elnöke,
pénzügyminiszter,
honvédelmi miniszter

7. Szükségesnek tartja, hogy a kétoldalú hadseregfejlesztési jegyzőkönyvek a kialakult gyakorlattól eltérően, 1992. év végéig történő kötelezettséggel kerüljenek összeállításra.

Határidő: 1990. december 31.

Felelős: honvédelmi miniszter

8. Egyetért azzal, hogy a hivatásos állomány csökkentését alapvetően a természetes kiáramlás útján kell megvalósítani. Kapjon prioritást a személyi állományról való gondoskodás, a hivatásos állomány stabilitása és biztonságtudata erősítéséért végzett tevékenység, a szolgálati és életkörülmények javítása.

Határidő: folyamatos

Felelős: honvédelmi miniszter,
OT elnöke,
pénzügyminiszter,
ÁBMH elnöke

9. Az alábbi főbb feladatok és időpontok figyelembevételét ajánlja a tervezés alapjául:

- az MN létszámának, fegyverzeti-technikai eszközeinek tervezett csökkentése, az új haderőnemi vezetési struktúra kialakítása 1991. december 31.

- a Honvédelmi Minisztérium és a közép szintű katonai vezetés új struktúrája véglegesítésének, létszáma csökkentésének befejezése 1992. július 1.

10. Szükségesnek tartja, hogy a hadsereg jövőjére és fejlesztésére vonatkozó elgondolás alapján az illetékes állami szervek kidolgozzák a hadiiparra és a gazdaság mozgósításra vonatkozó koncepciót.

Ezzel összhangban a 3193/1989. MT határozat 2. 4. 6. pontjainak érvényességét 1990. december 31-ig meghosszabbítja.

Határidő: 1990. december 31.

Felelős: OT elnöke,
ipari miniszter,
pénzügyminiszter,
honvédelmi miniszter

Kérem az előterjesztés és a határozati javaslat elfogadását.

Mellékletek:

- 1.sz.: A HM tárca rendszeresített létszáma 1 lap
"SZT", Lnsz.: 1/B/755
- 2.sz.: Összehasonlító kimutatás az MH főbb eszközeiről
1 lap "SZT", Lnsz.: 1/B/756

Budapest, 1989. november 27. n.

Kárpáti Ferenc
(Kárpáti Ferenc)

Készült: 2 példányban
Sokszorozva: 3 példányban
Egy példány: 13 lap
Snsz.: 3/242

Hsz.: 1205/L.

91. 8. 8.

Balogh P.

Magyar Köztársaság
honvédelmi minisztere

002213/1989. HMT

24023/2647
79/04/9.
2. számú példány

Nyt.szám: 002213/1989/HMT

Előterjesztés

a Honvédelmi Minisztérium szervezetének,
vezetési rendjének átalakítására

89. 11. 18.
Gimányi

A Honvédelmi Minisztérium az ország fegyveres védelmének szervezését, irányítását központi államigazgatási szervként az 1950-es évek óta szervezetében változtatva, szerepét tekintve azonban azonos módon végezte. A modell gyakorlatilag megegyezik a Szovjetunióban és a többi VSz, illetve szocialista országban működő rendszerrel. Lényege, hogy a honvédelmi miniszter egy kézben összpontosítja az államigazgatási és parancsnoklási funkciókat. A miniszter a hadsereg első számú katonai vezetője, esetenként hadművelleti, együttműködési gyakorlatokat vezet, gyakorolja a néphadsereg vezetésével összefüggő parancsnoki funkciókat.

A minisztérium jelenlegi szervezete a Vezérkarból, hat főcsoportfőnökségből és néhány önálló főnökségi szervből áll. Létszáma 1348 fő, a hadsereg létszámának 1,1%-a.

A kialakított rend együttjár azzal, hogy a Honvédelmi Minisztérium tevékenységét a nagyfokú centralizáltság jellemzi, az irányító apparátus létszáma magas, gyakoriak a párhuzamosságok.

A minisztérium átalakítását az is indokolja, hogy

- az új elveken épülő kormányzati munka kialakulása következtében a honvédelmi miniszter nem képes, - nem is indokolt - hogy napi operatív parancsnoki feladatokat végezzen;
- a közigazgatási és a tervezett haderőreformmal összhangban célszerű a vezető szervek számának és azok létszámának racionális csökkentése.

A változás leglényegesebb sajátossága, hogy a minisztériumban szétválasztásra kerül a kormányzati államigazgatási munka, valamint a közvetlen katonai irányítás-vezetési tevékenység. Ezáltal a miniszternek nagyobb lehetősége nyílik:

- a parlamenti, törvényhozási, politikai, katonapolitikai kérdésekkel való foglalkozásra;
- a honvédelmi, hadseregépítési követelmények kidolgozására, érvényesítésére;
- a nemzetközi katonai kapcsolatok fenntartására és várható bővítésére.

Mentesül a napi operatív ügyek, a csapatok közvetlen irányítási feladataitól, melyeket a Magyar Néphadsereg Parancsnokára ruház át.

Az új vezetési rendszer kialakításánál figyelembe vettük más országok honvédelmi irányító tevékenységét, a módosított Alkotmány követelményeit, az állami és kormányzati munka szükség szerinti változtatásának igényét.

A javasolt modell e követelményeknek megfelelően az alábbiak szerint tagozódik:

1. Honvédelmi Minisztérium

- Végzi: a honvédelmi ágazat államigazgatási feladatait;
- Elvi irányítást gyakorol a néphadsereg katonai szervezetei felett;
- Tevékenységében érvényesíti az Országgyűlés, a Köztársasági Elnök és a Minisztertanács által meghatározott honvédelmi feladatokat, az Alkotmány és más jogszabályok rendelkezéseit;

- Gondoskodik a nemzetközi szerződésekből eredő katonai kötelezettségek teljesítéséről.

2. A Magyar Néphadsereg Parancsnoksága:

- Végzi: a Néphadsereg katonai, szakmai irányítását;
- Kidolgozza a hadsereg felkészítésének, harckészültségének, a haderőnemek együttműködésének elveit, és szervezi annak gyakorlati végrehajtását;
- Szervezi a szövetségi rendszerben vállalt kötelezettségek katonai, szakmai feladatait;
- Irányítja a hadsereg személyi állománnyal, anyagi-technikai eszközökkel való feltöltését, a személyi állomány nevelésével és szociális ellátásával összefüggő feladatokat;
- Megvalósítja a hadsereg folyamatos vezetését;
- A Magyar Néphadsereg parancsnoka a megszabott követelmények és a biztosított feltételek szerint teljes felelősséget visel a néphadsereg állapotáért, fejlesztéséért, felkészítéséért, harckészültségéért.

x x x

A fenti szervezeti és vezetési változások biztosítják, hogy:

1. Határozottan elkülönül a honvédelmi feladatok államigazgatási és a parancsnoki, operatív irányítás rendje.

2. Lehetővé válik, hogy a Honvédelmi Minisztérium és az MN Parancsnokság lényegesen kisebb létszámmal, kevesebb vezetési elemmel végezze a védelmi feladatok irányítását, végrehajtását. A létszám-megtakarítás mintegy 550-600 fő.

3. Az új minisztériumi struktúra és vezetési rend megfelel az Országgyűlés, a Köztársasági Elnök intézménye, a kormány feladat- és felelősség rendjében meghatározott követelményeknek.

4. A javasolt struktúra biztosítja a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői szervezeti rendjéhez való kapcsolódást, azáltal, hogy a miniszter a VSz Honvédelmi Miniszteri Bizottság tagja, az MN Parancsnoka a VSz Katonai Tanács tagja, a Főparancsnok nemzeti helyettese. Ugyanakkor lehetővé teszi, hogy a VSz korszerűsítésére vonatkozó magyar javaslatok realizálódása esetén a Főparancsnoknak függetlenített állandó magyar helyettese lehessen a Parancsnokság székhelyén.

A javasolt változat a katonai sajátosságok miatt eltér más államigazgatási szervezetek struktúrájától. Ezért javasolom a Honvédelmi Minisztériumban:

- egy államtitkári és

- egy miniszterhelyettesi státusz jóváhagyását. Az MN Parancsnoka államtitkári, a Vezérkar főnöke miniszterhelyettesi besorolást kapjanak.

HATÁROZATI JAVASLAT

A Minisztertanács Kabinetje:

1. Egyetért az előterjesztésben megfogalmazott elgondolással, támogatja a Honvédelmi Minisztérium szervezetének, vezetési rendjének átalakítására vonatkozó elgondolást.

2. Megbízta a honvédelmi minisztert, hogy a haderóreform koncepciójának részeként az átszervezést 1989. december 1-jével kezdje meg. Az új szervezet működőképességét 1990. március 31-ig érje el úgy, hogy az átszervezés időszakában a Néphadsereg vezetése folyamatosan biztosított legyen.

Melléklet:

1. A Honvédelmi Minisztérium javasolt szervezete
2. Az MN Parancsnokság javasolt szervezete

Budapest, 1989. november " 15 " -n.

Kárpáti Ferenc
(Kárpáti Ferenc)

Készült: 2 példányban

Egy példány: 5 lap

Lnsz: 36/14.

Sokszorosítva: 20 példányban

Snsz: 3/146

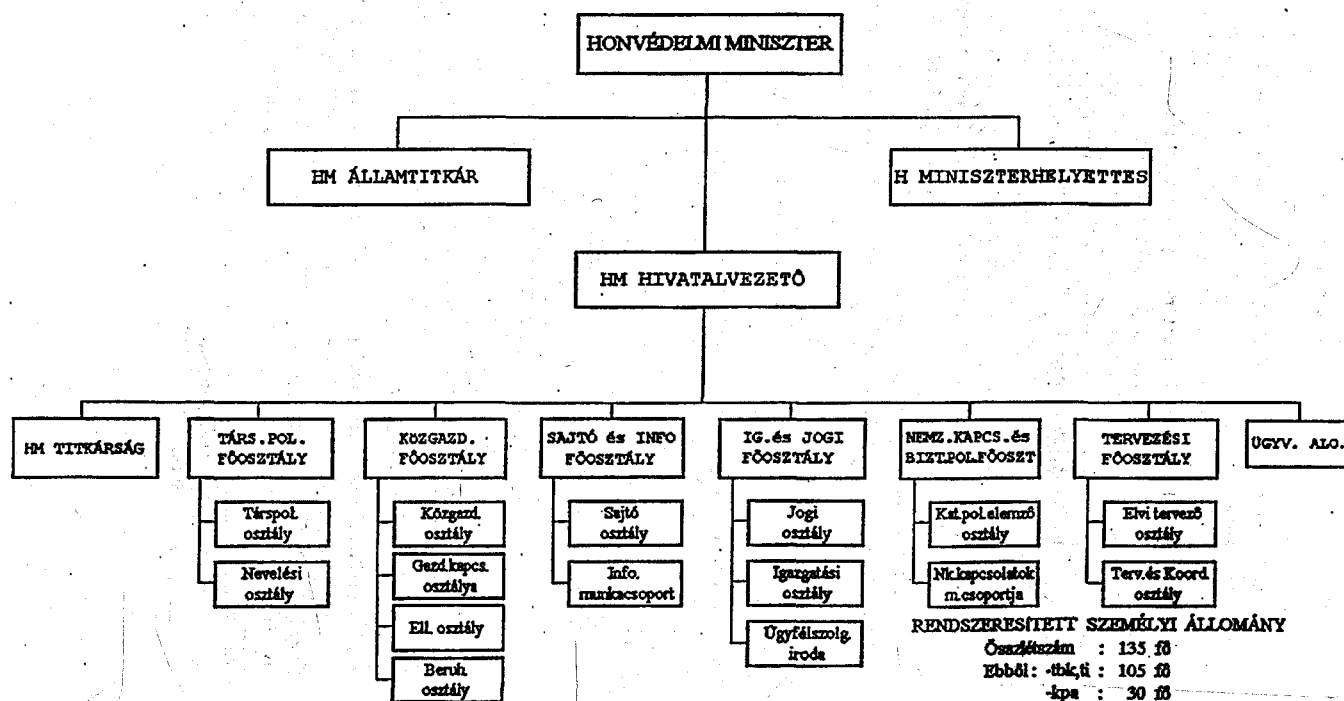
Kapják: 1-2.számú sokszorosított példányt: Minisztertanács Kabinetje

Soksz.
1-20 számú példányt továbbításra
átvettem.

1989. év 11. hó 17. nap

aláírás

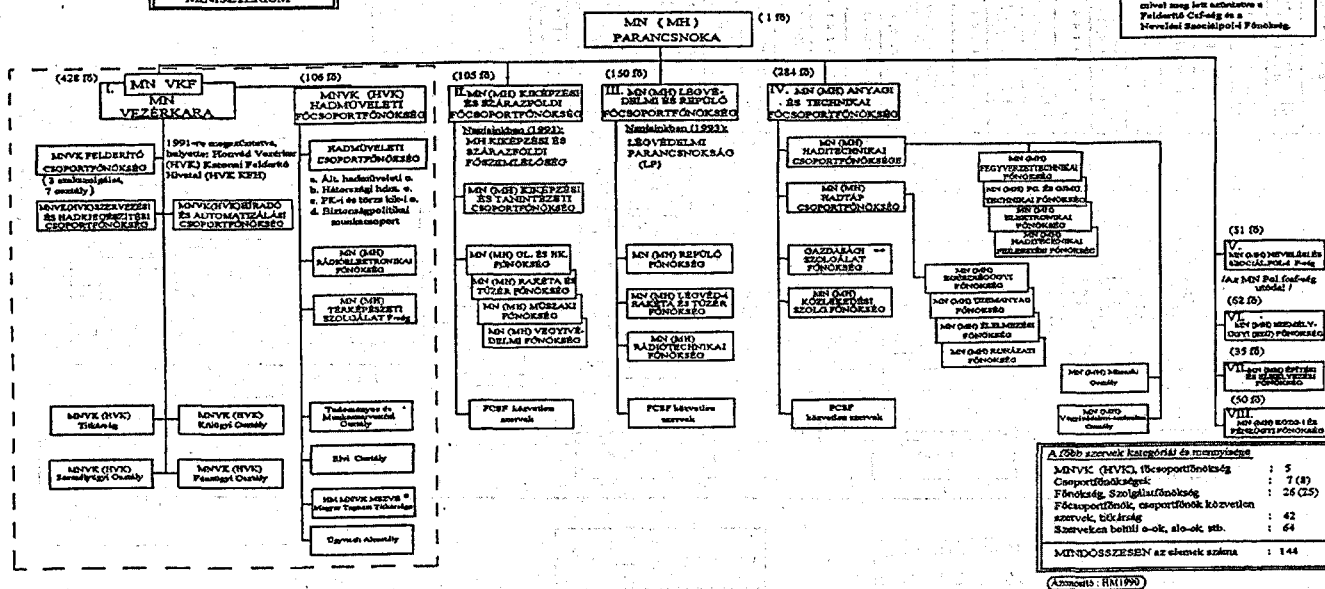
A HONVÉDELMI MINISZTERIUM SZERVEZETE
(1989.12.01-i helyzet alapján)

HONVÉDELMI MINISZTERIUM
KATONAI POSTÁLY

A MAGYAR NÉPHADSEREG (HONVÉDSÉG) PARANCSNOKSÁGA SZERVEZETE
1990–1991.

(1990.01.31.-03.15-ig MN, 1990.03.15-től Magyar Honvédség)

* MSZVB — Magyar Szovjet Vegyes Bizottság
** 1990 I. félévben CSOPORTFŐNÖKSÉG
szintű SZTV.

Készült : 2 példányban
Egy példány : 1 lap
Ist. : 1206
Készítette : Fazekas György alez.
Kapják : 1 sz. pld. PAT
2. sz. pld. Iratár

A Magyar Néphadsereg szervezeti felépítése,
fontosabb technikai eszközeinek mennyisége

MINISZTERI KÖRÖS!

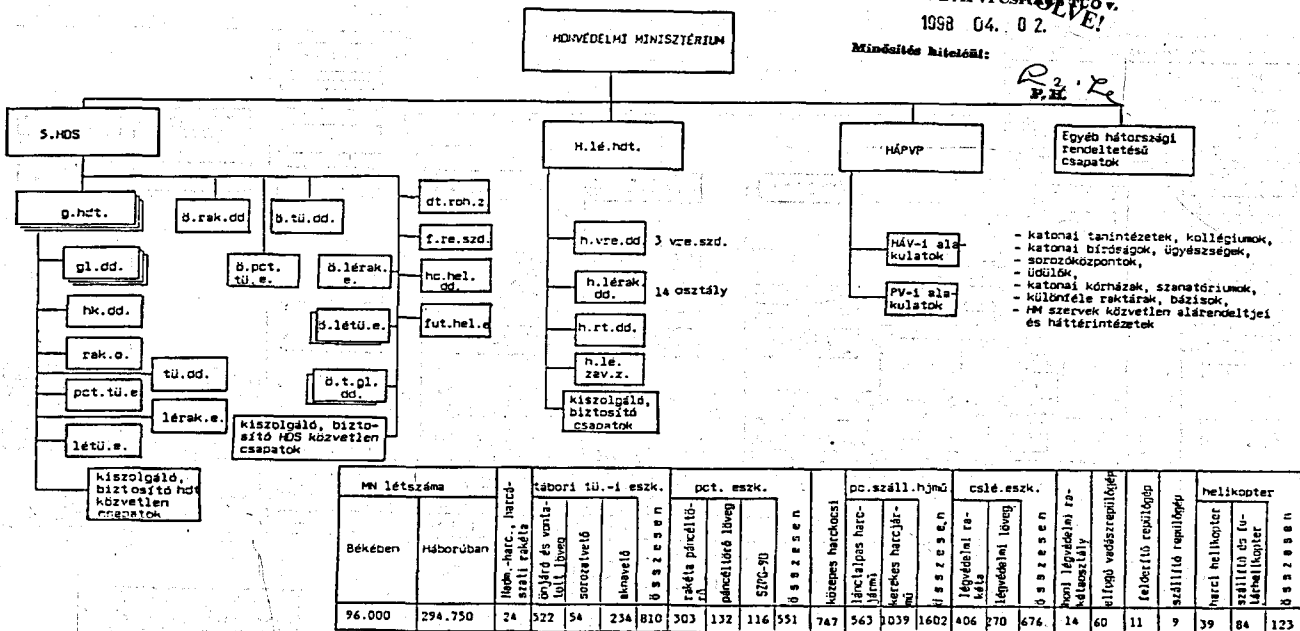
Erv. idő: 1990. 04. 02.

Minőség: HVK VFCSE

1990. 04. 02.

Mindkét oldalra:

Szigorúan titkos
Visszavonásig

Megjegyzés: a táblázatban a technikai eszközök mennyisége az EFE-csapatokra van számvetve.

MAGYAR HONVÉDSÉG PARANCSONKSÁGA
VK HADMOVÉLETI FŐCSOPORTFŐNÖKSÉG

Szigorúan titkos
Visszavonásig

2.sz.mell. a 00266/14/1990. számhoz

1. számú példány

KIMUTATÁS

a Magyar Honvédség hadrendjébe tartozó szervezetek rendszeresített béke- és M¹ létszámáról

Megnevezés	1989. január 1-jei rendszeresített békelétszám						1991. január 1-jei rendszeresített létszám						Megjegyzés
	ti.	tts.	sor.	kat.	pa.	mind-össz.	ti.	tts.	sor.	kat.	pa.	mind-össz.	
Honvédelmi Minisztérium	1040	16	-	1056	291	1347	105	-	-	105	30	135	300
Magyar Honvédség Parancsnoksága	-	-	-	-	-	-	580	10	-	590	110	700	700
5. Hadsereg	5793	5478	36332	47603	2333	49936	4000	3800	25300	33100	1400	34500	115000
1. Honi Légvédelmi Hadtest	2724	2579	12373	17676	1330	19006	2380	2150	10490	15020	1580	16600	26000
Csapatrepülőök	1324	1002	2679	5005	455	5460	1020	750	2010	3780	320	4100	9000
HÁVP	1601	1042	4261	6904	1887	8791	5785	600	650	2650	3900	500	4400
Magyar Honvédség központi alárendeltségű szervezetei	5745	3391	19421	28557	113715	42272	114706	5515	2940	10750	19205	10360	29565
MAGYAR HONVÉDSÉG ÖSSZESEN	18227	13508	75066	106801	20011	126812	369720	114200	110300	51200	75700	14300	190000

Megjegyzés:

- A Katonai Biztonsági Hivatal létszáma még nem került beszámításra.
- A Honvédelmi Minisztériummal még mint a Magyar Honvédség létszámaival számolunk.
- A Magyar Honvédség szervezetein és létszáman felül a tárcsa szakirányítása és felügyelete alá tartoznak olyan szervezetek, mint például: PV, új kik. rendsz. mű. csapatok, ELHE-II., szociális és kommunális, kulturális intézmények, eredményérdekltségű vállalatok, költségvetési üzemek, vállalatok, MHSZ, stb., összesen mintegy 29500 fős létszámmal.
- 1990-ben a HM tárcsa költségvetési támogatása összesen mintegy 140000 főre volt biztosítva.

TITKOS!
 1. sz. melléklet
 Szigorúan titkos
 Visszavonásig

A közvetlen honvédelmi kiadások alakulása öt éves tervenként
 (1986. évi áron, millárd Ft-ban)

Megnevezés	Megvalósult			
	IV.	V.	VI.	VII.
Keret összesen	121,8	151,6	188	189
ebből:				
— költségvetés	91,6	104,0	125	133
— speciális import	21,1	35,4	46	37
— beruházás	9,1	12,2	17	19
Összeretből:				
Fenntartásra:	63,3	84,9	105	120
Fejlesztésre:	58,5	66,7	83	69
Fenntartás—fejlesztés aránya:	52:48	56:44	56:44	63:37
Részesedés a nemzeti jövedelemből %-ban	4,1	4,5	4,3	4,3
Részesedés a GDP-ből %-ban	3,2	3,6	3,4	3,4

MINISZTERI LEVÉLTÁR

TITKOS!
 7. sz. melléklet
 Szigorúan titkos
 Visszavonásig

Kimutatás a Magyar Néphadsereg béke- és M-létszámáról

Haderendi megnevezés	1988 végi helyzet		25—30%-kal csökkentett hadrendben		Csökkentés, fő %	
	B	M	B	M	B	M
I. HDM-I RENDELTETESŰ CSAPATOK	84 030	285 300	61 530	225 700	22 500 26,7	58 800 20,6
Szárazföldi csapatok	55 500	188 100	40 000	134 800	15 500 27,9	33 300 19,8
5. HDS	50 000	157 100	35 100	124 800	14 900 30,0	32 300 20,6
Csapatrepülők*	5 500	11 000	4 900	10 000	600 10,9	1 000 9,1
Honi légvédelmi csapatok	21 800	31 800	17 000	24 800	4 800 22,0	7 000 22,0
Szárazföldi és honi légvédelmi csapatok harctevékenységet biztosítók (KHEL, TEL, ráf.dd., ö.po.dd., hhj. dd., kik.közp-ok, TAP stb.)	6 730	85 400	4 530	66 900	2 200 32,7	18 500 21,7
II. HÁTORSZÁGI RENDELTETESŰ ALAKULATOK	42 747	84 324	30 447	58 324	12 300 28,8	26 000 30,8
Ebből:						
változó állomány (tanintézetek hallgatói, tartalékos át-, továbbképzésre bizt. any. stb.)	6 600	—	4 600	—	2 000	—
Honvédelmi Minisztérium	1 347	1 365	1 100	1 100	247	265
BM III/IV. létszáma	—	359	—	—	—	359
MAGYAR NÉPHADSEREG MINDÖSSZESEN	126 777	369 624	91 977	284 824	34 800 27,4	84 800 22,9

Megjegyzés:

* a csökkentett hadrendben nem önálló csoportosítás (osztásra kerül az 5. HDS és a biztosítók között, itt csak az összehasonlítás miatt szerepeltek).

MINISZTERI LEVÉLTÁR

4.sz.mell. a 00266/14/1990. számhoz

MAGYAR HONVÉDSÉG PARANCSNOKSÁGA
VK HADMŰVELETI FŐCSOPORTFŐNÖKSÉG

Titkos
Visszatérítésig

1.sz.példány

MINŐSÍTÉS FOLYÓ

ÖSSZEHASONLÍTÓ KIMUTATÁS

az MH főbb eszközeiről

Eszköz megnevezése	1989.01. 01-jén	1991 végén	BÉCS után
Rakétaeszközök össz.:	27	14	
hdm.harc.rak. IA	9	5	
harc.rak. IA	18	9	
Táb.tű.eszközök össz.:	1740	1050	
100 mm felett	1083	988	440-680
100 mm alatt	657	62	
Pc.törő eszköz össz.:	1025	700	
RPT össz.:	312	297	
Pct.lg. össz.:	449	209	
SZPG-9D	264	194	
Harckocsi össz.:	1528*	800	480-770
Pc.száll.hjmű.össz.:	1915	2000	924-1440
lánctalpas hjmű	502	500	
kerekes hjmű	1413	1500	
Cslé.eszköz össz.:	751	690	
lérak.	426	420	
lé.löveg	325	270	
Harci repülőgép össz.:	110	71	71-150
elfogó vrg.	99	60	
felderítő rg.	11	11	
Szállító repülőgép:	13	11	
Helikopter összesen:	132	109	
felfegyverezhető hel.	77	59	59-130
honi lérak.o.kompl.	20	16	

Megjegyzés: * = ebből 93 db T-34

5.sz.mell. a 00266/14/1990 számhoz

MAGYAR HONVÉDSÉG VEZÉRKARA
HADMŰVELETI FŐCSOPORTFŐNÖKSÉG

Titkos
Visszatérítésig

1.sz.példány

KIMUTATÁS A FŐBB ESZKÖZÜK KORSZERŐSÉGÉRŐL

Eszköz megnevezése	1990.01. 01-jén	korszerű db/%	nem korszerű, de még használható db/%	technikailag használ- hatatlanná válik, ki kell vonni	
				1991-1995 db	1996-2000 db
Rakétaeszközök össz.:	27	-	27/100	4	23
hdm.harc.rak. IA	9	-	9/100	4	5
harc.rak. IA	18	-	18/100	-	18
Táb.tű.eszközök össz.:	1740	538/31	1202/69	220	470
100 mm felett	1083	538/49	545/51	80	210
100 mm alatt	657	-	657/100	140	260
Pc.törő eszköz össz.:	1025	301/29	724/71	17	200
RPT össz.:	312	195/62	117/38	17	100
Pct.lg. össz.:	449	106/24	343/76	-	50
SZPG-9D	264	-	264/100	-	50
Harckocsi össz.:	1425	264/19	1161/81	148	218
Pc.száll.hjmű.össz.:	1915	693/36	1222/64	611	611
lánctalpas hjmű	502	502/100	-	-	-
kerekes hjmű	1413	191/14	1222/86	611	611
Cslé.eszköz össz.:	751	130/17	621/83	14	114
lérak.	426	130/31	296/69	14	78
lé.löveg	325	-	325/100	-	36
Harci repülőgép össz.:	110	68/62	42/38	39	34
elfogó vrg.	99	57/58	42/42	39	34
felderítő rg.	11	11/100	-	-	-
Szállító repülőgép:	13	-	13/100	4	9
Helikopter összesen:	132	47/35	85/65	10	40
felfegyverezhető hel.	84	44/52	40/48	-	40
Honi lérak.o.kompl.	20	-	20/100	4	4

A LEGSZIGORÚBBAN ŐRZÖTT ÁLLAMTITOK

Volt szovjet atomfegyver Magyarországon

Grósz Károly nyilatkozata lapunknak

Szombati számunkban Annus Antal honvédelmi minisztériumi államtitkár valószínűsítette, hogy Magyarországon is voltak szovjet atomfegyverek. Ez immár bizonyosság: ezt erősíti meg Grósz Károly volt miniszterelnök exkluzív interjúja, aki írásban vette tudomásul a fegyverek itteni tárolását, s ezt követően haladéktalanul kérte Gorbacsovot

ezeknek az eszközöknek mielőbbi kivonására. Sem Grósz, sem — mint lapzártakor megtudtuk — a magyar katonai vezetők nem tudták, pontosan hány atomeszköz van itt, mikor érkeztek ezek. Egy igen magas rangú katonai személyiség vasárnap esti szavai szerint mind robbanófejekről, mind nukleáris töltetű légi bombákról szó lehetett.

katársa, Kéri J. Tibor vasárnap délután Grósz Károlyt.

— Amikor miniszterelnök lettem, néhány héttel a kinevezésem után hivatalos információt kaptam a magyar, illetve az itteni szovjet katonai vezetőségtől, hogy egy magyarországi bázison atomtölteteket tárolnak. Az információ után nem sokkal utaztam Moszkvába, és arra kértem Gorbacsov főtájtát, hogy a tölteteket vigyék el Magyarországról. Akkor ő erre ígéretet tett.

— A szóban forgó atomeszközök a rakétatöltetek, vagy esetleg bombák voltak?

— Erről nem tudok semmit mondani.

— Mennyiségüket közölték-e?

— Ezt sem tudom megmondani.

— Mikképp reagált Mihail Gorbacsov arra a kérésére, hogy szállítsák el ezeket az eszközöket?

— A legmesszebbmenőkig

Mint Annus Antal is utalt rá, 1990. október végén hangzott el Moisejev tábornok, szovjet vezérkari főnök nyilatkozata, amely szerint Magyarországról és Csehszlovákiából már kivonták az ott tárolt atomfegyvereket. A Honvédelmi Minisztérium akkor felhatalmazást kapott, hogy hivatalosan cáfolja szovjet atomfegyverek magyarországi jelenlétét. Lapunknak akkor Borsits László altábornagy vezérkari főnök nyilatkozott.

— Magyarországi területén nem voltak atomfegyverek, csak atomfegyver-hordozó eszközök — jelentette ki. — Cseh-

szlovákiában és az NDK-ban, a nyolcvanas években a Szovjetunió telepített atomfegyverek továbbítására alkalmas SS-21-es, 22-es és 23-as rakétákat... Magyarország területén azonban, a szovjet hivatalos tájékoztatások szerint csak hordozóeszközöket tároltak, amelyek alkalmasak voltak atomfegyverek továbbítására — jelentette ki akkor a tábornok.

A Népszabadság szerkesztősége először egy korábban vezető tisztséget betöltő személyiséget kérdezett meg, aki már Kádár János idején, s az azt követő időszakban is részt vett

a legmagasabb szintű magyar — szovjet párt- és kormány-szintű tárgyalások előkészítésében. Az illető személyiség azt mondta, hogy ha Magyarországon valóban volt ilyen fegyver, akkor ez volt a lehető legszigorúbban őrzött államtitok, erről csupán egy roppant szűk kör tudhatott. A hatalmon levő párt első embere, illetve a miniszterelnök és — esetleg — a legmagasabb rangú honvédelmi minisztériumi vezető lehetett e körben — jelentette ki kérdésünkre.

E nyilatkozat nyomán kereste meg a Népszabadság mun-

Németh Miklós az atomtöltetekről szólt Antallnak

(Washingtoni tudósítónktól.)

Németh Miklós volt miniszterelnököt, aki az Európai Unió alapítási és Fejlesztési Bank alelnökeként egy nemzeti tanácskozásra utazott, a kanadai Ottawában érte utol a Népszabadság tudósítója, hogy megkérdezze: mit tud hozzáfűzni a szovjet atomeszközök magyarországi tárolásáról és kivonásáról a lapunkban szombaton és hétfőn napvilágot látott nyilatkozatokhoz.

— Mikor értesült ön egyáltalán arról, hogy ilyen eszközök voltak Magyarországon?

— En 1988 novemberétől voltam miniszterelnök. Decemberben szereztem tudomást róla, hogy ilyen eszközöket tárolnak Magyarországon is. Ez a Honvédelmi Minisztériumban történt, ahol a tájékoztatás Grósz Károly is jelen volt. Ő azonban sem akkor, sem azután soha nem szólt nekem arról, hogy a maga részéről bármilyen lépést tett volna Gorbacsovval — pártfőtájtári minőségében is — folytatott tárgyalásain ezeknek az eszközöknek a kivonása érdekében.

— Tárgyalta-e ön a szovjet atomeszközök kivonásáról Moszkvában?

— Igen. Amikor értesültem ezeknek az eszközöknek a tárolásáról, Kárpáti Ferenc honvédelmi miniszterrel egyetér-

tésben első moszkvai utam alkalmával felvettem Rizskov akkori szovjet miniszterelnöknek ezen eszközök kivonásának kérdését, sürgős döntést kérve. Rizskov megígérte, hogy erről még aznap tájékoztatja Mihail Gorbacsovot, és utóbb jelezte nekem, hogy ez valóban még aznap megtörtént.

— Ön nem találkozott akkor Gorbacsovval?

— De igen. Rizskovval azonban négy szemközti, csak tolmács jelenlétében zajló tárgyalásunk volt, Gorbacsovnaál viszont szélesebb kör volt jelen, ami nem tette lehetővé a téma felvetését. A látogatásom végén azonban visszajelzést kaptam, hogy mind az atomeszközök ügyében, mind a szovjet csapatkivonás — korábban már pártszinten meg tárgyalta, de most általam kormány szinten először említett — dolgában részletesen tájékoztatták Gorbacsov főtájtát, és értesíteni fognak az eredményről.

— Ez a látogatás 1989 tavaszán volt. Mikor kapta az értesítést?

— Napra pontosan nem emlékszem, ehhez meg kellene nézni otthoni feljegyzéseimet, de valamikor 1989 őszén. A szovjet nagykövet olyan hivatalos távirattal keresett meg, amely az atomeszközöket illetően... (Folytatás a 3. oldalon.)

Antall József a Miniszterelnöki Sajtóirodán keresztül a következő nyilatkozatot juttatta el a Népszabadságnak:

Németh Miklós volt miniszterelnök nyilatkozata természetesen megfelel a valóságnak. A hivatali ügyek átadásánál — teljes felelősségének hangsúlyozása mellett — közölte velem, hogy korábban voltak, de az adott időszakban már nincsenek atomfegyverek Magyarországon területén. Ezt a közlést tudomásul vettem, melyet hivatalba lépésem után a magyar katonai vezetők, továbbá más hiteles források is megerősítettek.

Szovjet atomrakéták: másfél évtizedig voltak itt

(Folytatás az 1. oldalról.)

Kádár János járult tehát hozzá a Grósz Károly által említett eszközök magyarországi hadrendbe állításához. Mint önök is olvashatták: Grósz Károly nem látott Kádár aláírása mellett dátumot, vagy talán nem emlékszik rá.

— Végül is milyen Magyarországon állomásozó szovjet eszközökön lehetett atomtöltet?

— A NATO-kódban *Frog*-nak nevezett rakéta egy korai változatán, valamint a *Scud*-A-n. A *Frog* nem irányított egyfokozatú harcászati rakéta, néhány tíz kilométer hatótávolsággal. A *Scud*-A tűzérési irányított hadműveleti-harcászati rakéta lánctalpas önjáró indítóállvánnyal, hatótávolsága 80–150 km.

— Később milyen rakéták váltak fel ezeket a típusokat a magyarországi szovjet erők arzenáljában?

— A NATO-ban *Frog 7*-nek, a szovjet hadseregben *Luna M*-nek nevezett tűzérési nem irányított harcászati rakéta lett a korai *Frog* utóda. Hatótávolságát az indítóállvány vezetősinje magassági szögének segítségével állítják. A hatótávolság egyébként nagyjából 60

kilométer lehet. A *Scud*-A utóda a *Scud*-B tűzérési irányított hadműveleti-harcászati rakéta, szovjet megkülönböztető jele R300, hatótávolsága 160–260 km.

— Ezek a fegyverek hagyományos vagy nukleáris töltetekkel is elláthatók. Biztosan tudjuk, hogy az utóbbi kategóriába tartoztak, vagyis atomfegyverek voltak?

— Tudjuk, és nemcsak Annus, Grósz és Németh urak mostani közléseiből. Egy nyugati forrás 1987-ben készült nyilvántartása abból indult ki, hogy Magyarországon 36 szovjet atomrakéta van.

— Tudja-e ön, hol voltak azok a szovjet rakétaalakulatok, amelyeknek atomfegyverük volt?

— Feltételezem, hogy Dombovár körzetében, valamint a Tata melletti Baj községnél lehettek.

— A robbanótölteteket ugyanott tárolták?

— A szovjet szabályzatok abból indulnak ki, hogy azokat békehelyzetben nem lehet ugyanott tárolni. A tárolás helye néhányszor tíz kilométer attól a helytől, ahol a rakétaalakulat állomásozik. Az őrszvédelmet egy általam ismert korábbi időszakban

KGB-csapatok, különleges osztagok végezték. A raktárakban az atomeszközök konténerekben voltak, amelyeket speciálisan kiképzett személyzet rendszeresen ellenőrzött.

— Lehettek-e hazánkban atomtöltetű légibombák is?

— Nem elképzelhetetlen, hogy a debreceni szovjet katonai repülőteret Szuhoj 24-es (NATO-kódnév: Fencer C) nagy hatósugarú hadászati gé-

pek is használták, amelyeknek atombombájuk is van.

— Azt, hogy Magyarországon szovjet atomeszközöket tároltak, azt jelenti-e, hogy a NATO is beprogramozta a maga eszközeit ezek megsemmisítésére?

— Igen; a másik fél ismert tömegpusztító eszközeinek megsemmisítése minden katonai vezetés számára elsődleges cél. Tapasztalhattuk ezt az iraki háború idején.

Vajda Péter

Németh: Tájékoztattam Antalt

(Folytatás az 1. oldalról.)

tőn tájékoztattam: a magyar kérdésnek megfelelően már elszállították azokat.

— A csapatkivonási szerződés aláírása ismeretesen áthúzódtott 1990-re. De volt-e mód az atomeszközök elszállításának ellenőrzésére?

— Én a kapott értesítésről azonnal tájékoztattam a honvédelmi minisztert, és kértem, hogy ellenőrizzük a tényleges helyzetet. Ó néhány napon belül jelezte nekem, hogy azt a helyet, ahol ilyen eszközöket őriztek, a szovjetek a magyar

félnek átadják, tehát a dolog ellenőrizhető. Ez az ellenőrzés azután valóban megtörtént, és arról a honvédelmi miniszter engem értesített.

— Minderről a nyilvánosság akkor — az úgy tükös kezelése miatt — semmit sem tudott. Vajon ön, Németh úr, tájékoztatta-e az utódját, Antalt Józsefet?

— Az ügyek átadása hosszabb folyamat volt. Én ennek keretében a jelenlegi miniszterelnök urat tájékoztattam mindarról, amit most a Népszabadságnak elmondtam.

Serény Péter

Kárpáti: Jelentettem Némethnek, üres az atomraktár

Annak a roppant szűk körnek, amely hivatalból tudott arról, hogy Magyarországon van szovjet atomfegyver, tagja volt a honvédelmi miniszter is. Kárpáti Ferenc nyugalmazott honvédelmi minisztert budapesti lakásában ezekről az ismereteiről kérdezte Vajda Péter.

— Vezérezredes úr, ön mikor szerzett tudomást arról, hogy szovjet atomeszközök vannak Magyarországon?

— 1985. december 30-a, tehát miniszteri kinevezésem után közvetlenül. Akkor hozták tudtomra, együtt a titkos hadműveleti tervekkel: van egy bizonyos raktár teljes egészében a szovjet hadsereg kezelésében, amihez nekünk semmi közünk, és ahol rövid hatótávolságú rakéták nukleáris robbanófejeit tárolják. Pontos adatokat nem kaptam.

— Meglepte a közlést?

— Képzelteti: korábban mint honvédelmi miniszterhelyettesnek erről fogalmam sem volt.

— Látta ön a Grósz Károly által említett, Kádár János idejéből származó dokumentumot? Mikortól voltak itt ön szerint az atomfegyverek?

— A dokumentumot láttam, a pontos dátumot nem tudom, de azt hiszem, a hetvenes évek közepén kerültek ide az atomeszközök, egy olyan helyzetben, amikor igen feszült volt a NATO és a Varsói Szerződés viszonya.

— Mikor vetődött fel a kivonás? Tudott-e erről Kádár Jánossal beszélni?

— Ncha én Kádár idején egy olyan időszakban lettem miniszter, amikor sok enyhülési lépés, konkrét leszerelési intézkedés megvalósult, ezt az ügyet Kádárnak nem lehetett felvetni. Következésképp magyar részről sem vetették fel a szovjet félnek. Később, amikor Grósz lépett Kádár helyére, többször szóba hoztam neki az ügyet. Grósz Károly pártfőtitkár-miniszterelnökként tárgyalt Gorbacsovval, és akkor, a csapatkivonási ténnyel kapcsolatán, különlegesen fontos

magyar javaslatként, indítványozta az atomeszközök kivonását. Hazatérve tájékoztattam arról, hogy ezt Gorbacsov kedvezően fogadta. Ámde a szovjet katonai vezetők, akikkel én tárgyaltam, ezt követő sürgetésemre nem adtak konkrét választ, így tárgyalás sem folyt erről. Amikor azután már Németh Miklós köszült miniszterelnökként Moszkvába, javasoltam, tegyünk pontot az ügy végére. Ó szóba hozta ezt Rizskovnál, és azután már konkrét tárgyalások következtek a két katonai vezetés között. Ezek

valóban rövid időn belül elvezettek a megállapodáshoz. Értesítettek: a tölteteket különleges eszközökön elszállították, a raktárakat átadták a magyar katonaságnak.

— Ön járt ott?

— A kiürítés után már csak kíváncsiságból is megtekintettem. Különlegesen megépített, mindenfajta támadástól, csapástól maximálisan védett létesítmény volt. Utána magabiztosan jelenthettem Németh Miklós miniszterelnöknek: az atomraktár valóban üres.

Lázár: Nem tudtam róla

Tegnap megkérdeztük Lázár Györgyöt, aki 1975–87 között a Minisztertanács elnöke volt.

— Én sem tudtam arról, hogy szovjet atomfegyvereket tárolnak Magyarországon, csak a Népszabadságban hétfőn megjelent Grósz-interjúból értesültem az egésztől. Tárgya-

lópártnemem a mindenkori szovjet miniszterelnök volt, s egyetlenegyszer sem tett említést erről. A hazánkban állomásozó déli hadseregcsoport főparancsnokával pedig csak protokoll jellegű találkozóim voltak, s semmi ilyen információ nem adtak.

KGB-FORGATÓKÖNYV, SZÜKSÉGÁLLAPOT, FEHÉRTERROR?

Dokumentumok Grósz Károlyról és Grósz Károlytól

TIZENHAT ÓRA, JANUÁR 20.

Állítólag több száz oldalnyi dokumentumot hagyott hátra Grósz Károly, egykori miniszterelnök, aki az angol kormány felkérésére kezdte írásban összegezni a véleményét az átalakulásról. Megjelenik-e mindez a nyilvánosság előtt, vagy sem? Mi lehet az emlékiratban, s mi lehet a sorsa a visszaemlékezéseknek, dokumentumoknak? Bocskay Zsolt összeállítása.

Bocskay Zsolt: – A több száz oldalas feljegyzés megjelenésére még várni kell, ha egyáltalán kiadják a közeljövőben. A Tizenhat óra azonban kölcsönkapott a Magyar Televíziótól egy olyan interjút, amelyet a néhai pártfőtitkár 1994 szeptemberében adott, és amelyet eddig nem láthatott a közönség. A többórás felvétel rövid részletéből következtetni lehet arra, hogy milyenek lehetnek a hátrahagyott feljegyzések. A riportert: Orosz József.

Grósz Károly: – Mikor elvileg formálódni kezdett a többpártrendszer, akkor kezdtünk azon gondolkodni, milyen pártok lesznek. Akkor még nem „tervezük” az MDF-et.

Orosz József: – Csinálták a pártokat?

G. K.: – Nem csináltuk, segítettük. Ezzel a pártok belső önértékeléséről formálódott. Egyik ilyen volt a szociáldemokrata párt, a másik a kisgazdapárt, a harmadik pedig egy parasztpárt-szerű valami. Tudtuk, hogy ha létrejön a

nem engedélyezik a pártok megalakulását. Ettől persze még lehetnek volna olyan pártformációk, mint ahogy voltak korábban is.

O. J.: – De akkor annak is lehet valamilyen alapja, amikor a szociáldemokraták arról beszélnek, hogy annak idején alaposan elintézte őket az MSZMP, mert olyan tényezőknak helyezték el a pártban, amely évtizedekre lemosta ezt a mozgalmat, mint a nagy rivalist a hazai politika színpadáról...

G. K.: – Nem tudok ilyen aknákról. Lehet, hogy valaki csinált ilyesmit, de én arra emlékszem, hogy gépkocsit adtunk nekik, útkármót fizettünk, és tiszteletdíjakat adtunk néhány embernek, hogy szervezzék meg a saját pártjukat.

O. J.: – Azért volt forgatókönyv. Ha nem is leírva, de létezett a rendszerváltozásra, a parlamenti választásokra és a Magyarországon történi eseményekre...

G. K.: – Természetes, hogy volt forgatókönyv. Ezt mindenki tudta, már akkor is. Kér-

is ezt az álláspontot képviselte. Beszéltünk még a kormányzat és a párt szembenállásáról; a parlamentről, és a választásokról, az erőviszonyok megváltoztatásáról. Tanácsot adtak, hogy milyen erőket kell bevenni; a polgári ellenzék, az értelmiségi körök.

O. J.: – Megjelenik önnél a Parlamentben a KGB első embere, és azt mondja: „Grósz elvtárs, finita commedia, függöny össze?”

G. K.: – Éppen nem ez volt a következtetés, hogy függöny össze. Megbeszéltük, hogy jön egy újabb szakasz, és azt, mit teszünk mi ez ellen, és hogyan fogjuk megakadályozni. Hát ez nem jött be a forgatókönyv szerint...

O. J.: – Nem arról van szó, hogy Krjucskov elhozta önnek és a magyar pártvezetésnek már 1988-ban, bársonydobozba csomagolva a kötetet?

G. K.: – Nem. Tudták, hogy milyen koncepció alapján dolgozik az ellenfél a rendszer megdöntésén. De ez nem új szándék volt, csak

szociáldemokrata párt, akkor meg fog erősödni, és sok kérdésben rivalisa, de partnere is lehet az MSZMP-nek. Ezért mi elsősorban a szociáldemokrata párt erősödését, támogatását határoztuk el.

O. J.: – Németh Miklós, Pozsgay Imre, Nyers Rezső és Grósz Károly. Önök négyen leültek, és azt mondták, hogy szeretjük és támogatjuk a szociáldemokratákat?

G. K.: – Azért nem ment ilyen egyszerűen. Leültünk, és végiggondoltuk, ha ezek a pártok megerősödnek és kiformálódnak, akkor a szociáldemokrata párt lehet az, amelyik rivalisunk is lehet, de sok kérdésben politikai szövetségeseink is.

O. J.: – Ennek a fő lobbystája Nyers Rezső lehetett...

G. K.: – Igen. A tárgyalásokon is abban maradtunk, hogy Nyers elvtárs tartja a kapcsolatot a formálódó és alakuló szociáldemokrata párttal.

O. J.: – Pozsgay Imrének mi volt kiosztva?

G. K.: – Semmi nem volt kiosztva. De azt mondta, hogy szívesen foglalkozna a többi párttal. Nem tudom, hogy emlékszik-e még rá, de akkor úgy döntött a pártvezetés, hogy Pozsgay Imre dolgozzon a formálódó politikai szervezetek irányába. Nemrégiben kezembe akadt egy papír, amelyben arról tudósítanak kollégáim, hogy 77 párttömörülésről tudnak.

O. J.: – Ezek a kollégák 3/3-as ügynökök?

G. K.: – Nem. Ők a párton és az apparátuson belüli munkatársaim.

O. J.: – Tudja, hogy mindenki azt mondta, hogy maguk befolyásolták a többpártrendszer kialakulását?

G. K.: – Ezt soha nem titkoltuk. Születhetett volna olyan kormányzati döntés is, hogy

déses volt még akkor, hogy a két rendszer világméretű harcában melyik rendszer fog győzni. Ez a híres Brzezinsky-féle koncepció, aminek megvolt a technikai végrehajtási utasítása, menetrendje. Emlékszem Krjucskov, aki a KGB elnöke volt, erről elég sok mindent elég részletesen elmondott. Egy délután – akkor még miniszterelnök voltam – felhívtak, hogy este tízre megérkezik a katonai repülőterre, és bejönne hozzám a Parlamentbe. Aztán este 11 körül találkoztunk, és elmondta az egész menetrendet.

O. J.: – Hozta egy kis fekete neszeszerben a választási eredményeket?

G. K.: – Nem azt, hanem a kidolgozott menetrendet. Hogy milyen főbb csomópontjai vannak politikailag a többpártrendszernek és milyen legyen a parlament szerepének, a kormányzat az átalakítás. Személyi kérdésekről is sokat beszélünk, elmondta például, hogy kikre építenek.

O. J.: – Kikre?

G. K.: – Azt nem mondom el.

O. J.: – A KGB forgatókönyvében ott voltak az új urak nevei?

G. K.: – Azok is ott voltak. Persze nem a teljes névsor, mert sok minden változott, alakult át az események menetében. Például Antal József neve egyáltalán nem szerepelt még akkor.

O. J.: – Mondjon még egy nevet... amelyik nem volt leírva.

G. K.: – Sokaké nem volt ott, de sokaké ott volt.

O. J.: – Milyen csomópontokról beszéltek? Például a feloszló kongresszusról?

G. K.: – Inkább a párt szétszedéséről, kettészakításáról, a többpártrendszerrel. Ezt nagyon elleneztek, és nem helyeselték az álláspontunkat. De ez sem volt titok, mert Gorbacsov is elmondta már, és természetes, hogy Krjucskov

ennek a modernizációja, mert most nagyobb volt rá a lehetőségük. Látták a feszült belső viszonyokat, az eladósodást, az elégedetlenséget, az életszínvonal stagnálását, majd csökkenését, az előregedett vezetést. Ezért látták alkalmasnak a helyzetet arra, hogy lépjenek. A KGB-nek pedig volt erről információja, és úgy látták, hogy ez ellen az a menetrend, ha a pártot megerősítjük, újjászervezzük, megszilárdítjuk, rendezzük a gazdasági kapcsolatokat, és rendezzük a párton belüli feszültségeket.

O. J.: – Akkor ön, mint a párt első embere, a miniszterelnök azt csinálta, amit Moszkvából ebben a forgatókönyvben megírtak?

G. K.: – Pontosan. Mert ez volt a meggyőződésem is. Valószínű, hogy a forgatókönyv úgy alakult, hogy elmondtuk a találkozásokon és a tárgyalásokon, mit szeretnénk.

O. J.: – Ön Magyarország első embere volt, vagy Moszkvái?

G. K.: – Ez a kérdés rossz. Így nem is lehet feltenni, mert semmi olyasmi nem történt, amit nem akarunk megtenni. És semmilyen olyan ügybe nem szóltak bele, amibe nem hagytuk. Ha valamilyen kikéntük a véleményüket, akkor elmondták, aztán ránk bízta, hogy mit csinálunk.

B. Zs.: – A most hallott interjú 1994 őszén, tehát öt évvel a rendszerváltás után készült Grósz Károlyval. Kérdés, hogy a félreállított, és jó néhány elvtársa által is megtagadott politikusi mennyire volt képes tárgyilagosan beszélni a közelmúlt eseményeiről. Mennyire megbízhatóak azok a történetek, amelyek alapján a polgár ítéletet mondhat a mai politikai elitiről? Hiteles-e azok a mondatok, amelyek a demokratikus átmenetről szólnak, és amelyek képesek befolyásolni például a mai formálódó szocialista párt legfontosabb személyi kérdéseit? Gon-

doljanak csak arra, hogy a Népszavában nemrég napvilágot látott Grósz-interjújának a jelenlegi miniszterelnökről szóló mondatait egy kicsit át kellett írnia valakinek. Az eredeti változat úgy szólt, hogy „Horn Gyulában viszont nem csalódtam, mert számosan figyelmeztettek már korábban, hogy emberi tartása gyenge.” Ez a következőképpen jelent meg a lapban: „Horn Gyuláról viszont vegyes érzések élnek bennem.” Sejtethető, hogy ez nem fedti pontosan Grósz Károly véleményét. Vajon ki lenne tavasztól a nagyobbik kormánypart elnöke és az ország kormányfője, ha addig Barabás János piacra dobna az elhunyt politikus visszaemlékezéseit? Minderről még lesz szó, előbb azonban egy londoni tudósítás következik. Tóth Vali annak nézett utána, hogy valóban a brit kormány megrendelésére készültek-e a feljegyzések.

Tóth Vali: – Grósz Károly nagy politikai példaképe, Margaret Thatcher vaskos önéletrajzában, a „Downing Street-i évek” című művében többször is foglalkozik Magyarországgal, de még csak meg sem említi a magyar politikusi nevét. Talán éppen Grósz, Thatcher iránti elismerése, tisztelete okozhatta azt az általános véleményt, hogy a brit kormány biztatva volna, vesse papírra az átalakulással kapcsolatos emlékeit. Ennyi idő távlatából, az azóta történt események ismeretében eléggé valószínű, hogy ilyen kérés londoni kormányközből érkezett volna. Ma már talán nem is emlékezne senki szívesen arra, hogy ilyen kérés tőle származna. A Magyarországot jól ismerő londoni diplomáciai források szerint inkább arról lehet szó, hogy ilyen biztatást Grósz Károly a budapesti diplomáciai testület valamelyik tagjától kaphatott valamikor egy fogadáson, vagy más diplomáciai rendezvényen. A szóban forgó időszakban Budapesten dolgozó

laszt Thürmer Gyulától, a Munkáspárt elnökétől hallják, aki akkoriban Grósz legközelebbi munkatársa és tanácsadója volt.

Thürmer Gyula: – Azt hiszem, hogy nem vezetett naplót, hiszen ismerve akkor elfoglaltságát aligha maradhatott erre ideje. Később, amikor már nyugdíjas volt, többször fölkerestem Gödöllőn. Elmondta, hogy emlékei rendezésével foglalkozik, és ezeket papírra kívánja vetni. Szerintem ha maradtak utána frásos feljegyzések, akkor ezeket meg kellene őrizni, és valamikor később – talán akkor, amikor ezek a személyek már nincsenek a hatalom közelében, esetleg, már eltávoztak közülünk – kerüljenek nyilvánosságra. Ezek ugyanis nem történelmi munkák. Szubjektív vélemények, megjegyzések egyes személyiségekről. A mai helyzetben ezek publikálása, különösen az ezekből való csemegezés mindenféle politikai indulatot kelthet. Sem történelmi, szakmai, sem politikai szempontból nincs erre senkinek szüksége.

B. Zs.: – Milyen lelkiállapotban írta Grósz Károly ezeket a visszaemlékezéseket? Haragudott a világra?

T. Gy.: – Talán az első esztendő volt a legnehezebb számára, amikor nyugdíjas lett. Bekövetkezett a rendszerváltás, és jobboldali kormánya lett az országnak. Aztán eltelt egy kis idő, megbékélt saját múltjával és szembenézett a jelenel. Megértette, hogy személy szerint nem ő a felelős a rendszerváltásért a kommunista mozgalom előtt. Talán azt is megértette, hogy nem volt elég erős ahhoz, hogy föltartóztassa ezt a folyamatot. Talán lelkiismeret-furdalást érzett amiatt, hogy rossz káderpolitikával olyan embereket juttatott a hatalomba, akik aztán ezt a hatalmat a rendszerváltás megvalósítására hasznosították. Talán ezért írta azokat a személyes utalásokat.

B. Zs.: – Az a sokkal több az volt, hogy Grósz Károly, és legközelebbi munkatársai nem csak a gazdasági szűkségállapot forgatókönyvét készítették el, hanem a rendkívüli állapotét is. A vörössel szedett öt példány közül egyet a kormányfőnek is megküldtek. Erről a momentumról akkoriban nem számolhatott be a sajtó, és még most sem adja senki a nevét ahhoz, hogy az esetleges statárium tervét megerősítse. A gazdasági szűkségállapot ötletéről azonban Grósz Károly a mikrofon előtt is beszélt. Ez volt az a bizonyos felvétel, amit annak idején Németh Miklós letiltatott. A helyszín a Budapest Sportszernok, ahol Grósz a megszűnő KISZ és egyben a megalakuló DEMISZ aktivistáival beszélgetett az egyik szünetben. Most tehát nem visszaemlékezés, hanem egy eredeti, eddig nem publikált felvétel következik.

DEMISZ-aktivista: – Nem látja szükségét annak, hogy esetleg egy válságkormány alakuljon ki nagyobb önállósággal, intézkedési lehetőséggel, felelősséggel? Ez lehet, hogy egy pillanatra úgy tűnne, sértene a demokráciát, de úgy vélem, hogy a huszonegyedik órában vagyunk, és fontos lenne, hogy a gazdaság valóban megélénküljön!

G. K.: – Igaza van, nekem ugyanez a véleményem, de saját politikai bizottságom néhány héttel ezelőtt leszavazta ezt a javaslatomat. Én pedig fegyelmzett katonaként tudomásul veszem ezt a döntést. Pedig éretnek látom a helyzetet ahhoz, hogy bevezetésre kerüljön egy gazdasági rendkívüli állapot. Ne érts félre, ez nem katonai vagy hatalmi változás lenne. Nem a demokratizálódás folyamatát kell lelassítani, hanem a gazdasági döntési rendszernek kellene másfajta, de csak átmeneti jogosítványt kapni. A kormányban Németh Miklós volt ilyen ambíciója, hiszen ezért hozta

két brit nagykövet közül az egyik kérdésemre egyértelműen megerősítette: noha többször beszélt Grósszal, ilyesmi nem került szóba köztük. Pedig érdekes lett volna bennfentes információkat kapni arról, miként birkóznak meg az átalakulás nehézségeivel. Amikor arról érdeklődtem, hogy vajon nem protokollkérsérről, udvariassági formtilárról lehetett-e szó, az illető azt válaszolta: a politika berkeiben forgolódo briteket valószínűleg őszintén érdekelhette, miként lehet egy ilyen hatalmas társadalmi és politikai változással megbirkózni a Szovjetunió árnyékában. Egyrészt azonban nem igazán hitték, hogy a történeteket, az emlékeket időben ennyire közel valóban teljes őszinteséggel és elfogulatlanul lehet papírra vetni. Másrészt akkoriban az már világos volt, hogy ennek a történelmi folyamatnak nem Grósz Károly lesz a kulcsfigurája. Valószínűleg soha sem lehet már egyértelmű bizonyosságot szerezni arról, ki is őszönözhet a néhai kormányfőt az írásra. De talán ez ma már nem is túl lényeges.

B. Zs.: – Hogyan is készültek tehát azok a bizonyos feljegyzések? Vezetett-e az eseményekkel egy időben naplót Grósz Károly, vagy csak később, emlékezetből idézte fel az átalakulás legfontosabb pillanatait? A vá-

B. Zs.: – Beszéltek valaha arról a sportcsarnokbeli felszólalásáról, ahol a fehérterort emlegette? Szóba került az, amikor a gazdasági szűkségállapot kihirdetésének fontosságáról beszélt?

T. Gy.: – Soha nem bánta meg a sportcsarnoki beszédét, hiszen úgy érezte, kötelessége figyelmeztetni a társadalmat arra, hogy küszöbön áll a hatalomváltás. Ez pedig történhet békés úton, de erőszakkal is. A rendkívüli állapot ügye is foglalkoztatta, mert szembenézett a Lengyelországban történt események történelmi tapasztalatával. Jaruzelsky azt sugallta neki a varsói megbeszéléseken, hogy az 1980-as lengyel rendkívüli állapot bevezetése ugyan megnyert csata volt, de sajnos nem vezetett a háború megnyeréséhez. Grósz Károly hozzáállását a rendkívüli intézkedésekhez ez motiválta. Másrészt pedig arra számított, hogy a magyar gazdaság adott helyzetében a politikától függetlenül is előállhat az összeomlás, amire fel kell készülni. Sajnos, Németh Miklós, szerintem nagyon tisztességtelen módon, a KISZ utolsó kongresszusán Grósznak ezt a kijelentését durván utasította vissza – és telefonált be a rádióba – pedig ő is tudta, hogy szó van ezekről az intézkedésekről. Sőt, még többről is szó volt, mint amennyit Grósz sejtetni engedett.

létre a kabinetet. De látszik, hogy ebben a kormányzási szerkezetben, ahol kollektív döntések születnek, és alkotmányosan nincs megoldva, hogy a Minisztertanács elnöke – és ezt saját bőrömről tudom – saját maga döntsön, ha a kormánya nem teszi ezt meg. Úgy gondoltam, hogy ez a javaslat lenne a legjobb megoldás arra az átmeneti nyolc-tíz hónapra, amíg nem születik meg az alkotmány. Hiszen ez kritikus időszak a gazdaság számára is. De sajnos a politikusok tudják, hogy egy bizottságban nem egyforma súllyal szerepelnek az emberek. A politikai bizottságban nem a rang adja meg a sorrendet, hanem az, hogy a kormány három tagja – akik tagjai a politikai bizottságnak –, tehát a miniszterelnök, és a két államminiszter hogyan vélekedik. Övék a meghatározó szerep. Egy főtitkár nem engedheti meg magának, hogy az ő akaratuk ellenére többségi szavazással fogadtasson el egy határozatot, aminek a végrehajtása rájuk tartozik. Ezt a sztálini módszert abba kell hagyni, hogy azzal kell végrehajtani a határozatot, aki nem értett vele egyet. Ez így nem működik. A vitában pedig azt mondták, hogy ők erre egyelőre nincsenek felkészülve, és kérik, hogy ebben egyelőre ne döntsünk. Ezt pedig nekünk el kellett fogadnunk.

a szovjet csapatok kivonására a Magyar Köztársaság területéről
(melléklet az egyezményhez)

[illegible]

Megjegyzés: 1., A magyar fél garantálja, hogy mindenkori segélyt nyújt (beleértve az üzemanyag és a lőszer megvásárlását) 260 szervetlent kivevő anyag értékesítésének realizálásában.
2., A szovjet fél biztosítja napi 3–4 katonarészt átvételét és garanciát az ehhez szükséges 80 db vagon átadását, valamint 417 szervetlent vonart. átvételét.

a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között a Magyar Köztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok kivonásáról Moszkvában, az 1990. évi március hó 10. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről

(Az egyezmény aláírása napján - 1990. március 10-én - hatályba lépett.)

1. § A Minisztertanács a Magyar Köztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között a Magyar Köztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok kivonásáról Moszkvában, az 1990. március hó 10. napján aláírt egyezményt e rendelettel kihirdeti.

2. § Az egyezmény magyar nyelvű szövege a következő:

„EGYEZMÉNY

a Magyar Köztársaság Kormánya
és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között a Magyar Köztársaság
területén
ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok kivonásáról

A Magyar Köztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya (a továbbiakban: Felek),

a Magyar Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége közötti baráti és jószomszédi kapcsolatok fejlesztésére való törekvéstől vezérelve, következetesen betartva a nemzetközi jognak az ENSZ alapokmányában és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmányában megerősített alapelveit, beleértve a szuverenitást és a belügyekbe való be nem avatkozás elvének tiszteletben tartását,

a Magyarországon ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok kivonását az európai és a nemzetközi bizalom és biztonság erősítésére irányuló együttes erőfeszítések szerves részének tekintve az alábbiakban állapodtak meg:

1. Cikk

A Magyar Köztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok kivonására 1990-1991 folyamán kerül sor.

A szovjet csapatok kivonása a Magyar Köztársaság területéről 1990. március 12-én kezdődik és 1991. június 30-ig fejeződik be.

Kivonásra kerül a szovjet csapatok egész személyi állománya, beleértve a szovjet állampolgárságú polgári személyeket, valamint fegyverzete, harci technikája és anyagi eszközei.

Egyezmény Melléklete tartalmazza és az annak elválaszthatatlan részét képezi.

2. Cikk

A Magyar Köztársaság Kormánya közreműködik a szovjet csapatok Magyarország területéről való kivonásának végrehajtásához szükséges feltételek biztosításában.

3. Cikk

A szovjet csapatok elszállítása, valamint a különböző anyagok és hulladékok hátrahagyása és megsemmisítése a polgári lakosság érdekeinek figyelembe vételével és a környezetvédelmi jogszabályok betartásával történik.

4. Cikk

A Magyar Köztársaság területén tartózkodó szovjet csapatoknak a kiképzési-harci tevékenységgel kapcsolatos mozgását - ideértve a repüléseket is - korlátozzák.

5. Cikk

A felek kijelölik Meghatalmazottukat ezen Egyezmény rendelkezései végrehajtásának biztosítására, a szovjet csapatoknak a Magyar Köztársaság területéről történő rendezett kivonásának ellenőrzésére, az objektumok, felszerelések és más anyagi eszközök egyeztetett módszerekkel történő nyilvántartásba vételére, felértékelésére, átadására, vagy értékesítésére.

6. Cikk

A szovjet csapatok jogi státuszát, valamint a csapatok ideiglenes magyarországi tartózkodásával kapcsolatos vagyoni jogi, pénzügyi és egyéb kérdéseket a csapatoknak a Magyar Köztársaság területéről történő végleges kivonásáig a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között, a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok jogi helyzetéről 1957. május 27-én kötött Egyezmény, valamint más, érvényben lévő magyar-szovjet egyezmények rendelkezései határozzák meg.

7. Cikk

A szovjet csapatok kivonásával kapcsolatos azon vagyoni jogi-pénzügyi és egyéb gazdasági kérdéseket, amelyeket az érvényben lévő szerződések nem rendeznek, külön megállapodások fogják szabályozni.

A felek megteszik a mielőbbi intézkedéseket annak érdekében, hogy a fenti kérdések megoldódjanak a szovjet csapatok teljes kivonásáig.

8. Cikk

Ezen Egyezmény értelmezésével és alkalmazásával, valamint a szovjet csapatok ütemezési terv szerinti kivonásának végrehajtásával kapcsolatos vitás kérdéseket a Felek a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között 1957. május 27-én, a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok jogi helyzetéről kötött Egyezmény 17. Cikke alapján létrehozott Magyar-Szovjet Vegyesbizottságban a kérdés beterjesztésétől számított 30 napon belül rendezik.

Ha a Vegyesbizottság valamely elé utalt kérdésben nem tudna dönteni, a vitát diplomáciai úton kell megoldani.

9. Cikk

Ezen Egyezmény rendelkezései nem érintik a felek között érvényben lévő két- és többoldalú egyezményekből eredő kötelezettségeket, beleértve azokat, amelyek az 1955. május 14-én Varsóban kötött Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződésből származnak.

10. Cikk

Ez az Egyezmény az aláírása napján lép hatályba.

Készült Moszkvában, 1990. március 10-én, két eredeti példányban, magyar és orosz nyelven, mindkét szöveg egyaránt hiteles.

A Magyar Köztársaság
Kormánya
névén:

Horn Gyula s. k.

A Szovjet Szocialista
Köztársaságok Szövetségének Kormánya
névén:

Eduard Sevardenadze s. k.

A SZERZŐ

KÁRPÁTI FERENC 1926. október 16-án született Putnokon, ötgyermekes munkáscsaládban. Miskolcon, a kereskedelmi középiskola elvégzését követően tett érettségi vizsgát.

1949 februárjában – 3 hónapos tanfolyam után – avatták hivatásos tisztté, hadnagyi rendfokozatban. A Honvéd Kossuth Akadémián, majd a pécsi Honvéd Dózsa Gyalogsági Tiszti Iskolán teljesített szolgálatot. 1951 és 1953 között a Sztálin Katonai-politikai Akadémia tüzér szakán tanult, melyet kiváló eredménnyel végzett el, és soron kívül előléptették őrnagyi rendfokozatba. Az 1953–1955 közötti években a veszprémi ágyús dandárnál teljesített szolgálatot, mint a parancsnok politikai helyettese.

1955-ben Moszkvában, a Lenin Katonai-politikai Akadémián aspiránsi tanulmányokat

kezdett el, de azt a magyarországi forradalom és szabadságharc hírére abbahagyta, s október végén hazatért.

1956 novemberében a Honvéd Karhatalomban teljesített szolgálatot, majd decembertől a Honvédelmi Minisztériumba helyezték. 1957 márciusától a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián tanszékvezető beosztást töltött be.

1958 és 1970 között a Magyar Szocialista Munkáspárt Néphadseregi Bizottságának első titkára volt. A Magyar Néphadsereg politikai főcsoportfőnöki beosztását 1970. december 19. és 1985. december 30. között töltötte be, amikor egyúttal honvédelmi miniszterhelyettes is volt. Ezen idő alatt 1967-ben vezérőrnaggyá nevezték ki, majd 1979-ben előléptették altábornagyi rendfokozatba.

1970-től 1990-ig országgyűlési képviselő volt, először a szobi, majd a ceglédi választókerületben. Cegléden a város díszpolgárává választották. 1945-től volt tagja az MKP-nak, majd utódpartjainak, az MDP-nek és az MSZMP-nek. 1989 októberétől egyik pártnak sem tagja.

Az Elnöki Tanács 1985. december 30-ával választotta meg és nevezte ki honvédelmi miniszterré, egyidejűleg előléptették vezérezredessé.

Miniszterségének ideje alatt a hadügy területén következetesen képviselte és való-
sította meg a hazánkban az 1980-as évek második felében megindult reformokat.

A védelmi felfogásnak megfelelően módosult a katonai doktrína, s kezdetét vette egy
jelentős – mintegy 35%-os – haderőcsökkentés, döntően a támadásra alkalmas eszközök
vonatkozásában. A szovjet csapatok Magyarország területéről történő végleges kivoná-
sát is figyelembe véve alakították ki az egységek és magasabbegységek területi elhelye-
zését. Az új katonapolitikai felfogásnak megfelelően változott a katonai diplomácia is.
Miniszterként számos NATO-ország katonai vezetésével közvetlen kapcsolatot terem-
tett, és magas szintű látogatásokon képviselte hazánkat és a magyar haderőt.

A Honvédelmi Törvény módosításával Magyarországon is lehetővé vált
– lelkiismereti okok alapján – a fegyver nélküli és a polgári szolgálat teljesítése. A tör-
vények előírásai szerint megtörtént a hadsereg depolitizálása, melynek során a katonai
alakulatoknál megszűntek az MSZMP szervezetei, a politikai munkás tiszti intézmény
pedig átmenetileg nevelési és szociálpolitikai tiszti intézménnyé alakult át. Előterjesz-
tés készült a fegyveres katonai szolgálat 18 hónapról 12 hónapra csökkentésére.

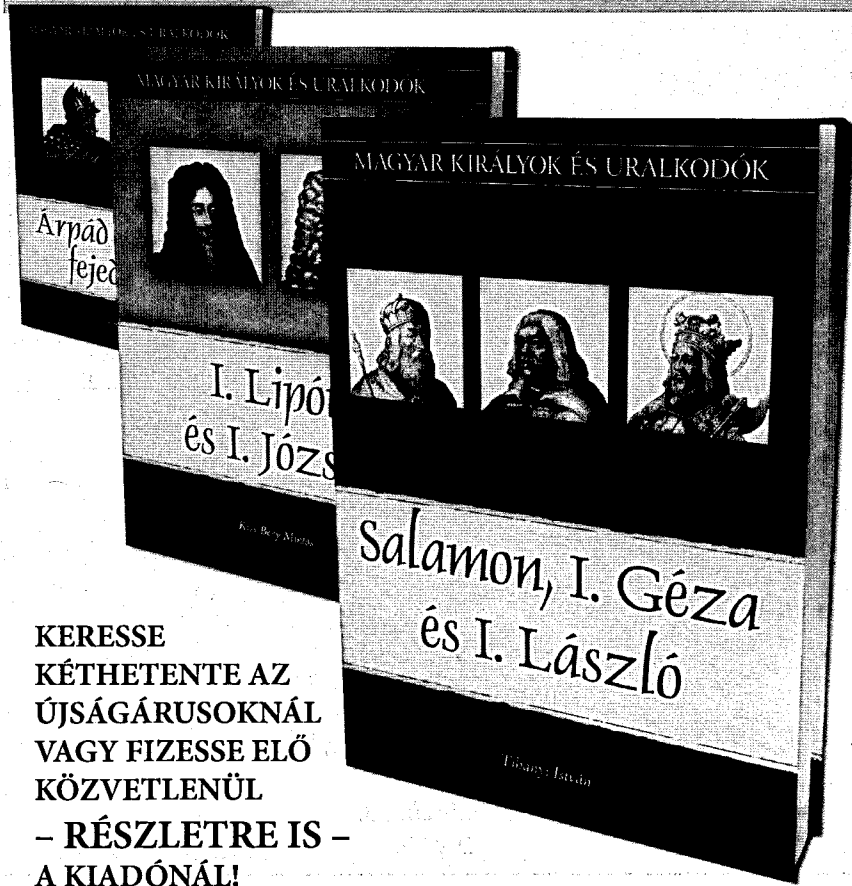
A nemzeti jelleg határozottabb kifejezésére a magyar haderő az 1848/1849. évi
forradalom és szabadságharc hős honvédseregének emlékére 1990. március 15-étől
ismét a Magyar Honvédség nevet viseli (1990: XVI. Tv.).

A társadalomban végbement jelentős változásoknak megfelelően, a meginduló
újabb haderőreform keretében, 1989 decemberében, kezdeményezésére – kifejezetten
katonai feladatok irányítására – létrehozták a Magyar Honvédség Parancsnokságát.
A Honvédelmi Minisztérium feladatát a továbbiakban a kormányzati, államigazga-
tási és parlamenti feladatok teljesítése, valamint a nemzetközi kapcsolatok irányítása
képezi. Ezek következményeként Kárpáti Ferencet – kérésére – az ideiglenes köz-
társasági elnök 1989. december 15-ével „katonai tartalékállományba” helyezte, így
polgári miniszterként vezette tovább a honvédelmi tárcát. Ő lett a negyedik „civil”
honvédelmi miniszter az elmúlt 45 év alatt. 1990. május 2-ától, a Németh-kormány
lemondásától május 23-ig, a kormányzati teendők átadásáig ügyvezető miniszterként
vezette a Honvédelmi Minisztériumot.

Kárpáti Ferenc miniszteri tevékenységéhez fűződnek a honvédelem és hadtudo-
mány területén elért tudományos eredmények Stromfeld Aurél-díjjal történő elisme-
rési rendjének kialakítása, valamint a néphadseregben korábban használt „Eltárs”
helyett a „Bajtárs” megszólítás bevezetése.

1990. június 1-jével, 64 éves korában került nyugállományba. Ez alkalomból
Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság ideiglenes elnöke Kárpáti Ferenc honvédelmi
miniszternek több évtizedes eredményes munkássága elismeréseként a Magyar Köz-
társaság Rubinokkal ékesített Zászlórendje kitüntetést adományozta.

MAGYAR KIRÁLYOK ÉS URALKODÓK
26 részes könyvsorozat

**KERESSE
KÉTHETENTE AZ
ÚJSÁGÁRUSOKNÁL
VAGY FIZESSE ELŐ
KÖZVETLENÜL
– RÉSZLETRE IS –
A KIADÓNÁL!**

A sorozatról további információkat,
érdekességeket, illetve pályázati felhívásokat olvashat
a WWW.FACEBOOK.COM/MAGYARKIRALYOK oldalon!
www.dunakiado.hu

Az egyes kötetek ára: 1695 Ft

Kárpáti Ferenc Puskalövés nélkül...

Milyen alapon állomásozhattak 46 éven keresztül, hazánk területén „ideiglenesen” a szovjet csapatok? Miért és hol voltak Magyarország területén szovjet atomeszközök? Miért kezdődött meg már az 1980-as évek közepén a haderő átalakítása és csökkentése? Kiknek volt az alapötlete a történelmi zászló-sor létrehozása és első bemutatása díszszemlén? Mióta leng a nemzeti lobogó a budai vár rondelláján? Mit tett a Honvédelmi Minisztérium és a tábornoki kar a békés változások érdekében?

E kötetben a Kádár-korszak utolsó honvédelmi minisztere vetette papírra személyes hangú visszaemlékezéseit, ugyanakkor a krónikás hitelességével, a fellelhető irattári-levéltári dokumentumok, jegyzőkönyvek, sajtóközlemények hozzáértő feldolgozásával, szerteágazó és alapos munkával törekedett arra, hogy a sokszor a kulisszák mögött zajló történésekhez, eseményekhez kapcsolódó különösen fontos, akkor még titkosnak minősített információk feltárásával végre eltűnjenek a fehér foltok a rendszerváltás előtti utolsó évtized történelméből.

NÉPSZABADSÁG

3495 Ft